

A L U E J A P Ä Y M P Ä R I S T Ö

**Teemanumero –
Toimeentulo monimuotoisella
maaseudulla**

Omavaraistuminen ja taidot

**Monipaikkaiset asukkaat
maaseudun voimavarana**

Hautausmaiden monet merkitykset

Pienet yritykset vihreässä siirtymässä

”Näin maitoa tehdään”—tuottajat somessa

**Hiiliviljelyä hiilimarkkinoille—oireiden
hoitoa vai juurisyihin pureutumista?**

2

2024

Teemanumero

Pääkirjoitus

- 1 *Toimeentulo monimuotoisella maaseudulla: taidot, suhteet ja merkitykset*
Eeva Houtbeckers, Galina Kallio, Jenny Rinkinen, Toni Ruuska & Pieta Savinotko

Artikkelit

- 8 *Omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn taidot jälkiproduktivistisella maaseudulla: tapaustutkimus Rasimäen Omavaraopistosta*
Toni Ruuska & Pasi Heikkurinen
- 31 *Monipaikkaiset asukkaat aktiivisina aluekehittäjätoimijoina*
Manu Rantanen
- 50 *Hautausmaa hyvinvointivaltion lähipalveluna maaseutukyllissä: etnografinen tutkimus hautausmaasta osana maaseudun arjen elinvoimaa*
Ismo Björn & Pirjo Pöllänen

Katsaukset

- 141 *Miten maaseudun pienet yritykset näkyvät vihreässä siirtymässä? Katsaus Kainuun alueen strategiseen ohjaukseen*
Santeri Halonen, Anna-Mari Simunaniemi & Katariina Ala-Rämi
- 157 *"Näin maitoa tehdään." Monilajisuus ja eläinten hyvinvointikysymykset sosiaalisen median keskusteluissa maidontuotannosta*
Tajja Kaarlenkaski

Epifyytti

- 168 *Maatalouden kestävyys siirtymä: Minkälaisena hiiliviljely näyttäytyy monimuotoisille viljelijöille?*
Galina Kallio

Muu numero

Pääkirjoitus

- 6 *Alue- ja ympäristötutkimuksen seuran muutoksen tuulet*
Roosa Wingström

Artikkelit

- 70 *Asiantuntijuus verkon metsäkeskustelussa: tarkastelussa kansalaiskeskustelun jaetut arvot ja diskursiiviset strategiat*
Veera Kangaspunta
- 96 *Kaupunkiviljelyn käytäntöyhteisöt osana kaupunkien kestävyys siirtymää*
Krista Willman
- 118 *Luontotieto ja sen käyttö kestävyysmurroksessa – havaintoja vakiintuneilta ja nousevilta toimijoilta Suomessa*
Heidi Lehtiniemi, Terhi Arola & Riikka Paloniemi

Lektiot

- 175 *Kestävyden käytännöt uhanalaisten lohikalajien virkistyskalastuksessa*
Timo Haapasalo
- 179 *Advancing sustainability transformations – Co-design for sustainable development policies*
Satu Lähteenoja
- 183 *Geodiversiteetin rooli luonnon monimuotoisuuden tutkimuksessa*
Maija Toivanen

Väitöskkuna

- 188 *Opponent's statement on the PhD dissertation and the defense of Satu Lähteenoja*
Per Mickwitz
- 191 *Uutta tutkimusta geodiversiteetin merkityksestä luonnon monimuotoisuudelle*
Sonja Kivinen

Kirja-arvio

- 193 *Kohtuullisuus on paradoksaalinen metamorfoosi*
Noora-Helena Korpelainen

Muut

- 197 *Kirjoita Alue ja Ympäristö -lehteen*

Kansi:

I. Janatuinen/
H23 Agency

Pääkirjoitus

Eeva Houtbeckers^a, Galina Kallio^b, Jenny Rinkinen^c, Toni Ruuska^d & Pieta Savinotko^{e1}

Toimeentulo monimuotoisella maaseudulla: taidot, suhteet ja merkitykset

Tämä erikoisnumero tuo yhteen ajankohtaista tutkimusta ja näkökulmia toimeentulosta monimuotoisella maaseudulla. Erikoisnumero sai alkunsa kesällä 2022 Turun yliopiston kollegoiden järjestämän *Poliittinen mielikuvitus ja vaihtoehtoiset tulevaisuudet* -hankkeen konferenssissa Seilissä, missä me teemanumeron toimittajat totesimme yhteisen kiinnostuksen maaseudun toimeentuloa sekä siihen liittyviä taitoja, suhteita ja merkityksiä kohtaan. Jatkoimme teemanumeroidean kehittämisestä vuoden 2022 Maaseutututkijatapaamisessa Lappeenrannassa, ja teemanumerokutsu julkaistiin elokuussa 2023.

Maaseutu on viimeisen sadan vuoden aikana täyttynyt teollisen elämänmuodon määräämistä merkityksistä. Luonnonvarojen ylikulutukseen perustuvassa kasvutalouden paradigmassa maaseutu on näyttäytynyt ensisijaisesti talouden ydinalueita palvelevana resurssiperiferiana. Elinkeino- ja väestöpoliittisesti maaseutua tyypillisesti kuvataan kiuhtuvana syrjäseutuna, jonka vääjäämätön alamäki alkoi 1960- ja 1970-lukujen rakennemuutoksesta. Maatilojen määrän vähenemisestä, tuotannon keskittymisestä, palveluiden supistumisesta ja muuttotappioista huolimatta maaseutu on kuitenkin sinitellyt ja paikoin jopa kukoistanut. Vaikka mielikuvat maaseudusta usein liittyvät autioituneisiin kyliin ja palveluiden kaikkoomiseen, arviot maaseudun “tyhjentymisestä” ovat ennenaikaisia ja yksinkertaistavia.

Ensinnäkin maaseudun kumuloituvat muuttotappiot eivät ole vääjäämätön kehityskulku, vaan esimerkiksi korona-aikana mielenkiinto maaseutua kohtaan kasvoi ja muuttotappiot vähenivät (Lehtonen 2021). Toiseksi on muistettava, että maaseutu tai oikeammin maaseudut ovat jo itsessään moninaisia: maaseutu on alati muuttuva erilaisten toimijoiden ja käytäntöjen kenttä (esim. Halfacree 2007). Näin ollen väestö- tai elinkeinorakenteen

^a Humanistinen osasto, Itä-Suomen yliopisto, eeva.houtbeckers@uef.fi

^b Ruralia-insituutti, Helsingin yliopisto, galina.kallio@helsinki.fi

^c Yhteiskuntatieteet, LUT-yliopisto, jenny.rinkinen@lut.fi

^d Taloustieteen osasto, Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto, toni.ruuska@helsinki.fi

^e Humanistinen osasto, Itä-Suomen yliopisto, pieta.savinotko@uef.fi

1 Kirjoittajien panos on tasavertainen ja nimet ovat aakkosjärjestyksessä sukunimen mukaan.

muutokset maaseuduilla eivät ole samantahtisia tai välttämättä edes samansuuntaisia. Kolmanneksi ei ole selvää, mitä nämä muutokset paikalliselle maaseudulle kulloinkin tarkoittavat, sillä elämä maaseudulla on talouden totunnaisia tunnuslukuja monimuotoisempaa. Suomalaisessa maaseutu- ja kylätutkimuksessa onkin tunnistettu myös sellaisia maaseudun elämäntapoja, jotka irrottautuvat tuotanto- ja kasvukeskeisyydestä, sekä liikehdintää, joka eroaa produktivistisista käytännöistä ja vapaa-ajan kulutusidyllistä (ks. Rannikko ym. 2016).

Yhtenä ratkaisuna aikamme ekososiaalisiin ongelmiin on ehdotettu talouden vahvempaa juurruttamista paikallistasolle ja maanläheisiin käytäntöihin. Talouden painopisteen siirtämisen kohti maaseudun paikallisuuksia on esitetty pienentävän ekologista jalanjälkeä, vahvistavan paikallisia sosiokulttuurisia siteitä ja mahdollistavan mielekkäitä elinkeinoja (esim. Shiva 2008; Smaje 2020; Levasseur ym. 2022; ks. myös Lehtinen & Kallio 2020; Heiskanen & Rinkinen 2023). Maaseutuvetoisissa paikallistalouksissa alueen kotitalouksien, yhteisöjen, paikkakunnan tai seudun voi olla mahdollista vähentää riippuvuuttaan ailahtelevasta ja talouskasvuun sidotusta maailmantaloudesta hyödyntämällä alueellisia voimavaroja ja resursseja esimerkiksi ruoan ja energian tuottamisessa.

Lisäksi maaseudulla avautuu mahdollisuuksia tarkastella taloutta ja toimeentuloa moniulotteisesti (ks. esim. Miller 2019). Maaseudulla voidaan hahmottaa rakentuvan luontokulttuurisia verkostoja ja monilajisia yhteisöjä, joissa toimeentulo jäsenyyty moninaisissa ja monipaikkaisissa suhteissa paikallisiin tietoihin ja taitoihin kytkeytyen. Siten toimeentulo maaseudulla ei viittaa vain elantoon ja tulovirtoihin, vaan myös toimeen tulemiseen toisten maaseudun toimijoiden kanssa (Houtbeckers & Kallio 2022; Savinotko 2022; Kallio & Houtbeckers 2025). Verkostomaiset, ei-vain-inhimilliset, teknologiavälitteiset ja erilaisten erojen halkomat maaseutuyhteisöt ovat jatkuvassa liikkeessä rakentaen moninaisia tulevaisuudenkuvia ja talouksia. Kun otetaan huomioon ekologisen kriisin vakavuus ja kiireellinen tarve luopua fossiilista polttoaineista, onkin syytä kysyä, mitä kasvutalouden jälkeinen tai jälkiproduktivistinen maaseutu käytännössä tarkoittaa ja millaisia toimeentulomuotoja se edellyttää.

Maaseudun monimuotoisempaa teoretisointia tehdään jo nyt erilaisista käsitteellisistä viitekehyksistä käsin muun muassa yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen, maantieteiden, antropologian sekä poliittisen ekologian ja poliittisen talouden monitieteisillä kentillä. Poliittisen ekologian ja poliittisen talouden risteyskohdissa etenkin moninaisen talouden (engl. *diverse economies*, ks. Gibson-Graham & Dombroski 2020) ja kohtuutalouden (engl. *degrowth*, ks. esim. Schmelzer ym. 2022) lähestymistavat piirtävät esiin kuvaa monitahoisesta maaseudusta (Miller 2019; Nelson & Edwards 2021). Lisäksi esimerkiksi sukupuolentutkimuksen teoreettis-metodologisilla välineillä on avarrettu maaseudun totunnaisia merkityksiä ja tutkimisen tapoja (ks. esim. Sachs ym. 2020). Tähän monitieteiseen kenttään nojautuen nostamme esiin tässä teemanumerossa erityisesti taitojen, suhteiden ja merkitysten näkökulmat, joiden kautta maaseudun moninaiset toimeentulon muodot piirtyvät esiin.

Esitämme, että monimuotoiseen maaseutuun liittyy ensinnäkin erilaisten taitojen (esim. Ingold 2000) ja organisoitumisen muotojen kirjo (Gibson-Graham & Dombroski 2020). Maaseudulla toimeentuloon liittyvät taidot ovat monimuotoisia käytännön osaamisia, ylisukupolvisia käytäntöjä sekä prosessuaalisia kyvykkyksiä hallita kokonaisuuksia ja resursseja. Vaikuttaa myös siltä, että eri organisoitumisen muodot tukevat taitojen kehittymistä ja niiden leviämistä (Ingold 2000; Nelson & Edwards 2021). Olennaisia kysymyksiä näistä lähtökohdista ovat esimerkiksi: Millaisia inhimillisen ja ei-inhimillisen toiminnan kollektiivisia muotoja monimuotoinen maaseutu mahdollistaa? Miten käytäntöyhteisöihin tullaan ”taitaviksi” jäseniksi? Miten, minkälaisissa ympäristöissä ja sosiaalisissa suhteissa taidot välittyvät eteenpäin?

Toiseksi maaseutua määrittävien ja maaseudulla muotoutuvien suhteiden monimuotoisuus ja myös niiden monipaikkaisuus tulee huomioida. Tähän liittyy myös maaseudun

erilaisten toimijoiden ja toimijuuksien tarkastelu (ks. esim. Kallio 2022; Kallio & LaFleur 2023). Keitä inhimillisiä ja ei-inhimillisiä toimijoita tulee – tai voi – sisällyttää tarkasteluihin? Millaisissa keskinäisissä suhteissa nämä moninaiset ja monilajiset toimijat maaseudulla ovat ja tulevat oleviksi? Entä millaiset menetelmät mahdollistavat suhteiden ja toimijuuksien monimuotoisuuden ymmärtämistä nimenomaan maaseudulla?

Kolmanneksi maaseudun tarkasteluissa tulee huomioida toiminnan ja toimeentulojen moninaiset merkitykset ja siten toimijoiden erilaiset tavoitteet. Maaseudun toiminta ja toimeentulo maaseudulla saavat erilaisia merkityksiä esimerkiksi maaseutu- ja aluepolitiikassa, energia- ja ilmastopoliitikassa ja maaseudun arjessa. Palveluiden ja tukien saavuttamattomuus ja epäoikeudenmukainen jakautuminen ovat ilmastopolitiikan haasteita, jotka voivat kertautua haavoittuvalla maaseudulla (Heiskanen ym. 2024). Lisäksi maaseudun asukkaiden näkökulmien huomioiminen ilmastopolitiikassa on tärkeää jako-oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi kun mietitään, miten energiamurroksen hyödyt ja haitat jakautuvat tasaisesti (mt; Rinkinen ym. 2024). Tuleekin kysyä, miten toiminnan tavoitteita ja visioita oikeutetaan eri mittakaavoissa. Esimerkiksi ruokaa tuotetaan omavaraisesti maaseudulla useissa eri mittakaavoissa kotitaloudesta aluetasoon, ja paikallisen ruoantuotannon tukimuotojen tulisi huomioida tehokkaasti nämä eri tasot (Suomalainen ym. 2023).

Teemanumeron sisältö

Monimuotoiseen maaseutuun liittyvien jaettujen ymmärryksen ja muuttuvien käytäntöjen tunnistaminen ja tutkiminen vaativat epistemologista herkkyyttä, jopa paradigmojen murtumista. Tämä teemanumero koostuu kirjoituksista, joissa tarkastellaan monimuotoista maaseutua yllättävistäkin näkökulmista, joissa korostuu taitojen, suhteiden ja merkitysten moninaisuus.

Toni Ruuska ja Pasi Heikkurinen tutkivat artikkelissaan Pohjois-Karjalassa Rasimäen kylässä sijaitsevaa Omavaraopistoa. Heidän tutkimuksensa keskiössä ovat omavaraisen toimeentulon taidot ja niiden omaksuminen jälkiproduktivistisella maaseudulla. Ruuskan ja Heikkurisen päällöydös on, että monien käytännön taitojen ohella omavaraiseen toimeentuloon maaseudulla liittyvät keskeisesti prosessitaidot, kuten kokonaisuuden hallinta ja resurssitietoisuus, joiden pohjalta omavaraisen toimeentulon hallinta ja jatkuvuus turvataan. Heidän mukaansa omavaraistaidot ovat omavaraistumisen käytäntöjä ja prosesseja yhdistäviä moninaisia kyvykkyyksiä, jotka ovat sidoksissa tiettyyn paikkaan ja toimintaympäristöön. Kyseisiä taitoja omaksutaan toistojen, yritysten ja erehdyksien sekä arjen toimien lomassa, missä ne hioutuvat kokeilujen ja kokemusten myötä.

Manu Rantanen käsittelee artikkelissaan maaseutua määrittävää monipaikkaisuutta vapaa-ajanasukkaiden toimijuuden näkökulmasta. Hän nostaa esiin vapaa-ajanasukkaiden toimijuuden moninaisuutta ja samalla laajentaa kuvaa siitä, millaista toimijuutta aluekehitykseen voi kuulua. Rantasen mukaan monipaikkaiset aluekehittäjät tulisi paremmin huomioida maaseudun kehittämistä koskevissa keskusteluissa. Vapaa-ajanasukkaat eivät ole vain maaseudusta hyötyvä ja toisaalta sinne tuloja tuova ryhmä, vaan osa paikallisyhteisöä moninaisten toimijuuden ulottuvuuksien kautta.

Pirjo Pöllänen ja Ismo Björn tarkastelevat artikkelissaan maaseutua hautausmaan kautta. Kirjoittajat kuvaavat hyvinvointivaltion palvelurakenteissa tapahtuneita muutoksia ja kuljeskelevat hautausmailla esittäen kysymyksiä kylähautausmaiden merkityksestä maaseudun elinvoimalle ja toimeen tulemiselle maaseuduilla. Artikkelit tuo esiin maaseutujen hiipuvaa ja pintansa pitävää elämää sekä avaa ikkunan maaseudun laitamille, jotka usein jäävät tutkimuksen ulottumattomiin. Tekstin lyryisyys vie lukijan viimeisten leposijojen monien merkitysten äärelle.

Santeri Halosen, Anna-Mari Simunaniemen ja Katariina Ala-Rämin katsausartikkeli tarkastelee Ylä- ja Itä-Kainuun maaseudun pienten yritysten asemaa vihreässä siirtymässä. Heidän lähtökohtansa on, että pienillä yrityksillä voi olla keskeinen rooli harvaan asuttujen

alueiden elinvoimaisuuden kannalta myös vihreän siirtymän kontekstissa. Vihreää siirtymää koskevien politiikkadokumenttien perusteella kirjoittajat havaitsivat eroja maaseutua koskevissa strategisissa painopisteissä eri aluetasoilla ja siinä, miten pienet yritykset niissä huomioidaan. Siinä missä maaseutu pelkistyy kansallisella tasolla alku- ja energiantuotannon resurssiperiferiaksi, maakuntatasolla Kainuu profiloi itsensä houkuttelevaksi alueeksi myös pienten yritysten näkökulmasta.

Taija Kaarlenkasken katsausartikkeli keskittyy eläintuottajien sosiaalisen median tileihin ja niiden luomiin merkityksiin osana jännitteistä keskustelua eläintuotannosta ekososiaalisten kriisien aikana. Katsausartikkeli kuvaa eläintuotannon kohtaamaa kritiikkiä ja tuottajien huolta siitä, että kuluttajilla ei ole riittävän realistista kuvaa maidontuotannon arjesta. Kaarlenkaski esittelee suomalaisia maidontuottajien ylläpitämiä sosiaalisen median tilejä, joilla maidontuotanto esitetään muun muassa arkisena työnä. Naudat toimivat ihmisten työkavereina, ja nautoja inhimillistetään sosiaalisen median reaktioiden lisäämiseksi. Sosiaalisen median tilit mahdollistavat ajanmukaisen analyysin siitä, miten maaseudun elinkeinoja kuvataan ja miten maaseudun eläin- ja maidontuottajat vastaavat ihmisten huoleen eläinten hyvinvoinnista ja kestävyyskysymyksistä laajemmin.

Galina Kallio pohtii epifyttikirjoituksessaan hiiliviljelyn roolia maatalouden kestävyys-siirtymässä. Hän esittää, että systeemisestä näkökulmasta katsottuna hiiliviljely on lääettä, jolla hoidetaan nykymuotoisen, tehotuotantoon pohjaavan maatalouden oireita sen sijaan, että puututtaisiin sen juurisyyhin. Kallio peräänkuuluttaakin viljelijöiden tarpeiden ja näkemysten huomioimista maatalouden kestävyys-siirtymässä. Hiilimarkkinoiden rakentamiseen kytketyn hiilensidonnan edistämisen sijaan Kallio korostaa viljelytoimien ja toimeentulojen moninaisuuden huomioimista. Tutkijoiden ja poliittisten toimijoiden tulisi kysyä: Miksi ja miten uudet viljelijäsukupolvet haluavat aktiivisesti uudistaa maatalousmaisia? Entä minkälaiset toimeentulon muodot ovat uudistavuuteen pyrkivien ja uusien viljelijöiden näkökulmasta mielekkäitä ja merkityksellisiä?

Kirjoituksissa piirtyy kuva maaseudusta, jossa elämänkirjo on laaja ja värikäs ja jonka tarinat eivät typisty yhteen alavireiseen narratiiviin. Moninaiset inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat muokkaavat maaseutua erilaisiin, ristiriitaisiinkin suuntiin, ja tätä muutosta voidaan ymmärtää niin taitojen, suhteiden kuin merkitystenkin näkökulmasta. Maaseudulla ovat läsnä niin produktivismi, sekatyöläisyys kuin jälkiproduktivistinen liikehdintäkin, mikä tekee toimeentulosta maaseudulla monimuotoista, mutta myös haastavaa ja tulevaisuuden kannalta epävarmaa. Aikamme suuret haasteet koskettavat maaseutua, mutta maaseutu tarjoaa myös niiden ratkaisemiseksi monia mahdollisuuksia, joita ei kaupunkivetoisesta kehityksestä löydy.

Teemanumero on toimitettu osana seuraavia hankkeita: Suomen Akatemian rahoittamat hankkeet *Energiamurroksen jännitteet kansalaisten arjessa* (hankenumero 333556), *Monipaikkaisuuden ja energiankysynnän yhteenkieloumat* (hankenumero 356460) ja *Omaravaisuuden taidot maaseutuyhteisöissä* (hankenumero 343277), Koneen Säätiön rahoittamat hankkeet *(Irti)kytkentöjä: ruokaomavaraistuminen kumppanuuslajien verkostoissa* (hankenumero 201801820) ja *Oikeudenmukaisen siirtymän altavastajat* (hankenumero 202302807) sekä Työsuojelurahaston rahoittama hanke *Kohti jälkijossuista työelämää: Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä työ kestävyysmurroksen aikakaudella*.

***

Teemanumeron kirjoitusten lisäksi Alue ja Ympäristössä 2/2024 julkaistaan myös muuta sisältöä. Alue- ja ympäristötutkimuksen seuran puheenjohtaja Roosa Wingström kirjoittaa seuran tilanteesta, yhteistyöstä Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen seuran (YHYS ry) kanssa ja lehden julkaisemisen tulevaisuudesta. Seuratoiminnan haasteista huolimatta eri tahoilla on väkevä tahto laadukkaan kotimaisen tiedelehden julkaisemiseen ja kehittämiseen myös jatkossa.

Teema-artikkeleiden lisäksi julkaisemme numerossa kolme muuta vertaisarvioitua artikkelia. Veera Kangaspunta tarkastelee artikkelissaan asiantuntijuutta, arvoja ja diskursiivisia strategioita metsiä koskevassa verkkokeskustelussa. Hän tunnistaa kansalaiskeskusteluissa erilaisia strategioita ja tapoja tuottaa omaa ja toisten asiantuntijuutta. Krista Willman tutkii artikkelissaan kaupunkiviljelyn käytäntöyhteisöjä kaupunkien kestävyys siirtymän kontekstissa. Erilaisia kaupunkiviljelytapauksia analysoimalla hän erittelee yhteisöllisen toiminnan rakentumista ja toiminnan jatkuvuuteen vaikuttavia tekijöitä, kuten kaupunkioorganisaation merkitystä toiminnan mahdollistajana. Heidi Lehtiniemi, Terhi Arola ja Riikka Paloniemi tarkastelevat artikkelissaan luontotietoa ja sen muuttuvia käyttöjä kestävyysmurroksessa. Kirjoittajien mukaan luontotiedon käytöt ja käyttäjät moninaistuvat, mikä aiheuttaa muutoksia muun muassa luontotiedon arvottamisessa. Artikkeleiden lisäksi julkaisemme numerossa kolme lektiota, kaksi vastaväittäjän lausuntoa sekä kirja-arvion.

Lähteet

- Gibson-Graham, J. K. & Dombroski, K. (2020) Introduction to The Handbook of Diverse Economies: Inventory as ethical intervention. Teoksessa Gibson-Graham, J. K. & Dombroski, K. (toim.) *The Handbook of Diverse Economies* 1–24. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781788119962.00008>
- Halfacree, K. (2007) Trial by space for a ‘radical rural’: Introducing alternative localities, representations and lives. *Journal of Rural Studies* 23(2) 125–141. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2006.10.002>
- Heiskanen, E., Matschoss, K., Rinkinen, J. & Pyrhönen, T. (2024) Taking the car out of the countryside: Understanding opposition to climate policy in rural Finland. *Energy Research & Social Science* 117 (2024) 103741. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2024.103741>
- Heiskanen, E. & Rinkinen, J. (2023) Paikallinen ilmastotoiminta kymmenen vuoden perspektiivistä. *Alue ja Ympäristö* 52(1) 147–150. <https://doi.org/10.30663/ay.127386>
- Houtbeckers, E. & Kallio, G. (2022) Kohti vahvaa kestävyyttä ja heikkoa tietämistä: Monilajista toimeen tulemistä pohjolassa. *Elonkehä* 3 44–53.
- Ingold, T. (2000) *Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skills*. Routledge.
- Kallio, G. (2022) Viljelyn estetiikka uudistavan maa/talouden maisemissa. Teoksessa Mikkonen, J., Lehtinen, S., Kortekallio, K. & Korpelainen, N.-H. (toim.) *Ympäristömuutos ja estetiikka* 92–133. Suomen Estetiikan seura.
- Kallio, G. & Houtbeckers, E. (tulossa) Exploring Small-scale Farming as Ecological Livelihoods: Agricultural Sustainability Transformation in Minority Worlds. Teoksessa Ramcilovik-Suominen, S. (toim.) *Just Transformations*. Routledge.
- Kallio, G. & LaFleur, W. (2023) Ways of (un)knowing landscapes: Tracing more-than-human relations in regenerative agriculture. *Journal of Rural Studies* 101 (2023) 103059. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2023.103059>
- Lehtonen, O. (2021) Koronapandemia muutti nettomuuttoliikkeen maantieteellistä kuvaa Suomessa. *Terra* 133(3) 155–160.
- LeVasseur, T., Ruuska, T. & Heikkurinen, P. (2021) Imagining a Prosperous Periphery for the Rural in 2050 and Beyond. Teoksessa Filho, L. W., Azul, A. M., Doni, F. & Salvia, A. L. (toim.) *Handbook of Sustainability Science in the Future* 1501–1518. Springer Nature. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-68074-9_12-1
- Miller, E. (2019) *Reimagining livelihoods: Life beyond economy, society, and environment*. University of Minnesota Press.
- Nelson, A. & Edwards, F. (toim.) (2020) *Food for Degrowth: Perspectives and Practices*. Routledge.
- Rannikko, P. (toim.) (2016) *Kotona, kylässä, liikkeellä: Sivakka ja Rasimäki arjen ja mielen tiloina*. Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Rinkinen, J., Matschoss, K. & Laakso, S. (2024) Oikeudenmukaisuus ja kansalaisten osallisuus energiamurroksessa. Teoksessa Korhonen, J. M. (toim.) *Oikeudenmukainen siirtymä Suomessa 2025* 219–250. Into Kustannus.
- Sachs, C. E., Jensen, L., Castellanos, P. & Sexsmith, K. (toim.) (2020) *Routledge Handbook of Gender and Agriculture*. Routledge.
- Savinotko, P. (2022) *Omakäitisen ruoantuotannon monilajiset taloudet*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 690, Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2612-8>
- Schmelzer, M., Vetter, A. & Vansintjan, A. (2022) *The Future is Degrowth: A Guide to the World beyond Capitalism*. Verso.
- Shiva, V. (2008) *Soil not Oil: Climate Change, peak oil and food security*. Zed Books.
- Smajc, C. (2020) *Small Farm Future: making the case for a society built around local economies, self-provisioning*.

agricultural diversity, and a shared earth. Chelsea Green Publishing.

Suomalainen, M., Hohenthal, J., Pyysiäinen, J., Ruuska, T., Rinkinen, J. & Heikkurinen, P. (2023) Food self-provisioning: a review of health and climate implications. *Global Sustainability* 6 e7. <https://doi:10.1017/sus.2023.6>

Roosa Wingström^a

Alue- ja ympäristötutkimuksen seuran muutoksen tuulet

Tämän numeron ilmestyessä olen toiminut kolme vuotta Alue ja Ympäristö -lehteä kustavan Alue- ja ympäristötutkimuksen seuran (AYS ry) puheenjohtajana. Näistä kolmesta vuodesta viimeisin on kulunut raskaissa merkeissä seuramme etsiessä tuloksetta uutta puheenjohtajaa toimintakykyisen johtokunnan kasaamiseksi. Ongelma ei toki ole uusi: kestävätilan tilanne on syntynyt useamman vuoden aikana, kun uusia jäseniä on ollut yhä vaikeampi houkutella mukaan seuratoimintaan.

Kuten Minna Santaoja ja Ossi Ollinaho (2024) kirjoittivat aiemmin tänä vuonna Alue ja Ympäristö -lehden pääkirjoituksessa, tieteellisen seuran pyörittämisen vaativuus konkreettisesti vastaa työtä tehdessä. Puheenjohtajana olen kuluttanut lukemattomia tunteja erilaisia rahoitushakemuksia, tilinpäätöksiä, veroilmoituksia ja tiedotteita väsäillen, samalla kun olen tehnyt päivätyötä väitöskirjan ja tutkimusprojektin parissa. Vaikka tähän asti asiat onkin saatu kunnialla hoidettua myös pienemmällä henkilömäärällä, on kohdattava se tosiasia, että seuratoiminta on jo useamman vuoden toiminut niin sanotusti jälkihöyryillä. Ilman varsinaista polttoainetta matkanteko pysähtyy väistämättä, ja ainakin allekirjoittaneen osalta tien pää on tässä.

Tieteellisen seuran puheenjohtajana toimiminen ei ole pelkästään aikaa vievää puurtamista; se on myös luottamustehtävä ja etuoikeus, jonka olen ottanut vakavasti. Olen kiitollinen kaikista ihmisistä, joiden kanssa olen saanut olla mukana seuratoiminnassa, sekä siitä kokemuksesta, jota olen seuratyön aikana kartuttanut. Erityisen hienoa on ollut työskennellä Alue ja Ympäristö -lehden julkaisemisen eteen. Haluan kiittää lehden koko toimituskuntaa heidän tekemästään pyyteettömästä työstä, jonka ansiosta suomenkielisellet alue- ja ympäristötutkimukselle on edelleen julkaisukanava. Olen todella ylpeä lehden korkeasta laadusta, jota lehden toimituskunta on pitänyt yllä seuramme tiukasta tilanteesta huolimatta. Kaikki lehden parissa työskentelevät ansaitsevat paitsi lisää resursseja, myös suuren kunnianosoituksen.

Alue ja Ympäristö -lehden toiminnan jatkumisen turvaaminen on ollut itselleni tärkeä henkilökohtainen tavoite, jonka eteen olen tehnyt töitä viimeisen vuoden aikana. Tämän vuoden kevätkokouksessa keskustelimme perusteellisesti seuramme tilanteesta. Kokouksessa päätimme, että AYS:n tärkeän perinnön säilyttämiseksi ja lehden toiminnan jatkamiseksi seuran toiminnassa on tehtävä muutos. Siksi pohdimme mahdollisuutta yhdistyä toisen seuran kanssa. Kokouksessa oltiin yksimielisiä siitä, että Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen seura (YHYS ry) on ensisijainen seura, jota AYS:n johtokunnan olisi mielekästä lähestyä yhdistymisasialla.

YHYS on ollut pitkään näkyvä seura suomenkielisellet tiedekentällä. Se edistää toiminnallaan yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta ja toimii tutkijoiden ja opiskelijoiden valtakunnallisena yhteistyöelimenä. AYS:lla ja YHYS:llä on pitkä yhteistyöhistoria

^a Alue- ja ympäristötutkimuksen seuran puheenjohtaja, roosa.wingstrom@uwasa.fi

muun muassa Versus-lehden perustamisessa, TSV:n piirissä tapahtuvassa tiedepoliittisessa vaikuttamisessa, Suomen Akatemian toimikuntajäsennyksissä sekä muissa tieteenalojamme edistävissä tieteellisissä ja yhteiskunnallisissa toiminnassa. Viime vuonna AYS ja YHYS päättivät yhteistyöstä koskien Alue ja Ympäristö -lehden kustantamista ja tämän vuoden alusta YHYS on ollut lehden toinen julkaisija. Näihin seikkoihin pohjaten olemme AYS:n johtokunnassa esittäneet jäsenistöllemme yhdistymistä YHYS ry:n kanssa.

Vaikka olen ollut AYS:n yli 50-vuotisen historian huomioiden mukana seuran toiminnassa vasta lyhyen aikaa, ymmärrän, kuinka isosta asiasta yhdistymisessä on kysymys. Seuramme on vuosikymmeniä profiloitunut yhteiskunnan ja ympäristön välisen suhteen alueelliseen tarkasteluun ja ollut arvostettu toimija suomalaisten tieteellisten seurojen kentällä. Korostankin, että yhdistymistä puoltavat syyt liittyvät puhtaasti resurssien niukkuuteen ja vapaaehtoisten seuratoimijoiden määrän vähentymiseen.

Allekirjoittaneen mielestä muutoksessa voidaan nähdä myös paljon hyvää. Yhdistyminen YHYS:n kanssa mahdollistaisi AYS:lle tärkeiden asioiden ajamisen jatkossa. Viime vuosien aikana kaikki muu paitsi Alue ja Ympäristö -lehden liittyvä työ seurassa on ollut lähes olematonta, ja tähän asiaan voitaisiin toivottavasti puuttua yhdistymisen jälkeen. AYS:n vuosikymmenten aikana esillä pitämiä näkökulmia voitaisiin tuoda mukaan YHYS:n toimintaan, esimerkiksi lisäämällä maantieteen ja aluetieteen näkyvyyttä seurassa. Erityisesti Alue ja Ympäristö -lehden osalta on tärkeää, että monitieteinen profiili säilyy ja sitä vaalitaan aktiivisesti toimituskunnan ja toimittajien valinnoilla. Yhdistyminen tarjoaisi uusia vaikuttamisen keinoja sekä resursseja tehdä työtä suomenkielisen tieteen hyväksi.

Koska yhdistyslaki ei tunne seurojen yhdistymistä, muutoksessa on virallisesti kyse AYS:n toiminnan päättämisestä ja seuran lakkauttamisesta. Käytännössä voidaan puhua yhdistymisestä, koska seuran ydintoimintoja on tarkoitus jatkaa yhdessä toisen yhdistyksen kanssa. Yhdistyminen tarkoittaa joka tapauksessa muutoksia jäsenistölle. Jäseniä ei voida suoraan liittää YHYS:n jäseneksi, vaan kunkin nykyisen AYS:n jäsenen tulisi itse päättää liittymisestään uuteen seuraan. Myös Alue ja Ympäristö -lehden painetun version tilaaminen tapahtuu vuodesta 2025 alkaen YHYS:n kautta. AYS:n nykyiset jäsenet ja toiminnasta kiinnostuneet ovat tietysti erittäin tervetulleita jatkamaan järjestötyötä YHYS:n kanssa myös yhdistymisen jälkeen.

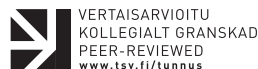
On selvää, että kansalliset tieteelliset seurat ja tiedejulkaisut ovat hankalassa asemassa, eikä tilanteeseen ole luvassa helpotusta. Tähän asti Suomessa on luotettu siihen, että tutkijat rakastavat omaa työtään ja suomenkielistä tiedettä niin paljon, että haluavat käyttää sen eteen vapaa-aikaansa joko vapaaehtoistyönä tai vain nimellistä korvausta vastaan. Vapaaehtoistyön tuottama arvo onkin moninkertainen verrattuna seurojen ja julkaisujen saamiin avustuseräisiin (Syrjämäki 2019). On vaikeaa nähdä, miten nykytilanteessa tieteellinen seura- ja toimitustyö saataisiin kestäväälle pohjalle. Santaoja ja Ollinaho (2024) esittelivät kirjoituksessaan mahdollisuuksia muutokselle. Tutkijat voivat esimerkiksi vaatia, että työajasta saisi varata enemmän aikaa yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja toimitustyöhön. Yliopistojen ja rahoittajien tulisi myös käsittää tieteellinen julkaisutoiminta ja seuratyö merkittävänä meriittinä, jolloin työn tekemisestä tulisi tutkijan uran kannalta tärkeää.

AYS:n ja YHYS:n mahdollisen yhdistymisen ympärillä vallitseva varovainen innostus on herättänyt minussa toivonkipinän siitä, että työtä suomenkielisen alue- ja ympäristötutkimuksen eteen jaksetaan vielä tehdä. Kipinästä saadaan toivottavaksi aikaiseksi tuli, jonka lämmössä suomenkielisen alue- ja ympäristötutkimuksen eteen jaksetaan puurtaa vielä jatkossakin.

Lähteet

- Santaoja, M. & Ollinaho, O. (2024) Kotimaisen tiedelehden tekemisen kestävämmät reunaehdot – vai sittenkin: omacheitoista toisin tekemistä? *Alue ja Ympäristö* 53(1) 1–11. <https://doi.org/10.30663/ay.145928>
- Syrjämäki, S. (2019) Rakkaudesta tieteeseen ja tutkimukseen. *niin & näin* 4/2019 124–125. <<https://netn.fi/artikkelit/rakkaudesta-tieteeseen-ja-tutkimukseen>>.

Artikkeli

Toni Ruuska^a & Pasi Heikkurinen^b

Omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn taidot jälkiproduktivistisella maaseudulla: tapaustutkimus Rasimäen Omavaraopistosta

Skills of Subsistence and Reproductive Labour in the Post-productivist Rural: Case Study of Self-sufficiency Institute in Rasimäki

In this article, we study focal skills of subsistence and reproductive labour. As a research case, we had the recently founded Self-sufficiency Institute in Rasimäki, North Karelia, Finland. According to the research data and its analysis, self-provisioning entails many practical skills, but also processual skills of which the management of the whole, improvising, and resource knowledge were identified as focal ones in the study. Thus, the skills of self-provisioning are diverse capabilities that combine varied sets of practices and processes that are tied to local environments. The skills are adopted through example, repetition, and trial and error amidst mundane practices, where the skills are gradually nurtured and refined as the neo-self-provisioners become more experienced. For the interviewees, self-provisioning meant producing life's necessities with their own hands. This entailed learning many new things, from understanding of categories of practices and processes, which were previously unfamiliar to them, to various physical and emotional affects, as well as encountering personal limits.

Keywords: reproductive labour, self-provisioning, self-sufficiency, Self-sufficiency Institute, skills, subsistence

Johdanto

Maaseuduista on tullut toisen maailmansodan jälkeisellä aikakaudella enenevässä määrin yksityisen tai julkisen pääoman kerryttämistä palvelevia alueita (Magdoff & Tokar 2010; Akram-Lodhi ym. 2021; McKay ym. 2021). Suomessa tämä kehitys on merkinnyt laajamittaista maaseudun rakennemuutosta. Nopea kaupungistuminen, palkkatyöllistyminen ja teollistuminen ovat näkyneet ja tuntuneet muun muassa maaseudun elinkeinorakenteen

^a Taloustieteen osasto, Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto, toni.ruuska@helsinki.fi

^b Kauppakorkeakoulu, LUT-yliopisto

muutoksena, tilakokojen kasvuna ja kylien autoitumisena (esim. Oksa & Rannikko 1985; Knuutila ym. 2008; Orasmaa 2023). Maatilojen määrän vähenemisestä ja muuttotappioista huolimatta maaseudut ovat sinnitelleet, ja paikoin jopa kukoistaneet – johtuen esimerkiksi paikallisten asukkaiden yritteliäisyydestä, maaseutujen kesäasukkaista sekä matkailuliiketoiminnasta (ks. esim. Höckert ym. 2013; Vehmasto ym. 2023).

Useita vuosikymmeniä kestäneen maaseudun rakennemuutoksen tutkimisen ohella suomalaisessa maaseutu- ja kylätutkimuksessa on tunnistettu luonnonvarojen kasvavasta hyödyntämisestä ja talouskasvukeskeisyydestä irti pyristeleviä tendenssejä ja liikehdintää, mitä voidaan nimittää produktivistisen talousideologian rinnalla säilyneeksi tai sen jälkeiseksi maaseudeksi (mm. Rannikko ym. 2016; vrt. Halfacree 2007; ks. myös Lehtinen & Kallio 2020). Metsiä, vesistöjä ja maaperää kurittavan talouskasvuorientoituneen produktivismin (esim. Heikkurinen ym. 2019) sekä kesä- ja vapaa-ajan asukkaiden määrittämän maaseudun kulutusidyllin (esim. Rannikko 2019) ohella maaseutuja värittää myös tällä vuosisadalla vaihtoehtoisia käytäntöjä ja toimeentulomuotoja edustava kapitalismikriittinen toimijajoukko yksilöitä, verkostoja ja yhdistyksiä (Halfacree 2007). Erityisesti nousevaa omavaraistumisperustaista maaseutulikehdintää on viime aikoina käsitelty osana ”syvävihreää ilmastoaagendaa” (ks. Ruuska & Heikkurinen 2019) ja laajemmin ”syväekologisen ympäristöliikkeen” näkökulmasta (ks. Ruuska 2021). Tulkintamme mukaan ja ruokaturvan lisäksi (ks. Heikkurinen 2023) omavaraistuminen näyttäytyy monimuotoisten maaseutujen konteksteissa sekä vaihtoehtoisena elämäntapana kestävyyskriisien aikakaudella että myös osittain vastarinnan muotona kapitalistiselle talouskasvuyhteiskunnalle.

Rannikko (2019, 115–116) määrittelee kokoavasti jälkiproduktivistisen maaseudun monimuotoisena toimijoiden ja käytäntöjen joukkona, joita yhdistävät omavaraisuus, luonnonsuojelu, yhteistyö ja hajautetut rakenteet. Jälkiproduktivistisen maaseudun toimeentulon ja työn käytäntöjä taas luonnehtivat hänen mukaansa paikallisten materiaalien hyödyntäminen, kotitarveviljely ja käsityöt, ympäristön ennallistamistyöt ja luonnon monimuotoisuudesta huolehtiminen sekä uusiutuva energia ja vähäpäästöinen liikkuminen. Myös tämän tapaustutkimuksen tutkimuskohteessa, Rasimäen kylässä, joka sijaitsee pohjoisimmassa Pohjois-Karjalassa, paikalliset elinkeinot ovat olleet pitkään murroksessa (esim. Knuutila ym. 1996; 2008; Rannikko ym. 2016). Tämän ohella viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana Rasimäelle on muuttanut Rannikon (2019, 115–116) määritelmän mukaisesti jälkiproduktivistisia maaseudun asuttamistapoja etsiviä ja kehittäviä henkilöitä, joita on myös nimitetty *uusmaalaistujiksi*¹ (ks. Heikkurinen & Ruuska 2022). Nimeämällä nämä maaseutuja vaihtoehtoisilla tavoilla asuttavat yksilöt ja yhteisöt uusmaalaisiksi tahdomme erottaa heidät maaseudun aiemmista ja olemassa olevista asukkaista, lähinnä sen vuoksi, että korostamme uusien tulijoiden kokemattomuutta ja tiedollisen pohjan ohuutta maaseutueloon liittyen. Tahdomme myös välttää vastakkainasettelua näiden ihmisten ja yhteisöjen välillä ja varsinkin pitäytyä väittämästä, että uusmaalaistuvat tietäisivät tai osaisivat paremmin miten maaseuduilla tulisi elää. Päinvastoin koemme, että uusmaalaiset useimmiten maksuvat paikallisten ihmisten tietoja ja taitoja, joita he sitten sovittavat yhteen omien päämääriensä ja arvojensa kanssa.

Tässä artikkelissa tarkastelemme uusmaalaistumista omavaraisten toimeentulon ja uusintavan työn taitojen kautta. Lisäksi tutkimme taitojen omaksumisen kysymyksiä jälkiproduktivistisen maaseudun kontekstissa Suomessa. Tutkimustapauksenamme on Rasimäellä vuonna 2018 aloittanut ja vuodesta 2021 kuuden kuukauden Omavaraisuuskurssia tarjonnut Omavaraopisto sekä sen perustajat ja taustahenkilöt Lasse Nordlund ja

¹ Uusmaalaistuminen tarkoittaa sellaisten ihmisten ja yhteisöjen maalle muuttamista ja siellä asumista, joilla ei ole oman kokemuksensa mukaan tuoretta ylisukupolvista sidettä tai aiempaa merkittävää tuntemusta maaseutuelosta. Käytännössä uusmaalaistuminen on muun muassa elinpiirin siirtämistä pois päin suurkaupungeista, omavaraisuusasteen kasvattamista ja paikalliskulttuurien tukemista ja/tai elvyttämistä (esim. Heikkurinen & Ruuska 2022, 10).

Maria Dorff². Lisäksi olemme tutkimuksessamme haastatelleet kahdeksaa ensimmäisen Omavaraisuus-kurssin opiskelijaa vuoden 2021 toukokuussa ja lokakuussa.

Omavaraisen toimeentulon (engl. *subsistence*) ja uusintavan työn (engl. *reproductive labour*) käsitteiden kautta artikkeli kiinnittyy marxilaiseen ekofeminismiin (esim. Mies & Bennholdt-Thomsen 1999; Salleh 2017; Barca 2020). Omavaraistaitojen käsitteellistämässä ja analysoinnissa hyödynnämme lisäksi Ingoldin (2000) viisikohtaista määritelmää taidoista paikallisissa ympäristöissä sekä ylisukupolvisten toimijoiden, prosessien ja käytäntöjen konteksteissa (ks. myös Ingold & Kurttila 2000).

Teoreettisesti tutkimus ruotii omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn käsitteitä ja niihin liittyviä ekofeministisiä keskusteluja taidon näkökulmasta käsin. Tavoitteenamme on myös täydentää Ingoldin (2000; ks. myös Ingold & Kurttila 2000) taitokäsitystä tunnistamalla ja yksilöimällä omavaraistumisprosessiin liittyviä taitoja.

Märken (1986, 138, viitattu teoksessa Mies & Bennholdt-Thomassen 1999, 21) mukaan omavarainen toimeentulo määrittäytyy itsenäisyyden, omaehtoisuuden, autonomian sekä paikallisen kulttuurin ja omavaraisuuden prosessien ja käytäntöjen kautta. Omavaraisen toimeentulon edellytys puolestaan on elämän välttämättömyydet tuottava ja niitä ylläpitävä uusintava työ, kuten esimerkiksi Mies ja Bennholdt-Thomsen (1999), Salleh (2009) ja Barca (2020) peräankuuluttavat. Aikaisemmissa omavaraiseen toimeentuloon liittyvissä kirjoituksissa on hyvin tunnistettu uusintavan työn tekijät, kuten naiset ja äidit, hoivatyöläiset sekä pienviljelijät (esim. Salleh 2009; 2010) sekä keskeiset uusintavan työn käytännöt, kuten kasvimaan hoito, kasvatustyö ja keskinäinen avunanto (esim. Barca 2020), mutta omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn taitojen sekä niiden omaksumisen ymmärrys on toistaiseksi jäänyt vähäisemmälle huomiolle.

Tässä artikkelissa kysymme: Mitä taitoja omavaraiseen toimeentuloon ja uusintavaan työhön liittyy ja kuinka niitä omaksutaan? Tutkimuskysymyksemme liittyy osaksi laajempaa tavoitetta ymmärtää keskeisiä omavaraistaitoja ja niiden yhteiskunnallisia merkityksiä.

Tapaustutkimuksemme perusteella omavaraistaidot ovat uusintavaan työhön pohjaavia, moninaisia kyvykkyyksiä. Ne ovat vahvasti sidoksissa paikkaan ja toimintaympäristöön. Tämän tutkimuksen valossa omavaraistuminen tarkoittaa elämän välttämättömyyksiä tuottamista yhdessä omakätisesti (vrt. Savinotko 2022). Tähän prosessiin liittyy paljon uutta opeteltavaa (ja vanhasta poisoppimista), kuten ennestään tuntemattomien kokonaisuusien hahmottamista, erilaisia kehollisia tuntemuksia ja omien fyysisten sekä henkisten rajojen tunnistamista. Monenkirjavien *omavaraistumisen käytännön taitojen*, kuten lanttujen kasvatamisen ja puiden pilkkomisen, opettelemisen ohella omavaraistumiseen liittyy keskeisesti abstrakteja taitoja koskien laajempaa omavaraistumisprosessia. Kutsumme näitä *omavaraistumisen prosessitaidoiksi*, joista nostamme esiin kolme omavaraistumisen kannalta keskeisintä: kokonaisuuden hallinnan, improvisoinnin ja resurssitietoisuuden.

Tutkimusaineistomme ja sen analyysin pohjalta omavaraistaidot voidaan luokitella käytännön taitojen ja prosessitaitojen perusteella. Molempien omaksumisen keskiössä on kuitenkin uusintava työ ja arjen toimien ymmärtäminen kehollisen ja taitavan päämäärätietoisuuden toiminnan kautta, mikä hioutuu toistojen, kokeilujen ja kokemuksen myötä. Omavaraisen toimeen tuleminen ytimessä ovat siis kylliksi jalostuneet keholliset taidot ja paikalliseen toimintaympäristöön liittyvät tiedot, mistä muodostuu luonnon syklejä seuraava monitahoinen käytäntöjen ja omavaraisarjen kokonaisuus. Tässä kokonaisuudessa toisiinsa lomittuvat arjen askareet, monenkirjavat käytännön taidot sekä

---

2 Johtuen heidän julkisesta profiilistaan, Maria Dorff ja Lasse Nordlund mainitaan tässä tutkimuksessa nimeltä ja heidän nimiään käytetään heidän suostumuksellaan. Maria ja Lasse ovat esiintyneet lukuisissa lehti-, radio- ja TV-jutuissa omilla nimillään ja lisäksi Omavaraopiston toiminta pitkälti henkilöityy heihin, joten heidän identiteettiään olisi ollut tässä tutkimuksessa vaikea piilottaa. Sen sijaan Omavaraopiston ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoiden henkilöllisyydet on anonymisoitu.

jatkuva muutoksessa olevan (toiminta)ympäristön hahmottaminen ja sen omavaraisen toimeentulon tarpeista lähtevä hallinnointi ja muokkaaminen.

Artikkelin seuraavassa luvussa tarkastelemme tutkimuksen teoreettista taustaa omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn sekä taidon käsitteiden kautta. Tämän jälkeen esittelemme tarkemmin tutkimusmenetelmät, aineiston ja tutkimustapauksen. Löydökset -luvuissa käymme läpi empiirisestä aineistostamme nousseita keskeisiä omavaraistaitoja sekä niiden luokitteluun liittyviä havaintojamme. Tuomme lopuksi johtopäätöksissä vielä lyhyesti tutkimuksen empiiriset löydökset keskusteluun tutkimuksen avainkäsitteiden ja olemassa olevan kirjallisuuden kanssa.

Omavarainen toimeentulo, uusintava työ ja taidot

Monissa nykyajan utopioissa, kuten utooppisessa sosialismissa, vapaus ymmärretään usein vapautuksena kehollisesta fyysisestä työstä (Traverso 2021). Karl Marxin (1818–1883) kirjoituksista inspiroituneet, mutta niitä myös samalla kritisoivat ekofeministiset ajattelijat ja kansalaistoimijat, kuten Salleh (2009; 2017) sekä Mies ja Bennholdt-Thomsen (1999) sekä Shiva (2008), kyseenalaistavat kuitenkin tämän lähtökohdan. Heidän mukaansa omavaraiseen toimeentuloon (engl. *subsistence*) liittyy keskeisesti keholliseen hoiva-, kasvatus- ja pienviljelytyöhön ankkuroitu uusintava työ (engl. *reproductive labour*), joka luo puitteet ihmiselon jatkuvuudelle ja merkityksellisille sosiaalisille suhteille, mutta myös yksilöiden ja yhteisöjen vapaudelle ja autonomialle (ks. myös Scott 2009; vrt. Houtbeckers 2023).

Huolimatta viimeaikaisesta jälkiproduktivisesta käänteestä Marx-tulkinnassa (Saito 2023; 2024) on selvää, että nykyisessä pitkälle teollistuneessa länsimaalaisessa kontekstissa työn ja toimeentulon käsitteet ovat olleet hyvin sukupuolitettuja (Barca 2020). Kuten Plumwood (1993, 25) esimerkiksi kirjoittaa, moderni identiteetti kiinnittyy tuottavaan työhön, mitä nyky-yhteiskunnissa yleisesti pidetään ylempiarvoisena suhteessa esimerkiksi hoivatyöhön. Salleh (2017) puolestaan huomauttaa, etteivät Marxin ja Engelsin teoreettiset vahvuudet paikantuneet sukupuolikiisymyksiin, mikä näkyy myös monin osin heidän perinnössään. Sallehin (2017, 117) mukaan marxilaisessa perinteessä naisia ja heidän tekemäänsä työtä on systemaattisesti aliarvostettu, mikä heijastuu muun muassa Marxin työnarvoteoriassa, joka ei ota huomioon uusintavaa työtä, vaan keskittyy vain rahallistettuun ja markkina-arvotettuun palkkatyöhön.

Shiva toteaa saman asian *Ecofeminism*-teoksen toisen painoksen esipuheessaan (Mies & Shiva 2014, xv), jossa hän kirjoittaa, että BKT-laskelmissa ei näy jälkeäkään siitä, kun pienviljelijä kuluttaa oman työnsä tuotoksia. Tämä keinotekoinen tuotantoraja on hänen mukaansa poliittinen luomus, mikä jättää ulos kaiken sen uusintavan työn, jota tehdään lukuisissa pienviljelijäyhteisöissä ja -kulttuureissa ympäri maailmaa. Näin ollen BKT-perustaisessa taloudenpidossa kaikki ne ihmiset, jotka tuottavat elämän välttämättömyyksiä perheilleen, lapsilleen, yhteisöilleen ja yhteiskunnilleen, leimataan tuottamattomiksi tai taloudellisesti epäaktiivisiksi (Mies & Shiva 2014, xv; ks. myös Pineault 2023).

Omavaraisen toimeentulon näkökulma (engl. *subsistence perspective*, ks. Mies & Bennholdt-Thomsen 1999) on sen sijaan teollisen tuotantotavan hegemonian, palkkatyön sekä kapean työkäsityksen haastava kokonaisvaltainen lähestymistapa omachtoisiin ja paikallisiin toimeentulomuotoihin. Mies ja Bennholdt-Thomsen (1999) kirjoittavat, että ilman elämän välttämättömyyksiä tuottavaa uusintavaa työtä ei ole palkkatyötä, mutta vaikka palkkatyö katoaisi, elämän välttämättömyydet tuottava uusintava työ jäisi silti jäljelle. Elämän jatkuvuuden puitteita uusintavaa omaehtoista ja -varaista työtä on hyvin vaikeaa rahallistaa, mutta se on edellytys kestäväälle elämälle ja toimeentulolle.

Kotitaloustyö, hoiva, kasvatus sekä pienviljelijöiden ja pienkalastajien kodin ja yhteisön tarpeiden tyydyttämiseen kohdistettu työ ei tule huomioiduksi kansantuotelaskelmissa, mutta se on elintärkeää näille yhteisöille ja kulttuureille, mikä myös edelleen mahdollistaa niiden autonomian. Talouskasvun, teknologian kehittämisen ja talouspoliittisen eliitin

rikastumisen sijaan omavarainen toimeentulonäkökulma korostaa ruohonjuuritasojen näkemyksiä sekä tuotantovälineiden, maan hallinnan ja käyttöoikeuksien tärkeyttä maasta toimeentulonsa saaville yksilöille ja yhteisöille. Näiden ohella keskeisessä asemassa ovat omaehtoisuus, (ruoka)turva sekä yhdenvertaisuus, mitkä yhdessä antavat ”ihmisille mahdollisuuden tuottaa ja uusintaa elämää, seistä omilla jaloillaan ja puhua omalla äänellään” (Mies & Bennholdt-Thomsen 1999, 3–4, käännös oma).

Mies ja Bennholdt-Thomsen (1999) ja Salleh (2009) painottavat, että omavarainen toimeentulo perustuu uusintavalle työlle. Mutta mitä kaikkea uusintava työ käytännössä sitten on? Esimerkiksi Salleh (2003, 68) listaa siihen kuuluvaksi pienviljelyyn, kotityöt ja kasvatustyön. Barca (2020, 6) täydentää listauksen tarkoittamaan kaikkea sitä työtä, joka säilyttää, uusintaa ja uudistaa elämää, mainiten esimerkeiksi kotitarveviljelyyn, kalastuksen, metsästyksen, keräilyn, kotityöt, puutarhanhoidon, opettamisen, sairaanhoidon, roskien keräämisen ja kierrättämisen. Tärkeänä lisähuomautuksena Barca (mt.) toteaa, että oman sisäisen logiikkansa mukaan uusintava työ on vastavoima objektiivisille, hyödykkeistävälle ja välineellistävälle pääoman voimille, yhtä lailla kuin se on myös vastavoima vallan keskittämistä vastaan (ks. myös Scott 2009). Voidaankin väittää, että uudistava työ on sekä omavaraisen toimeentulon että vapauden ja autonomian kivijalka. Tämän ohella on tärkeää painottaa, että uusintavan työn käytännöt eivät ole lähtökohtaisesti sukupuolitettuja, sillä kaikki ihmiset kaikissa yhteiskunnissa voivat ottaa niihin osaa, huolimatta siitä, että ne ovat teollistumisen myötä saaneet sukupuolitettua, aliarvostetun ja näkymättömän osan nyky-yhteiskunnissa (Salleh 2009, 415).

Omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn tekijät ja käytännöt ovat hyvin tunnistettuja marxilaisessa ekofeministisessä kirjallisuudessa. Sen sijaan näihin liittyvät taidot ovat jääneet pitkälti huomiotta. Esimerkiksi teoksissa *Ecofeminism as Politics* (Salleh 2017), *Ecofeminism* (Mies & Shiva 2014) ja *Forces of Reproduction* (Barca 2020) taitoja ei mainita lainkaan. Teoksessa *The Subsistence Perspective* (Mies & Bennholdt-Thomsen 1999, 78) pienviljelijöiden taidot mainitaan ohimennen, kun Mies kysyy haastattelemltaan pienviljelijöitä heidän taidoistaan ja tarpeesta säilyttää niitä. Omavaraisen toimeentulon taitoihin ei kuitenkaan teoksessa sen enempää syvennyttä.

Taitoja on muutenkin tutkittu sängen vähän yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen ja kestävyystutkimuksen kentillä esimerkiksi verrattuna paikalliseen tietoon (Ingold 2000; Ingold & Kurttila 2000), jonka vuoksi on luontevaa kääntyä antropologian puoleen taidon käsitettä kuvatessa. Erityisesti Tim Ingoldin työ on tässä yhteydessä kiinnostavaa, koska hän on pitkän akateemisen uransa aikana tutkinut monia perinteisiä paikallisyhteisöjä muun muassa taitojen näkökulmasta. Hän on tehnyt myös pitkän kenttätyöjakson Suomessa vuosituhannen vaihteessa, jolloin hän tutki Lapissa saamelaisia poronhoitajia ja heidän taitojaan. Ingoldin (esim. 1996; 2000) taitojen käsitteellistyksessä korostuu niiden prosessuaalisuus, ylisukupolvisuus, kulttuurin ja ympäristön monimuotoinen yhteisvaikutus ja käytännössä tekeminen, minkä takia hänen käsitteellistyksensä voidaan katsoa sopivan hyvin myös omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn kysymyksiin (ks. myös Ingold & Kurttila 2000).

Ingoldin (2000, luku 19) viisikohtaisessa käsitteellistyksessä taidot sisältyvät ensinnäkin prosesseihin, joissa kehon, työkalun tai tekniikan käyttö yhdistetään tuttuun ja rajattuun toimintaan. Toiseksi Ingold toteaa, että taidot eivät ole vain kehollisia tekniikoita, vaan niihin nivoutuu keskeisesti toimijan toimintaympäristö, kulttuuri ja historia. Kolmanneksi taidot ovat vahvan relationaalisia ja sijoittuvat aina monimuotoisten suhteiden kentille (esim. työkalu–mieli/keho–yhteisö–ympäristö–kulttuuri). Taidokas toiminta ei siis ole vain mekaanisen voiman tai tekniikan soveltamista ulkoisiin objekteihin, vaan siihen liittyy olennaisesti huolenpitoa, näppäryyttä ja harkintaa monimuotoisiin tarkoitukseen kytkeytyen. Ja kuten Ingold (mt., 353) lisää, taitavat toimijat tarkkailevat, tuntevat ja havainnoivat aina työskennellessään.

Neljäs taidon ulottuvuus liittyy taitojen omaksumiseen. Taidokas toiminta ei pelkisty kaavaan, mikä tarkoittaa myös, että taitoja ei voida opettaa kaavamaisesti sukupolvelta toiselle (Ingold 1996; Ingold & Kurttila 2000). Taitojen omaksuminen tapahtuu pikemminkin havainnoinnin, imitoinnin, kokeilun ja improvisoinnin vuoropuheluna, kuten Ingold ja Kurttila (2000, 193) kirjoittavat, mutta myös reflektoinnin ja (uudelleen) arvioinnin kautta. Joka tapauksessa ihmiset kehittävät pikkuhiljaa omia tapojaan tehdä asioita eri konteksteissa, joita kehystää monimuotoinen ja monilajinen toimintaympäristö, nykyisten ja menneiden sukupolvien perintö sekä olemassa olevat tavat ja tottumukset (mt.). Ajan myötä taitoja opettelevat yksilöt saavat kiinni heille sopivasta tekemisen tavasta kokeilemisen ja toistojen kautta tiettyssä ajassa ja paikassa, jolloin he oppivat hienosäätämään ja rytmittämään liikkeitään pikkuhiljaa yhä taidokkaammin ja määrätietoisemmin. Tähän prosessiin liittyy keskeisellä tavalla paikallinen ympäristö ja sen monilajinen vuorovaikutus sekä kokeneempien ihmisten neuvot ja ohjaus, mutta lopulta taitoja opettelevat joutuvat valitsemaan, mitkä neuvot ja tekemisen tavat he valitsevat omikseen ja hiottavikseen (Ingold 2000, 353–354).

Viides taitojen ulottuvuus koskee Ingoldin (2000, luku 19) mukaan asioiden tekemistä ja valmistamista. Taitojen harjoittaminen on tavoitehakuista ja määrätietoista toimintaa, jossa yhdistyvät asiat, kuten paikalliset materiaaliset olosuhteet sekä työkalut tai työestetävät materiaalit, kuten puu tai metalli, joilla on tietyt ominaisuudet ja toiminnot. Ingoldin (mt., 354) sokraattinen päätelmä tästä on, että työn päämäärän täytyy edeltää työskentelyprosessia, mikä palautuu työn motivaatioon ja suunnitteluun, jotka tapahtuvat taitajan mielessä ennen varsinaista työn suorittamista.³ Taidokas työskentely on siis luonteeltaan luovaa ja tiettyyn monimuotoiseen materiaaliseen ympäristöön sijoittuvaa päämäärätietoista toimintaa, jossa asioita suunnitellaan, muovataan, työestetään ja käytetään toisten asioiden valmistamiseksi.

Kirjoituksen seuraavissa osissa analysoimme omavaraista toimeentuloa ja uusintavaa työtä taitojen näkökulmasta Rasimäen kylän Omavaraopiston kontekstissa. Aineistomme päälöydöksenä esittelemme kolme omavaraistumiselle keskeistä prosessitaitoa: kokonaisuuden hallinnan, improvisoinnin ja resurssitietoisuuden. Sitä ennen kuvaamme kuitenkin tutkimuksen menetelmät, aineiston ja tutkimustapauksen.

Menetelmät, aineisto ja tutkimustapaus

Huolimatta Rasimäen kylän syrjäisestä sijainnista ja pienestä koosta, tutkimusaineistoa kylästä on saatavilla runsaasti, johtuen Karjalan tutkimuskeskuksen monia vuosikymmeniä kestäneestä Sivakan ja Rasimäen kylien pitkittäistutkimuksesta (esim. Knuutila ym. 1996; 2008; Rannikko ym. 2016). Sama pätee Omavaraopiston perustajiin ja keskeisiin taustahenkilöihin Lasse Nordlundin ja Maria Dorffin. Useat lehtijutut sekä radio- ja TV-ohjelmat ovat tuottaneet heistä rikkaan tausta-aineiston, jota olemme tässä tutkimuksessa hyödyntäneet henkilökohtaisten haastatteluiden ja osallistuvan havainnoinnin ohella. Myös hiljattain julkaistu elämäkerrallinen *Lantun henki: Lasse Nordlund ja omavaraistuva elämä* (Hujanen & Salminen 2023) osoittautui arvokkaaksi tutkimuksemme löydöksiä täydentäväksi teokseksi.

Artikkelin ensimmäinen kirjoittaja kävi Rasimäellä ensimmäisen kerran Omavaraopiston talkoissa toukokuussa vuonna 2019. Sen jälkeen hänellä on ollut useita vierailuja Omavaraopistossa, keskimäärin yhdestä kahteen vuodessa. Vuonna 2021 hän vietti ensimmäistä kertaa järjestetyn Omavaraisuus-kurssin opiskelijoiden kanssa yhteensä kolme arkiviikkoa Rasimäellä osallistuen kurssille ja siihen liittyviin päivittäisiin töihin muiden

³ Tämä jäsenitys vastaa paljolti Marxin Pääoman 1. osassa (2013 [1867], 168–171) tavoittamaa ihmistyön määritelmää. Kuten Marx (2013, 169) kirjoittaa: ”Työprosessin lopussa saadaan tulos, joka sen alussa on ollut ihmisen mielikuvituksessa, siis ajatuksellisesti olemassa. Hän ei ainoastaan aibenta muodon muutosta luonnossa, hän toteuttaa siinä samalla myös tietoisensa, joka lakina määrää hänen toimintansa laadun ja tavan ja jolle hänen täytyy alistaa tabtonsa.”

opiskelijoiden vertaisena kyseisen kurssiviikon ohjelmaa seuraten ja omavaraisten vastuita kantaen. Kurssille osallistumisesta tutkijana oli sovittu ja tiedotettu etukäteen opiskelijoille. Ensimmäinen osallistuvan havainnoinnin (esim. Hirsjärvi ym. 2008, 211–212) viikko oli vapun jälkeinen viikko toukokuun alussa, toinen heinäkuun viimeinen viikko ja kolmas lokakuun ensimmäinen täysi viikko. Osallistuvan havainnoinnin viikkojen oli tarkoitus antaa tutkijalle kehollinen ja omakohtainen käsitys Omavaraopiston kurssiarjesta (ks. Pink 2015), mutta ennen kaikkea havainnoida kurssilaisten omavaraistaitojen kehittymistä kurssin aikana sekä tutustua Omavaraopiston opetuskäytäntöihin ja -sisältöihin. Artikkelin ensimmäisellä kirjoittajalla on myös henkilökohtaisten omavaraistumiskokeilujen pohjalta aiempaa käsitystä omavaraistumisesta (ks. Ruuska 2024).

Osallistuvan havainnoinnin viikoilta kirjoitettiin päiväkirjamainen kenttäpäiväkirja sekä tallennettiin valokuva-aineistoa, jonka otteita esittelemme kollaasinomaisesti kirjoituksemme seuraavassa alaluvussa. Kenttäpäiväkirjassa on yhteensä 15 merkintää, yksi jokaiselta kurssipäivältä, vaihdellen pituudeltaan yhdestä virkkeestä noin sivun mittaiseen raporttiin päivän tapahtumista ja huomioista. Tätä aineistoa on käytetty tutkimuksen tausta-aineistona ja erityisesti kuvaamaan Omavaraopistoa tutkimustapauksena artikkelin seuraavassa osiossa.

Osallistuvan havainnoinnin ohella artikkelin ensimmäinen kirjoittaja haastatteli kahdeksaa ensimmäisen Omavaraisuus-kurssin opiskelijaa kaksi kertaa, ensimmäisen kerran toukokuussa 2021 kurssin alussa ja toisen kerran kurssin lopulla lokakuussa 2021. Haastattelujen perusteella ensimmäisen Omavaraisuus-kurssin opiskelijat olivat iältään 20–43-vuotiaita, viisi heistä oli miehiä ja kolme naisia. Suurin osa heistä oli varttunut kaupungeissa tai lähiöissä. Vain kaksi haastatelluista kahdeksasta opiskelijasta oli kotoisin maaseudulta, mutta myös he olivat viettäneet nuoruutensa kaupungeissa tai taajama-alueilla. Kellään haastatelluista ei ollut omia lapsia. Puolella haastatelluista Omavaraisuus-kurssin opiskelijoista oli taustallaan yliopisto-opintoja. Iältään vanhemmat opiskelijat olivat tehneet monialaisesti eri ammattialojen töitä. Kaksi kahdeksasta opiskelijasta oli selvästi muita kokeneempia ja edistyneempiä omavaraistumisessa.

Ensimmäinen haastattelukierros keskittyi opiskelijoiden taustoihin, odotuksiin ja ensimmäisten kurssiviikkojen tuntemuksiin. Haastattelujen kestot vaihtelivat 10 minuutista 25 minuuttiin. Toinen haastattelu sitä vastoin paneutui omavaraistaitoihin ja niiden omaksumiseen kurssin aikana. Haastattelujen pituudet vaihtelivat opiskelijasta riippuen 20 minuutista 55 minuuttiin. Haastattelut olivat laadultaan puolistrukturoituja teemahaastatteluja (ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 2015).

Osallistuvan havainnoinnin ja opiskelijoiden haastattelujen lisäksi artikkelin molemmat kirjoittajat vierailivat Nordlundin ja Dorffin kotona Rasimäellä joulukuussa vuonna 2022. Vierailulta tallennettiin yhteensä lähes seitsemän tunnin haastatteluaineisto, jonka pääteemoina olivat henkilöhistoriat, omavaraistuminen sekä sen motiivit ja taidot. Näissä haastatteluissa äänessä oli pääasiassa Nordlund, mutta myös Dorff kommentoi esitettyjä kysymyksiä.

Aineiston analyysi eteni seuraavalla tavalla: haastattelujen litteroinnin jälkeen molemmat artikkelin kirjoittajat kävivät läpi litteroidun aineiston hahmotellen aineistosta sen pääteemoja. Teemoittelun jälkeen aineisto käytiin toisen kerran läpi koodaamalla aineisto valittujen teemojen alle sekä sijoittamalla koodien perusteella valittuja sitaatteja teemoihin. Tämän jälkeen seurasi vielä kolmas aineiston analyysikierros, missä alkuperäisiin teemoihin muodostettiin alakategorioita, joihin sopivat sitaatit sijoitettiin. Seuraavassa on esimerkki analyysistä ja teemoittelusta sekä sitaattien alakategorisoinnista. Pääteema: *Omavaraistaidot*, alataitokategoria: *Kokonaisuuden hallinta*. Esimerkkisitaatti:

”[...] että saadaan kaikki semmoiset... yksittäiset osa-alueet pelaamaan yhteen. Niin sitä mä pidän jotenkin tosi keskeisenä taitona. Ja sitten toinen semmoinen jotenkin keskeisten taitojen alue liittyy itsenäistymiseen. Ei vaan oman työn ja tekemisen ohjaamiseen, vaan myös taitoon havainnoida omaa ympäristöä ja nähdä jotenkin luovia yhteyksiä eri työvaiheiden tai eri resurssien välillä. Ja taito lomittaa omaa työtä.” (Haastateltava II, 2. haastattelu)

Haastattelujen teemoittelun ja kategorisoinnin jälkeen etenimme esittämään tutkimuksen löydöksiä johdannossa esitettyyn tutkimuskysymykseen vastaten. Tämän ohella pyrimme laventamaan omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn käsitteitä ja keskusteluja taitoihin sekä pohtimaan Ingoldin prosessuaalista käsitteellistä taidoista ja niiden omaksumisesta tutkimusaineiston pohjalta. Ennen tutkimuslöydöksiä esittelemme seuraavassa vielä tutkimustapauksen osallistuvan havainnoinnin, tehtyjen haastattelujen sekä muiden tausta-aineistojen perusteella.

Tutkimustapaus: Omavaraopisto Rasimäen kylässä

Tutkimustapauksena Rasimäelle perustettu Suomen ensimmäinen Omavaraopisto, jossa opetetaan ja kehitetään omavaraistumistaitoja, on tutkimuksen kannalta erityinen sen yhteiskunnallisen merkityksen, mutta myös alueen historian vuoksi. Jatkosodan jälkeen keskelle metsää pohjoisimpaan Pohjois-Karjalaan raivatun peltoaukean asuttivat aikanaan karjalaiset siirtolaiset. 1970-luvun maaseudun taloudellisessa rakennemuutoksessa tehtiin Rasimäellä peltojen uusjako, jonka jälkeenkin tilojen peltoala on jatkuvasti kasvanut pääosin teollisen maatalouden vaatimuksien takia. Produktivistinen tuotantotapa näkyy myös alueen metsätaloudessa muun muassa hiljattaisessa yhteismetsän myynnissä ruotsalaiselle sijoitusyhtiölle. Rasimäellä viettää nykyään aikaansa myös joukko vapaa-ajan asukkaita, mutta kylässä on ainoastaan muutamia varta vasten loma-asunnoiksi rakennettuja mökkejä. Kun Rasimäki vuonna 2013 valittiin Pohjois-Karjalan vuoden kyläksi, kuvattiin kylää 45 asukkaan kyläksi, jonka asukasluku kaksinkertaistuu kesäisin. Kylän sijainti on syrjäinen, ja lähimmät palvelut sijaitsevat 17 kilometrin päässä Valtimolla. (Rannikko 2022.)

Rasimäen kylän jälkiproduktivistisen maaseutuliikkeen yksi keskeisimmistä henkilöistä on sinne omavaraistelijoiden ensimmäisenä muuttanut Lasse Nordlund (synt. 1965). Hän muutti kylään vanhempiansa ostamalle maatilalle vuonna 1992. Taustoittaessaan omia omavaraistumisen motiivejaan Nordlund kertoi halunneensa kokeilla, ”*pyörittämään omaa paikkaa*”. Samoihin aikoihin hän koki omien sanojensa mukaan voimakasta vieraantumista yhteiskunnasta ja tunsikin, ettei yksinkertaisesti voinut toimia oikein sen puutteissa.

”[T]otesin, että nyky-yhteiskunnassa ei voi ottaa vastuuta, koska meidän elinalueet on niin jaettu, delegoitu. Kun ostan jotakin niin mä en tiedä miten se on viljelty. Eli se oli se syy miksi tahdoin kaikki langat käsiini.” (Nordlund, 9. haastattelu)

Ensimmäiset reilut kymmenen vuotta Nordlund eli vanhalla maatilalla yksin. Hän kehitti hyvin pitkälle viedyn yhden henkilön omavaraistalouden (Nordlund, haastattelu 9), jossa hänen omavaraisuusasteensa oli erittäin korkea. Maria Dorff muutti Nordlundin kanssa Rasimäelle vuonna 2007. Heillä on kaksi yhteistä lasta. Perheen perustamista voidaan pitää myös askeleena yhteisöllisemmälle tavalle lähestyä omavaraistumista kyseisellä tilalla ja samaten yhtenä alkusysäyksenä päätökselle perustaa omavaraistaitoja opettava Omavaraopisto⁴. Dorff toimii tällä hetkellä Omavaraopiston vastuunopettajana ja Omavara ry:n puheenjohtajana. Ammatiltaan hän on käsityönopettaja. Dorffin pedagogisen osaamisen, vuosikymmenten omavaraistumiskokemuksen ja yhteisöllisten

4 Lisätietoa opistosta löytyy sivustolta <https://omavaraopisto.fi>.

omavaraistavoitteidensa vuoksi Dorffia voidaan pitää Nordlundin kanssa Rasimäen jälkiproduktivistisen maaseutuelon keskeisimpänä toimijana.

Nordlundin ja Dorffin kaltaisilla uusmalaistujilla omavaraiseen toimeentuloon ja uusintavaan työhön liittyy keskeisenä prosessina *omavaraistuminen*. Omavaraistumisella tarkoitamme sitä elämäntilannetta ja aikaa, jolloin omavaraistaitoja opetellaan, hiotaan ja sovelletaan osana uuden toimeentulomuodon omaksumista, ja jolloin jonkin henkilön, talouden tai yhteisön omavaraisuusaste kasvaa. Tähän tarpeeseen, isoa elämänmuutosta helppottamaan, on Dorffin ja Nordlundin sekä talkoolaisten työllä perustettu Omavaraopisto.

Omavaraopistohanke käynnistyi varsinaisesti vuonna 2017, jolloin Dorff ja Nordlund kävivät tutustumassa Ruotsissa sijaitsevaan Skattungbyn opistoon. Vuosina 2018–2019 Omavaraopiston puitteita rakennettiin useissa talkoissa, joihin osallistuivat kymmenet eri ihmiset. Perustamisprosessin kuluessa opiston perustajien alkuperäinen ajatus majoittaa opiskelijat teltoissa muuttui, koska seuraavina vuosina Omavaraopiston kiinteistöjä hallinnoiva ja kurssitoimintaa kehittävä Omavara ry osti opiston ja opiskelijoiden käyttöön kolme vanhaa pientilaa (Peltola, Repokangas ja Rumola) Rasimäen ja Rumon kylien alueilta.

Yksi opiston perustamisen taustalla olevista seikoista oli pariskunnan huoli modernin ihmiselon kestämyydestä ja erityisesti siitä, että elämän edellytyksiin keskeisesti liittyvät taidot ovat nopeasti katoamassa suurten ikäluokkien, teollisen ajan elämäntavan ja kaupungistumisen myötä. Nordlund kertoi, että vielä hänen äitinsä sukupolvella oli melko yleisesti tallella elämän välttämättömyyksiin liittyviä perustaitoja: ”*Esimerkiksi: [jos] vaikka oli lääkäri, niin [hän] osasi kompostoida. Ja kaikkea se... niin ne taidot on nyt paljolti kadonneet.*” Tässä Nordlundin voidaan tulkita viittaavan myös teollisen yhteiskuntamme pitkälle menneeseen erikoistumiseen ja työnjaon syventymiseen, jossa elämän jatkumiseen tarvittavat perustaidot, kuten mullan ”tekeminen” tai maaparannus, eivät enää monilta onnistu.

Omavaraistumisessa ja maaseudussa sen kehyksenä näyttää piilevän myös monia muita merkityksiä, sillä sekä Nordlund että Dorff näkevät mielekkään ihmiselon puitteiden olevan nyt juuri maaseudulla, jossa omavaraistuminen on mahdollista. ”*Noin 10 vuotta sitten käynnistyi maaseudun uusi aalto. Elämä täällä voi olla mukavaa!*” (Nordlund, 3. haastattelu). Kyseessä ei siis ole taitojen opettelu naama kurtussa ja niska limassa, vaikkakin aineistossa Nordlund puhuu sekä mieltä että kehoa koettelevasta päivärytmistä.

Vuonna 2021 ensimmäisen kerran järjestetyn ja hiukan yli kuusi kuukautta (huhtilokakuu) kestäväen Omavaraisuus-kurssin tarkoitus on mahdollistaa omaehtoisen pientilan pyörittäminen (Nordlund, 1. haastattelu), mikä käytännössä tarkoittaa moninaisten taitojen opettelua. Tämän Kainuun Opiston opinto-ohjelmassa tarjottavan kurssin opetusohjelma on siis hyvin laaja, sillä sen tarkoitus on tuottaa ymmärrys omavaraistumisen pääosa-alueista ja taidoista.

Vaikka omavaraistuminen perustuu Omavaraisuus-kurssin mukaisesti perinnetaitojen harjoittamiseen, käsityökaluihin ja fyysiseen työhön, on toiminta silti hyvin nykyaikaista. Kurssilla huomioidaan monet modernin ajan näkökulmat, ei pelkästään poisoppimisen vuoksi, mutta myös siksi, että omavaraistuminen olisi yhteensopiva opiskelijoiden omien vahvuuksien ja lähtökohtien kanssa. Sähkön ja voimatyökalujen käyttöä joka tapauksessa kategorisesti vältetään ja esimerkiksi liikkuminen tapahtuu pääosin polkupyörillä ja vedettävillä kärryillä. Omavaraisuus-kurssin opiskelijat majoittuvat Peltolan ja Rumolan pientiloilla (ks. kuva 3), joissa he harjoittelevat kurssin sisältöjen mukaista omavara-arkea. Suurin osa ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoista asui Peltolassa, jonka vieressä tien toisella puolella sijaitsee myös kuvakollaasissa 1 ja 2 näkyvä opiston yhteinen kasvimaata sekä sen kasteluveden antava Rumon-joki (kuvat 1 ja 2).

Omavaraisuus-kurssilla taitojen opettelu ei keskity pelkästään ruokaan, kuten viljelyyn, kasvatukseen, keräämiseen, valmistukseen ja säilömiseen, vaikkakin niiden eri osa-alueet vievät suurimman osan kurssiohjelmasta. Ruokaan liittyvien taitojen lisäksi kurssiohjelmaan sisältyy muun muassa polttopuiden tekemistä, korjausrakentamista, hirsien veistoa,

Kuva 1. Toukokuun alku vuonna 2021. Rasimäen maalaismaisemaa (vasen yläkuva). Opiskelijat perustamassa kasvimaata (oikea ylä- ja alakuva). Rumojoki, josta kasvimaan kasteluvesi kannetaan kasveille (vasen alakuva). Kuvat: Toni Ruuska.

Figure 1. The beginning of May 2021. Rural landscape in Rasimäki (upper left). Students founding the vegetable garden (upper and lower right). Rumo river, where the irrigation water is carried to the plants (lower left). Photos by Toni Ruuska.

Kuva 2. Heinäkuun loppu 2021. Opiskelija lämmittää leivinuunia ruisleivän paistamista varten (vasen yläkuva). Kasvimaan kukoistusta (alakuvat vasemmalla). Peltolan pihakaivo ja sen ylle rakennettu suojakatos ja vinski (kuva oikealla). Kuvat: Toni Ruuska.

Figure 2. The end of July 2021. Students heating the baking oven for rye bread (upper left). Vegetable garden in bloom (lower lefts). Well, and its newly-built roof and winch in Peltola (right). Photos by Toni Ruuska.

kompostoimista, saippuan ja hammastahnan valmistusta sekä villalangan kehräämistä ja vilatossujen valmistamista sekä muita käsitöitä, kuten korien punomista.

Uusien taitojen opettelun lomassa opiskelijat ovat vastuussa omavaraisarkensa ylläpidosta, johon luonnollisesti kuuluvat monet kotityöt, kuten ruoan valmistus, siivous ja pyykinpesu. Arjen vastuut on järjestetty työvuorojen pohjalta, jolloin kukin opiskelija on aina vuorollaan vastuussa esimerkiksi viikon ajan aamupalan ja lounaan valmistuksesta muille kurssilaisille. Omavarakurssiin ei kuulu eläintenhoitoa tai kotieläimiä, johtuen pohjoisen Pohjois-Karjalan pitkästä eläinten sisäruokintakaudesta: kotieläinten sisäruokinta vaatisi paljon lisätyötä, joka taas olisi pois muista arjen askareista (Nordlund, 3. haastattelu). Tämä tarkoittaa myös sitä, että eläinlannan puuttuessa viljelyssä käytetään ihmislantaa, jota kompostoidaan huolellisella 1,5 vuoden syklillä, ennen kuin se levitetään kasvimaille maanparannusaineeksi.

Omavaraisuus-kurssi valmistaa opiskelijoita omavaraisuuteen niin henkisesti kuin fyysisestikin. Omavaraistaidot, joita kurssilla omaksutaan, mahdollistavat käytännössä hyvin korkean omavara-asteen, mutta kenenkään ei oleteta saavuttavan täydellistä omavaraisuutta. Sen sijaan jokainen opiskelija on vapaa päättämään ja pitämään kiinni myös omista päämääristään ja tavoitteistaan niin kurssilla kuin kurssin jälkeisessä elämässäkin. Opiston pedagoginen lähestymistapa on melko yksilökeskeinen. Ajatuksena on opettaa yksilöille tärkeimmät taidot, jotka he sitten jalkauttavat ulos opistosta kotitalouksiin ja yhteisöihin. Yksilöllisestä näkökulmasta huolimatta opiskelu on Omavaraopistossa erittäin sosiaalista ja osallistujien henkiseen hyvinvointiin ja kannustavaan yhdessä olemiseen kiinnitetään paljon huomiota, esimerkiksi päivittäisissä aamupiireissä ja viikoittaisissa yhteiskeskusteluissa.

Omavaraopisto ei siis ole tyypillinen oppilaitos opetussisältöjen tai opetusmenetelmien suhteen. Kurssilla opiskelijat eivät istu paikallaan luokkahuoneessa kuuntelemassa opettajia ja lähde oppituntien jälkeen kaupungille viettämään vapaa-aikaa. Sen sijaan Omavaraisuus-kurssin aikana opiskelijat asuvat paikan päällä Rasimäellä ja ovat tiiviissä tekemisissä toistensa kanssa jakaen päivittäisen arkensa ja siihen liittyvät velvollisuudet keskenään. Sama pätee myös kurssin opettajiin, jotka asuvat vähintään opettamansa ajan Rasimäellä (kuva 4). Dorffin lisäksi Omavaraisuus-kurssilla toimii monia eri taustoista tulevia vierailevia opettajia, jotka opettavat erinäisiä kädentaitoja, kuten hirren veistoa ja hirsirakentamista, metallien käsittelyä ja ruisleivän leipomista. Nordlund opetti aktiivisesti ensimmäisellä Omavaraisuus-kurssilla, mutta jättäytyi seuraavilla kurseilla pois opetuksesta omaan jaksamiseensa ja perheensä omavaraisvelvollisuuksiin vedoten. Huolimatta hänen poisjäännistään kurssin opetussisällöissä korostuu hänen ja Dorffin yhteinen tapa lähestyä omavaraisuutta resurssitietoisien kehollisen työn, pienviljelyn ja keräilyn näkökulmista.

Päivittäisen opetuksen lomassa opiskelijat elävät kuten omavaraisessa elämässä eletään, eli säiden ja vuodenvaihtojen mukaan. Uuden oppiminen, rikkakasvien kitkeminen, leivän paistaminen, pyykinpesu ja sosiaalisten suhteiden hoitaminen limittyvät kurssilla toisiinsa tehden kokonaisuudesta haastavan, mutta myös opiskelijoiden mukaan mielenkiintoisen ja merkityksellisen. Uusien taitojen ohella he tutustuvat ja omaksuvat kokonaisvaltaisesti vaihtoehtoisen elämäntavan alkeita. Tähän liittyy monien totunnaisten asioiden kyseenalaistamista tai kokonaan poisoppimista, mikä voi tuntua henkisesti uuvuttavalta.

Käymme seuraavaksi läpi päälöydöksiämme koskien keskeisiä omavaraistaitoja. Aineiston monimuotoisuuden takia olemme keskittyneet analyysissämme mielestämme olennaisimpiin omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn taitoihin sekä niiden omaksumisen kysymyksiin.

Kuva 3. Toukokuun alku 2021. Peltolan pientilan päärakennus (vasen yläkuva). Rumolan pientilan päärakennus (oikea yläkuva). Rumolan piharakennuksia (vasen alakuva). Peltolan piharakennus ja huussi Omavaraopiston tyypillisimpien kulkuneuvojen takana (oikea alakuva). Kuvat: Toni Ruuska.

Figure 3. The beginning of May 2021. The main building of Peltola (upper left). The main building of Rumola (upper right). Rumola property's buildings (lower left). Peltola property's storage and dry toilet, behind the most common modes of transportation (lower right). Photos by Toni Ruuska.

Kuva 4. Heinäkuun loppu 2021. Repokankaan pientilan päärakennus, jossa monet vierailevat opettajat majoittuivat (vasen yläkuva). Marjojen poimintaa ja rentoutumista työpäivän päätteeksi (vasemmat alakuvat). Päivittäisen aamupiirin kokoontumispaikka, jossa päivän tuntemukset ja ohjelma käytiin kesäaikaan läpi (oikea kuva). Kuvat: Toni Ruuska.

Figure 4. The end of July 2021. The main building of Repokangas, where many of the visiting teachers were accommodated (upper left). Berry picking, and relaxation after the workday (lower lefts). Daily morning circle's place in the summertime, where duties and daily emotions were dealt with (right). Photos by Toni Ruuska.

Keskeiset omavaraistaidot

Aineistomme perusteella yksi merkittävimmistä haasteista omavaraistumiselle on siihen kytkeytyvien taitojen suuri määrä ja monialaisuus. Teollistuneessa nyky-yhteiskunnassa, jonka suuntaa ja käytäntöjä määrittävät eri alojen erikoistuneet huippuasiantuntijat, taidokas toiminta on usein jotakin hyvin rajattua, minkä yksilö tai yhteisö osaa ”todella hyvin” (vrt. Ingold 2000, luku 19). Tutkimustapauksemme puolestaan osoittaa, että jälkiproduktivistella maaseudulla ei ole tarpeen ensinnäkään osata asioita ”todella hyvin”, vaan ennemmin ”riittävän hyvin” ja toisekseen minkään tietyn erityisen asian osaaminen ei yksinään riitä.

Lantun benki -teoksessa Nordlund kertoo kuvaavasti, että resurssiviisasta on ”tehdä niin huonosti kuin mahdollista ja niin hyvin kuin tarpeellista” (Hujanen & Salminen 2023, 207). Syynä tähän ovat useimmiten henkilökohtaiset voimavarat ja aikapaineet, jotka johtuvat tekemisen paljoudesta ja olosuhteista, kuten Suomen lyhyestä kasvukaudesta. Keskeinen taitoistumisen päämäärä omavaraistumisessa on siis tulla riittävän osaavaksi jokaisella omavaraisen toimeentulon osa-alueella.

Monille opiskelijoille omavaraistaitojen moneus ja kirjo tulivat yllätyksenä. Kurssin käytyään he tosin tuntuivat tiedostavan hyvin omavaraisuuden eri osa-alueet sekä niiden toisiinsa liittymisen.

”Monipuolisuus kaikissa asioissa on hyväksi. On hyvä tietää kaikista asioista jonkun verran. Ei välttämättä tarvitse olla paras jossain, mutta että just esimerkiksi joku nikkarointitaito, rakentamisen taito, niin sitä vaaditaan monessa eri asiassa tai monella eri alueella. Vaikka se liittyisi puutarhan hoitoon, niin sielläkin tarvitaan työkalujen korjausta ja loppujen lopuksi niiden asioiden korjaamiseen tullaan aina jokaissessa tällaisessa erilaisessa pienemmässä looppissa, niin se on varmaan semmoinen erityisen tärkeä taito. Että pystyy olemaan luova niissä, varsinkin jos on näin rajattu määrä resursseja, mitä tässäkin Lasse ja Maria -tyyppisessä hommassa on käytössä.” (Haastateltava III, 2. haastattelu)

Haastateltavien mukaan kaikista tärkeimmät yksittäiset omavaraiseen toimeentuloon ja uusintavaan työhön tarvittavat taidot liittyvät perustarpeiden tyydyttämiseen eli ruokaan, veteen, lämpöön ja suojaan. Etenkin ruoan kasvattamiseen liittyvät taidot korostuivat kurssilaiten vastauksissa:

”Kasvimaan hoito ihan kylvämisestä ja hoitamisesta sadonkorjuuseen ja sitten niiden juuresten ja muiden asioiden säilömiseen. Ja sitten keräilyhommat, eli marjat ja sienet nyt ennen kaikkea ja, no, villiyrtilt myös. Se on valtavan iso osa omavaraisuutta ja myöskin jotain hyvin erilaista jos on tottunut elämään kaupungeissa ja ostamaan kaupasta sen ruuan, niin se on ihan semmoinen uusi maailma, mikä avautuu.” (Haastateltava V, 2. haastattelu)

”No kaikki taidot, mitkä liittyvät lämpimänä pysymiseen ja juomaveden ja ravinnon saannin turvaamiseen. Ne ovat toki ne ykkösjutut.” (Haastateltava VII, 1. haastattelu)

Omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn taitojen kirjo on joka tapauksessa kokonaisvaltainen (vrt. esim. Savinotko ym. 2022, 19; ks. myös Savinotko 2022). Haastatteluissa mainittuja keskeisiä taitoja olivat muun muassa ruoan viljely, säilöminen sekä valmistus, siementen korjuu ja säilyttäminen, istuttaminen, rikkakasvien kitkeminen, maanparannus, kompostointi, kasteleminen, marjastus, sienestys, muu keräily (esim. villiyrtilt ja rahkasammal), polttopuut (katkaisu, sahaus, pilkkominen, pinoaminen, sytyttäminen), rakentaminen, korjaaminen, huoltaminen (esim. työkalut ja polkupyörät), hirrenveisto, metallin käsittely ja muokkaaminen, siivoaminen, pyykinpesu, ryhmätyöskentely ja sosiaaliset taidot, sään tarkkailu, kalastaminen ja metsästäminen.

Tutkimuksemme päälöydös ei kuitenkaan ole näiden yksittäisten, olemassa olevaa ymmärrystä uusintavasta työstä vastaavien käytännön taitojen tunnistaminen ja listaaminen,

vaan ennemminkin niiden taitojen käsitteellistäminen, jotka liittyvät omavaraisuustaitojen ja omavaraistumisen prosessuaalisuuteen. Kokonaisuuden hallinnointi, improvisointi ja resurssitietous liittyvät kaikki omavaraistumisen ja taitoistumisen prosesseihin, jotka ovat myös uusintavan työn (Salleh 2009; 2010; Barca 2020) ja omavaraisen toimeentulon ytimessä (vrt. Märke 1986, 138, viitattu teoksessa Mies ja Bennholdt-Thomassen 1999, 21). Kutsumme näitä taitoja – Ingoldin ja Kurttilan (2000, 191–193) taitokäsitystä mukaillen – *omavaraistumisen prosessitaidoiksi*.

Monelle ensimmäisen Omavaraisuus-kurssin opiskelijalle Omavaraopiston pedagoginen lähestymistapa tuli tästä näkökulmasta yllätyksen, sillä he luulivat saapuneensa Rasimäelle harjoittelemaan joitakin tiettyjä omavaraisuuteen liittyviä käytännön taitoja. Käytännön taitojen ohella he huomasivat kuitenkin pian opiskelevansa näiden taitojen lisäksi paljon muutakin, mikä on taitojen ”takana”, ”välissä” tai ”kokonaisuudessa”. Etenemme analyysissa erittelemällä kolme omavaraistumisen prosessitaitoa.

Ensimmäinen omavaraistumisen prosessitaito: Kokonaisuuden hallinta

Sekä Nordlundilla että useimmilla ensimmäisen Omavaraisuus-kurssin opiskelijoilla oli samantapainen ennakkokäsitys omavaraistumisesta. Heitä yhdisti ajatus siitä, että omavaraistumisen ytimessä olisivat jotkin tietyt yksittäiset käytännön taidot, mutta oppimisprosessin aikana heille valkeni, että kyse on enemmän taitojen kokonaisuudesta, laajojen tapahtumaketjujen hahmottamisesta sekä uusintavaan työhön harjaantumisesta.

”Olen ollut malttamaton. Ja myös siksi olen kirjoittanut paljon harjautuneisuudesta. Et tee tiedolla, miten joku asia tehdään kovinkaan paljon omavaraisuudessa, vaan sinun täytyy harjaantua, jotta toimintasi mahtuu siihen aikaan mitä on käytettävissä, on se sitten päivä tai vuosi. Ruuan kasvattamisen aika on kevät-syky, siis siinä välissä. Ei se riitä, että periaatteessa tiedät miten sinun pitää viljellä, vaan viljelyn pitää mahtua siihen jaksoon. Ja se tulee harjaantuneisuuden kautta. Mutta yleisesti painotetaan liikaa vain tiettyjen taitojen omaksumista.” (Nordlund, 6. haastattelu)

”Oleellista on just se, että miten pystyy ylläpitämään sitä kokonaisuutta. Mutta sitten myös pitää osata paljon yksittäisiä asioita.” (Haastateltava VI, 2. haastattelu)

Niin kuin Ingold (2000, luku 19) kirjoittaa, monet taidot ovat paljon muutakin kuin kehollista hienosäätöä (ks. myös Ingold & Kurttila 2000). Monet taidot ovat abstrakteja ja kognitiivisia, ja omavaraistumisen kontekstissa ne liittyvät ongelmanratkaisukykyyn ja monipolvisten työkokonaisuuden ymmärtämiseen ja hallintaan sekä eri työvaiheiden limittämiseen. Omavaraistuminen on lopulta monien toisiinsa kytkeytyvien prosessien hahmotusta, ylläpitämistä ja hallinnoimista. Kokonaisuuden hallinta on siis irrallisten askareiden sijaan huomion kiinnittämistä asioiden ja askareiden kytköksiin sekä niiden ylläpitoon.

”[...] että saadaan kaikki semmoiset... yksittäiset osa-alueet pelaamaan yhteen. Niin sitä mä pidän jotenkin tosi keskeisenä taitona. Ja sitten toinen semmoinen jotenkin keskeisten taitojen alue liittyy itsenäistymiseen. Ei vaan oman työn ja tekemisen ohjaamiseen, vaan myös taitoon havainnoida omaa ympäristöä ja nähdä jotenkin luovia yhteyksiä eri työvaiheiden tai eri resurssien välillä. Ja taito lomittaa omaa työtä.” (Haastateltava II, 2. haastattelu).

Osallistuvan havainnoinnin ja tekemämme haastattelujen perusteella kävi ilmi myös se, ettei omavaraistuminen ole samalla tavalla päivittäin itseään toistavaa kuten monet palkkatyöt. Koska kyseessä on kokonaisuus, monimuotoinen asioiden ja taitojen kirjo, täyttyvät päivät erinäisistä askareista, joita sovitetaan toisiinsa ja pidetään käynnissä.

”Taito, se on kykyä tehdä asiat tarkoituksenmukaisesti ja turvallisesti. Hallita oma kebonsa ja työvälineensä. Ja onhan siinä joku sellainen... niin, älyllinenkin aspekti. Tässä on kuitenkin jotain sellaista insinöörihenkeä ja matemaattisuutta, ja luonnontieteellisyyttä tässä elämäntavassa, niin ehkä taitoon kuuluu myös sitten vähän ymmärtää sitä luonnontieteellistä puolta sen käytännön tekemisen taustalle, jotta osaa tuoda ne tarkoituksenmukaisesti yhteen.” (Haastateltava VII, 2. haastattelu)

Yhtä lailla on totta, että omavaraistumisessa samat toimet toistuvat vuodesta ja vuodenajasta toiseen, mutta niiden suuri määrä pitää huolen työn vaihtelevuudesta. Omavaraisuus-kurssilaisia ohjeistettiin, että työn itseään toistavuuden ja mielekkyyden näkökulmasta heidän tulisi tehdä korkeintaan 2–3 tuntia samaa tehtävää yhtäjaksoisesti (Kenttäpäiväkirjamerkintä 4.5.2021). Mutta myös tähän, niin kuin kaikkeen muuhunkin omavaraistumiseen liittyen, pätee säävaraus, mikä voi tarkoittaa, että esimerkiksi sateen sattuessa ryhdytään sisätöihin tai nopeaan sadonkorjukseen yöpakkasten tai myrskyn alta. On siis luontevaa siirtyä seuraavaksi improvisointiin, mihin liittyy myös keskeisesti itsenäinen päätöksentekokyky.

Toinen omavaraistumisen prosessitaito: Improvisointi

Suunnitelmat muuttuvat usein lennossa omavara-arjessa. Maahan ja paikkaan sitoutunut elämä ja lähiympäristön kanssa tiiviissä vuorovaikutuksessa toimiminen ovat alistettuja säätilalle, ilmastolle sekä vuodenaikojen kierrolle. Suomessa sää saattaa muuttua päivän mittaan useita kertoja, mikä tuottaa omat haasteensa myös kokonaisuuden hallinnalle ja eri työvaiheiden toisiinsa limittämislle. Omavaraistujien täytyy siis tarpeen tullen osata improvisoida. Improvisointi ja siihen liittyvä luovuus eivät kuitenkaan liity ainoastaan ulkoisiin tekijöihin, vaan myös moniin omavaraistumisen ”sisäisiin” prosesseihin. Tiukkojen sääntöjen ja määräysten puuttuminen tukee vapautta kokeilla ja tehdä asioita tilanteeseen sopivalla ja hyväksi havaitulla tavalla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että improvisaatio ja luovuus olisivat omavaraistumisessa sattumanvaraista tai mielivaltaista, vaan ennemmin aina sidoksissa omavaraistumisen päämääriin, jotka viime kädessä liittyvät elämän edellytyksiin ja perustarpeiden tyydyttämiseen. Tarvittavat asiat tulee siis saada tehtyä, mutta maaliin voi päästä monella eri tavalla.

”Meillä ei ole tiukkoja rajanvetoja siitä, miten jokin asia tulee tehdä. [...] Me teemme sään mukaan, ja se tarkoittaa sitä, että on pakostikin aika paljon improvisointia.” (Nordlund, 11. haastattelu)

”Omavaraistuminen edellyttää kykyä itsenäiseen päätöksentekoon ja siihen, että okei, tällaiseen tilanteeseen ei ole olemassa mitään absoluuttista vastausta, että kylvätkö pernnat tänään vai ensi viikolla.” (Haastateltava II, 2. haastattelu)

Improvisaation prosessitaidon kohdalla korostuu nähdäksemme mukaan Ingoldin (2000, luku 19) taitojen käsitteellistämisen kolmas ulottuvuus, joka koskee taitojen relationaalisuutta, mutta myös näppäryyttä, harkintaa ja huolenpitoa. Omavaraistumiskokeilujen alussa voi olla vaikea hahmottaa eri työkokonaisuuksien suhdetta toisiinsa tai nähdä yhteyksiä niiden välillä. Mutta taitojen karttuessa myös improvisaatio ja luovuus näyttävät lisääntyvän, jolloin esimerkiksi asioista, joita ennen piti jätteenä, voi tulla tärkeää raaka-ainetta vaikkapa korjausrakentamiseen tai työkalujen varaosiksi. Nykyaikaisessa omavaraistumisessa, johon liittyy paljon materiaalisia sivuvirtoja, kierrätystavarasta tai toisten lahjoittamista asioista pitääkin osata luoda uusia mahdollisuuksia ja tarvekaluja.

”Jätteestä voidaan muokata erilaisia asioita, mutta siinä just nimenomaan pitää olla luova, nähdä ne asiat. Esimerkiksi meidän metallin käsittelyn opettaja on hyvä siinä, että hän näkee, että tämä pyöränkeskiö on nyt just aika hyvä tuohon juttuun. Mutta siitä vaan pitää tuo ja tuo ottaa pois, niin sitten se toimii.”

Niin kuin just semmoista luovuutta siinä. Ja sitten tietysti se kädentaito on kaikessa kutomisessa ja kaikessa se rutiini, siinä menee vuosia ennen kuin sen hallitsee. Mutta sitten kun on tietyllä taitotasolla, niin sitten varmasti helpottaa se, pystyy itsevarmemmin tarttumaan niihin ongelmakobtiin ja ottamaan ne sinne työpöydälle ja laittamaan ne kuntoon.” (Haastateltava III, 2. haastattelu)

Työvälineitä ja opiston omaisuutta kohdeltiin Omavaraisuus-kurssilla varjellen ja esimerkiksi työkalujen säilyttämiseen ja huoltoon kiinnitettiin paljon huomiota. Ero nykyajan kulutuskulttuuriin on suuri, sillä Omavaraopistolla pyritään välttämään uuden hankkimista ja mahdollisimman pitkälle säilyttämään sitä mitä jo nyt on. Hyvin pidetty lapio tai talikko kestää sukupolvilta toisille. Tämä kaikki liittyy kolmanteen omavaraistumisen prosessitaitoon, joka on myös Nordlundin (2023; ks. myös Nordlund & Dorff 2008) omavaraistumiskäsityksen ja -lähestymistavan ytimessä. Kutsumme sitä Nordlundin sanallistuksen mukaisesti resurssitietoisuudeksi.

Kolmas omavaraistumisen prosessitaito: Resurssitietoisuus

”Mä muistan, joku kysyi, tyylin toimittaja, joka täällä kävi, että mikä on tärkein asia mitä oot oppinut? Ja sitten ensimmäinen asia mikä mulle tuli mieleen oli, että älä hukkaa tavaroitasi [haastateltava nauraa]. Koska käytännössä se, että jos hukkaat jotain millä on suuri käyttöarvo, niin se on ihan suunnaton menetys. Että tavallaan se, että jos mä osaan pitää huolta mun polkupyörän lampusta enkä jätä sitä lojumaan jonnekin ja hävität sitä, niin se on ihan siis kultaakin arvokkaampaa. Koska mun on mahdotonta valmistaa sitä itse.” (Haastateltava II, 2. haastattelu)

Omavaraopiston pedagogisen otteen ja Lasse Nordlundin omavaraistumiskäsityksen keskiössä on pitkälti kyse hyvin käytännöllisestä ja kehollisesta materiaalien tuntemuksesta, mutta myös esimerkiksi ”piiloenergioiden” tunnistamisesta. Esimerkiksi erilaiset puulajit vaihtelevat lujuuksiltaan ja ominaisuuksiltaan: pajusta voi punoa koreja, raidasta saa hyviä varsia työkaluihin, koivu palaa lämpimästi uunissa. Toisaalta on paljon mielekkäämpää pitää parasta mahdollista huolta työkaluista ja rakennusmateriaaleista, koska niiden tuottaminen itse vaatii valtavasti aikaa ja energiaa (Nordlund & Dorff 2008; Nordlund 2023).

Nordlund korosti myös, että omavaraistuminen ei ole sankaruutta tai kehollinen voimannäytös, vaan ennemminkin voimia säästävä tai mahdollisimman vähän niitä kuluttava tapa tehdä jokin asia (Nordlund & Dorff 2008; Nordlund 2023). Myös omista henkisistä ja fyysisistä voimavaroista huolehtiminen on hänelle tärkeä osa resurssitietoisuutta, mutta tämän ohella se liittyy ymmärrykseen jälkiproduktivistisesta toimintaympäristöstä sekä esimerkiksi siitä, kuinka paljon työtä erilaisiin omavaraisuuden työkokonaisuuksiin tarvitaan (ks. myös Rinkinen ym. 2015). Resurssit ovat kehollisten tuntemusten ohella myös eri työkokonaisuuksien ja prosessien limittämistä kokemuksen ja intuition pohjalta. Nordlund ilmaisee asian seuraavasti:

”Limittymisen ymmärrys löytyy, jos on löytäkkeen, ennen kaikkea kehollisena kokemuksena. Samoin kuin kestävä elämä löytyy, jos löytyy, kehollisena kokemuksena.” (Hujanen & Salminen 2023, 207)

Nordlund sanoo myös tietävänsä

”paljon ihmisiä, jotka ovat aloittaneet omavarauskokeiluja, ja jatkaneet kaksi tai viisi vuotta. Sitten keho tai mieli tai kummatkin ovat lopussa. Tyypillisesti ihmiset eivät tunne omaa voimatalouttaan ja he kuluttavat itsensä loppuun.” (Hujanen & Salminen 2023, 85)

Nordlundin ja Dorffin opetustyössä usein painottama resurssien tuntemus näkyy ymmärrettävästi myös opiskelijoiden mietteissä:

”Mikä on ehkä päällimmäisenä nyt mielessä niistä taidoista, mitkä on kehittyneet, niin joku semmoinen materiaali- tai yleensäkin materialtuntemus. Että osaa nähdä arvoa, vaikkeä siinä ämpäriässä tai lapiossa. Jos sen näkee vaikkeä roskiksessa niin silloinkin. Ja työkalujen ja muutenkin materiaalien arvostus. Kun on alkanut ymmärtää sitä, että miten vaikeaa niitä on itse valmistaa. [...] Sitä että millaista materiaalia tähän omavaraistumiseen kuuluu ja miten niistä materiaaleista pidetään huolta. [...] Että se työkalun arvo ei enää tunnu siinä sen rahallisena arvomaailmana, sen arvo on ihan erilainen.” (Haastateltava VIII, 2. haastattelu)

Resurssitietoisuus voi myös aineistomme mukaan olla arkipäiväisiin asioihin kiintymistä ja välittämistä, kuten vaikkapa pistolapioon tai marjapöimuriin tykääntymistä.

”Tarkastelen merkittävässä määrin enemmän työkaluja siitä näkökulmasta, että minkälaisen vaivan vaatisi valmistaa niitä itse. Se ei paljasta työkalun käyttöarvoa, mutta se paljastaa sen valmistus- tai tuotantoon kytkeytyvän arvon. [...] Että yritäpä mitä tabansa metallista valmistaa tyhjästä, niin hubhub! Siinäpä yritä! [...] Suhteeni työkaluihin on muuttunut paljon arvostavammaksi. Mulla on myös ensimmäistä kertaa elämässä käynyt silleen, että työkalu on muodostunut mulle rakkaaksi, tai et mulla on semmoinen, selkeästi lempityökalu. Että semmoista tiettyä emotionaalista suhdetta niihin työkaluihin on päässyt syntymään, mikä on ollut täysin uutta.” (Haastateltava II, 2. haastattelu)

Resurssitietoisuus yhdistettiin opiskelijoiden piirissä myös keskeisellä tavalla omaan kehoon, jälleen todennäköisesti johtuen Nordlundin ja Dorffin pedagogisesta otteesta ja henkilökohtaisista lähestymistavoista omavaraistumiseen. Samalla kuitenkin omavaraistumisen kehollinen luonne on selvästi tätä laajempi asia, sillä oma keho mielletään kaiken omavaraistominnan ytimeksi, jopa pyhätköksi. Toisaalta keho voidaan mieltää resurssiksi, johon liittyy myös syvällinen tietoisuus. Erityisen mielenkiintoinen muotoilu on alla esitetty luonnehdinta kehosta työkaluna, joka käyttää muita työkaluja.

”Kyllä se motoriiikka täytyy ballita ja siis musta tuntuu, että ylipäättään semmoinen ketteryyys on kehittyneet ihan tällä kaikella liikkumisella ja työllä. Sekin tuntuu hyvältä, että on pystyvämpi olo. Kehoni mukautuu näihin [omavaraisuuden] käytäntöihin.” (Haastateltava IV, 2. haastattelu)

”Itse tekeminen on äärimmäisen tärkeää, että tulee kehollinen muistijälki siihen tekemiseen.” (Haastateltava V, 2. haastattelu)

”Työkalut ovat muokanneet myös tosi paljon mun suhdetta mun ruumiiseen. [...] Mä oon jotenkin niin paljon enemmän myös yhteydessä tähän mun kehoon ja siihen, että miten se luo mulle elämän edellytyksiä. [...] se, että joku mun ruumiinosa vahingoittuisi, se tuntuisi tosi dramaattiselta. Ja semmoiselta mitä oikeasti koitan välttää. Kyllä se keho on kuitenkin tavallaan se mielen jälkeen tärkein työkalu, koska sillä käytetään niitä kaikkia muita työkaluja.” (Haastateltava VIII, 2. haastattelu)

Kuten sitaateissa kerrotaan, keho on omavaraudessa toimeentulossa elämän edellytysten tuottaja, josta tulee huolehtia. Aivan yhtä tärkeänä opiskelijat pitivät henkisiä resursssejaan ja mielenterveydestä huolehtimista. Osa haastatelluista Omavaraisuus-kurssin opiskelijoista oli lähtenyt omavaraistumisen tielle johtuen omista mielenterveydellisistä haasteistaan nyky-yhteiskunnan osina, vailla päämäärää ja selvää tarkoitusta elämässään. Omavaraistuminen näyttäytyi heille tässä mielessä vastakohtana ja mielekkäänä vaihtoehtoisena elämäntapana, joka potentiaalisesti voisi palauttaa elämän merkityksellisyyden ja mahdollistaa eettisen, kestävä elämän.

”Mä olin hyvin valmis hyvin radikaaliin hyppyyn, eli mä olin vuosikausia esimerkiksi lukenut juttuja erakkomunkeista, ketkä asuu vuorilla ihan äärimmäisen askeettisissa oloissa, ja mä olin hyvin valmis

lähtemään siiben suuntaan, koska mä koin ympäröivän maailman vaan niin järjettömäksi ja täysin epätydyttäväksi, että mä en saanu siitä enää yltään mitään, niin kuin siitä, mitä se näennäisesti tarjoaa.” (Haastateltava V, 1. haastattelu)

Yleisesti ottaen ensimmäisen vuosikurssin opiskelijat pitivät kurssia ja omavaraistumisensa alkuhetkiä enemmän henkisesti kuin fyysisesti raskaina. Ottaen huomioon kuinka paljon uusia asioita heidän tuli omaksua hyvin lyhyessä ajassa ja toisaalta kuinka sosiaalista Omavaraisuus-kurssilla opiskelu heille oli, emme pidä tätä yllättävänä.

”Kurssi on ollut merkittävästi vähemmän rankka fyysisesti kuin kuvittelin. Ehkä se alkukevät oli semmoista aikaa milloin kaivettiin paljon ja käännettiin maata paljon, ja se oli selkeästi fyysisesti rankempaa. Mut nyt meidän elämäntapa on mun mielestä enemmän semmoinen aktiivinen kuin rankkaa fyysistä työtä tai urheilua. Sen sijaan henkinen jaksaminen on ollut haastavampaa, kuten sitä on täällä mainostettu. Se on ollut henkisesti rankkaa siis sillä tavalla, että uuden oppiminen on yllättävän rankkaa ja myös kasvaminen ihmisenä on yllättävän rankkaa.” (Haastateltava II, 2. haastattelu)

Niin aineiston kuin kirjallisuuden perusteella omavaraistaitojen omaksuminen ja jalostuminen vaativat aikaa ja toistoja. Resurssitietoisuuden syventyminen voi olla pitkä prosessi, niin kuin esimerkiksi Nordlundin omakohtainen yli 30-vuotinen esimerkki todistaa.

Omvaraistaitojen omaksuminen

Tekemisen ja kokemuksen kautta karttuvien omavaraistumisen prosessitaitojen ohella omavaraistumiseen liittyy paljon konkreettista uusintavaa työtä. Tiivistäen omavaraista toimeentuloa ja uusintavaa työtä opetellaan kehollisesti ja prosessuaalisesti kokeilun ja soveltamisen kautta. Uusintava työ on toisteista. Se tapahtuu käytännön tilanteissa, mutta yhtä lailla sen taitojen omaksumiseen liittyy havainnointia, kokemusten jakamista, reflektointia sekä soveltamista. Tässä suhteessa Omavaraisuus-kurssi tarjoaa opiskelijoille mahdollisuuden oppia kokeneemilta ja vertaisiltaan sekä omaksua heidän hyväksi havaitsemiaan työskentelytapoja.

Oppimisympäristönä Rasimäki, ja myös oppimisen tavat siellä, eroavat selvästi esimerkiksi suomalaisesta koulumaailmasta ja opintiestä. Omavaraopistolla uusia asioita ei opetella pääosin sisätiloissa, staattisissa ja sähköistetyissä oppimisympäristöissä. Omavaraopistolla opiskelijat eivät myöskään juuri vastaanota tietoa paikallaan istuen tai tee annettuja tehtäviä oppikirjojen ja muiden opetusmateriaalien ja -teknologioiden avustamina. Sen sijaan kurssilla omaksutaan uusia taitoja korostetun kehollisesti sekä monimuotoisissa käytännön tilanteissa ja paikallisessa elinympäristössä.

Nordlundin mukaan nykyisistä (ammatti)koulutusohjelmista on vain vähän apua omavaraistumisen poluilla, koska koulutusohjelmien sisällöt on niin tiukasti ankkuroitu talouskasvun, teknologisen kehityksen ja erikoistumisen tarpeisiin (ks. esim. Ruuska 2023).

”Minähän luulin silloin kun aloitin, noin 35 vuotta sitten, että omavaraistuminen on tekninen ongelma, tekninen haaste. Mutta jälkepäin sanoisin, että ei se ole. Se on niin kokonaisvaltainen asia, jolloin pitää olla tietysti se tekninen osaaminen, joka on nykyään helppo saada netin kautta. Mutta minulla oli todellinen ongelma siinä, ettei ollut kirjallisuutta. Itselleni merkittävä teos oli John Seymoren The Forgotten Arts & Crafts. Mutta tämä minun polku on silti pitkälti ollut kokeilua. Ja tiettyä sitä, että korvani ovat olleet auki, jos olen tavannut jonkun vanhan puusepän tai näin. [...] Ylipäätään olen vain jututtanut tyyppejä, koska minä tahdoin alusta pitäen laajuutta, [...] ja sen takia koin, että olemassa olevissa koulutusohjelmissä tulee niin paljon roinaa, jota en tarvitse, esimerkiksi jokin talousoppi. Minulle vahvistui jo varhain se ajatus, ettei minun kannattanut hakea tietoa nykyammateista, koska niissä on niin paljon myös koneperäistä työstä, mikä ei minua kiinnostanut.” (Nordlund, 1. haastattelu)

Ensimmäisen Omavaraisuus-kurssin opiskelijat sanallistivat omavaraistumista arkipäiväisen suunnittelun, tekemisten ja kokeilun kautta. Jotkut heistä mainitsivat olleensa yllättyneitä siitä, kuinka ”ison osan ajasta nielee tämä arjen pyörittäminen” (Haastateltava VI, 2. haastattelu). Taitojen omaksuminen tapahtui kurssilaisten mukaan kokeneemmän taitajan alustuksella ja neuvomisella, jota seurasi henkilökohtaisia kokeiluja, virheitä, uusia kokeiluja, vertaisoppimista, kysymyksiä ja uusia neuvontakierroksia, joita seurasi jälleen uudet kokeilut. Toisaalta opiskelijat olivat myös yhtä mieltä siitä, ettei kurssilla ollut riittävästi aikaa opetettujen taitojen harjoittamiselle tai kokeiluille.

”Mä itse asiassa väittäisin, että kyse on ennen kaikkea itse kokeilemisesta, että todellinen oppiminen on sitä, että itse kokeilen vaikka nostaa ne perunat ylös tai mitä tahansa. Mutta sitten se, että saa toiselta esimerkkejä, niin se karsii niitä mahdollisia umpikujia siinä. Verrattuna jos mä tekisin ihan alusta asti itse, niin kokeilisin paljon enemmän erilaisia tyhmiä asioita.” (Haastateltava V, 2. haastattelu)

Paikka- ja materiaaliperustaisuutensa vuoksi omavaraistaidot eivät pelkisty kaavoihin, vaan ovat luonteeltaan prosessuaalisia, joten niitä ei voida myöskään opettaa luokkahuoneesta käsin. Aineiston perusteella omavaraistaidot siirtyvät taitajalta opettelihoitoon kokeilun, yrityksen ja erehdysten, kysymysten ja havainnollistusten, imitoinnin ja improvisoinnin kautta (ks. Ingold 1996; Ingold & Kurttila 2000). Kuten Nordlund toteaa: ”Pääasiallinen tietolähteenä ovat kädet ja havainnoiminen. Näillä keinoin teen villiä kokeilua. Siinä arvokkainta on epäonnistumisista saatava tieto” (Hujanen & Salminen 2023, 167). Saman havainnon teki myös useampi opiskelija kurssin aikana:

”Eli periaatteessa selittäminen [...] estää sitä kantapään kautta opettelua, mikä kyllä tulee tapattamaan, mutta ei ehkä samassa määrin.” (Haastateltava V, 2. haastattelu)

”Taitoja opitaan yrityksen ja erehdyksen kautta. Siis onhan meille näytetty ja selitetty ja näin pois päin, mutta kyllä... no aika lailla ihan vaan ruvetaan tekemään. Sain esimerkiksi hyviä vinkkejä kirveen käyttämisen subteen, niin tuli parempi ymmärrys fysiikasta, ettei tullut tuhlanneeksi omia voimiaan. Aikaisemmin käytin käsivarsien voimaa, mutta siis siihen voi ottaa koko kropaan käyttöön, tällaista pientä vinkkiä.” (Haastateltava IV, 2. haastattelu)

Neuvojen ja toistojen myötä ihmiset omaksuvat ajan kanssa omat tapansa tehdä asioita, mikä tarkoittaa sitä, että taito jalostuu kehollisen tekemisen ja tietyssä toimintaympäristössä toimimisen kautta, mihin liittyy myös paljon valintoja ja kognitiivista työtä (Ingold 2000, 353–354).

”Tuli vaan mieleen oppimisesta, että se oli myös semmoinen tärkeä kokemus, että miten paljon tämä ympäristö ainakin mulla vaikuttaa oppimiseen myös. Että elää yhteisössä, ja muut on myös semmoisia, että tarttuvat siihen tekemiseen, niin jotenkin se tarttuu myös itseeseen, ja sitten kun on osaavia ihmisiä, haluaa oppia niiltä.” (Haastateltava VI, 2. haastattelu)

Uuden oppiminen ei rajoittunut Omavaraopistolla pelkästään kädentaitoihin, vaan opiskelijat kertoivat omaksuneensa myös uusia tapoja lähestyä, jäsentää tai suhtautua heitä Rasimäellä ympäröivään luontoon. Nämä asiat liittyivät myös keskeisesti esittelemiemme prosessitaitoihin. Opiskelijat kuvasivat suhdettaan muuhun luontoon lähentyneeksi, uteliaaksi ja sitoutuneeksi, mutta samalla he tiedostivat, että omavaraistuminen on hyvin päämäärätietoista toimintaa, missä ei ole välttämättä aikaa jäädä ihmettelemään muiden lajien vastaavia toimia.

”Siis kyllä siinä on tosi vahvasti keskipisteessä kuitenkin se, että mun pitää nyt saada tämä homma hoidettua. Mun oma kokemus on se, että ei siinä jää hirveästi tilaa sille, että mä nyt jään tuijottamaan jotain ötökkää. Sitä tulee välillä kyllä tehtyä, mutta ehkä mä itse kuvaisin sitä yhteyttä maahan jotenkin silleen, että ei se ole sitä, että mä tuijottelen niitä ötökköitä ja luonnon ihmeitä, vaan enemmänkin sitä, että mun pitää nyt hoitaa tämä homma. Ja ehkä sitä kautta tulee joku semmoinen yhteys niihin kaikkiin ötökköihin, että mä oon hoitamassa tätä mun kasvimaabommaa täällä, ja ne on myös hoitamassa sitä; mulla ei ole mitään käsitystä siitä, mitä ne on siellä tekemässä, enkä mä tunne niitä, enkä mä tarkkaile niitä mitenkään erityisesti, mutta kuitenkin joku semmoinen yhteys on, että me ollaan täällä tekemässä omaa juttuamme kukin. [...] mä voin tuohon vielä lisätä, että mä en ole kokenut mitään maagista luontoyhteyttä. Ainakaan tässä arjessa. Ja tavallaan se on musta just hienoa, mun ei tarvitse kokea mitään semmoista. [...]” (Haastateltava V, 2. haastattelu)

”Jollain tavalla se käsitys luonnosta ja luontaisesta ympäristöstä on muuttunut. Aiemmin se oli mulle se joku kaupunkimetsä, ja mä ehkä vietin enemmän aikaa metsässä silloin kuin täällä. Koska tämä Peltola on tässä pellon keskellä. Kyllä kurssi on vähentänyt semmoista luontoon liittyvää idealisaatiota.” (Haastateltava VIII, 2. haastattelu)

Luontosuhteen arkipäiväistyminen ja omavaraistumisen palautuminen käytännön askareisiin näkyy selvällä tavalla opiskelijoiden vastauksissa myös kestävyuden teemoihin liittyen. Kun omavaraistumisen keskiössä ovat ennen kaikkea oman elinympäristön tarkkailu ja hoidettavat tehtävät, perspektiivi on luonnollisesti jokapäiväisessä ylisukupolvisen sijaan. Tästä huolimatta ylisukupolvinen näkemys omavaraisesta toimeentulosta ja velvollisuuksista maata ja tulevia sukupolvia kohtaan nousi haastatteluissa esille opiskelijoiden toimesta.

”Mulla on tässä kurssin aikana ehkä tullut erityisen tärkeäksi semmoinen ajatus subteessa siihen juurikin siihen maahan, että niin muutenkin ylisukupolvisuuden ajatus, että millä tavalla voisi olla kestävä osa sukupolvien jatkumoa. Että en esimerkiksi kuluttaisi mun ympäristön elämänehtoja enemmän, kuin mä niitä luon. Ja sitten siihen liittyy paljon semmoisia keloja, vaikka maanparannuksesta: että olisiko mahdollista luoda niitä enemmän?” (Haastateltava VIII, 2. haastattelu)

Aineistomme perusteella näyttää siltä, että opiskelijoiden ymmärrys omavaraisen toimeentulon realiteeteista sekä taustalla vaikuttavista omavaraistumisen prosessitaidoista on syventynyt Omavaraisuus-kurssin aikana. Käytännössä tämä tarkoittaa arkipäiväistynyttä ja omakätisen tekemisen kautta tapahtuvaa opintietä ja elämäntapaa. Koulumaisen oppimisympäristön sijaan Omavaraopiston opiskelijat tuodaan keskelle jo pyörivää rasimäkeläistä omavara-arkea, jossa heidän tehtävänään on jatkaa, soveltaa ja kehittää heille opetettavia käytäntöjä eteenpäin omilla tahoillaan ja tavoillaan Omavaraisuus-kurssin anteja soveltaen ja jatkojalostaen.

Omavaraistaidot koostuvat käytännöistä ja prosesseista

Esittelimme edellä löydöksiämme omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn taitoihin ja niiden omaksumiseen liittyen. Aineiston perusteella omavaraiseen toimeentuloon ja uusintavaan työhön liittyvät taidot ovat monien käytännön taitojen lisäksi prosessuaalisia. Yksilöimme kolme keskeistä omavaraistumisen prosessitaitoa: kokonaisuuden hallinta, improvisointi ja resurssitietoisuus. Omavaraiseen toimeentuloon ja uusintavan työhön liittyvien käytännön taitojen oppimisen rinnalla – tai taustalla – on siis näkemyksemme mukaan käynnissä omavaraisuuteen liittyvien prosessitaitojen omaksuminen.

Tutkimustapauksemme perusteella omavaraisen toimeentulon ytimessä ovat omavaraistumisen eri prosessien yhteensovittaminen kehollisen ja uusintavan työn kautta. Näiden prosessien perustana ovat riittävän jalostuneet keholliset ja kognitiiviset omavaraistaidot

sekä paikalliseen ympäristöön ankkuroituneet tiedotet luonnonkiertoihin perustuvasta elämäntavasta ja sen monipolvisista käytännöistä. Omavaraistumisessa toisiinsa limittyvät siis arjen askareet, moninaiset käytännön taidot sekä jatkuvassa muutoksessa olevan paikallisen ympäristön tarkkailu sekä sen omavaraisen toimeentulon tarpeista ja tavoitteista lähtevä tiedostava muokkaus.

Tutkimusaineiston ja sen analyysin perusteella omavaraisen toimeentulon ja uusintavan työn taitojen omaksuminen tapahtuvat neuvonnan, imitoinnin, kokeilun, vertaisoppimisen, reflektoinnin sekä yrityksen ja erehdysten kautta. Taidot tai niiden omaksuminen eivät näin ollen pelkisty kaavoihin, eikä niitä voi omaksua esimerkiksi kirjallisuudesta kuin tiettyyn pisteeseen asti. Sen sijaan taitojen oppiminen on kehollinen prosessi, jossa toistojen ja havaintojen myötä tekijälle muodostuu ajan kanssa tapa ja käsitys siitä, miten tietty asia kannattaa hänen näkökulmastaan ja taitotasostaan katsoen tehdä kyseisessä toimintaympäristössä (vrt. Ingold & Kurttila 2000). Taitojen omaksuminen on siis omavaraistumiskontekstissa kehollista ja prosessuaalista käytännön tekemistä, mutta myös monimuotoista vuorovaikutusta ympäristön ja sen inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden kesken.

Verrattaessa näitä löydöksiä esimerkiksi marxilaiseen ekofeministiseen kirjallisuuteen, voimme todeta taitojen liittyvän keskeisesti omavaraiseen toimeentuloon ja uusintavaan työhön (vrt. esim. Mies & Bennholdt-Thomsen 1999; Salleh 2009; Barca 2020). Olemme pyrkineet osoittamaan taitojen keskeisyyden omavaraiselle toimeentulolle aineistoomme tukeutuen ja nostamaan taidot uusintavan työn keskiöön, mitä ei ole aiemmin tehty marxilaisen ekofeminismin tutkimuskentällä.

Tahdomme myös löydöksillämme täydentää Ingoldin (ks. esim. 2000; Ingold & Kurttila 2000) käsitteellistä työtä omavaraistumisen prosessitaitoihin liittyvillä huomioilla. Käytännön tekemisen ja omavara-arjen pyörittämisen myötä omavaraistujille karttuu kokemusta, näkemystä ja intuitiivista osaamista omavaraistumisen kokonaisuuden hallinnasta, töiden luovasta limittämisestä ja resursseista. Nämä taidot karttavat pikkuhiljaa omavaraistumiseen harjaantuessa, kokeilujen, epäonnistumisten sekä kehollisten tuntemusten ja muistijälkien viitoittamina. Nämä taidot ovat myös hyvin paikka- ja tilannekohtaisia, kuten Nordlund asian kiteyttää: ”*taitoja ja tekniikoita ei voi kopioida menneisyydestä, vaan ne on keksittävä uudestaan ympäristöstä toiseen*” (Hujanen & Salminen 2023, 167; vrt. Ingold & Kurttila 2000, 192–193). Esiin nostamamme huomiot omavaraistumisen prosessitaidoista ja niiden yksilöineistä täydentävät siis osaltaan Ingoldin ja Kurttilan (2000) käsitystä taitojen prosessuaalisuudesta.

Yhteenvetona rasimäkeläistä maaseudun jälkiproductivistista liikehdintää ja uusmaalaisuuden määrittävät maahan ja sen antimiin tiukasti kiinnittyneet vaihtoehdoisen elämäntyylin sekä omavaraisen toimeentulon käytännöt ja prosessit. Omavaraopisto tarjoaa näille kokeiluille sekä maaseudun jälkiproductivistiselle liikehdinnälle ainutlaatuiset puitteet, joita Rasimäellä hyödynnetään sekä Omavaraopiston opettajien että kurssilaisten toimesta. Tämän toiminnan lähtökohtina ovat omavaraisen toimeentulon kokonaisuuden hahmottaminen sekä eri osakokonaisuuksiin liittyvien taitojen omaksuminen ja soveltaminen käytännössä. Näitä prosesseja yhdistää kehollisuus, omaehtoinen tekeminen sekä ymmärrys eri omavaraistumisen prosessien limittymisestä toisiinsa. Kyseessä ei ole yksilökeskeinen kehollinen voimannäytös, vaan ennemmin luova, herkkä ja omaehtoisille kokeiluille avoin polku kohti omavaraista toimeentuloa, jonka kulmakivenä on uusintava työ.

Keskityimme tässä poimimaan rikkaasta aineistosta vain taitoihin ja niiden omaksumiseen liittyviä päähuomioita. Omavaraistuminen on laadultaan vuorovaikutteista ja sosiaalista, mikä nousi esiin myös aineistossamme, vaikkakin Omavaraopiston pedagoginen ote onkin melko yksilövetoinen. Tutkimuksemme ulkopuolelle jäivät siis kokonaan kysymykset omavaraistumisen eri tason organisoitumisesta ja näihin kytkeytyvistä yhteisöelämän kokeiluista ja käytännön ratkaisuista, mutta ennen kaikkea näihin keskeisesti kytkeytyvistä sosiaalisista ja organisatorisista taidoista. Myös omavaraistumisen monilajiset suhteet sekä sen käytäntöjen ja prosessien materiaalisuus jäivät tässä tutkimuksessa pitkälti

huomiotta. Tutkimuksemme rajoitteet liittyvät siis ennen muuta omavaraistumisen sosiialisiin taitoihin, omavaraistumiseen yhteisöllisenä prosessina sekä monilajisuuteen ja materiaalisuuteen.

Kiitokset

Tämän tutkimuksen tekemiseen on saatu hankerahoitusta Suomen Akatemialta: Omavaraisuuden taidot maaseutuyhteisöissä, hankenumero 343277.

Lähteet

- Akram-Lodhi, A.H., Dietz, K., Engels, B. & McKay, B. (2021) *Handbook of Critical Agrarian Studies*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Barca, S. (2020) *Forces of Reproduction: Notes for a Counter-Hegemonic Anthropocene*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Heikkurinen, P. (2023) Kaupunkiviljelyllä ruokaturvaa? Suomalainen elämäntapa murroksessa. *Maaseutututkimus* 31(1) 49–5. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.131203>
- Heikkurinen, P. & Ruuska, T. (2022) *Kestävän elämän manifesti*. 2. painos. VESL ry ja Elonkehä-kirjat, Vaasa.
- Heikkurinen, P., Ruuska, T., Kuokkanen, A. & Russell, S. (2019) Leaving Productivism behind: Towards a Holistic and Processual Philosophy of Ecological Management. *Philosophy of Management* 20 21–36. <https://doi.org/10.1007/s40926-019-00109-w>
- Halfacree, K. (2007) Trial by space for a 'radical rural': Introducing alternative localities, representations and lives. *Journal of Rural Studies* 23 125–141. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2006.10.002>
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2015) *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus, Helsinki.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2008) *Tulki ja kirjoita*. 13.–14. painos. Tammi, Keuruu.
- Houtbeckers, E. (2023) Miten tulla toimeen planeetan rajoissa? Kestävyyssmurros transformatiivisen työn tekijöiden näkökulmasta. *Työväentutkimus Vuosikirja* 37 45–63. <https://doi.org/10.37456/tvt.131269>
- Hujanen, T. & Salminen, A. (2023) *Lantun benki: Lasse Nordlund ja omavaraistuva elämä*. Poesia, Helsinki.
- Höckert, E., Hakkarainen & Jänis, J. (2013) Local Tourism Development in Rural Areas. Teoksessa Veijola, S. (toim.) *Matkailututkimuksen lukukirja* 160–172. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Ingold, T. (1996) Situating action V: The History of Evolution of Bodily Skills. *Ecological Psychology* 8(2) 171–182. https://doi.org/10.1207/s15326969eco0802_5
- Ingold, T. (2000) *Perception of the Environment: Essays on Livelibood, Dwelling and Skill*. Routledge, Lontoo.
- Ingold, T. & Kurttila, T. (2000) Perceiving the environment in Finnish Lapland. *Body & Society* 6(3–4) 183–196. <https://doi.org/10.1177/1357034X0000600301>
- Knuutila, S., Rannikko, P. & Oksa, J. (2008) *Kylän paikka. Unsia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1167. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuutila, S., Riikonen, E. & Tella, T. (1996) *Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 114. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Lehtinen, I. & Kallio, G. (2020) Maatalouden kehityksen suunnanmuutos: Energiaintensiivisestä tehotuotannosta työntensiiviseen lähituotantoon. *Maaseutututkimus* 28(2) 83–99.
- Magdoff, F. & Tokar, B. (2010) *Agriculture and Food in Crisis: Conflict, Resistance, and Renewal*. Monthly Review Press, New York.
- Marx, K. (2013 [1867]) *Pääoma. Poliittisen taloustieteen arvostelua. 1.osa* [Das Kapital: Kritik der politischen Ökonomie, Buch 1: Der Produktionsprozess des Kapitals]. Käännös Louhivuori, O.V. Kustannusosakeyhtiö TA-tieto Oy, Vaasa.
- McKay, B. M., Alonso-Fradejas, A. & Exquerro-Canete, A. (2021) *Agrarian Extractivism in Latin America*. Routledge, Lontoo.
- Mies, M. & Bennholdt-Thomsen, V. (1999) *The Subsistence Perspective: Beyond the Globalized Economy*. Zed Books, Lontoo ja New York.
- Mies, M. & Shiva, V. (2014) *Ecofeminism* (2. painos). Zed Books, Lontoo ja New York.
- Nordlund, L. (2023) *Elämämme kadonneista perusteista: Resurssitodellisuutta, omavaraisuuden näkökulmasta. Jobdatus havaitsemiseen, malleihin ja toimintaan*. <<https://omavaraopisto.fi/resurssikurssi/>>.
- Nordlund, L. & Dorff, M. (2008) *Elämämme perusteista*. Palladium kirjat, Siuro.
- Oksa, J. & Rannikko, P. (1985) *Kylä yhteiskunnassa. Esitelmiä Sivakasta ja Rasimäestä*. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita 11. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Orasmaa, T. (2023) *Maaseudun tulevaisuus*. Vastapaino, Tampere.
- Pineault, É. (2023) *A Social Ecology of Capital*. Pluto Press, Lontoo.

- Pink, S. (2015) *Doing Sensory Ethnography* (2. painos). SAGE, Lontoo.
- Plumwood, V. (1993) *Feminism and the mastery of nature*. Routledge, Lontoo.
- Rannikko, P. (2022) Omavaraisuus kylän elävöittäjänä – Omavaraopisto paikallisena mahdollisuuten. *Maaseutututkimus* 30(2) 66–73. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.122935>
- Rannikko, P. (2019) Radikaali maaseutu – Omavaraista elämää Valtimolla. Teoksessa Linjama, T., Aho, M., Kainulainen, P. & Simola, R. (toim.) *Kohutuspanfleetti: Elonkirjo edellä* 112–121. Into Kustannus, Helsinki.
- Rannikko, P., Sireni, M., Härkin, P., Itkonen, H., Knuutila, S., Lähtenmäki, M., Oksa, J. & Simola, M. (2016) *Kotona, kylässä, liikkeellä. Sivakka ja Rasimäki arjen ja mielen tiloina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1426. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Rinkinen, J., Jalas, M. & Shove, E. (2015) Object relations in accounts of everyday life. *Sociology* 49(5) 870–885. <https://doi.org/10.1177/0038038515577910>
- Ruuska, T. (2021) Kestävät vaihtoehdot rakentuvat maalle: Syväekologinen ympäristöliike. Teoksessa Vaarakallio, T. (toim.) *Viiimeinen siirto: Suomalainen ympäristöliike nyt eli kuinka mahdollon tehdään* 264–299. S&S, Helsinki.
- Ruuska, T. (2023) The Reproduction of Capitalism in Education: Althusser and the Educational Ideological State Apparatus. Teoksessa Hall, R., Szadkowski, K. & Accioly, I. (toim.) *Palgrave Macmillan International Handbook of Marxism and Education* 243–259. Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Ruuska, T. (2024) A Path to Food Self-Provisioning and Experiences from Learning New Skills: An Autoethnographic Depiction. *The Qualitative Report* 29(2) 484–501. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2024.6348>
- Ruuska, T. & Heikkurinen, P. (2019) Kohti syvävihreää ilmastoagenda. *Elonkehä* 2/19 57–65.
- Saito, K. (2023) *Marx in the Anthropocene: Towards the Idea of Degrowth Communism*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Saito, K. (2024) *Slow Down: How Degrowth Communism Can Save The Earth*. Weidenfeld & Nicolson, Lontoo.
- Salleh, A. (2003) Ecofeminism as Sociology. *Capitalism Nature Socialism* 14(1) 61–74. <https://doi.org/10.1080/10455750308565514>
- Salleh, A. (2009) From eco-sufficiency to global justice. Teoksessa Salleh, A. (toim.) *Eco-sufficiency & global justice: women write political ecology* 291–312. Pluto Press.
- Salleh, A. (2010) From Metabolic Rift to ”Metabolic Value”: Reflections on Environmental Sociology and the Alternative Globalization Movement. *Organization & Environment* 23(2) 205–219. <https://doi.org/10.1177/1086026610372134>
- Salleh, A. (2017) *Ecofeminism as Politics: Marx, Nature and the Postmodern* (2. painos). Zed Books, Lontoo.
- Savinotko, P. (2022) *Omakätisen ruoantuotannon monilajiset taloudet*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 690, Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2612-8>
- Savinotko, P., Aamu nimetön & nimetön (2022) *(Irti)kytkentöjä: Kirjoituksia ruoantuotannon omakätisistä muodoista ja omavaraistumisesta*. Koneen Säätiö, Helsinki.
- Scott, J. C. (2009) *The Art of Not Being Governed: The Anarchist History of Upland Southeast Asia*. Yale University Press, New Haven ja Lontoo.
- Shiva, V. (2008) *Soil Not oil: Climate Change, Peak Oil and Food Security*. Zed Books, Lontoo.
- Vehmasto, E., Pyysiäinen, J. & Starr, A. (2023) Poliitikka-, markkina- ja ympäristötekijöiden merkitykset ja maatalousyrittäjien strategiset valinnat. *Maaseutututkimus* 31(1) 9–42. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119762>

Artikkeli

Manu Rantanen^a

Monipaikkaiset asukkaat aktiivisina aluekehittäjätoimijoina

Multi-local Residents as Active Regional Development Agents

Multi-locality strengthens the development of many rural areas. The aim of the study was to increase understanding of multi-local residents' roles that actively support regional development as well as the structural factors enabling it. I applied ideal type analysis through the following steps: 1) Formulation of literature-based ideal types of regional development agents, 2) identifying multi-local regional development agency types from interview data and, 3) analysing the dimensions of multi-local regional development agency by comparing the groups of types created in steps 1 and 2. I identified multi-local entrepreneur and vocation-conscious citizen activist as agency types that should be taken more into account in the debates of regional development. The analysis showed that the relationship with the place and the local community are the key enablers for multi-local development agency. Examining the agency using ideal type analysis opens a detailed perspective on social relationships and practises in the contexts of regional development and multi-locality.

Keywords: agency, multi-local residency, regional development, second homes

Johdanto

Monipaikkaisen asumisen yleistymisen ja kaupunkien ulkopuolisten alueiden kehityksen ongelmat ovat johtaneet monipaikkaisuuden merkityksen korostumiseen erityisesti vapaa-ajanasukasvaltaisella maaseudulla, eli alueilla, joissa vapaa-ajanasuntojen määrä ylittää vakituisesti asuttujen kiinteistöjen määrän (noin 22 % kunnista, SVT 2023). Monipaikkaisuuden suotuisat vaikutukset aluekehitykseen ovat konkretisoituneet muun muassa palvelutason säilymisenä ja syntyneinä työpaikkoina (Czarnecki 2018). Monipaikkaiset asukkaat omistavat asuntoja ja viettävät vapaa-aikaa tai tekevät etätöitä kahdella tai useammalla paikkakunnalla (mm. Pitkänen & Strandell 2018). Osalla heistä on sekä osaamista että halua vaikuttaa aluekehitykseen toimimalla paikkakuntien hyväksi (Nordbø 2013; Robertsson & Marjavaara 2015).

^a Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti, manu.rantanen@helsinki.fi

Koska aluekehityksen (engl. *regional development*) mittaaminen on arvopohjaista ja kontekstisidonnaista, sille ei ole yhtä määritelmää. Usein on korostettu talouskasvua ja kehityksen tasaisuutta, mutta nykyisin pyritään ottamaan huomioon myös kehityksen sosiaalinen, ekologinen, poliittinen ja kulttuurinen kestävyys (Pike ym. 2016). Maaseudun kehityksen (engl. *rural development*) yhteydessä on puolestaan keskusteltu siitä, missä määrin kehitys riippuu alueen omista tai ulkopuolisista päätöksistä ja resursseista (Gkartzios & Lowe 2019). Nykyisin painotetaan maaseudun kehityksen perustuvan sekä paikallisiin konteksteihin ja resursseihin että ulkopuolisiin resursseihin ja monitoimijaisiin verkostoihin, joiden kautta maaseutu on vuorovaikutuksessa muiden alueiden kanssa (Gkartzios & Lowe 2019; Mahon & Hyyryläinen 2019).

Aluekehityksen keskiössä ovat rakenteellisten tekijöiden, kuten alueiden fyysisten ja inhimillisten resurssien, ohella aluekehittäjät, jotka tekevät tietoisesti aluekehitystyötä (Sotarauta ym. 2021). Aluekehittäjiä voivat olla niin aluekehitysammattilaiset (Sotarauta 2010) kuin myös kansalaistoiminnan piirissä ilman virallista asemaa toimivat (Stimson ym. 2009; Beer 2014). Esimerkiksi kansalaisten osallistuminen yhteiskunnan toimintaan lisää alueiden sosiaalista pääomaa, resilienssiä ja innovatiivisuutta (Iyer ym. 2005; Radiukiewicz 2017).

Tunnistimme aiemmin (Rantanen & Czarnecki 2023, 569) vapaa-ajanasukkaista ryhmän, joka pyrkii muita enemmän toimimaan aluekehityksen hyväksi. Kutsun heitä tässä artikkelissa aktiivisiksi monipaikkaisiksi aluekehittäjätoimijoiksi. He ovat kiinnittyneitä toiseen paikkakuntaan kuin missä ovat kirjoilla paitsi kiinteistönomistuksen, vietetyn ajan ja koetun tunnesiteen, myös aktiivisen aluekehityspyrkimyksen kautta. Toimijuus (engl. *agency*) on ihmisten kykyä vaikuttaa heitä ympäröiviin olosuhteisiin (Rogers ym. 2013) ja saada aikaan niissä merkittäviä muutoksia (Moulaert ym. 2016). Aktiivinen aluekehittäjätoimijuus on aluekehityksen hyväksi tehtyä tarkoituksellista toimintaa, joka kohdistuu sekä alueen nykyisten kehityspolkujen muuttamiseen (engl. *change agency*) että niiden vahvistamiseen (engl. *maintenance* tai *reproductive agency*) (Kurikka & Grillitsch 2020; Bækkelund 2021).

Kuten olen aiemmin havainnut, vapaa-ajan asumiseen liitetään yleisesti matkailuun ja kuluttamiseen liittyviä merkityksiä (Rantanen 2023), joten käytän nimitystä vapaa-ajanasukas ainoastaan aiempiin tutkimuksiin viitattaesani. Monipaikkaisuuteen lasketaan kuuluvaksi myös muita ryhmiä, kuten alueella muualta työssä käyvät. Monipaikkainen aktiivinen aluekehittäjätoimijuus on kuitenkin yhteydessä oman kiinteistön intensiiviseen käyttöön (Rantanen & Czarnecki 2023). Tämän vuoksi tutkimukseni empiirinen aineisto on koottu haastattelemalla sitä osaa vapaa-ajanasukkaista, joka toimii aktiivisesti aluekehityksen hyväksi vapaa-ajanasukasvaltaisella maaseudulla.

Vapaa-ajanasukkaita on tutkittu toimijoina vähän (mm. Pitkänen ym. 2014), ja erityisesti heidän toimintansa merkitys paikallis- ja aluekehitykselle tunnetaan huonosti (Mottiar & Quinn 2003; Bristow & Healy 2014). Pohjoismaissa on tutkittu jonkin verran vapaa-ajanasumisen positiivisia vaikutuksia aluekehitykseen ja paikallisyhteisöihin (Pitkänen & Hannonen 2024), mutta tarkastelussa ovat korostuneet evolutionaarisen talousmaantieteen näkökulmat. Tästä johtuen määrällisiä tekijöitä, kuten yöpymisvuorokausia ja kulutettuja euroja on käytetty keskeisinä monipaikkaisuuden aluekehitysvaiikutusten indikaattoreina (mm. Kujala ym. 2018; Lehtonen ym. 2020). Vapaa-ajan asumisen positiivisista vaikutuksista huolimatta tutkijat ovat kiistelleet pitkään siitä, onko haitallisia vaikutuksia lopulta enemmän. Niitä voivat olla esimerkiksi paikallisten asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien väheneminen tai rantaan pääsyn heikentyminen vapaa-ajanasuntojen takia (Müller & Hoogendoorn 2013; Stiman 2024).

Tämä artikkeli keskittyy vähemmän tutkittuun aiheeseen, monipaikkaisten asukkaiden aktiiviseen aluekehitystoimijuuteen. Tavoitteenani on tunnistaa erilaisia monipaikkaisia aluekehittäjätyyppejä sekä kirjallisuutta että empiiristä aineistoa hyödyntäen. Samalla tarkastelen sitä, mitkä rakenteelliset tekijät mahdollistavat eri aluekehittäjätyyppien toimintaa paikkakunnalla, sillä ymmärrän Jessopin (2001) tavoin toimijuuden ja rakenteellisten tekijöiden

vaikuttavan toisiinsa. En arvioi, minkälaisia mitattavia vaikutuksia monipaikkaisilla aluekehitystoimijoilla on aluekehitykseen. Sen analysointi vaatisi pitkittäistutkimusta.

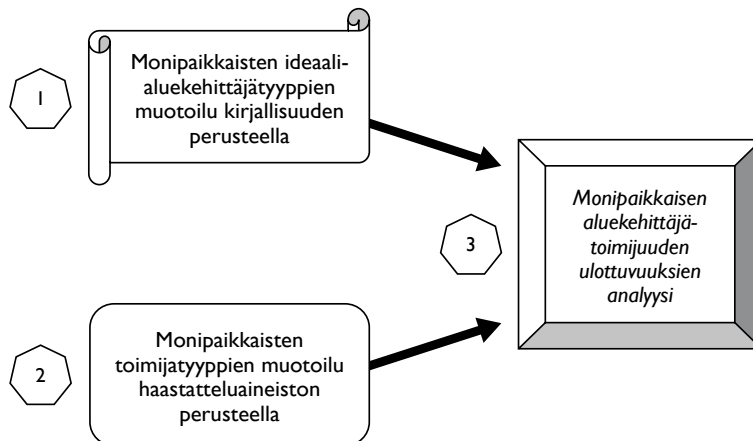
Artikkelin toisena tavoitteena on laajentaa aluekehitystoimijuuksien tutkimusmenetelmiä ideaalityyppimenetelmää soveltaen. Max Weber kehitti ideaalityyppianalyysin heuristiseksi keinoksi ymmärtää vähän tutkittuja, empiirisiin havaintoihin perustuvia historiallisia ja sosiaalisia prosesseja. Sen tarkoituksena on myös helpottaa tulkintaa eri aikoina ja eri paikoissa tapahtuvien ilmiöiden välillä. (Weber 1904; Stapley ym. 2022). Sovellan tutkimusasetelmassa Gerhardtin (1994) edelleen kehittämää ideaalityyppianalyysia. Ideaalityyppi koostetaan ilmiön elementeistä tiivistäen ja liioitellen empiiristä todellisuutta ”puhtaaseen” muotoon. Tavoitteena on luoda yhtenäinen käsite siten, että eri ideaalityyppien piirteet eivät mene päällekkäin toistensa kanssa. (Weber 1904; Stapley ym. 2022.)

Ideaalityyppien edellytyksiä ovat niiden historiallisuus tai empiirinen relevanssi (Gerhardt 1994, 86–90). Hyödynnän aiempaa tutkimuskirjallisuutta ideaalityyppianalyysin ensimmäisessä vaiheessa. Toisessa vaiheessa ideaalityypit tulee verifioida rinnastamalla ne vastakkain yhteiskuntatieteellisen tutkimustiedon kanssa (Gerhardt 1994, 90). Tämän tutkimusaineiston olen koonnut monipaikkaisten aluekehittäjien haastattelusta. Hyödynnän siten tutkimusaineistoina sekä aluekehitystoimijuuteen liittyvää kirjallisuutta että aktiivisten monipaikkaisten aluekehittäjätoimijoiden haastatteluja (ks. kuva 1).

Menetelmä mahdollistaa sen arvioimisen, miten kirjallisuuteen perustuvat ideaalityypit vastaavat empiirisiä toimijatyyppejä. Haastatteluaineiston analyysi puolestaan voi vahvistaa tai täydentää aiempiin tutkimuksiin perustuvia ideaalityyppejä. Haastatteluilla pyrin myös laajentamaan näkökulmaa siihen, miten rakenteelliset tekijät mahdollistavat tai estävät monipaikkaista aluekehittäjätoimijuutta.

Tutkimuskysymykseni ovat: Minkälaisia aktiivisia aluekehittäjätyyppejä monipaikkaisten asukkaiden toiminnasta voidaan tunnistaa? Minkälaiset yksilökohtaiset ja rakenteelliset tekijät edesauttavat aluekehittäjätyyppien toteutumista? Mitä lisäarvoa ideaalityyppi-analyysi voi tuoda monipaikkaisen aluekehittäjätoimijuuden ymmärtämiseen?

Aloitan käymällä läpi keskeistä aiempaa tutkimusta aluekehittäjätoimijuudesta, jonka pohjalta esittelen teoreettiset monipaikkaiset aluekehittäjä-ideaalityypit. Seuraavaksi esittelen haastatteluaineiston, sen analyysimenetelmät sekä haastatteluihin perustuvat monipaikkaiset toimijatyypit. Lopuksi asetan kirjallisuuteen perustuvat ideaalityypit vastakkain haastatteluihin perustuvien monipaikkaisten toimijatyypien kanssa.

Kuva 1. Ideaalityyppianalyysin vaiheet monipaikkaisen aluekehittäjätoimijuuden tarkastelussa.

Figure 1. Steps of the ideal type analysis for the study of the multi-local regional development agency.

Monipaikkaista aluekehittäjätoimijuutta käsittelevä kirjallisuus ja siihen perustuvat ideaalityypit

Hyödynnän seuraavaa kirjallisuuskatsausta monipaikkaisen aluekehittäjätoimijuuden ideaalityypianalyysin ensimmäisenä tutkimusaineistona.

Aluekehittäjätoimijuus aluetutkimuksessa

Rakenteelliset tekijät, kuten alueen toimialarakenne, koulutustaso ja työmarkkinoiden rakenne (Sotarauta ym. 2021), estävät tai edesauttavat aluekehittäjätoimijuuden toteutumista. Aluekehityksen kannalta tärkeää on esimerkiksi yhteistyötä mahdollistava hallinta paikkakunnalla (Beer ym. 2023). Sekä rakenteelliset tekijät että toimijuus ovat alueellisia ja ajallisia, eli ne ilmenevät tietyllä alueella tietynä aikana (Giddens 1984).

Erilaiset aluekehittäjäroolit ovat nousseet rakenteellisten tekijöiden lisäksi aluetutkimuksen tutkimuskohteiksi, ”alueen” viitatessa sekä maaseutuun että kaupunkeihin. Yhden määritelmän mukaan aluekehittäjä on ”kehittämisen- ja muutosorientoitunut henkilö, joka on sitoutunut edistämään kehitystä omalla alueellaan” (Sotarauta 2010, 17). Hän pystyy vaikuttamaan muihin toimijoihin erilaisissa verkostoissa niin, että alueella voidaan luoda jotain uutta (Sotarauta ym. 2007). Aluekehitystoimijuutta tukee ja motivoi mm. emotionaalinen paikkaan kiinnittyminen (engl. *place attachment*) (Piša & Hruška 2024), ja siihen vaikuttavat lisäksi tulevaisuudessa odotetut toiminnan vaikutukset (Grillitsch ym. 2022).

Kiinnostavaa on, minkälaisissa rooleissa aluekehittämistä käytännössä tehdään ja minkälaisia kyvykkyyksiä siihen tarvitaan. Alueen kehityspolkuja muuttamaan pyrkiviä aluekehittäjiä kutsutaan kirjallisuudessa muutostoimijoiksi. Muutostoimijuuden päätyypit ovat Grillitschin ja Sotaraudan (2020) mukaan innovatiivinen yrittäjyys, paikkajohtajuus ja institutionaalinen yrittäjyys. Innovatiiviset yrittäjät toimivat aluekehityksen kannalta keskeisessä roolissa. He havaitsevat tulevia mahdollisuuksia ja tarttuvat niihin oikea-aikaisesti, riskejä ottaen sekä erilaisia tietopohjia ja resursseja yhdistäen (Grillitsch & Sotarauta 2020). Heillä on kyvykkyyttä synnyttää uusia kontakteja erilaisten toimijoiden välille, rikkoo totuttuja kehityskulkuja ja synnyttää uusia yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa (Grillitsch 2019). Kyky ylittää esteitä ja muodostaa uusia yhteyksiä erilaisten sosiaalisten rakenteiden ja tietopohjien välille on keskeistä innovaatioiden kehittymiselle (mt.). Tätä tukee se, mikäli yrittäjät kuuluvat erilaisiin sosiaalisiin rakenteisiin, verkostoihin ja positiioihin, koska rakenteellisia kuiluja ylittävillä yrittäjillä on muita paremmat mahdollisuudet havaita uusia mahdollisuuksia ja samalla vahvistaa alueiden sosiaalista pääomaa (Garud ym. 2014).

Toinen aikaisemmassa tutkimuksessa tunnistettu muutostoimijatyypipi on paikkajohtajuus. Paikkajohtajat kykenevät vakuuttamaan eri toimijoita tietyllä alueella niin, että he alkavat entistä enemmän toimia samaan suuntaan organisaatorajoja ylittäen sekä kohdistuen resurssejaan siten, että toiminta hyödyttää sekä toimijoita itseään että aluetta (Grillitsch & Sotarauta 2020). Paikkajohtajat vaikuttavat verkostoissa ja verkostojen kautta (Sotarauta 2021), mobilisoivat toimintaa ja päätöksiä alueen hyväksi yhteistyöhakuisesti ja joustavasti (Beer 2014 ym.) herättelemällä toimijoita, kehystämällä aluekehitykseen liittyviä keskusteluja ja visioimalla tulevaisuutta (Sotarauta 2010). Paikkajohtajuus on tärkeää alueiden menestyksen ja talouskehityksen kannalta (Ayres 2014) erityisesti silloin, kun alueet ovat jäämässä marginaaliin (Beer 2014). Pienemmissä yhteisöissä tarvitaan erilaista johtajuutta kuin kaupungeissa tai laajemmilla alueilla (Ayres 2014). Pienemmissä yhteisöissä yksittäisillä toimijoilla, heidän ominaisuuksillaan ja aktiivisuudellaan on suhteellisesti suurempi merkitys aluekehitykseen kuin paikkakunnilla, joissa erilaisia toimijoita ja vaihtoehtoja on paljon (Sotarauta ym. 2021). Paikkajohtajuutta tukevat mm. julkisen sektorin organisaatiot ja niissä toimiva koulutettu työvoima (Sotarauta & Beer 2016).

Kolmas keskeinen muutostoimijatyypipi on Sotaraudan (2017) mukaan institutionaalinen yrittäjyys. Institutionaaliset yrittäjät kykenevät toiminnallaan muuttamaan paikallista

institutionaalista ympäristöä, eli alueella vallitsevia sääntöjä ja käytäntöjä tai siellä toimivia organisaatioita aiempaa suotuisammiksi innovatiiviselle yrittäjyydelle.

Laajemmin käsitettynä aluekehittämiseen sisältyy muutostoimijuuden lisäksi nykyisiä kehityspolkuja vahvistava toiminta (Bækkelund 2021). Aluekehitystä ylläpitävä toimijuus lisää alueiden resilienssiä, eli kykyä selviytyä toimialoja kohdanneista vaikeuksista (Kurikka & Grillitsch 2020). Se on tärkeää erityisesti taloudellisten kriisien aikana (Bækkelund 2021).

Aluekehitys edellyttää alueelle uudenlaisen tiedon hyödyntämistä, missä keskeistä on hyvä tiedonkulku. Mark Granovetterin (1973) mukaan henkilöiden väliset ”heikot siteet” ovat tärkeitä uuden tiedon välittymisen kannalta, kun huonosti toisensa tuntevien ihmisten kohtaamiset lisäävät odottamattoman tiedon leviämistä. Aktiivinen kansalaisuus on tärkeää alueiden uudistumisen kannalta (Iyer ym. 2005). Kansalaiset voivat synnyttää esimerkiksi eri tietopohjiin perustuvaa tietoa ylittäessään institutionaalisia rajoja ja välittäessään tietoa alueen ulkopuolelta (Crevoisier & Jeannerat 2009). Myös inhimillinen pääoma on keskeistä taloudellisen kasvun kannalta (mm. Florida 2002).

Aluekehitykseen liittyvien muutosten aikaansaaminen edellyttää eri toimijoiden verkostoitumista heitä yhdistävien tavoitteiden taakse. Tarvitaan poliitikkojen, asiantuntijoiden, hallinnon edustajien sekä hallinnon ulkopuolisten toimijoiden panosta eri vaiheissa muutosprosessia (Ayres 2014). Yhteistoimintaa ja verkottuneisuutta on kuvattu sosiaalisen pääoman käsitteen avulla, kun se käsitetään yhteisön ominaisuutena. Silloittava (*bridging*) sosiaalinen pääoma voi lisätä yhteisöjen linkkejä yhteiskunnan formaaleihin instituutioihin ja samalla parantaa tiedon kulkua (Putnam 1993).

Aluetutkimuksessa ei ole tunnistettu monipaikkaisia asukkaita aluekehitykseen vaikuttavana ryhmänä tai sovellettu edellä mainittuja aluekehittäjätyyppejä monipaikkaisuuden kontekstiin. Monipaikkaiset asukkaat vaikuttavat kuitenkin erityisesti kaupunkien ulkopuolisten alueiden kehitykseen.

Monipaikkaiset asukkaat aluekehittäjinä

Monipaikkaisten asukkaiden toimintaa aluekehityksen hyväksi on tarkasteltu matkailututkimukseen kuuluvassa vapaa-ajan asumisen tutkimuksessa (*second home studies*). Maaseutututkimuksessa monipaikkainen toimijuus on usein ohitettu kokonaan (Müller 2011) joitain poikkeuksia lukuun ottamatta.

Aikaisemman tutkimuksemme (Rantanen & Czarnecki 2023) mukaan monipaikkaisten asukkaiden aluekehittäjätoimijuutta on tutkittu sosiaalisen (mm. Nordin & Marjavaara 2012), taloudellisen (mm. Czarnecki 2018) ja inhimillisen pääoman (mm. Robertsson & Marjavaara 2015) näkökulmista. Monipaikkaisia asukkaita toimii epävirallisissa kehittäjärooleissa, kuten asiantuntijoina ja linkkeinä ulkoisiin verkostoihin (Gallent 2014). Suomalaisista vapaa-ajanasukkaista tunnistimme kehittäjäorientoituneen roolin, ”kehittäjä yhdistysten ulkopuolella” (Rantanen & Czarnecki 2023, 569). Tanskalaisen jaottelun mukaan monipaikkaisia asukkaita toimii perinteiden ja institutionalisoitujen käytäntöjen ylläpitäjinä (engl. *custodians*), vapaa-ajan kuluttajina (engl. *holiday consumers*) ja innovaattoreina (engl. *innovators*) (Jørgensen ym. 2024).

Ihmiset antavat vaihtelevia merkityksiä paikoille, mikä voi johtaa siihen, että monipaikkaisten asukkaiden roolit muotoutuvat erilaisiksi eri paikkakunnilla (Rinne-Koski 2022). Jotkut ovat esimerkiksi perustaneet yrityksiä vapaa-ajan paikkakunnalleen (Jørgensen ym. 2024). Työelämän ja maaseudun digitalisoitumisen myötä jopa yli kolmannes Maaseutubarometrin (2020) kyselyyn vastanneista voisikin harkita monipaikkaista yrittäjyyttä tai etäyrittäjyyttä (Vihinen & Ovaska 2020).

Monipaikkaiset asukkaat liikkuvat säännöllisesti eri alueiden, tavallisimmin kaupungin ja maaseudun välillä, ja voivat samalla tuoda paikkakunnalle uutta ja erilaista osaamista (Nordbø 2013). He saavat aikaan ”kausittaista pöhinää” (engl. *seasonal buzz*), epävirallista tiedonvaihtoa, minkä vahvistaa paikallista innovaatioympäristöä (Robertsson & Marjavaara

2015). He vahvistavat myös sosiaalista elämää harvemmin asutuilla alueilla (Huijibens 2012). Mikäli he kuuluvat ammatillisiin tai sosiaalisiin verkostoihin eri paikkakunnilla, voivat he lisätä alueiden ja yhteisöjen välisiä kontakteja. Monipaikkaiset verkostot ovat osoittautuneet tärkeiksi erityisesti vähemmän kehittyneillä alueilla (Gallent 2014; Miguéleza & Moreno 2015). Tämä edellyttää kuitenkin läheisiä suhteita paikallisiin, esimerkiksi sukulaisuussuhteita (Gallent 2015).

Toimijoiden asema yhteiskunnassa rajoittaa tai mahdollistaa heidän vaikutustaan ympäristöönsä. Toimijat voivat käyttää sosiaalisilla kentillä resursseinaan sosiaalista, taloudellista ja kulttuurista pääomaa. Kulttuurinen pääoma liittyy yhteiskunnan kulttuurin tuntemiseen, mikä tuo sosiaalisten suhteiden ja käytäntöjen kautta toimijoille sosiaalisia asemia ja valtaa. (Bourdieu 1998.) Kyseessä voi olla esimerkiksi koulutuksen kautta saavutettu asema (Sippola ym. 2021) tai suhteet päättäviin tahoihin (Alanen ym. 2007). Monipaikkaisen asukkaan näkökulmasta vapaa-ajan kunta voi näyttäytyä yhtenä sosiaalisena kenttänä, jossa vapaa-ajanasunto antaa toimintamahdollisuuksiin vaikuttavan sosiaalisen aseman paikkakunnalla (Bourdieu 1998, 14). Monipaikkaisilla asukkailla on suhteellisen paljon kulttuurista pääomaa, sillä he ovat keskimäärin koulutetumpia kuin vapaa-ajanasukasvaltaisten kuntien asukkaat (Voutilainen ym. 2021) ja voivat hyödyntää tätä osallistuessaan paikkakuntien kehittämistoimintaan, samaan tapaan kuin hyvin koulutetut kaupunginosa-aktiivit voivat hyödyntää asemaansa ja koulutustaan kaupunkisuunnittelun prosesseihin (Sjöblom 2022). Suomessa jotkut kunnat pyrkivätkin yhteistyöhön erityisesti yhteiskunnallisesti korkeassa asemassa olevia vapaa-ajanasukkaiden kanssa (Rantanen 2023).

Jotkut tekijät voivat heikentää monipaikkaisten asukkaiden toimintaa aluekehittäjinä. Yli puolet mökinomistajista on eläkkeellä ja omistajien keski-ikä on 63 vuotta, joten monet heistä eivät enää voi toimia esimerkiksi ammatillisten verkostojen linkeinä (Ronkainen 2021). Kesämökkien suuren määrän takia (noin 504 000 vuonna 2023, Tilastokeskus 2024) vapaa-ajanasuntojen omistajissa on kuitenkin paljon vielä aktiivisesti työelämässä olevia (42 % omistajista, Ronkainen 2021). Monipaikkaisten asukkaiden toimintaa voi rajoittaa myös se, että heidän kuulumisensa paikalliseen yhteisöön voidaan kiistää paitsi hallinnollisesti, myös paikallisyhteisön taholta.

Monipaikkaisten ideaali-aluekehittäjätyyppien muotoilu kirjallisuuden perusteella

Ideaalityyppien muotoileminen edellä esitellyn kirjallisuuden perusteella mahdollistaa alue-tutkimuksen, vapaa-ajan asumisen tutkimuksen ja maaseutututkimuksen näkökulmien yhdistämisen monipaikkaisen aluekehittäjätoimijuuden tarkastelussa. Aiemmin määritelyihin aluekehittäjätyyppiin on tiivistynyt aluekehittämiseen liittyvää tutkimusta, ja ne perustuvat laajojen empiiristen aineistojen analyysiin, joten niitä voidaan hyödyntää ideaalityyppien muotoilussa (ks. Gerhardt 1994).

Yhdistän näihin aiemmin määritelyihin aluekehittäjätyyppiin sisältyviä teoreettisia näkökulmia monipaikkaisen aluekehittäjätyyden kontekstiin ja muotoilen niistä kolme ideaalityyppiä. Kaksi ensimmäistä ideaalityyppiä pohjautuvat Grillitschin ja Sotaraudan (2020) esittämään käsitteelliseen kehykseen muutostoimijuuden kolminaisuudesta.

Ensimmäinen ideaalityyppi perustuu innovatiivista yrittäjyyttä aluekehittäjätoimijuudessa käsitteleviin tutkimuksiin (Schumpeter 1911; Sotarauda 2017) siten, että olen liittänyt niihin näkökulman monipaikkaisista asukkaista yrittäjinä. Olen nimennyt ideaalityypin *monipaikkaiseksi yrittäjäksi* (1). Yrittäjätoimijuutta ja sen toteutumista edistäviä tekijöitä on tutkittu vähän monipaikkaisuuden näkökulmasta, mutta Jørgensenin ym. (2024) mukaan monipaikkaiset asukkaat ovat olleet kehittämässä yrittäjinä matkailua ja lisäämässä näin taloudellisia mahdollisuuksia maaseutuyhteisöissä Tanskassa.

Grillitschin ja Sotaraudan (2020) muutostoimijatyypeistä paikkajohtajuutta (Sotarauda 2010; Ayres 2014; Beer 2014 ym.) vastaa kehittämäni monipaikkainen ideaalityyppi *verkostojen yhdistäjä* (2). Tähän ideaalityyppiin kiteytyy monipaikkaisten asukkaiden rooli

verkostojen linkkinä maaseutualueiden ja kaupunkien välillä sekä kyky aktivoida verkostoihin uusia toimijoita. Tyyppi liittyy paikkajohtajuutta käsitteleviin keskusteluihin sekä sosiaalisen pääoman teoriaan. Soveltaessani paikkajohtajuus-toimijatyyppejä monipaikkaisen asumisen kontekstiin olen hyödyntänyt kirjallisuuskatsauksessa esiteltyä monipaikkaisia asukkaita verkostotoimijoina kuvaavaa kirjallisuutta (Gallent 2014; Gallent 2015; Miguéleza & Moreno 2015).

Grillitschin ja Sotaraudan (2020) toimijuustyypeistä kolmatta, institutionaalista yrittäjyyttä, en ottanut mukaan, koska institutionaalisten yrittäjien tulee kyetä sekä haastamaan alueen nykyisiä käytäntöjä ja sääntöjä, että institutionalisoimaan uusia (Sotarauda & Mustikkamäki 2015). Monipaikkaiset asukkaat ovat kuitenkin hallinnollisesta näkökulmasta katsottuna alueella ulkopuolisen roolissa, joten he eivät voi esimerkiksi osallistua alueen päätöksentekoon. Tämän vuoksi on epätodennäköistä, että he saavuttaisivat tämän toimijuustyyppin edellyttämän aseman. Heidän vaikutuksensa toteutuu muissa tyypeissä, joilla voi kuitenkin olla pitkällä aikavälillä vaikutusta myös paikkakunnan institutionaaliseen ympäristöön.

Muutostojen lisäksi aluekehitystä ylläpitävän toimijuuden on todettu olevan tärkeä osa aluekehitysprosesseja (Bækkelund 2021). Siihen liittyvää ideaalityyppeä nimitän *sisä-ulkopuoliseksi mentoriksi* (3). Kyseinen ideaalityyppi korostaa monipaikkaisten asukkaiden merkitystä osaamisen välittäjinä. Ideaalityypin muotoiluun olen hyödyntänyt kirjallisuutta, joka on tarkastellut monipaikkaisten asukkaiden toimintaa sosiaalisen (Gallent 2014; Gallent 2015) ja inhimillisen (Nordbø 2013; Gallent 2015; Robertsson & Marjavaara 2015) pääoman lisääjinä.

Taulukossa 1 on kuvattu kirjallisuuteen perustuvien ideaalityyppien keskeinen sisältö. Lisäksi taulukkoon on merkitty tyyppien toteutumista edesauttavat, keskeisimmät toimijuus- ja rakenteelliset tekijät. Taulukko perustuu siinä mainittuihin teoriakeskusteluihin sekä kirjallisuuskatsauksessa mainittuihin empiirisiin tutkimuksiin.

Taulukko 1. Kirjallisuuteen perustuvien monipaikkaisten ideaali-aluekehittäjätyyppien keskeinen sisältö.

Table 1. Key contents of the literature-based multi-local ideal types of regional development agents.

Monipaikkainen ideaali-aluekehittäjä-tyyppi	Teoreettinen tausta-keskustelu	Toiminnan kohde ja pyrkimykset	Keskeiset toimijuus-tekijät	Keskeiset rakenteelliset tekijät
1. Innovaatiivinen monipaikkainen yrittäjä	Innovaatiivinen yrittäjyys	Yritystoiminnan aloittaminen alueella mahdollisuuksiin tarttuen	Yrittäjähenkisyys, kokemus ja osaaminen, taloudellinen tilanne	Riittävä markkinakysyntä
2. Verkostojen yhdistäjä	Paikkajohtajuus, sosiaalinen pääoma	Paikkakunnan kehitykseen positiivisesti vaikuttaminen verkostojen avulla	Verkosto-osaaminen, kulttuurinen pääoma	Olemassa olevat paikalliset ja valtakunnantason verkostot
3. Sisä-ulkopuolinen mentori	Inhimillinen ja kulttuurinen pääoma	Paikkakunnan kehityksen tukeminen osaamista jakamalla	Substanssi- ja aluekehitys-osaaminen	Alueen toimijoiden kyky hyödyntää uutta ja erilaista tietoa

Idealityypit eivät sellaisenaan kuvaa mitään todellista roolia, vaan toteutuvat erilaisina sekamuotoina. Ne kuvaavat aluekehityksen mikrotason prosesseja sekä toimijuuden ja rakenteellisten tekijöiden välistä vuorovaikutusta (Kurikka & Grillitsch 2020). Käytännössä muutos- ja ylläpitävä toimijuus vuorottelevat (Bækkelund 2021), ja yksittäinen toimija voi kehittämisprosessin eri vaiheissa toimia useassa aluekehittäjäroolissa (Grillitsch & Sotara 2020).

Rakenteelliset tekijät, kuten institutionaaliset tukirakenteet, hallinta ja resurssit (Sotara ym. 2021; Beer ym. 2023) koskettavat kaikkia eri aluekehittäjätoimijuuden muotoja, niiden toteutumista mahdollistaen tai estäen.

Monipaikkaisten aluekehittäjien haastattelut ja toimijatyyppien tunnistaminen

Monipaikkaisten aluekehittäjien haastattelut

Empiirisen aineiston keräämisen tarkoituksena oli tarkastella tuoreen aineiston avulla aktiivisten monipaikkaisten asukkaiden toimintaa. Haastateltaviksi etsin monipaikkaisia asukkaita, jotka toimivat mahdollisimman erityyppisissä aluekehittäjätehtävissä vapaa-ajan-asukasvaltaisella maaseudulla, etupäässä Mikkelin ja Savonlinnan seuduilla. He toteuttivat aluekehitystehtäviä usein laajemmalla alueella, esimerkiksi sekä vapaa-ajanasunnon sijaintikunnassa että kaupungissa, jossa heidän vakituinen asuinpaikkansa sijaitsee. Osa heistä toimi valtakunnan tasolla. En etukäteen määritellyt aluetasoa, jolla heidän toimintaansa tarkastelin, vaan annoin haastateltavien tehdä sen itse.

Aineisto koostuu 21 teemahaastattelusta, jotka toteutin vuosina 2019–2023. Koska haastattelut osuivat osin covid-19-pandemian ajalle, toteutin 10 niistä videon välityksellä. Haastattelupaikkoina käytin muun muassa Helsingin yliopiston tiloja. Haastatelluista 16 henkilöä oli miehiä ja viisi naisia, mikä oli todennäköisesti seurausta kuntien vapaa-ajan-asukastoimikuntien miehiin painottuneesta sukupuolijakaumasta. Haastattelut litteroitiin yleisellä tarkkuudella, mutta kuitenkin niin, että käytetyt puhetyylit ja pitemmät tauot merkittiin. Anonymiteetin varmistamiseksi käsittelin litteroituja haastatteluja niin, että poistin haastateltujen tunnistetiedot ja käytän niistä aktiivitoimijoihin viittaavaa kirjainta A.

Paikansin haastateltavia mediaesiintymisten (mm. sanomalehti Länsi-Savo) ja sosiaalisen median (kuntakohtaiset ja valtakunnalliset mökkiläisten Facebook-ryhmät) perusteella. Tiedustelin kuntien (mm. Mikkelin, Hirvensalmi, Juva, Mäntyharju, Puumala, Kangasniemi ja Pertunmaa), Suomen Yrityskummit ry:n ja Veejjakaja-toimintaryhmän edustajilta heidän tiedossaan olevia monipaikkaisia asukkaita, jotka toimivat aktiivisesti. Uusia haastateltavia en enää etsinyt, kun heidän toimintansa piirteet alkoivat keskeisiltä osiltaan kerrata aiemmin haastateltujen toimintaa. Haastatteleamalla eri rooleissa toimivia monipaikkaisia asukkaita pystyin välttämään ”aktiivisuusharhan”, jolloin kyseessä olisi ainoastaan halukkuus tai haave toimia tulevaisuudessa, eikä varsinainen toteutunut toiminta.

Pyysin haastateltavia kertomaan toiminnastaan aluekehittäjinä ja siihen vaikuttaneista tekijöistä. Lisäksi tiedustelin heiltä arvioita toimintansa mahdollisesta tulevaisuudesta. Pyrin näin selvittämään monipaikkaisen aluekehitystoiminnan ajallista ulottuvuutta sekä saamaan selville niitä asioita, joita kertojat kokivat tärkeiksi. Käyttämällä avoimia kysymyksiä, kuten ”kuvailisitko omaa tehtäväsi ja toimintaasi mökkipaikkakunnalla?” tarkastelin sitä, miten haastateltavat itse määrittivät oman roolinsa, niiden tapahtumien järjestyksen joissa ovat olleet osallisina ja niihin vaikuttaneet tekijät sekä käyttämänsä käsitteet (vrt. Hytti 2003). Haastattelut loivat itsestään haluamaansa kuvaa, joten pyrin tarkastelemaan aineistoa kriittisesti.

Haastattelukysymysten muotoilussa hyödynsin aiempaa aluekehitystutkimukseen ja vapaa-ajan asumisen tutkimukseen liittyvää kirjallisuutta. Itse analyysin pyrin tekemään aineistolähtöisesti enkä hyödyntänyt aiempia roolityyppikategorioita. Tarkastelin

litteroituja haastatteluja tutkimuskysymysten näkökulmasta. Erityisesti huomioin kuvauksia toiminnasta, sen lähtökohdista ja sitä mahdollistaneista tekijöistä.

Koodausvaiheessa tunnistin 29 monipaikkaiseen aluekehittäjätoimijuuteen liittyvää puhetapaa. Ne järjestyivät neljän laajemman teeman sisälle. Teemat ja niiden alateemat olivat: kuntasuhte (intressit paikallisiin asioihin, osallistuminen ja vaikuttaminen, vapaa-ajan asukastoimikunta ym., vapaa-ajanasukkaat kehittäjinä), mökkeily (mökkeilytyyli, nimitykset, puuhastelu), paikkasuhte (alueelle tuleminen, alueen tuttuus, kuulumisen alue, luonto, maanomistus, mahdollisuuksien hyödyntäminen, tapahtumat, vastapaino arjelle, yhteisö ja juuret) ja toiminta (kuntayhteistyö, monipaikkaisuus ja kausittaisuus, motivaatiotekijät, muutospyrkimys, rooli, talousvaikutukset, tehtävään tuleminen, toimintatavan osaaminen, turvallisuus, työroolin ja asuinpaikan merkitys, vapaa-aikaa vai työtä, vastuun kokeminen, verkostoituminen ja kumppanit). Teematarkastelun avulla pyrin irrottautumaan yksittäisistä roolikuvauksista yleisemmälle toiminnan tasolle.

Muotoilin näin tarkastelemastani haastatteluaineistosta toimijatyyppisiä ideaalityyppime-
netelmää soveltaen. Yhdistin samantyyppisiä toimintatapoja ja yleistin niitä, kunnes mikään toimijatyyppiä ei ollut enää liitettävissä suoraan haastatteluaineistoon. Pyrin siihen, että kuhunkin toimijatyyppiin yhdistyi mahdollisimman kattavasti löytyneitä tekijöitä, mutta ne olivat mahdollisimman erilaisia toisiinsa verrattuna. Otin huomioon sekä eri toimijatyyppien keskeiset ominaisuudet että niiden toteutumista edesauttavat tekijät.

Empiiriset monipaikkaiset toimijatyyppit

Tunnistin haastatteluaineistosta seuraavat toimijatyyppit: monipaikkainen yrittäjä, paikkakuntaa sympatisoiva asiantuntija, edunvalvoja ja kutsumustietoinen kansalaisaktivisti. Monipaikkaiset toimijatyyppit eroavat toisistaan toimija-asemien virallisuuden suhteen. Jotkut niistä toteutuvat tunnustetuissa asemissa paikallishallinnossa, toiset taas ovat ilman virallista statusta ja tukeutuvat erilaisiin verkostoihin. Osa toimijatyypeistä liittyy läheisesti ammatin harjoittamiseen. Suurin osa niistä perustuu kuitenkin vapaaehtoisuuteen, vaikka toiminnassa hyödynnetäänkin ammatillista osaamista ja asemaa. Haastattelijan toiminnan sisällölliset teemat liittyivät ympäristönsuojeluun, kulttuuriin ja taiteeseen, matkailuun, yritysten kehittämiseen sekä yleisemmin maaseudun tai tietyn alueen kehittämiseen.

Monipaikkainen yrittäjä -toimijatyyppiin (1) kuuluu erilaisissa elämäntilanteissa olevia monipaikkaisia asukkaita. Suurin osa haastatelluista yrittäjistä on saavuttanut ammatitaitonsa ja taloudelliset mahdollisuutensa muualla, mutta kokee paikkakunnan sopivan monipaikkaisen työn tekemiselle. Heidän ammatitaitonsa ja työnsä siirtyvät jouhevasti paikasta toiseen, eli he ovat joko yksinyrittäjiä tai johtavassa asemassa suuremmissa yrityksissä.

Yrittäjälle toinen paikkakunta mahdollistaa uusilla tavoilla toimimisen ja ammatillisten verkostojen laajentamisen. Usein tähän liittyy investointien tekeminen työtiloihin. Paikalla on heille syvempi kuin pelkkä liiketaloudellinen merkitys. Monilla on aiempia siteitä alueelle, kuten sukujuuria tai usean sukupolven mökkiläisyyttä. Työ on heille elämäntapa, joka mahdollistaa siirtymisen itselle merkitykselliseen elinympäristöön. Toimijatyyppin toteutumista tukee paikkakunnalta saatu hyväksyntä toiminnalle sekä paikallisen ajatustavan tunteminen. Tähän liittyy myös paikallisen puhettavan ymmärtäminen yrittäjä A20:n kuvaamalla tavalla.

”Tietysti se, että kun olen vähän siltä alueelta kotoisin, niin mä osaan kielen. Se on varmaan helpottanut mua aika paljon siellä ja ehkä helpottanut sitä hyväksyntää siinä kyläyhteisössä. Mulla on sukulaiset siellä [...]llä, mulla on helppo siitä sitten liikkua käymään sukulaisissa ja päinvastoin. Taustat on ehkä edesauttanut. [...] Onhan se helpottanut että vähän ymmärtää sitä paikallista ajatusmaailmaa...”

A20

Koska yrittäjät ovat edelleen työelämässä, ovat he keskimääräisiä monipaikkaisia asukkaita nuorempia. Monilla heistä on enemmän kuin kaksi paikkaa, joissa he voivat

viettä aikal. Toimintaa helpottaa se, että monipaikkaisina asukkaina he voivat havaita paikkakunnan mahdollisuuksia paikallisia todennäköisemmin, niin kuin haastateltu yrittäjä A21 kuvaa.

”On hirveän ymmärrettävää, että ihminen ei näe sitä [paikkakunnan mahdollisuuksia], kun se on joka päivä edessä. Vois olla että mökkiläisillä olisi vähän toisenlaiset silmät, voisi löytyä kaupungille kehittämiskohteita ja sellaisia mitkä ovat mökkiläisiä sykähdyttäviä. Ne on hiukan sisäpuolisia ja ulkopuolisia samaan aikaan.” A21

Monet haastatelluista yrittäjistä pitivät omaa taloudellista hyötyään vähäisempänä toiminnan motiivina kuin hyväntekemistä alueelle. He esittävät, että heidän toimintaansa motivoivat eettisesti korkeat ja elämänlaatuun liittyvät tavoitteet yrittäjän A21 tavoin.

”Tokii tässä on taloudellistakin intressiä, mutta enemmän sitä, että ihan muuta. Vastapainoa ja työllistää lapsia ja nuoria, sekä omia että muiden. Oikeestaan se että itellä olis niin kuin mukavaa ja olis muillakin mukavaa. Ei niin kuin hampaat irtessä, vaikka se olikin aika rankka kesä fyysisesti, mutta hyvin antoisa.” A21

Paikkakuntaa sympatisoiva asiantuntija -toimijatyypille (2) on ominaista tunnettu yhteiskunnallinen asema jopa valtakunnan tasolla. He ovat piakkoin eläköitymässä tai jo eläköityneitä, mutta edelleen aktiivisia toimijoita. Kunnan johto on avainasemassa siinä, että heidän asiantuntijuutensa ja verkostoasemansa alkavat hyödyttää laajemmin myös vapaa-ajan paikkakuntaa. Tämä on taloudellisesti edullista kunnille, sillä yleensä näille asiantuntijoille maksetut palkkiot ovat symbolisia, ja asiantuntijat auttavat mielellään esimerkiksi paikallisia yrittäjiä. Näin myös asiantuntija A16.

”No minä uin [naurahdus] voi sanoa sillä tavalla mielenkiintoisesti sinne mökkiläisenä. Kun tulin [...]aan, niin aika aktiivisesti esimerkiksi toimin. Kun kunta kysyi, että voisitko ryhtyä heidän tämmöiseksi yritysagentiksi eli yrityskehittäjäksi, niin mä sanoin että no toimistossa minä en halua istua että jos mä saan tehdä sen työn semmoiseksi kuin itse näen, miten se on tärkeää, että olla yrittäjien käytettävissä ja kehittää sillä tavalla asioita. [...] Sebän oli niin ku rakkaudesta lajiin, että mullahan sillä tavalla talonsasiat on kunnossa että eläke juoksee, niin semmoisella kilometrikorvausperiaatteella hoitelin näitä asioita.” A16

Asiantuntijoitakin motivoi se, että paikkakunta on heille henkilökohtaisesti tärkeä. Monet heistä ovat myös elämäntilanteessa, jossa on mahdollista panostaa muuhun kuin omaan taloudelliseen asemaan.

Edunvalvoja-toimijatyypin (3) keskittyy viestinnälliseen vaikuttamiseen sekä vapaa-ajan asukkaiden että koko alueen puolesta. Monet heistä toimivat kuten vapaa-ajanasukkaiden on eri yhteyksissä perinteisesti odotettu toimivan, eli palvelujen kuluttajien roolissa. He tuovat esiin näkemyksiään esimerkiksi kunnan asettamassa mökkiläistoimikunnassa tai lehtien palstoilla ja pyrkivät siten vaikuttamaan päättäjiin. Jotkut edunvalvojat toimivat myös valtakunnan tason foorumeilla, kuten monipaikkainen asukas A9.

”[...] mulla on varmaan annettava huomenna yhteen iltaseminaariin missä [...] puhutaan politiikasta. Siellä oli tämmöstä ku Osmo Soininvaaraa ja Jubana Vartiaista ja niin edespäin. On hyvin mielenkiintoista kuunnella siellä mitä he sanovat vaikkapa aluepolitiikasta ja kun on tänään istunut täällä. [...] Täällä on aika paljon, tämän alueen, yleensä maaseudun elinvoimaisuudesta. Kuin se et siellä helsinkiläiset keskustele keskenänsä.” A9

Kutsumustietoinen kansalaisaktivisti -toimijatyypin (4) kuuluu aluekehittäjätoimijoita, jotka kokevat henkilökohtaisesti tärkeäksi toimia jonkun asian puolesta. He pyrkivät

aktivoimaan myös muita mukaan toimintaan. Usein taustalla on ainutlaatuisiksi ja kauniiksi koetun ympäristön suojele. Toiminta kohdistuu vapaa-ajan paikkakunnalle, joskus myös sitä ympäröiville alueille sen perusteella, mitä ne kansalaisaktivistille edustavat. Kohdepaikka voi valikoitua esimerkiksi aiemman mökkeilyhistorian perusteella, kuten haastateltu kansalaisaktivisti A10 kuvaa.

”Tärkeitä on junien pysähdykset, ympäristöasiat, tässä ei yks ihminen pysty koko maailmaan takkoomaan mutta jos sen fokusoi siihen elinympäristöön missä itte on [...]. No kun ikää on tän verran niin kyl mä, ei sitä oikeestaan enää tee semmosia päätöksiä, mä nyt satsaan lopun ikäni [...].n. En mä lähe ettiin muualta. Se tietenkin sattuman kautta vois olla yhtä hyvin joku muu paikka jos yhteydet ja historia ois jossain muualla [...].” A10

Sekä edunvalvojat että kansalaisaktivistit voivat motivoitua toimimaan samojen asioiden puolesta, mutta heidän toimintatapansa eroavat toisistaan. Edunvalvojat toimivat yleensä kuntien asettamilla foorumeilla, mutta kansalaisaktivistit pyrkivät mobilisoimaan muita mukaan toimimaan jonkun asian puolesta omista lähtökohdistaan. Yhtenä esimerkkinä eri toimijatyyppien yhdistävästä toiminnasta on kuihtuvaksi koetun maaseudun tai epäreilulla tavalla paitsioon jääneiden alueiden tukeminen, kuten seuraava haastattelukatkelma osoittaa:

”Mutta täällä ehkä sen takia että mä nään niin vähän muita mahdollisuuksia. Seutu on... jonkinmoinen väliinputoaja ja tää Itä-Suomi on... menemättä nyt historiaan mut se joka on aina maksanut tämän koko maan puolesta millon siitä on leikattu isoja alueita pois, millon mitään. Mä nään että täs kehitetään niin paljon muuta Suomea [...].” A14

Kansalaisaktivismi viittaa asenteeseen, jossa koetaan taisteltavan jonkun asian puolesta suuria muutosvoimia vastaan, pyrkivät ne sitten esimerkiksi joukkoliikenteen heikentämiseen tai kaivostoiminnan laajentamiseen. Usein paikalliset asukkaat lähtevät mukaan näihin kamppailuihin samalle puolelle, mutta kansalaisaktivisti voi myös lyöttäytyä yhteen samanhenkisten kanssa toiselle alueelle tai mobilisoida joukkoja sosiaalisen median avulla silloinkin, kun paikalliset eivät asiasta innostu. Näin myös kutsumustietoinen kansalaisaktivisti A18:

”Enemmän voi syyttää mua et mä houkuttelen siihen väkeä. Jopa barkitsin oman säätiön perustamista mut sitte ku toi [...] on niin iso ja merkittävä ja niin lähellä oikeestaan samaa aluetta niin, sitte lyöttäydettiin siinä yhteen. Et kyl tää on ihan henkilökohtanen missio [...].” A18

Läheisen paikkasuhteen lisäksi kokemus paikallisyhteisön hyväksynnästä nousi lähes kaikissa haastatteluissa tekijäksi, joka edesauttaa ja mahdollistaa monipaikkaisten aluekehittäjäroolien toteutumista. Aiemmillä juurilla on tärkeä asema aktiivisen toimijuuden toteutumisessa. Juuret voivat liittyä esimerkiksi omaan taustaan, vanhempien asumiseen tai mökkeilyyn paikkakunnalla. Esimerkiksi paikkakunnalta kotoisin olevien sukulaisten kautta on päästy ”paikallisen” asemaan, josta seuraava katkelma kertoo.

”[...] mä oon siis [...] sukunimeltäni ja [...] mun mieheni, isoisovanhemmat ovat sen nimen aikanaan ottaneet käyttöön, [...]lla ja esimerkiks mun appiukkonni sisarusparvessa niin on ollu tusina lapsia. Eli siel on, meidänki lapsilla on siellä pikkuserkkuja [...]. must on kiva [...] kokea sitä että mä kuulun sinne joukkoon.” A11

Olen koonnut taulukkoon 2 eri haastatteluaineiston analyysin tuloksena toimijatyyppien keskeiset tekijät, toiminnan kohteet, toimintatavat sekä toimijuus- ja rakennetekijät, jotka mahdollistavat eri toimijatyyppien toteutumista vapaa-ajanasukasvaltaisella maaseudulla. Tarvitaan tietynlaiset rakenteelliset olosuhteet, että toimijatyyppi toteutuu. Toimijoilla voi

olla taipumusta liioitella omaa rooliaan suhteessa rakenteellisiin tekijöihin. Kunnat ja paikallisyhteisöt ovat usein keskeisessä asemassa siinä, johtavatko toimijoiden lähtökohdat aluekehitysroolien realisoitumiseen ja toimintamahdollisuuksien löytymiseen. Läheinen paikkasuhde on eri toimijatyyppiä yhdistävä keskeinen rakenteellinen tekijä, joten sitä ei ole erikseen merkitty taulukkoon.

Taulukko 2. Empiiriset monipaikkaiset aluekehittäjätoimijatyytit ja niiden toteutumista helpottavat tekijät.
Table 2. The empirical multi-local regional development agency types and factors facilitating their implementation.

Toimijatyyppi	Toiminnan kohde ja pyrkimykset	Keskeiset toimintatavat	Toimijuustekijät, jotka helpottavat toimijatyyppin toteutumista	Rakenteelliset tekijät, jotka helpottavat toimijatyyppin toteutumista
1. Monipaikkainen yrittäjä	Yritystoiminnan laajentaminen uudelle paikkakunnalle, palvelutarjonnan vahvistaminen	Tuotekokeilut ja toiminnan vähittäinen laajentaminen	Liike-elämän osaaminen, ulkopuolinen katse, taloudelliset mahdollisuudet, paikallisen ajatus-tavan tunteminen	Liiketoiminnan kannattavuus, hyväksyntä paikkakunnalla
2. Paikkakuntaa sympatisoiva asiantuntija	Paikkakunnan kehittämisen edistäminen	Toiminta kehittämissyryhmissä, yrityskehittäminen, lobbaaminen ja verkottaminen	Ammatillinen osaaminen ja sen tuoma status, paikallisen ajatus-tavan tunteminen	Kunnan johdon valmius yhteistyöhön, monipaikkaisen työnteon mahdollisuudet, verkostot alueen ulkopuolella
3. Edunvalvoja	Päätäjiin ja muihin monipaikkaisiin asukkaisiin vaikuttaminen	Ideoiden esittäminen, kielellinen vaikuttaminen eri foorumeilla	Osaamisen ja muun kulttuurisen pääoman tuoma asema alueella	Kunnan järjestämät foorumit, kunnan johdon valmius yhteistyöhön
4. Kutsumus-tietoinen kansalaisaktivisti	Henkilökohtaisen mission toteuttaminen	Paikallisen ja/tai ylläalueellisen yhteisön mobilisointi	Substanssialan ja verkostoitumisen osaaminen	Toiminnan päämäärät yhteneväiset paikallisten kanssa, pääsy paikallisille foorumeille

Ideaalityyppien ja toimijatyyppien vertailu

Kirjallisuuteen perustuvat ideaalityypit vastaavat monin tavoin haastatteluaineistoon perustuvia toimijatyyppiä, eli empiirinen aineisto vahvistaa kirjallisuuteen perustuvan ideaalityyppianalyysin tuloksen. Haastatteluaineisto antaa kuitenkin monipuolisemman kuvan monipaikkaisesta aluekehittäjätoimijuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä kuin kirjallisuuden kautta saatiin. Löysin lisäksi kaksi uutta toimijatyyppiä, joita kirjallisuuskatsauksen perusteella ei oltu aiemmin liitetty monipaikkaiseen aluekehittäjätoimijuuteen.

Monipaikkainen yrittäjä löytyy sekä kirjallisuuden että haastatteluaineiston perusteella muodostetuista aluekehittäjätyypeistä. Suurin ero niiden välillä on monipaikkaisen yrittäjän toimijuutta tukevissa tekijöissä, joissa haastattelujen perusteella korostuvat kirjallisuutta enemmän yrittäjien suhde paikkakuntaan ja siellä saavutettu asema.

Paikkakuntaa sympatisoiva asiantuntija -toimijatyyppissä yhdistyvät kaksi kirjallisuuteen perustuvaa ideaalityyppiä, verkostojen yhdistäjä ja sisä-ulkopuolinen mentori. Verkostojen välisenä linkkinä toimiminen sekä oman asiantuntemuksen käyttö paikalliskehityksen hyväksi toteutuvat samassa toimijatyyppissä, sillä ammatillinen asiantuntemus mahdollistaa pääsyn tunnustettuun asemaan ja edelleen vaikuttamisen kannalta merkittäviin verkostoihin. Paikkaa sympatisoivat asiantuntijat ovat usein vanhempia henkilöitä, jotka ovat eläköitymässä tai juuri eläköityneet. Kirjallisuuteen perustuvaan verkostojen yhdistäjä -ideaalityyppiin liittyvät paikkajohtajuuden piirteet, kuten verkostojen mobilisointi, eivät sen sijaan nouse esiin toimijatyyppiin liittyvästä haastatteluaineistosta.

Haastatteluihin perustuvista toimijatyypeistä kahta ei löydy kirjallisuuteen perustuvista ideaalityypeistä. Nämä ovat edunvalvoja ja kutsumustietoinen kansalaisaktivisti. Edunvalvoja toimii perinteisesti hallinnon vapaa-ajanasukaille tarjoamassa asemassa ja osallistuu tarjolla oleviin foorumeihin. Hallinto pyrkii ohjailemaan tätä toimintaa haluamaansa suuntaan. Edunvalvoja on ideoiden esittäjä, joka ei toimi samalla tavoin ”kädet savessa” kuin muut kehittäjätoimijat, vaan toiminnan keskeisenä pyrkimyksenä on vaikuttaa päätöksentekoon. Vaikuttaminen voi tapahtua myös kunnan epävirallisena edustajana valtiorhallinnon suuntaan (vrt. Beer 2014).

Kutsumustietoinen kansalaisaktivisti -toimijatyyppi eroaa esimerkiksi edunvalvojasta siinä, miten se suhteutuu virallisiin instituutioihin. Lähtökohtana on henkilökohtainen näkemys toiminnan tavoitteista, eikä toimijatyyppi ole riippuvainen kunnan hyväksynnästä. Toimijatyyppissä on paikkajohtajuuden piirteitä. Mobilisoitavat verkostot voivat olla alueellisesti hyvinkin laajoja. Niihin tukeudutaan erityisesti silloin, jos yhteisiä intressejä paikallisten toimijoiden kanssa ei ole.

Kirjallisuudessa tärkeinä toimijuustekijöinä on pidetty muun muassa yrittäjähenkisyyttä (Grillitsch & Sotarauta 2020), kokemusta (Sotarauta 2010) sekä verkosto- ja substanssiosaamista (Grillitsch 2019), kun taas haastatteluaineistossa korostuvat kulttuurinen pääoma ja asema alueella. Tämä kuvastaa toimijuus- ja rakennetekijöiden yhteen kietoutumista, mistä kirjallisuus keskusteleekin usein erillisinä tekijöinä.

Monipaikkaisen aluekehittäjätoimijuuden mahdollistuminen

Tässä luvussa syvennän näkökulmia monipaikkaiseen aluekehitystoimijuuteen ja siihen vaikuttaviin tekijöihin tämän tutkimuksen tulosten sekä aiemman kirjallisuuden perusteella. Koska monipaikkaisten asukkaiden asema paikkakunnalla vaihtelee sisäpuolisesta ulkopuoliseen (Gallent 2015), tarkastelen erityisesti niitä toimija- ja paikkakuntakohtaisia tekijöitä, jotka mahdollistavat monipaikkaista aluekehittäjyyttä.

Monipaikkaista aluekehittäjätoimijuutta tukevat toimijakohtaiset tekijät

Monet toimijakohtaiset pääomat tukevat monipaikkaisten asukkaiden toimintaa aluekehittäjinä sekä kirjallisuuden että tässä tutkimuksessa toteutettujen haastattelujen analyysin perusteella. Monipaikkaisilla asukkailla on todettu olevan suhteellisen paljon koulutuksen kautta saavutettua inhimillistä pääomaa. Lisäksi tärkeänä on pidetty heidän taloudelliseen pääomaan perustuvaa hyvää asemaansa. Aluekehittämisen yhteydessä keskeisenä on nähty se, mikäli monipaikkaisilla asukkailla on sosiaalista pääomaa, kuten yhteyksiä ammatillisiin verkostoihin ja päättäjiin. Nämä pääomat eivät kuitenkaan yksin selitä sitä, miksi jotkut monipaikkaiset asukkaat päätyvät erilaisiin aluekehittäjätehtäviin, mutta toiset eivät.

Paikkasuhde (engl. *place attachment*) sekä suhde paikallisyhteisöön (engl. *community belonging*) on tunnistettu monipaikkaista aluekehittäjätoimijuutta selittäviksi tekijöiksi (Mottiar & Quinn 2003; Rantanen & Czarnecki 2023), koska aluekehittämistä toteutetaan yhteistyössä toisten kanssa (Edwards 2005). Tässä tutkimuksessa havaitsin, että aluekehittäjätoimijoiden kiinteä paikkasuhde liittyy sekä toiminnan motiiveihin että toimijuuden

vahvistumiseen, koska paikkakunnalle annetut merkitykset muokkaavat monipaikkaisten asukkaiden toiminnan päämääriä, ja läheinen suhde paikallisyhteisöön vahvistaa heidän aluekehittäjätoimijuuttaan. Ulkopaiikkakuntalaisina he eivät voi tukeutua viralliseen asemaan, vaan saamaansa arvostukseen ja epävirallisiin kontakteihin paikkakunnalla. Heidän asemaansa voivat edistää esimerkiksi perinnöksi saadut maa-alueet. Arvostettu asema alueen ulkopuolisissa verkostoissa voi puolestaan avata ovia yhteistyöhön kunnan johdon kanssa.

Monipaikkaiset asukkaat voivat liittää vapaa-ajanasuntoon ja sen sijaintipaikkakuntaan erilaisia ihanteita ja identiteettejä kuin vakituiseen asuntoon (Hoey 2016). Paikkakunnan merkityksiin vaikuttaa se, minkälaisena toiminnan tilana paikkakunta heille näyttäytyy. Vaikka monille kyse on vapaa-ajan, rauhoittumisen ja vetäytymisen paikasta, se voi näyttäytyä myös mentaalisen vapauden tilana. Paikkasiteet voivat näin vaikuttaa monipaikkaisten asukkaiden inhimillisten ja taloudellisten resurssien kohdentumiseen paikkakunnalle.

Vapaa-ajanasuntojen varusteaminen ja digitaalisen infrastruktuurin kehittyminen ovat lisänneet ihmisten toiminnan riippumattomuutta ajasta ja paikasta. Samalla emotionaalisten paikkasuhteiden merkitys paikkavalinnoissa on voinut kasvaa, mikä on osaltaan johtanut entistä pidempien aikojen viettämiseen vapaa-ajan paikkakunnilla. Havaitsin haastatteluista, että paikkakunnille annetut merkitykset ovat joillakin monipaikkaisilla asukkailla laajentuneet käsittämään vapaa-ajanvieton lisäksi työn tekemisen.

Osa haastattelemistani monipaikkaisista aluekehittäjistä on alkanut kokea vapaa-ajan paikkakunnan kohteeksi, joka on omien arvojen mukaisen toiminnan kannalta tärkeä ja vaikuttamisen kannalta sopivan kokoinen. Paikka symboloi heille laajempia aluekehitystai ympäristönsuojeluhaasteita. Läheinen paikkaside juontui joillekin heistä lapsuuden mökkeily- ja luontokokemuksista, ja lopulta tämä johti alueen valitsemiseen oman mission toteuttamiskohteeksi. Heille on toiminnan eettiseksi tavoitteeksi tullut hyvän tekeminen alueelle ja ympäristölle. Toimintaan liittyy joillekin myös henkilökohtaista merkityksellisyiden etsimistä tai identiteettikokeilua, jossa he leikittelevät mahdollisuudella aloittaa uusi elämäntapa toisella paikkakunnalla.

Myös elämänvaiheen muuttuminen, kuten eläköityminen, oli lisännyt joillekin haastatteluista mahdollisuuksia käyttää aikaa vapaaehtoistyöhön ja oman elämän saavutusten ja pyrkimysten pohdintaan. Elämäntilanteen suoma mahdollisuus voi näin johtaa aktiivisuuden lisääntymiseen aluekehitykseen vaikuttavissa tehtävissä asuinkunnan ulkopuolella.

Rakenteelliset tekijät ja monipaikkainen aluekehittäjätoimijuus

Monipaikkaisen aluekehittäjätoimijuuden toteutuminen on prosessi. Lähtökohtana on monipaikkaisten asukkaiden omien tavoitteiden selkiytyminen. Henkilökohtaiseen pohdintavaiheeseen, joka voi kestää vuosia, liittyy usein kunnan taholta houkuttelua lähteä toimimaan (Rantanen 2023). Tämän jälkeen voidaan alkaa pyrkiä kehittäjärooliin alueella. Toimijakohtaiset pääomat ovat monipaikkaisen aluekehittäjätoimijuuden lähtökohtia, mutta rakenteellisten tekijöiden merkitys korostuu siinä, johtavatko ne lopulta toiminnan aloittamiseen.

Jotkut monipaikkaista aluekehittäjätoimijuutta mahdollistavat tekijät liittyvät laajempaan yhteiskunnalliseen muutokseen, kuten työelämän muuttumiseen aiempaa liikkuvammaksi sekä monipaikkaistumisen yleistymiseen. Muutokset ovat synnyttäneet uusia markkinoita esimerkiksi matkailu- ja kulttuuripalveluille, ja samalla mahdollistaneet monipaikkaisten yrittäjien toiminnan laajentumisen uusille paikkakunnille.

Monipaikkaista aluekehittäjätoimijuutta mahdollistavan rakenteen näkökulmasta paikallisyhteisön käsite laajenee kylästä, kunnasta tai vapaa-ajanasukkaiden yhteisöstä verkostoksi, johon kuuluvat esimerkiksi työn tai palveluiden käytön kautta muodostuneet kontaktit. Aluekehitystä tukevia yhteisöjä voivat olla sosiaalisen median foorumit, jotka keräävät

osallistujia laajalta alueelta. Keskinäinen luottamus ja yhteisten päämäärien löytäminen ovat tärkeitä, jotta toimijoita ei yhdistäisi ainoastaan sama paikka, kuten turistin ja paikallisen asukkaan kohdatessa, vaan myös yhteinen toiminta.

Yhteistyö erilaisten ja eritaustaisten ihmisten kanssa ei ole helppoa, mutta voi synnyttää uusia ideoita ja toimintamuotoja. Yhteisten intressien löytyminen on kuitenkin vaikeaa, mikäli paikallisia ja monipaikkaisia asukkaita kokoavia keskustelufoorumeita ei ole. Kuten Gallent (2015) havaitsi Sardiniasa, kontaktit paikallisyhteisöön voivat jäädä yksittäisiksi ja syntyä vain naapurisuuden tai sukulaisuussuhteiden kautta. Sama näyttää olevan totta myös Suomessa, mikä korostaa kuntien viranhaltijoiden roolia vapaaehtoisina toimivien monipaikkaisten aluekehittäjien ”rekrytoinnissa”. Myös kokemus siitä, että monipaikkaisiin asukkaisiin luotetaan on usein seurausta paikallishallinnon edustajien aktiivisuudesta.

Koettu yhteisöllisyys vahvistaa paikkasuhdetta. Symboliset kohtaamiset, kuten tervehdimiset, yhteiset tapahtumat ja lyhyet keskustelut paikallisten kanssa ovat tärkeitä. Mielikuvia muokkaavat myös mediakeskustelut. Monipaikkaisten asukkaiden tunne kuulumisesta paikallisyhteisöön voi joutua kuitenkin ristiriitaan heidän kokemansa todellisuuden kanssa. Näin kävi esimerkiksi covid-19-pandemian aikana keskustelujen kärjistyttyä paikallisten ja vapaa-ajanasukkaiden välillä sosiaalisessa mediassa, kun jotkut vapaa-ajanasukkaat pakenivat pandemiaa kaupungeista vapaa-ajanasunnoille, ja tämä aiheutti pelkoja paikallisissa. Illuusio yhteisöllisyydestä halutaan säilyttää, mutta ohut kontaktipinta voi myös särkyä helposti, mikäli koettu ja eletty yhteisösuhte joutuvat toistensa kanssa ristiriitaan.

Rakenteelliset tekijät voivat myös estää toimijuutta. Huolimatta siitä, että monet kunnat ovat pyrkineet osallistamaan monipaikkaisia toimijoita, lainsäädännön näkökulmasta he ovat palvelujen käyttäjiä (Laki kuntalain muuttamisesta 175/2019), mikä on keskeinen monipaikkaisten asukkaiden asemaa määrittävä tekijä. Myös tunnistamamme yleinen mediadiskurssi ”kulutuskeskeinen vapaa-ajan asuminen” pitää heitä turisteina (Pitkänen & Rantanen 2023). Mikäli paikkakunta koetaan ulkopuolelleen jättäväksi, voivat aluekehitysroolit jäädä toteutumattomaksi potentiaaliksi. Hallinnon onkin ollut haasteellista määritellä kategorioita, johon monipaikkaiset asukkaat kuuluvat. Tämä on johtanut erilaisiin tapoihin ymmärtää ja vaikuttaa heidän toimintaansa.

Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen keskiössä ovat olleet monipaikkaiset asukkaat, jotka toimivat aktiivisesti aluekehityksen hyväksi. Tutkimuksen tarkoituksena oli tunnistaa aktiiviset aluekehittäjätyypit sekä ymmärtää tekijöitä, jotka edesauttavat näiden aluekehittäjätyyppien toteutumista. Toisena tavoitteena oli laajentaa aluekehittäjätyyppien tutkimisen menetelmiä, ja tässä tarkoituksessa sovelsin ideaalityyppianalyysejä. Menetelmä teki näkyväksi aktiivisen monipaikkaisen aluekehittäjätoimijuuden sekä sitä mahdollistavien tekijöiden moninaisuuden ja vuorovaikutteisuuden.

Tunnistin haastatteluaineistosta neljä aluekehittäjätyyppiä, joista monipaikkainen yrittäjä ja kutsumustietoinen kansalaisaktivisti osoittautuivat aluekehityksen kannalta erityisen kiinnostaviksi niihin liittyvien muutostoimijuuden piirteiden, innovatiivisuuden ja paikkajohtajuuden vuoksi (ks. Sotarauta ym. 2021). Nämä toimijatyypit voivat kyseenalaistaa alueiden nykyisiä kehityspolkuja, tarttua uusiin mahdollisuuksiin ja mobilisoida uusia toimijoita alueen kehittämiseen. Muut aluekehittäjätyypit olivat paikkakuntaa sympatisoiva asiantuntija ja edunvalvoja.

Aluekehittäjät eivät aina ole palkattuja työntekijöitä (Sotarauta ym. 2007). He eivät tämän tutkimuksen perusteella myöskään välttämättä asu paikkakunnalla. Huolimatta hallinnollisista rajoista tulisi alueiden parempaan tulevaisuuteen vaikuttamaan pyrkivien monipaikkaisten toimijatyypien moninaisuus huomioida aluekehittämistä koskevissa keskusteluissa erityisesti vapaa-ajanasukasvaltaisissa kunnissa. Ne ovat avainasemassa monipaikkaisen aluekehitystoimijuuden hyödyntämisessä.

Tutkimus konkretisoi, miten monipaikkaisten asukkaiden aluekehittäjätoimijuuksien ja niitä tukevien rakenteellisten tekijöiden välisen suhteen tarkastelu avaa kaupunki–maaseutu- tai kaupunkilainen–maalainen-dikotomioita monipuolisemman näkymän aluekehityksen kannalta merkityksellisiin yhteisöihin ja resursseihin. Paikallisyhteisöt rakentuvat erilaisista paikkasuhteista ja toimijuuksista. Ne voivat koostua paikallisten asukkaiden lisäksi esimerkiksi alueelle tietoisesti juurtumaan pyrkivistä tai sukhistoriansa vuoksi siellä juuria omaavista monipaikkaisista asukkaista, hybridityöläisistä ja alueelle muuttavista (Pitkänen ym. 2017).

Yksi muutos on tapahtumassa parhaillaan, kun uusi sukupolvi perii vanhempiensa hankkimia mökkejä. Samalla työn tekeminen eri paikoissa lisääntyy. Kuten on todettu, vapaa-ajan asumisella on jopa kansallisesti merkittävä rooli maaseutusuhteen ylläpitämisessä (Pitkänen & Tuulentie 2014). Samalla entistä moninaisemmat pyrkimykset ja arvostukset esimerkiksi ympäristönsuojeluun liittyen voivat saada aikaan myös paikallisia jännitteitä. Monipaikkaisten asukkaiden ulkopuolisen katse on vallan väline, mikäli se suuntautuu ylhäältä alaspäin. Olisikin tärkeää, että monipaikkaiset aluekehittäjät eivät keskittyisi vain oman agendansa eteenpäin viemiseen, vaan pyrkisivät samalla voimaannuttamaan eri osapuolia toimimaan paikkakunnan kehityksen hyväksi (Sotarauta 2021).

Toisin kuin jotkut esimerkit antavat ymmärtää (mm. Halfacree 2007), tämän tutkimuksen perusteella aktiiviset monipaikkaiset aluekehittäjät pyrkivätkin toimimaan yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa ja myös löytävät tälle vastakaikua. He eivät aina tietoisesti pyri saamaan aikaan aluekehitysvaikutuksia, vaikka näin lopulta tapahtuisikin. Hallinnon ei kannatakaan houkutella heitä paperinmakuiseen ”kehittämistyöhön”.

Tutkimuksen tulosten valossa tavoite maaseudun kehityksen perustumisesta sekä alueen sisäisiin että ulkopuolisiin voimavaroihin ja vuorovaikutuksellisiin suhteisiin (Gkartzios & Lowe 2019) on osaltaan saavutettavissa monipaikkaisten aluekehittäjien kautta. He eivät yksin ratkaise maaseudun elinvoimaan liittyviä ongelmia, mutta heidän panostaan ei tule myöskään väheksyä. Esimerkiksi monipaikkainen yrittäjyys voi lisätä asukkaiden työmahdollisuuksia. Vaikka muiden tässä tutkimuksessa tunnistettujen monipaikkaisten aluekehittäjätyyppien panos kohdistuu paikkakuntien kehitykseen epäsuorasti, sekin voi osoittautua paikkakunnalle jopa ratkaisevaksi pitkällä aikavälillä.

Aluekehityksen laajaa tulkintaa (Pike ym. 2016) soveltaen kysyn: Minkälaista olisi ekologisesti, poliittisesti ja sosiaalisesti aiempaa kestävämpi monipaikkainen maaseutu? Idealityyppianalyysi kuvaa maailmaa, joka toimii ideaalisissa olosuhteissa, siis eräänlaista utopiaa (Gerhardt 1994). Tämän tutkimuksen tuloksia seuraten ideaalisella vapaa-ajanasukasvaltaisella maaseudulla ”paikallinen–vieras” ja ”kehittäjä–kehitettävä” -jaottelut menettävät merkityksensä ja korvautuvat tapauskohtaisesti organisoituvilla, dynaamisilla, hallinnolliset rajat ylittävillä paikallisyhteisöillä. Tällaisissa yhteisöissä toteutuisi rikastuttava vuorovaikutus, joka ei ole vain taloudellista ja yksisuuntaista, vaan myös tietämyksen ja käytäntöjen jakamista puolin ja toisin. Monipaikkaisuus perustuisi tällöin entistä vähemmän jatkuvaan liikkumiseen maaseudun ja kaupungin välillä sekä elitistisyyden leimaamaan uudisrakentamiseen (Hall & Müller 2004). Se tukeutuisi enemmän maaseudun fyysiseen infrastruktuuriin sekä henkisiin voimavaroihin ja perintöön, jotka yhdistyisivät monipaikkaisten asukkaiden voimavaroihin.

Alueiden kehityspolkuihin vaikuttaa sekä niiden historia että odotettu tulevaisuus. Monipaikkaiset aluekehittäjätoimijat voivat lisätä vaikeassa tilanteessa kamppailevien paikkakuntien tulevaisuudenuskoa ja olla synnyttämässä positiivista kehää, jossa odotettu tulevaisuus lisää halukkuutta investoida alueeseen sekä taloudellisia että henkisiä voimavaroja.

Kiitokset

Tutkimus on saanut rahoitusta Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahastolta (2023).

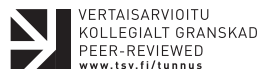
Lähteet

- Alanen, L., Salminen, V.-M. & Siisiäinen, M. (2007) *Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät*. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Ayres, S. (2014) Place-based leadership: reflections on scale, agency and theory. *Regional Studies, Regional Science* 1(1) 21–24. <https://doi.org/10.1080/21681376.2013.869424>
- Bäckelund, N.G. (2021) Change agency and reproductive agency in the course of industrial path evolution. *Regional Studies* 55(4) 757–768. <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1893291>
- Beer, A. (2014) Leadership and the governance of rural communities. *Journal of Rural Studies* 34 254–262. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.01.007>
- Beer, A., Sotarauta, M. & Ayles, K. (2023) Place, city, regional, rural... leadership: a review. Teoksessa Sotarauta, M. & Beer, A. (toim.) *Handbook on city and regional leadership*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK & Northampton, MA, USA.
- Bourdieu, P. (1998) *Järjen käytännöllisyys: toiminnan teorian lähtökobtia*. Vastapaino, Tampere.
- Bristow, G. & Healy, A. (2014) Regional Resilience: An Agency Perspective. *Regional Studies* 48(5) 923–935. <https://doi.org/10.1080/00343404.2013.854879>
- Crevoisier, O. & Jeannerat, H. (2009) Territorial Knowledge Dynamics: From the Proximity Paradigm to Multi-location Milieus. *European Planning Studies* 17(8) 1223–1241. <https://doi.org/10.1080/09654310902978231>
- Czarnecki, A. (2018) *Going Local? Linking and Integrating Second-Home Owners with the Community's Economy. A Comparative Study between Finnish and Polish Second-Home Owners*. Polish Studies in Economics. Peter Lang, Berlin.
- Edwards, A. (2005) Relational agency: Learning to be a resourceful practitioner. *International Journal of Educational Research* 43(3) 168–182. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2006.06.010>
- Florida, R. (2002) *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. Basic Books, New York.
- Gallent, N. (2014) The Social Value of Second Homes in Rural Communities. *Housing, Theory and Society* 31(2) 174–191. <https://doi.org/10.1080/14036096.2013.830986>
- Gallent, N. (2015) Bridging social capital and the resource potential of second homes: the case of Stintino, Sardinia. *Journal of Rural Studies* 38 99–108. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.02.001>
- Garud, R., Gehman, J. & Giuliani, A.P. (2014) Contextualizing entrepreneurial innovation: A narrative perspective. *Research Policy* 43(7) 1177–1188. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2014.04.015>
- Gerhardt, U. (1994) The use of Weberian ideal-type methodology in qualitative data interpretation: An outline for ideal-type analysis. *Bulletin of Sociological Methodology / Bulletin de Méthodologie Sociologique* 45 74–126. Sage Publications. <https://www.jstor.org/stable/24311610>
- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press, Cambridge.
- Gkartzios, M. & Lowe, P. (2019) Revisiting Neo-Endogenous Rural Development Teoksessa Scott, M., Gallent, N. & Gkartzios, M. (toim.) *The Routledge Companion to Rural Planning*. Routledge, New York.
- Granovetter, M. (1973) The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78(6) 1360–1380. <https://www.jstor.org/stable/2776392>
- Grillitsch, M. & Sotarauta, M. (2020) Trinity of change agency, regional development paths and opportunity spaces. *Progress in Human Geography* 44(4) 704–723. <https://doi.org/10.1177/0309132519853870>
- Grillitsch, M. (2019) Following or breaking regional development paths: on the role and capability of the innovative entrepreneur. *Regional Studies* 53(5) 681–691. <https://doi.org/10.1080/00343404.2018.1463436>
- Grillitsch, M., Sotarauta, M., Asheim, B., Fitjar, R.D., Haus-Reve, S., Kolehmainen, J., Kurikka, H., Lundquist, K.-J., Martynovich, M., Monteilhet, S., Nielsen, H., Nilsson, M., Rekers, J., Sopanen, S. & Stihl L. (2022) Agency and economic change in regions: identifying routes to new path development using qualitative comparative analysis. *Regional Studies* 57(8) 1453–1468. <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2053095>
- Halfacree, K. (2007) 'Trial by space for a 'radical rural': Introducing alternative localities, representations and lives. *Journal of Rural Studies* 23(2) 125–141. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2006.10.002>
- Hall, C. M. & Müller, D. K. (toim.) (2004) *Tourism, Mobility and Second Homes: Between Elite Landscape and Common Ground*, Bristol, Blue Ridge Summit: Channel View Publications, England. <https://doi.org/10.21832/9781873150825>
- Hoey B. A. (2016) Negotiating work and family: lifestyle migration, potential selves and the role of second homes as potential spaces. *Leisure Studies* 35(1) 64–77. <https://doi.org/10.1080/02614367.2015.1036103>
- Huijbens, E.H. (2012) Sustaining a Village's Social Fabric? *Sociologia Ruralis* 52 332–352. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2012.00565.x>
- Hytti, U. (2003) *Stories of entrepreneurs: narrative construction of identities*. Turku school of Economics and business administration, Small business institute. <https://urn.fi/URN:ISBN:951-564-131-4>
- Iyer, S, Kitson, M. & Toh, B. (2005) Social capital, economic growth and regional development. *Regional Studies*

- 39(8) 1015–1040. <https://doi.org/10.1080/00343400500327943>
- Jessop, B. (2001) Institutional Re(turns) and the Strategic – Relational Approach. *Environment and Planning A: Economy and Space* 33(7) 1213–1235. <https://doi.org/10.1068/a32183>
- Jørgensen, M.T., Sundbo, J. & Fuglsang, L. (2024) Cocreating communities of place in second home tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 1–20. <https://doi.org/10.1080/15022250.2023.2298454>
- Kujala, S., Hakala, O., Törmä, H., Rantanen, M., Czarnecki, A. & Hyryläinen, T. (2018) *Etelä-Savon vapaa-ajan asumisen aluetaloudelliset vaikutukset nykytilanteessa ja tulevaisuuden skenaarioissa*. Raportteja 187. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/260557>
- Kurikka, H. & Grillitsch, M. (2021) Resilience in the Periphery: What an Agency Perspective Can Bring to the Table. Teoksessa Wink, R. (toim.) *Economic Resilience in Regions and Organisations*. Studien zur Resilienzforschung. Springer, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-33079-8_6
- Laki kuntalain muuttamisesta (175/2019) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190175>>. 26.3.2024.
- Lehtonen, O., Kotavaara, O., Muilu, T., Vihinen, H. & Huovari, J. (2020) Kausiväestö moninaistaa kuvaa aluerakenteen kehityksestä Suomessa. *Terra* 132(2) 69–84. <https://doi.org/10.30677/terra.85022>
- Mahon, M. & Hyryläinen, T. (2019) Rural arts festivals as contributors to rural development and resilience. *Sociologia Ruralis* 59(4) 612–635. <https://doi.org/10.1111/soru.12231>
- Miguélez, E. & Moreno, R. (2015) Knowledge flows and the absorptive capacity of regions. *Research Policy* 44(4) 833–848. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2015.01.016>
- Mottiar, Z. & Quinn, B. (2003) Shaping leisure/tourism places - the role of holiday home owners: a case study of courtown, Co. Wexford, Ireland. *Leisure Studies* 22 109–128. <https://doi.org/10.1080/0261436032000061169>
- Moulaert, F., Jessop, B. & Mehmood, A. (2016) Agency, structure, institutions, discourse (ASID) in urban and regional development. *International Journal of Urban Sciences* 20(2) 167–187. <https://doi.org/10.1080/12265934.2016.1182054>
- Müller, D. K. (2011) Second homes in rural areas: Reflections on a troubled history. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography* 65(3) 137–143. <https://doi.org/10.1080/00291951.2011.597872>
- Müller, D. K. & Hooendoorn, G. (2013) Second homes: curse or blessing? A review 36 years later. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 13(4) 353–369. <https://doi.org/10.1080/15022250.2013.860306>
- Nordbo, I. (2013) Beyond the transfer of capital? Second-home owners as competence brokers for rural entrepreneurship and innovation. *European Planning Studies* 22(8) 1641–1658. <http://dx.doi.org/10.1080/09654313.2013.784608#2013>
- Nordin, U. & Marjavaara, R. (2012) The local non-locals: second home owners associational engagement in Sweden. *Tourism* 60 293–305. <https://hrcak.srce.hr/93006>
- Pike, A., Rodríguez-Pose, A. & Tomaney, J. (2016) Introduction. Teoksessa Pike, A., Rodríguez-Pose, A. & Tomaney, J. (toim.) *Local and regional development*. 2. painos. Routledge, Lontoo. <https://doi.org/10.4324/9781315767673>
- Píša, J. & Hruška, V. (2024) 'It was my duty to change this place': motivations of agents of change in Czech old industrial towns. *Geografiska Annaler: Series B Human Geography* 106(2) 235–251. <https://doi.org/10.1080/04353684.2023.2208580>
- Pitkänen, K., Adamiak, C. & Halseth, G. (2014) Leisure activities and rural community change: Valuation and use of rural space among permanent residents and second home owners. *Sociologia Ruralis* 54(2) 143–166. <https://doi.org/10.1111/soru.12023>
- Pitkänen, K. & Hannonen, O. (2024) Mökkitutkimuksesta monipaikkaisuuteen ja etätyömatkailuun: vapaa-ajan asumisen tutkimus 2000-luvulla. *Matkailututkimus* 20(1) 117–139. <https://doi.org/10.33351/mt.143752>
- Pitkänen, K. & Rantanen, M. (2023) Climate-wise second home tourism: policy and media discourses on the climate impacts of second homes in Finland. Teoksessa Adie, B. A. & Hall, C. M. (toim.) *Second Homes and Climate Change* 56–72. Routledge.
- Pitkänen, K., Sireni, M., Rannikko, P., Tuulentie, S. & Hiltunen, M. J. (2017) Temporary mobilities regenerating rural places. Case studies from northern and eastern Finland. *The Journal of Rural and Community Development* 12(2/3) 93–113.
- Pitkänen, K. & Strandell, A. (2018) Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. Maaseutuja tulevaisuudessa. Maaseutupolitiikan 30-vuotisjuhlalunomero. *Maaseudun Uusi Aika* 26(2–3) 6–23. <<http://www.mua-lehti.fi/wp-content/uploads/2018/10/pitkanen-ja-strandell.pdf>>. 2.12.2024.
- Pitkänen, K. & Tuulentie, S. (2014) Paikallisia ja ulkopuolisia – vapaa-ajan asumisen maaseutu. Pääkirjoitus. *Maaseudun uusi aika* 22(2) 3–4. <http://www.mua-lehti.fi/arkisto/MUA_2014_2.pdf>. 2.12.2024.
- Putnam, R. (1993) *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press, Princeton.
- Radiukiewicz, A. (2017) Activists' Perceptions of their Roles in Civic Organizations: A Case from Poland. *Journal of Civil Society* 13(4) 426–442. <https://doi.org/10.1080/17448689.2017.1389844>
- Rantanen, M. (2023) Monipaikkaisten asukkaiden hallinta vapaa-ajanasukasvaltaisissa kunnissa. *Terra* 135(3) 121–139. <https://doi.org/10.30677/terra.127315>
- Rantanen, M. & Czarnecki, A. (2023) Second-home owners as local developers: Roles and influencing factors.

- Journal of Rural Studies* 97 560–572. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2023.01.002>
- Rinne-Koski, K. (2022) Asukkaana kunnassa: Monipaikkaisen asukkaan roolit kuntalaisuutta rakentamassa. *Yhdyskuntasuunnittelu* 59(4) 43–64. <https://doi.org/10.33357/ys.115568>
- Robertsson, I. & Marjavaara, R. (2015) The Seasonal Buzz: Knowledge Transfer in a Temporary Setting. *Tourism Planning & Development* 12(3) 251–265. <https://doi.org/10.1080/21568316.2014.947437>
- Rogers, A., Castree, N. & Kitchin, R. (2013) Agency. Teoksessa *A Dictionary of Human Geography*. Oxford University Press. <<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199599868.001.0001/acref-9780199599868-e-21>>. 26.3.2024.
- Ronkainen, M. (2021) Yli puolet mökinomistajista on eläkkeellä. Tieto & trendit 12.8.2021. Tilastokeskus, Helsinki. <<https://stat.fi/tietotrendit/blogit/2021/yli-puolet-mokinomistajista-on-elakkeella>>. 11.11.2024.
- Schumpeter, J.A. (1911) *The theory of economic development*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Sippola, M.M., Kingumets, J. & Tuhkanen, L. (2021) Social positioning and cultural capital: An ethnographic analysis of Estonian and Russian language social media discussion groups in Finland. *International Journal of Intercultural Relations* 86 36–45. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2021.10.005>
- Sjöblom, J. (2022) Osallistumisen kulttuuriset resurssit asuinalueen suunnittelussa: Tapaustutkimus Arabian alueen täydennysrakentamisesta. *Yhdyskuntasuunnittelu* 60(2) 33–52. <<https://journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu/article/view/109713>>. 26.3.2024.
- Sotara, M. (2010) Regional development and regional networks: The role of regional development officers in Finland. *European Urban and Regional Studies* 17(4) 387–400. <https://doi.org/10.1177/0969776409352581>
- Sotara, M. (2017) An actor-centric bottom-up view of institutions: Combinatorial knowledge dynamics through the eyes of institutional entrepreneurs and institutional navigators. *Environment and Planning C: Politics and Space* 35(4) 584–599. <https://doi.org/10.1177/0263774X16664906>
- Sotara, M. (2021) Combinatorial power and place leadership. Teoksessa Sotara, M. & Beer, A. (toim.) *Handbook on City and Regional Leadership* 152–167. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Sotara, M. & Beer, A. (2016) Governance, Agency and Place Leadership: Lessons from a Cross-National Analysis. *Regional Studies* 51(2) 210–223. <https://doi.org/10.1080/00343404.2015.1119265>
- Sotara, M., Kosonen, K.-J. & Viljamaa, K. (2007) *Aluekehittäminen generatiivisena johtajuutena. 2000-luvun aluekehittäjän työnkuva ja kompetensseja etsimässä*. Tampereen yliopisto, Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. Sente-julkaisuja 23/2007. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8498-8>
- Sotara, M., Kurikka, H., Kolehmainen, J. & Sopanen, S. (toim.) (2021) *Toimijuus ja mahdollisuuksien tilat aluekehityksessä. Miten kehittyä vastoin kaikkia oletuksia?* Tampereen yliopisto Sente-julkaisuja 35/2021. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1872-7>
- Sotara, M. & Mustikkamäki, N. (2015) Institutional Entrepreneurship, Power, and Knowledge in Innovation Systems: Institutionalization of Regenerative Medicine in Tampere, Finland. *Environment and Planning C: Government and Policy* 33(2) 342–357. <https://doi.org/10.1068/c12297r>
- Stapley, E., O’Keeffe, S. & Midgley, N. (2022) Developing Typologies in Qualitative Research: The Use of Ideal-type Analysis. *International Journal of Qualitative Methods* 21 1–9. <https://doi.org/10.1177/16094069221100633>
- Stiman, M. (2024) *Privileging Place: How Second Homeowners Transform Communities and Themselves*. Princeton University Press, Yhdysvallat. <https://doi.org/10.2307/jj.9992379>
- Stimson, R., Stough, R. & Salazar, M. (2009) *Leadership and Institutions in Regional Endogenous Development*. Edward Elgar, Cheltenham.
- SVT, Suomen virallinen tilasto (2023) Rakennukset ja kesämökit. Tilastokeskus, Helsinki. <<https://www.stat.fi/tilasto/rakke>>. 26.10.2024.
- Tilastokeskus (2024) Rakennukset ja kesämökit. Tilastokeskus, Helsinki. <<https://stat.fi/tilasto/rakke>>. 11.11.2024.
- Vihinen, H. & Ovaska, U. (2020) Maaseutubarometri 2020. Yrittäjyys ja elinkeinot maaseudulla. Luonnonvarakeskus. <<https://www.maaseutupolitiikka.fi/paatoksenteontueksi/tietoa/maaseutubaro>>. 26.3.2024.
- Voutilainen, O., Korhonen, K., Ovaska, U. & Vihinen, H. (2021) Mökkibarometri 2021. Luonnonvarakeskus. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus* 47/2021. Luonnonvarakeskus, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-237-7>
- Weber, M. (1904) Objectivity' in Social Science and Social Policy. Teoksessa Weber, M. *The Methodology of the Social Sciences*. Free Press 1949, New York.

Artikkeli

Ismo Björn^a & Pirjo Pöllänen^b

Hautausmaa hyvinvointivaltion lähipalveluna maaseutukylissä: etnografinen tutkimus hautausmaasta osana maaseudun arjen elinvoimaa

Cemetery as a Welfare Service: An Ethnographic Study of the Influence of the Cemetery for Everyday Vitality in Rural Area

We discuss the cemetery as the last local service in rural areas provided by public policy. We study the importance of cemeteries for rural everyday vitality and ask, how cemeteries can be used to read broad social changes, such as the development of the welfare state. Our methodology combines a historian's way of approaching village services, including cemeteries, through written sources, following their temporal arc, and a social scientist's approach to study the changes in the welfare state's service structure through rural villages and village cemeteries, using interviews and observation data. Along with vitality and economic livelihood, we understand vitality more broadly as the vividness of the everyday. Our case examples are Martonvaara village in Polvijärvi municipality and Petravaara village in Tohmajärvi municipality. The village cemetery is an inconspicuous place of activity. It unites and brings together the villagers in many unpredictable ways, and it cannot be taken away according to contemporary legislation.

Keywords: cemetery, ethnography, local welfare service, public space, rural village, welfare state

Hautausmaat osana suomalaista hyvinvointivaltioprojektia

Suomea oli ennen sotavuosia rakennettu talonpoikaisena maana, jossa kansakunnan ytimenä oli agraari-Suomi talonpoikaissukuineen. Sotien jälkeen tasa-arvon ja demokratian ajatukset painottuivat aiempaa vahvemmin ja laajemmin. Kansallinen hyvinvointivaltion rakennusprojekti läpäisi koko yhteiskunnan. Hyvinvointivaltio jalkautettiin kuntien kautta ihmisten arkeen. Valtio määritteli lainsäädännöllä hyvinvointivaltion raamit, kunnat puolestaan

^a Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto, ismo.bjorn@uef.fi

^b Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto, pirjo.pollanen@uef.fi

huolehtivat, että palvelut ovat kaikkien saatavilla. (Kuusi 1961; Siipi 1967; Kröger 1997; Kettunen 2001.) Aluksi hyvinvointivaltio oli vahvasti julkisvaltavetoinen projekti, mutta pian palveluiden lisääntymisen myötä myös markkinat ja kolmas sektori tulivat osaksi suomalaista hyvinvointivaltioprojektia (Helander 1998; Helander & Laaksonen 1999). Palveluiden tuottamisesta ovat vastanneet julkinen valta (esim. peruskoulu asteittain vuodesta 1972), yksityinen sektori (maaseudun keskustaajamien kauppa, hautausoimisto ja kesäkahvila) sekä 1990-luvulta alkaen enenevässä määrin myös kansalaisyhteiskunta (harrastustoiminta, liikuntapalvelut ja erilainen naapuriapu talonmiespalveluineen) (vrt. Julkunen 2017).

Sotien jälkeen valtakunnan rakentamisen taustalla vaikuttivat alueluovutukset, siirtoväen asuttaminen ja valtion vahvistuva rooli. Hyvinvointivaltion kansalaisten tasa-arvoa edistävää ja luokkaeroja tasoittavaa universalismin mukaista mallia levitettiin käytösoppaita myöten myös hautausmailla tasaisina ja samanarvoisina hautariveinä (Jännes 1950, 223–224; Elmgren-Heinonen 1961, 229). Luterilaisen kirkon tehtävänä on Suomessa hautausoimilain (457/2003) perusteella huolehtia hautausmaista. Julkisen vallan toimijana kirkon velvollisuus on ylläpitää kaikille yhtäläisiä ja tasa-arvoisia hautausmaita. Jo vuoden 1922 uskonnonvapauslaki (267/1922) oli velvoittanut luterilaisen kirkon tehtäväksi huolehtia myös kirkkoon kuulumattomien hautaamisesta. Hautausmaalla he olivat aiemmin olleet eriarvoisessa asemassa, usein hautausmaan reunoilla. Hautausmaat kertoivat tuolloin yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta. Sotavuosien jälkeen hautausmailla siirryttiin ideologisesti suvun, talon ja yksilön korostamisesta kohti yhteisesti rakennettavaa, luterilaisen arvopohjan omaavaa tasa-arvoistuvaa hyvinvointivaltio-Suomea. Hyvinvointivaltion ideaaliin kuului kaikille yhdenvertaisesti tarkoitettujen universaalien palveluiden ja tulonsiirtojen läpileikkaavuus. Julkisissa palveluissa tämä tarkoitti saavutettavuuden ohella palveluiden laatua, jonka tuli täyttää keskiluokan vaatimukset (Anttonen & Sipilä 2000). Hautausmailla tämä yhteisen ideologian rakentaminen näkyi estetiikassa ja hautausmaasuunnittelussa, jotka tukivat yhteiskunnan ajatusta demokratiasta ja tasa-arvosta. Tätä ideologiaa tukivat yhteisten hautausmaiden samankokoiset ja -muotoiset vaatimattomat hautakivet (Kirjalainen 1938, 9–12; Wirkkala 1945, 106–107.) Erillisiä ”rikkaiden rinteitä” ei hautausmailla enää suosittu.

Alueluovutukset Neuvostoliitolle toisen maailmansodan jälkeen tarkoittivat, että monen perheen sukuhaudat olivat jääneet uusien rajojen taakse, eikä niiden hoitaminen ollut enää mahdollista. Ylisukupolviset sukusiteet, joista sukuhaudat perinteisesti kertovat, olivat alueluovutusten myötä katkenneet, ja vasta uudet haudat uusilla kotiseuduilla tulivat sitomaan perheitä sijoituspaikkakunnilleen. Kirkko kehotti välttämään suuria sukuhautoja, samoin liiallista koristelua. Hautakivien teksti minimoitiin. (Jumalan puistot kauniiksi 1955, 65–67, 70, 80; Kujanpää 1976, 350.) Mukana oli luterilaista ajattelua hautausmaista Jumalan peltona ja myös suomalaisen kiven hiotun kauneuden arvostusta. Kaikilla ei kiviin rahaa ollut, mutta valtio tuki vuodesta 1951 vähävaraisia kansalaisiaan hautausavustuksin. (Kuisinen 1992, 75.) Tyylipuhtailla avarilla, kymmenien samanlaisten tasasivuisen, suorakaiteen muotoisten hautakivien täyttämällä ns. matkalaukkuhautausmailla kukaan ei erottunut joukosta, eikä toinen noussut toista korkeammalle. Ortodoksien haudoille ja hautausmailla syntyi oma matkalaukkumallisten hautakivien kerros. Hautakivet poikkesivat luterilaisista vain poikki-ristin verran.

Hyvinvointivaltion rakentaminen eteni 1960-luvulta 1980-luvulle. Vanhoja hautausmaita laajennettiin. Tuhkaukset eivät vielä tuossa vaiheessa yleistyneet Suomessa, etenäkään maaseudulla, missä hautausmaiden ympäriltä löytyi tarvittaessa tilaa laajentaa. Yhteiskunnallisten arvojen muutos alkoi 1980-luvulla. Markkinatalouden tuottavuus- ja tehokkuuskriteerit läpäisivät yhteiskunnan. Tavoitteet yhteiskunnallisten ja alueellisten erojen tasoittamisesta korvautuivat yksilöllisyyden ja yrittäjyyden eetosilla. Valtio luopui yleisen hautausavustuksen jakamisesta ja siirsi vastuuta kunnille. Uudet arvot näkyivät hautausmaiden kohdalla matkalaukkukiviin kohdistuneen kritiikin voimistumisena (Lempiäinen

1990, 18–20; Gardberg 2003, 129–130; Nickels 2006, 70). Hautakivissä oli hyvinvointivaltion rakentamisen kaudella painotettu sukua ja perhettä korostamalla sukunimeä, mutta 1990-luvulta lähtien hautakivissä ryhdyttiin yksilöimään vainaja. Esille nostettiin sukunimen sijaan vainajan etunimi, tai jopa jokin vainajan elämänsä kuvaava tai harrastuksiin viittaava symboli. (Heng 1994, 83; Erämaja 2006, 121.) Erottautumisen halu näkyi uusien muistomerkkien mallien ja materiaalien kirjavoitumisena. Erottautuminen ulottui myös vanhoihin hautakiviin, kun vainajien omaiset kiinnittivät niihin kiinteitä koristeita. Myös ortodoksisen kirkon piirissä ryhdyttiin arvostelemaan matkalaukkumallisia hautakiviä ja perinteistämään eli palaamaan erilaisten puuristien ja grobujen (hirsinen hautarakennelma) aikaan. (Panteleimon 1990, 31; Jetsu 2012, 171.)

Yhteiskunnan perusrakenteena pidetty hyvinvointivaltio oli voimakkaassa murroksessa 1990-luvulle tultaessa. Viimeistään tuolloin alkoi kehitys, jota sosiaalipolitiikassa kutsutaan hyvinvointivaltion onttoutumiseksi. Sitä kuvastaa julkisen sektorin vetäytyminen palvelutuotannon vastuusta ja vastuun siirtäminen yhä suuremmissa määrin yksityiselle sektorille ja kansalaisyhteiskunnalle. (Kattilakoski 2015; 2022.) Onttoutumisella viitataan myös julkisten palvelujen sisältöjen supistamiseen, laadun heikkenemiseen, sekä etenkin maaseudun lähipalveluiden karkaamiseen yhä kauemmaksi asukkaista. (Ks. Rannikko & Pyy 1994; Kröger 1997; Oksa 1998; Pyy 1998; Lehtola 2001; Leinamo 2004; Julkunen 2006; 2017; Koskiaho 2008; Katajamäki 2009; Saari 2020; Kattilakoski 2022.) Maaseudulla palvelurakenteen muutosta voidaan kuvata itäsuomalaisista maaseutua tutkineiden Silva Tedren ja Ville Pöysän (2016) artikkelin otsikolla ”Hyvinvointivaltio tuli kylään – ja lähti sieltä pois”. Hyvinvointivaltion rakentamisvaiheessa lähipalveluita pidettiin maaseutukylissä yllä aluepolitiikalla ja samalla ne tuottivat elinvoimaa ja työmahdollisuuksia maaseudulle. 1990-luvulta alkaen maaseudulta ovat kadonneet koulu, kaupat, postit ja sote-palvelut, ja samalla myös näiden toimintojen mukanaan tuomat työtilaisuudet ovat siirtyneet yhä kauemmas maaseudun asukkaiden arjesta (Lehtola 2002; Kattilakoski 2015; 2022; Tedre & Pöysä 2016; Björn ym. 2021).

Palveluiden katoaminen on tarkoittanut elinvoiman vähenemistä. Elinvoima ei viittaa pelkästään taloudelliseen tuottavuuteen ja väestön kasvuun, vaan sillä voidaan viitata myös arjen elettäväksi tekemiseen ja hyvinvointiin, esimerkiksi asuin ympäristön viihtyvyyteen (Makkonen & Kahila 2020, 11). Maaseudun ja kylien autoituminen on usean vuosikymmenen aikana tapahtunut kehityskulku, ja maaseudun lähipalveluiden loitoneminen asia, jota ei valtio-ohjauksessa ole enää vuosikymmeniä kyseenalaistettu (Lehtola 2002; Tedre & Pöysä 2016, 74). Ilkka Lehtolan (2002, 36) mukaan maaseudun palvelujen vähittäinen katoaminen 1960-luvulta alkaen on seurausta palvelujen käyttäjien eli maaseudun väestön vähenemisestä. Hänen mukaansa palvelujen väheneminen koski erityisesti 1960-luvulla kyläkoulu- ja kyläkauppaverkostoa. Sittemmin viimeistään 1990-luvulta alkaen tehostamistalouden eetos (Eskelinen ym. 2017; 2023) ja kuntatalouden kurjistuminen on nähty realiteettina, joka pakottaa kunnat keskittämään palvelunsa yhä kauemmas maaseutualueiden asukkaiden lähipiiristä. Maaseudun toimivuuden kannalta tämä tarkoittaa ensisijaisesti sitä, että arjen käytäntöjä ja rakenteita on tarkasteltava uudella tavalla. Maaseudun arki on paitsi monipaikkaista niin myös monimuotoista, ja maaseudun toimijoita ovat muutkin kuin kylien ja kuntakeskusten asukkaat (vrt. Knuutila & Rannikko 2008). Myös toimelaisuuden ymmärtäminen muuna kuin perinteisenä palkkatyönä tai taloudellisesti tuottavana toimintana avartaa ymmärrystä maaseudusta.

Tässä artikkelissa tarkastelemme maaseutua suomalaisen kylätutkimustradition mukaisesti muutoksen kautta (Kumpulainen 2013). Keskeisenä rakenteellisena toimijana pidämme hyvinvointivaltiota, ja erityisesti sen julkista sektoria, joka vielä 1990-luvulle saakka tuotti aidosti elinvoimaa ja toimeentuloa myös maaseutualueille tarjoamalla julkisia palveluita, jotka tarvitsivat työntekijöitä. Tästä näkökulmasta maaseudun arki on toimeentulon ja elinvoiman perusteella jatkanut kuihtumistaan vuosikymmen vuosikymmeneltä. Tässä artikkelissa katsomme kuitenkin toisin. Laajennamme niin lähipalvelun kuin

elinvoiman käsitettä (Makkonen & Kahila 2020; Kurvinen ym. 2022; ks. myös Paananen ym. 2014). Käytämme artikkelin kehyksenä arjen elinvoiman tarkastelua: näemme elinvoimaa kaikessa siinä maaseudulla tapahtuvassa toimeliaisuudessa, jossa ihmiset ovat mukana. Kyse ei ole pelkästään materiaalisesti tuottavasta toiminnasta tai perinteisestä palkkatyöstä, vaan kaikesta siitä yksilöiden ja ryhmien välisestä toiminnasta, jota ympärillämme tapahtuu (ks. Jokinen 2005). Toimeliaisuutta, yhteisöllisyyttä, arjen vuorovaikutusta ja elinvoimaa etsitään ja nähdään hautausmaiden ylläpidossa ja hautausmailla tapahtuvana arkisena, ajassa muuttuvana toimintana. Tarkastelemme sitä hyvinvointivaltion lähipalvelua, joka maaseutukylistä vielä löytyy, sekä sen merkitystä maaseutukyliä arjen vuorovaikutukselle ja toimeliaisuudelle. Katseemme kiinnittyy infrastruktuuriin, joka ei kirjastoauton tai palvelutaksin tapaan käy vain kääntymässä maaseudulla. Yksi on ja pysyy – hautausmaa.

Tarkastelemme hautausmaiden merkitystä maaseudun arjen elinvoimalle kahden esimerkkikylän, Martonvaaran ja Petravaaran, kautta. Selvitämme, mitä hautausmaat kertovat kylien toimeliaisuudesta ennen ja nyt. Avaamme seuraavassa artikkelin ideaa hautausmaasta lähipalveluna. Tämän jälkeen esittelemme työmme metodologian, joka yhdistää historiallisen ja sosiaalitieteellisen etnografisen lähestymistavan. Artikkelin seuraavat luvut ovat empiirisiä analyysilukuja. Tarkastelemme ensin hautausmaata hyvinvointivaltion peilinä aikaisemman tutkimuksen, historiallisen dokumenttiaineiston ja etnografisen aineistomme valossa. Analyysiluku jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa tarkastelemme hautausmaata kaikille yhteisenä julkisena tilana historiallisen dokumentti- ja etnografisen aikalaisaineistomme kautta. Toisessa osassa käytämme samaa aineistoa tarkastellessamme hyvinvointivaltioprojektin ilmenemistä hautausmailla. Toisessa analyysiluvussa painotus on historiallisen aineiston kautta tuotetuissa kuvauksissa. Ne kertovat esimerkkikyliemme Petravaaran ja Martonvaaraan kautta kylien historiallisesta muutoksesta, elinvoimasta ja hautausmaan paikasta kylien elämässä. Tässä analyysiluvussa aineistona ovat historia-aineistojen ohella havainnointi- ja haastatteluaineistot, sillä tavoitteemme on saavuttaa mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva hautausmaista ja niiden ajassa muuttuvasta paikasta hyvinvointivaltioprojektissa. Lopuksi vedämme yhteen artikkelin keskeiset tulokset.

Hautausmaa lähipalveluna

Vähäväkisessä, laajoja harvaanasuttuja alueita käsittävässä suomalaisessa hyvinvointivaltiossa hautausmaat ovat edelleen asukkaiden helposti saavutettavissa ja lähellä, muutoin elinvoimaansa menettäneillä maaseutualueilla. Erilaisilla maaseuduilla lähipalvelu tarkoittaa eri asioita jo pelkästään välimatkojen vuoksi. Kuntaliiton (n.d.) määritelmässä verkkosivuilla todetaan: ”Lähipalvelu merkitsee eri asioita eri-ikäisille ja erilaisissa elämäntilanteissa oleville kuntalaisille. Täällöin myös etäisyys lähipalveluun vaihtelee. Ikäihmisille lähipalvelu voi olla usein kotiin vietävää palvelua, kun joillain muilla lähipalvelu voidaan hakea hieman kauempaa.” Kuntaliitto näkee, että ”kuntalaisten arki on sujuvaa, kun jokapäiväiseen elämään liittyvät palvelut toimivat. Tämä koskee kokonaisuutta, siis muitakin kuin kuntien hyvinvointipalveluja, esimerkiksi elintarvikkeiden ostamista, liikkumista ja turvallisuutta.”

Hautausmaiden käyttöä ohjaa juridinen ja kulttuurinen normisto, mutta hautausmaat ovat kaikkien vapaassa käytössä kuljeskelua ja muistelua varten (Aaltonen ym. 2005). Hautausmaa on hyvinvointivaltion lähipalvelu, jonka merkitys on erilainen eri-ikäisille ihmisille. Hautausmaa julkisena ja kaikille yhteisenä avoimena tilana on osa ihmisten toimintaympäristöä (vrt. Jakonen 2019), jonka merkitys korostuu erityisesti ihmisen vanhetessa. Hautausmaan saavutettavuus lähellä omaa kotia voi olla lähes yhtä merkityksellistä kuin kaupan tai terveyskeskuksen saavutettavuus (Koskela 2015). Samalla tapaa kuin päivähoito- tai kouluverkosto ovat keskeisiä lapsiperheiden palveluita (Hämeenaho 2012), voidaan hautausmaa nähdä ensi sijassa ikääntyvien ihmisten palveluna. Mutta jos hautausmaahan suhtaudutaan yhteisöllisenä kysymyksenä ja sen merkitystä tarkastellaan arjen elinvoiman viitekehyksessä kyläyhteisön kannalta, hautausmaa lähipalveluna koskettaa jo huomattavasti

laajempaa kyläläisverkostoa. Hautausmaat ovat julkista tilaa, jossa yksityisiä hautoja hoitavat niin perheenjäsenet kuin sukulaiset. Siellä myös vierailaan, tavataan tuttuja, tarkastetaan tutut ja vieraat haudat, luetaan tiedotteita kylän tapahtumista ja hautojen kunnosta, sekä etsitään merkkejä kyläläisten elämästä. Kun koulut ovat poissa, koulupiirirajat eivät enää määritä kylää. Sitä määrittävät pikemmin metsästy- ja kalastusalueiden ja seurojen rajat, sekä hautausmaat. Monet kylähautausmaat ovat usean vanhan kylän yhteisiä ja kotiseutuympöyden aiheita. Ne määrittävät kuulumista. Hautausmaiden merkitys on moninainen. (Ks. myös Gardberg 2003.)

Ruumiiden hävittämiseen tarkoitettun hautausmaan ylläpito on yhteiskunnalle kuuluva tehtävä. Ruumis kuuluu viime kädessä sille kunnalle, jossa kuollut oli viimeksi kirjoilla. Yhteiskunnan kannalta kuollut on käsiteltävä ja ruumis hävitettävä kunnioittavasti ja siten, että se ei aiheuta terveydelle haittaa. Tämä tehtävä on hautausoimilaila (457/2003) säädetty evankelisluterilaisten seurakuntien tehtäväksi. Kirkko toimii viranomaisena, joten sen on erotettava hautauksen yhteiskunnallinen tehtävä ja kirkollinen tehtävä toisistaan. (Davydova-Minguet ym. 2022; Davydova-Minguet & Pöllänen 2023.) Valtio puolestaan huolehtii yhteisöverolla ruumiiden hävittämisen eli hautausmaiden hoidon taloudellisista edellytyksistä. Hautausmaat kuuluvat Suomessa kaikille sosioekonomiseen asemaan, uskontokuntaan tai muuhun ihmisen ominaisuuteen liittymättä. Hauta- ja muissa maksuissa ei ole eroja, vaan kaikilta peritään sama kustannuslaskentaan perustuva maksu riippumatta siitä, ovatko he seurakunnan jäseniä vai eivät.

Suomalaisen hyvinvointivaltion tapa organisoida hautausmaiden ylläpito luterilaisen kirkon kautta on kansainvälisesti poikkeuksellinen (Kukkonen 1993, 26–27; Kiiskinen 1999, 31–32). Suomessa kunnilla ei ole ollut syytä ottaa haltuunsa hautausoimeen liittyviä velvoitteita, jotka seurakunta on perinteisesti ja enemmistön näkemysten mukaan myös vakaasti hoitanut. Kirkko näyttäytyy luotettavana toimijana. (Kiiskinen 1999, 31–32; Pyy 2002, 95.) Suomalaiset ovat tottuneet siihen, että hautausmaa on yhteinen; hautausmaiden jakoa uskontokunnittain pidetään outona (Pentikäinen 1990, 84–87). Suomessa välimatkat ovat pitkiä, väkimäärä pieni ja luterilaisen kirkon ulkopuolisten ja siitä eroavia hautajaiskäytäntöjä vaativien ryhmien koko vielä pienempi. Kaupallinen, kilpailuun perustuva ruumiiden hävittämisen malli on mahdollista pienten välimatkojen väkiriikkaissa maissa kuten Alankomaissa ja Belgiassa, joissa väestö on moninaista ja erilaisia uskontokuntia runsaasti (Heng 1994, 93; Erämaja 2006, 266–267).

Hautausmaat ovat alueellisesti hajautettuja. Suurissa maaseutuseurakunnissa on vanhastaan useita kylähautausmaita, jotka ovat säilyneet omilla paikoillaan myös kunta-liitosten jälkeen. Julkisen vallan kautta tuotettuna palveluna seurakunta tuottaa hautausmaapalvelut edelleen lähialveluina. Julkisuudessa ei ole esitetty hautapalvelujen siirtämistä yksityisen palvelutuottamisen ja järjestämisen malliin. Maaseudun lähialveluna hautauksen ja hautausmaiden suhteen saattaisi tapahtua sama, mikä muiden palveluiden kohdalla on jo tapahtunut: tehostamisen ja tiivistämisen myötä ne loittonisivat kauemmas kylistä ja kyläläisistä ja niiden saavutettavuus heikkenisi (vrt. Hämeenaho 2012; Tedre & Pöysä 2016). Vaikka muut lähialvelut ovat jo ajat sitten kaikonneet Polvijärven Martonvaaran ja Tohmajärven Petravaaran tapaisista maaseudun kylistä, siitä huolimatta näistä sosiologien ”hylkysyrjiksi” luonnehtimista kylistä (Armila ym. 2017) löytyvät elävät hautausmaat, minne haudataan, joita hoidetaan, ja joissa vierailaan.

Kuljeskelevaa hautausmaaetnografiaa

Lähestymme hautausmaita etnografisen tutkijan katseen kautta. Tutkimuksemme metodologinen viitekehys perustuu suomalaisen kylätutkimustradition niin sanottuun kolmanteen vaiheeseen (ks. Kumpulainen 2013; vrt. myös Knuutila & Rannikko 2008; Uusitalo 2020). Kylätutkimuksessa, jota usein sovelletaan yleisemminkin maaseutututkimukseen, keskeistä on monitieteisyyden ohella ajalle tyypillisten yleisten yhteiskuntatieteellisten

käsitteiden soveltaminen. Tässä tutkimuksessa analyysin kehikkona toimii arjen elinvoiman käsite (vrt. Makkonen & Kahila 2020), jonka kautta hyvinvointivaltion laajempaa rakenteellista muutosta tarkastellaan maaseutukylien hautausmailla (vrt. Kumpulainen 2013). Kylätutkimuksen uusimmassa vaiheessa huomio kiinnittyy ilmiöiden kulttuuriseen ja yksilölliseen kokemuksellisuuteen. Enää ei tarvitse tarkastella pelkästään rakenteellista ”kurjistumista” ja elinvoiman katoamista, vaan arjen elinvoimaa voidaan Knuuttilan ja Rannikon (2008) tavoin etsiä maaseudun monimuotoisesta toiminnasta, esimerkiksi hautausmailla kuljeskelevista kesävieraista ja kylän hautausmaalla järjestettävistä vuotuisista hautausmaapäivistä. (Ks. myös Kumpulainen 2013.)

Tämän tutkimuksen erityisyys ja hankaluus piilee siinä, että vaikka kylätutkimukselle on tyypillistä tarkastella ilmiöitä monitieteisesti, silti historian ja nykyaikaan keskittyvän yhteiskuntapolitiikan yhdistäminen asettaa tutkimukselle omat haasteensa. Emme noudata historian tutkimukselle tyypillistä puhdasta kronologista käsittelytapaa, vaan analyysimme jäsennyksessä etenemme kertomuksellisuuden ja ilmiöiden kautta siten, että yhdistämme historiallisiin kuvauksiin myös huomioita nykyajan todellisuudesta. Billy Ehn (2018, 61) käyttää käsitettä ”hillitsemätön etnografia”, joka antaa tutkijalle joustavuutta siirtyä paikasta ja ajankohdasta toiseen. Samalla yhdistetään teoriaa, aineistoa ja näkökulmaa (Ehn & Löfgren 1996, 178). Tällainen etnografia valaisee todellisuutta kulttuurisesta näkökulmasta. Me tuomme mukaan yhteiskuntaa. Analyysissa rakennamme tutkimuksellemme ensin historiallisen kehikon dokumenttiaineiston pohjalta. Analyysin toisessa vaiheessa yhdistämme tähän etnografisen havainnointi- ja haastatteluaineiston analyysia.

Artikkelin aineistot koostuvat etnografisesta havainnointiaineistosta, asiantuntijahaastatteluista sekä dokumenttiaineistoista. Havainnointiaineistomme olemme tuottaneet tutkimushankkeessamme ”Ylirajainen kuolema: kuoleman käytännöt ja muistot ylirajaisessa arjessa Suomen ja Venäjän välisellä rajalla” (Suomen Akatemian hanke 339981). Hankkeessa teimme kenttätöitä eri puolilla Pohjois-Karjalaa vuosien 2020–2024 aikana. Artikkelissa keskitymme yksityiskohtaisemmin tarkastelemaan Polvijärven Martonvaaran ja Tohmajärven Petravaaran kylien ja niiden hautausmaiden historiaa ja nykyisyyttä. Näille hautausmailla olemme yhdessä ja erikseen tehneet viisi kuljeskelumenetelmään perustuvaa vierailua vuosien 2021–2023 aikana.

Kuljeskelu tarkoittaa meille hämmästelyä ja ihmettelyä sekä nöyryyttä aineistoamme kohtaan, ja myös sen hyväksymistä, että tulkintoihimme liittyy voimakas vaikutelmanvaraisuus. Metodologiana kuljeskelu katsoo tietämistä keskeneräisenä ja jatkuvana prosessina. Kuljeskelussa aineistot eivät myöskään ole selvärajaisia. (Pöllänen & Björn 2024; ks. myös Precarias a la deriva 2009; Lehtola & Tedre 2015; Davydova-Minguet ym. 2022.)

Kuljeskelevassa etnografiassamme tarinaa hautausmaan elinvoimasta ja toimeliaisuudesta kertovat niin hautamuistomerkit, hautausmaiden puut ja jäkälät kuin siellä omaistensa hautoja kunnostavat ja koristelevat kanssakulkijat. Havainnot tarjoavat hyödyllistä materiaalia ja mahdollisuuksia paljastaa tavanomaisen peitossa olevia salaisuuksia, sekä myös niitä arjen osia, jotka ovat tuttuudessaan lähes näkymättömiä. Rutuineista, pikkuseikoista, ohikiitävistä hetkistä ja tunteista paljastuu syvä maailma. (Ehn 1996; Ehn & Löfgren 2012, 5–6.) Meillä molemmilla tutkijoilla on kuljeskeluista omat kenttäpäiväkirjamme valokuvineen. Hautausmaat tutkimuskohteena käsitämme sekä historiallisina arkistoina että nyky-yhteiskunnan ”pienoismalleina”.

Analyysissa yhdistämme hautausmaagnetnografiseen kuljeskeluaineistoon myös asiantuntijahaastatteluja (9 kpl). Olemme haastatelleet kuoleman ammattilaisia, jotka toimivat erilaisissa tehtävissä ja kohtaavat työnsä kautta kuolemaan ja hautaamiseen liittyviä teemoja. Haastatteluja on tehty niin seurakuntien, hautausoimistojen, järjestöjen kuin juridiikan kuoleman ammattilaisten parissa vuosien 2021–2024 aikana. Haastattelut olemme toteuttaneet teemahaastatteluina väljällä teemarungolla.

Artikkelimme dokumenttiaineisto koostuu sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta, joka käsittelee kaikki Pohjois-Karjalan valtalehdessä Karjalaisessa ja Kansalliskirjaston

digitoituissa sanoma- ja aikakauslehdissä Martonvaaraa ja Petravaaraa koskevat maininnat. Karjalaisen Kaiku-palvelun kautta Martonvaaran kohdalla ensimmäinen osuma sanomalehti Karjalaisessa on vuodelta 1896 ja Petravaarasta 1908. Osumien määrä on Petravaaran kohdalla yli 2 200, mutta Martonvaaran kohdalla puhutaan jo 10 000 osumasta. Kansalliskirjaston aineisto tuo Petravaarasta viimeksi digitoituun vuoteen 1929 mennessä ainoastaan 125 osumaa. Martonvaarasta osumia on 6 088. Sanoma- ja aikakauslehtiaineiston ohella olemme lukeneet sekä Polvijärveä että Tohmajärveä koskevan muun julkaistun historia-aineiston: kuntien paikallishistoriat, kotiseutulukemistot, kyläkirjat ja erilaiset muistelmat (Kalke 1936; Tohmajärven seurakunta 1956; Savolainen 1982; Juvonen 1990; 2017; 2020; Tohmajärvi tuttavaksi 1995; Mustonen & Sormunen 2001; Tuomi 2001; Martonvaara 2004; Sormunen 2009; Jaatinen & Luukas 2010).

Tämän laajan ja monipuolisen sanomalehtiaineiston ja aikaisemmin julkaistun historia-aineiston kautta olemme hahmottaneet kuvaa kylien elämästä ja niiden historiallisesta kehityksestä osana suomalaista hyvinvointivaltiota. Lisäksi olemme aineiston kautta saaneet käsityksen siitä, kuinka hyvinvointivaltion palvelut ovat kylissä syntyneet, toteutuneet ja kadonneet.

Etnografisen perinteen mukaisesti analysoimme aineistoamme holistisesti pyrkimyksenä luoda kokonaiskäsitys hautausmaan merkityksestä maaseutualueiden arjen elinvoimalle, toimeliaisuudelle ja toimijoiden väliselle vuorovaikutukselle. Vuorovaikutusta tarkastelemme niin yksilöllisenä kuin rakenteellisena ilmiönä (kylän ja hyvinvointivaltion välisenä suhteena). Tutkimuksemme sekä aineiston kerääminen että sen analysointi tapahtuvat kuljeskelun kautta (Pöllänen & Björn 2024; ks. myös Precarias a la deriva 2009; Pöllänen 2013; Lehtola & Tedre 2015; Pöllänen 2020; Björn & Davydova-Minguet 2022; Davydova-Minguet ym. 2022). Aineiston analyysin olemme toteuttaneet vaiheittain kuitenkin niin, että aineiston keruu ja analyysi ovat jatkuvassa vuoropuhelussa.

Tutkimuksemme analyysin ensimmäisessä vaiheessa sanomalehti- ja muusta dokumenttiaineistosta on etsitty tietoja Martonvaaran ja Petravaaran kylistä ja erityisesti kylien hautausmaista. Dokumenttiaineiston kautta olemme rakentaneet viitekehyksen hyvinvointivaltion läsnäolosta kylissä sekä hautausmaan merkityksestä kylän elinvoimalle. Tämä analyysi on rakennettu kertomuksen muotoon. Ensimmäisessä vaiheessa on rakennettu tarina Petravaaran ja Martonvaaran kylien historiasta, ja hautausmaista osana kyliä. Tähän kertomukselliseen viitekehykseen olemme sitten tutkimuksen analyysin toisessa vaiheessa lähiluvun kautta hahmottaneet, miten havainnointiaineisto ja haastatteluaineisto lisäävät ymmärrystämme tästä historiallisesta kehikosta – mitä hautausmaan arki kertoo kylien nykypäivän elinvoimasta.

Aineiston analyysissa historiallisen aineiston, etnografisen kenttätöön ja tulkitsevan analyysin välinen vuoropuhelu on tiivistä. Samaan aikaan kun luemme tutkimustamme varten koottua monipuolista dokumentti- ja sanomalehtiaineistoa ja teemme kenttätöitä hautausmailla, teemme aineistostamme tulkintoja sekä nykypäivästä että historiasta. (Davydova-Minguet ym. 2022; Pöllänen & Björn 2024.)

Tutkimuksen toisessa vaiheessa historian ja nykyhetken yhdistäminen tarkoittaa sitä, että päädyimme lopulta jäsentämään etnografisen aineistomme analyysin kahden ilmiökentäksi nimeämämme kokonaisuuden kautta. Nämä kaksi ilmiökenttää rakentuvat ensimmäisen vaiheen historiallisen kertomuksen kautta. Analysoimme tuloksena olemme rakentaneet ilmiökentät kaikesta käyttämästämme aineistosta. Toisen vaiheen analyysin pohjana toimii havainnointi- ja haastatteluaineisto, jota lähilukemalla (Pöysä 2015; Jokinen 2016) olemme nostaneet esiin kaksi laajempaa ilmiötä. Ensimmäinen on hautausmaa hyvinvointivaltion peilinä. Tämä ilmiökenttä jakautuu kahteen teemaan. Tarkastelemme hautausmaata kaikille yhteisenä julkisena tilana sekä hyvinvointivaltioprojektin ilmenemistä hautausmailla. Toinen analyysiluku puolestaan rakentuu vahvasti historiallisen aineiston varaan. Siinä maalaamme kuvaa maaseutukylien historiallisesta muutoksesta Petravaaran ja Martonvaaraan kylissä. Lisäksi kuvaamme kyläyhteisön arkea hautausmaan kautta. Historiallisen muutoksen

kuvaamisessa keskeistä on peilata kylien historiaa myös aikaisemman tutkimuksen tuottamaan kuvaan hyvinvointivaltioprojektin eri vaiheista.

Konkreettisesti tutkimusaineiston analyysi on tapahtunut niin, että käydessämme läpi tutkimusaineistoa molemmat tutkijat tekivät toistuvia havaintoja, jotka kuvasivat hautausmaita osana hyvinvointivaltion eri kehitysvaiheita. Nämä nousivat esille sekä historiallista dokumenttiaineistoa lukiessa että haastattelu- ja havainnointiaineistoja lähiluottaessa. Kirjasimme molemmat ylös jo kenttätöitä tehdessämme ja erityisesti aineistoja lukiessa havaintoja, joita sitten peilasimme tutkimuksen ensimmäisen vaiheen kautta tuotettuun historialliseen kertomukseen. Kun kuljeskelimme Petravaaran hautausmaalla, niin katsoimme, mitä hautakivet ja hautausmaan kulkijat kertoivat kylän elinvoimasta ja hyvinvointivaltion läsnäolosta, ja mitä ne kertoivat kylän nykytilasta.

Kyse on kahden eri tieteenalataustaisen tutkijan välisestä vuoropuhelusta ja siitä, millaiseen analyysiin lopulta päädytään, kun samaa aineistoa katsotaan historiasta ja nykyajasta käsin. Historian ja yhteiskuntapolitiikan yhdistävä kuljeskelevä ote tarkoittaa tutkimuksessamme myös sitä, että aloittaessamme kuljeskelun nykyajassa hautausmailla emme aloita kuljeskelua tyhjästä, vaan perehtyminen historian tutkimuksen aineistoihin luo vankan pohjan havainnoida olemassa olevaa. Samalla aikalaiskuljeskelu tuottaa uusia havaintoja, joita peilaamme historialliseen aineistoon.

Analyysissä jäsenämme tekemiämme havaintoja maaseudun hautausmaiden arkisen liikehdinnän eli arjen elinvoiman kautta. Katsomme maaseudun muutosta kulttuurisen ja sosiaalisen toiminnan ja monimuotoisen liikehdinnän kautta keskittäen katseemme siihen, mitä kylien hautausmailla tapahtuu ja on tapahtunut (vrt. Kumpulainen 2013, 14). Emme siis ole kiinnostuneita siitä, onko maaseutu autoitumassa tai ovatko kylät kuolemassa, vaan tunnistamme sen moninaisen arjen elinvoiman, joka näkyy hautausmaalla tapahtuvana arkisena toimintana, pistäytymisinä ja erilaisten yhteisten juhlien viettämisinä. Maaseutu ja niiden kylähautausmaat näyttävät meille Kumpulaisen (2013, 14) sanoin ”*samalla sekä rakenteellisina tiloina että kokemuksellisinä ja symbolisina paikkoina*”.

Hautausmaat hyvinvointivaltion peilinä

Kylän hautausmaa hyvinvointivaltion julkisena palveluna ja kaikkien yhteisenä tilana

Suomessa on noin 1200 hautausmaata. Niistä 1100 kuuluu luterilaisille seurakunnille. Loput kuuluvat ortodoksiselle kirkkokunnalle, valtiolle, kunnille ja kuntayhtymille, rekisteröidyille uskonnollisille yhdyskunnille tai muille rekisteröidyille yhteisöille tai säätiöille. Suomeen, erityisesti Itä-Suomeen, perustettiin 1920- ja 1930-luvuilla runsaasti uusia hautausmaita. (Karvosenoja 2000, 162.) Suomalaisen hyvinvointivaltion rakentumisen nähdään alkavan 1940-luvun kuluessa, mutta palvelut toteutuivat laajamittaisesti vasta 1970-luvulta lähtien (esim. Kettunen 2001). Yleiset ja kaikille avoimet hautausmaat voidaan kuitenkin nähdä hyvinvointivaltion orastavina ensiaskelina. Jo 1920- ja 1930-luvuilla rakennettujen hautausmaiden ideana oli tarjota mahdollisuus kaikille tasa-arvoiseen ja tasavertaiseen hautapaikkaan.

Maaseutukylässä hautausmaa poikkeaa muusta julkisesta ja yhteisestä tilasta. Hautausmaa on aidattu, ympäristöstään erottuva erillinen alue, jota seurakunta julkisena viranomaisena hoitaa ja valvoo, ja jossa liikkumista ja oleskelua säätelevät kirjatut, mutta ennen kaikkea kirjaamattomat säännöt. (Hautapaikkakirja 1935, 15–16; Hyvä käytös 1947, 55.) Hautausmaiden oikeudelliset, terveydelliset ja hallinnolliset ulottuvuudet ovat selkeitä, mutta kulttuurisesti hautausmaat ovat moninaisia ja muuttavat olemustaan ajassa ja tilassa yhteiskunnallisten virtausten, muoti-ilmiöiden ja uusien vainajien kautta. Myös samassa ajassa hautausmaat ovat erilaisia eri paikoissa. Nykyisin yleistä kulkemista hautausmailla ohjataan erilaisin opastein, mutta lähtökohtana on edelleen se, että ihmiset tietävät sopivuuden rajat ja hautausmaiden käyttäytymissäännöt ilman, että niistä täytyy kertoa.

Hautausmaan arvokkuutta kehystävät hiljaisuus ja rauhallisuus; aika ikään kuin hidastuu, samoin liikkuminen, eikä kukaan juokse. Hautausmaalla puhutaan tavanomaista hiljaisemmin. (Ks. Hautapaikkakirja 1935; Hyvä käytös 1947.)

Vaikka maaseudun hautausmaat poikkeavat suurten kaupunkien hautausmaista, ja Itä-Suomessa niin hautausmaat kuin hautamuistomerkit ovat erilaisia kuin Länsi-Suomessa, hautausmaiden perusolemus on kaikkialla samanlainen.

”Salon eri hautausmailla kuljeskelu maaseutututkijatapaamisen yhteydessä on avartava kokemus. Hautausmaiden yleisilme on hoidettu. Opasteita on paljon ja hautausmaiden eri lobkot selkeitä. Hautausmaista suurimman ja uusimman Helisnummen ruohoa leikkaavat robottileikkurit. Puutarburit boitanevat viivasuorat pensasaidat. Yksittäisillä handoilla on näyttäviä veistoksia. Erilaisia julkisia patsaita on runsaasti ja monet ovat kukitettuja. Vanhoja, handoilta poistettuja hautakiviä on koottu muistomerkeiksi pienen metsäisen kukkulan laelle.

Varsinaissuomalainen tutkijatoveri ei ymmärrä pohjoiskarjalaisten tutkijoiden hämmästyä, vaan toteaa, että eivätkös hautausmaat näytä kaikkialla samalta. Eivät ne näytä, vakuutamme. Pieniä eroja on siellä täällä. Merkittävin tekijä näille on alueen menneisyys ja asijaimiston sosioekonominen rakenne. Seurakunnat ovat täällä olleet vauraampia. Ihastellessamme hautausmaiden vebreyttä mietimme samalla kasvukauden ja maaperän merkitystä sille, mitä hautausmaille kannattaa istuttaa.” (Ote kenttäpäiväkirjasta 29.8.2023.)

Hautausmaiden perusolemus pohjaa lopulta universaalin hyvinvointivaltion periaatteen. Julkisten palveluiden, siis myös hautausmaiden, tulee olla kaikkialla maassa sellaisia, että ne vastaavat keskiluokan vaatimustaso (vrt. Anttonen & Sipilä 2000; Anttonen & Sipilä 2010). Pohdintaamme hyvinvointivaltion universaaliuden merkityksestä hautausmaille kuvaa seuraava kenttäpäiväkirjamuistiinpano:

”Tutkijakaksikkomme kuljeskellessa Polvijärven hautausmailla noin kuukausi Salon matkan jälkeen palaamme keskusteluisamme varsinaissuomalaisen kollegamme ajatukseseen, ”eivätkös kaikki hautausmaat ole samanlaisia”. Martonvaarassa ja Polvijärven muilla maaseutuhautausmailla, siis handoilla niin kuin meillä päin sanotaan, kierrellessämme toteamme, että kyllä ja ei. Suomalaiset hautausmaat täyttävät kaikkialla universalismin vaateen, niille ”kelpaa” keskiluokan sijoittaa viimeinen leposijansa. Mutta toisaalta, kyllä Martonvaaran kylähautausmaa näyttää vähemmän vierailulta, huonommin hoidetulta ja jopa matkalaukkumallistetummalta hautausmaalta kuin Salon hautausmaat. Myös kukkaloisto Polvijärvellä on maltillisempaa kuin Salossa. Toisaalta näyttää siltä, että Martonvaarassa on vähemmän seurakunnan hoidossa olevia hautoja kuin Salon tai muiden kaupunkien hautausmailla. Martonvaarassa muovisia, hautakiven viereen laitettavia, eritasoisesta hoidosta kertovia lappuja ei juuri ole, eivätkä seurakunnan hoitohautojen yhdenmukaiset kukkaistutukset pistä silmään.” (Ote kenttäpäiväkirjasta 26.9.2023.)

Hyvinvointivaltion perusajatuksena oli palveluiden alueellinen kattavuus. Hautausmaat kattavat laajoja maaseutualueita, ja hautausmaat ovat edelleen lähipalveluita. Haastattelemamme oikeusasiantuntija piti esiin nostamaamme lähipalveluajatusta osuvana ja korosti paikkoihin kiinnittyvien hautausmaiden merkitystä kylälle, sen olemassaololle ja arjen elinvoimalle.

Pirjo: ”Miten sie näät, seurakunnilla niin se [hautausmaa] vielä toimii tietynlaisena lähipalveluna, et missä tahansa kirkkonkylillä käy, niin kauppa on lähteny 80-luvulla, koulu 70-luvulla.”

Haastateltava: ”Hyvä peruste tätä nykyistä systeemiä puolustamaan itse asiassa se, että on ainakin yksi paikka mikä pysyy, että kyllä tuo on ihan relevantti argumentti. Kyllä se elävöittää niitä paikkakuntia,

siellä käy ihmisiä kesällä ja talvellakin. Sanotaan tämmösen, mistä on väki vähentynyt, niin semmosten paikkojen imagon kannalta on äärimmäisen tärkeätä, että on yhdessä paikassa se hautausmaa.”

Paikkoihin kiinnittyminen ja paikkojen omaleimaisuus tulee hautausmailla ilmeiseksi. Hautausmaat ovat haastateltavan sanoin tärkeitä ”paikkojen imagon kannalta”. Itä-Suomen kylissä hautausmaa pyrittiin pitkään pitämään luonnontilaisena. Itäsuomalaiseen hautausmaaperinteeseen on ollut vaikuttamassa myös ortodoksisuus ja venäläisten metsähautausmaiden tapakulttuuri. Puisten hautamuistomerkkien lahotessa oli hauta hävinnyt, ja koska samalle paikalle saatettiin kaivaa uusi hauta, hautausmaa-alue ei laajentunut. Vuosikymmenten myötä itäsuomalaisista hautausmaista tuli ikihonkia tai kuusia kasvavia metsäisiä luonnonhautausmaita. (Forsman 1926, 23–24; Wirkkala 1930, 58; Kärkkäinen 2016, 10–11; Davydova-Minguet ym. 2022.)

Se, että hautausmaiden ylläpidosta vastaavat Suomessa pääasiassa luterilaiset seurakunnat, on taannut, että hautausmaaverkosto kattaa koko maan. Lisäksi se on hyvinvointivaltion ontoutumisen aikaan suojannut hautausmaita tehostamistalouden eetoksen äärimmäisiltä säästötoimilta (vrt. Eskelinen ym. 2017; 2023). Kirkko takaa samanlaiset hautajaiset kaikille varallisuuteen, säätyyn, sukupuoleen tai saattoväen määrään katsomatta. Yksinäinen vainaja saa saman siunauksen kuin vainaja, jonka siunaamiseen osallistuu satapäinen saattojoukko. (Kiiskinen 1999, 31–32.) Maaseudun vanhoja hautausmaita pidetään edelleen yllä, ja tarvittaessa niiden alueita laajennetaan (vrt. esim. Martonvaaran hautausmaa Polyjärvellä). Hautausmaat ovat tietynlaisia maaseutualueiden puistoja tai kaikille avoimia ulkoilualueita (vrt. Jakonen 2019). Hautausmailla hyvinvointivaltion periaate julkisen tilan ja palveluiden avoimuudesta ja saavutettavuudesta on toteutunut ja toteutuu edelleen hyvin.

Seurakuntien merkityksestä hautausmaiden ylläpitämisessä käytiin keskustelua myös asiantuntijahaastatteluisamme. Haastatteluisa keskusteltiin toisaalta siitä, mitä ylläpito-velvoitteen siirtäminen seurakunnilta kunnille tarkoittaisi ja toisaalta keskustelussa nousi esiin myös kahden valtionkirkon erilaiset resurssit. Hautaustoimen siirtämisen pois kirkolta asiantuntijahaastateltava näki monitahoisena kysymyksenä:

Haastateltava: ”Kyllä se selvintä olis tietysti, että se velvollisuus olis kunnalla ja kirkoilla olis oikeus. Tää on kyllä ajastaan jääny jälkeen tämä systeemi. Osin siinä on historiallinen perintö. Paitis saattais olla aika vaikee, siihen pitäis aika pitkä siirtymäaika, jotta voitais perustaa kunnollisia hautausmaita. Se olis varmaan, tulee varmaan osaamisestakin, että kun seurakunnilla on kuitenkin tämä osaaminen, hautaustoimien osaaminen hyvä ja osaavat tehdä sen.”

Ismo: ”Eiks Ruotsissa oo semmonen silleen vielä sillä tavalla, että se menee alueittain, että se oli kallimpi pienissä kunnissa.”

Haastateltava: ”Siinä käy äkkiä niin, että tulee vähän kiinteistövero, joka sitten vaihtelee kunnittain ja se vois tulla yks verotuksen muoto, ja enkä usko, että tavallaan kunnat sitä sen halvemmalla pystyis tekemään. Tavallaan se pulma olis se voimavarojen hajaantuminen, kun nyt kuitenkin er. lut seurakunnat varmasti tulis pitämään omat hautausmaat ja muut uskontokunnat tietysti omansa, ja että mitä sinne sitten kunnille jäisi. Ja onhan se nyt myös maapolitiikka, mistä saa ylipäättään semmoisia alueita, mitä hantaamiseen voidaan käyttää, et se alkaa olla pulma nimittäin monessa paikassa, että rupee maa käymään vähiin, ja siinä mielessä tietysti ois, että tubkaus yleistyis entisestään ihan puhtaasti maapolittisista syistä. [...] No, siinä keskitettäisiin varmasti. Ne menis yhteen paikkaan, tai sitten kävis joku terveydenhuollosta ihmisiä hantaamassa sinne tänne.”

Haastateltava katsoo, että nykyisen järjestelmän purkaminen voisi käytännössä olla hankalaa. Hän kyllä ymmärtää erityisesti vapaa-ajattelijoiden ylläpitämän puheen tarpeesta siirtää hautausmaiden ylläpito pois luterilaiselta kirkolta. Järjestelmä juontaa juurensa historiaan sekä luterilaisuuden painoarvoon hyvinvointivaltion ja suomalaisen yhteiskunnan

rakentumisen kivijalkana. Haastateltava nostaa esiin, että kirkolla on osaamista ja ammattitaitoa hautaamiseen liittyvissä asioissa. Myös maankäyttöpolitiikka voisi nousta ongelmalliseksi, mikäli hautaaminen tiukasti viranomaisten valvonnassa olevana toimenpiteenä siirrettäisiin muille toimijoille (esim. kunnille ja useille eri uskonnollisille yhdyskunnille). Haastateltava pitää nykyistä järjestelmää, jossa luterilainen kirkko hyvinvointivaltion julkisena toimijana kantaa päävastuun hautaamisesta, toimivana ja kohtuullisena.

Ortodoksisen ja luterilaisen valtionkirkon erilaisesta resurssoinnista haastattelemamme ortodoksisen seurakunnan kirkkoherra puolestaan kertoi seuraavasti:

”Suomessa se on, ihmiset käy samalla tavalla hautausmaalla, luterilaiset käy, ihan ne kunnioittaa samalla tavalla, ei ole eroa, mutta voi johtua myös työntekijöitten määrästä, en tiedä. Tää on nyt mietinnässä ja tämä, meillä ei ole työntekijöitä koskaan pitää huolta hautausmaista, ei koskaan. Luterilaisilla se on aina hautaustoimisto, saa hautaustoimityöntekijöitä, puutarhanhoitoa vaikka mitä, ei meillä ollu semmosia, en tie. Tää on vaan käytännön asia.”

Kirkkoherran puheessa tuodaan resurssien lisäksi esille myös hautausmaan uskonnolliskulttuurinen merkitys. Hänen mukaansa uskontokunnasta riippumatta vainajien kunnioittaminen yhteisessä julkisessa tilassa on universaali toimintatapa. Hautausmaa luo yhteisen hengellisen ilmapäin, joka ei ole pelkästään kristinuskon mukainen, vaan hautausmaalla eräänlaisen pyhän käsittäminen ja kokeminen on universaalia ja monien erilaisten uskontojen ja kulttuureiden määrittämää.

Hautausmaa on samaan aikaan julkinen puisto ja yksityinen muiston ylläpitämisen paikka. Se on myös monella tapaa poliittinen näyttämö. Hautausmaa julkisena tilana on ollut rakentamassa ja yhdistämässä kansakuntaa. Erityisesti toisen maailmansodan jälkeisessä ajassa hautausmaat ovat olleet myös hyvinvointivaltion symbolisia ja konkreettisia ilmentymiä – kaikille yhteisiä ja yhtäläisiä ”Jumalan puistoja”. Tämä sama merkitys hautausmailla on edelleen. Keskeisessä asemassa ovat myös hautausmaiden julkiset seremoniat ja vuosittain toistuvat tärkeimmät hautausmaapäivät: äitienpäivä, juhannus, pyhäinpäivä ja jouluku. Näiden vuoden kiertokulkuun kuuluvien juhlien aikana tapahtuvassa yhteisessä muistamisessa hautausmailla on erityisesti maaseudulla arjen elinvoimaa lisäävä vaikutus.

Toisaalta julkinen tila sekoittuu hautausmailla yksityiseen tilaan, koska omaisten haudat mielletään yksityiseksi alueeksi, vaikka kenelläkään ei ole niihin yksiselitteistä omistusoikeutta. Maaseudulla omien hautojen hoitamisella on aivan erityinen merkitys, ja omaisten muistaminen syntymäpäivien ja perhejuhlien yhteydessä ovat yleisiä. Vuoden kierto näkyy keväisin haudan kunnostamisena, istutuksina, kesällä haudan hoitona ja syksyllä haudan peittona talven varalle. Hautausmaa on kotiseudulle palaavien lomailijoiden vierailukohde ja kohtauspaikka. Esimerkiksi Kiteen Lepokankaan hautausmaan portinpielen ilmoitustaulussa kerrotaan metallikeräyksestä, kylän kesäretkestä ja kylätalolla, entisellä Leinovaaran kyläkoululla, myytävistä piirakoista (kenttäpäiväkirja 14.6.2024).

Maaseutukylässä, jossa ihmiset tuntevat toisensa, tiedetään myös vainajien kodit ja omaiset, ja hautojen kautta voidaan seurata, miten naapurissa elo sujuu. Omaisten haudat ja niiden hoitaminen ovat esillä olemista; sitä ovat hautapaikka, hautamuistomerkki, koristeet ja kukat. Kaikki ne kertovat arvoista, sidoksesta, identiteetistä ja viime kädessä kuuluvuudesta. Vielä nykyään maaseutupaikkakuntien kylähautausmailla kulkijat tuntevat toisensa. Seurakunnan hoidossa oleva hauta puolestaan osoittaa, että muisto elää, mutta mahdollisuuksia haudan hoitoon ei jostain syystä enää ole. Hautausmaalta nähdään, onko kesävieraita käynyt.

Kylän ja seurakunnan elinvoimasta omaa tarinaansa kertovat hautausmaan ja hautakivien kunto. Elinvoimaisissa kylissä, joissa on aktiivista kansalaisyhteiskunnan toimintaa, seurakunta voi luovuttaa hautausmaan hoidon korvausta vastaan jollekin paikalliselle yhdistykselle. Esimerkiksi Polvijärvellä Martonvaarassa marttayhdistys hoitaa hautausmaan istutuksia seurakunnan palkkaamana toimijana (kenttäpäiväkirja 23.11.2022).

Myös hautausmailla vietettävät juhlat, kuten monessa maaseutuseurakunnassa kesäkuun alussa järjestettävä hautausmaapäivä, kertovat kylän yhteisöllisyydestä ja elinvoimasta. Tällöin siistitään omaisten hautoja, mutta myös muu hautausmaa haravoidaan ja käytävät puhdistetaan talkoilla. Samalla kun tehdään yhdessä asioita hautausmaan hyväksi, luodaan arkista yhteenkuuluvuutta. Hautausmaatalkoot ovat kaikille avoimia. Tätä käytäntöä on noudatettu esimerkiksi Tohmajärven Petravaarassa. Tästä meille kertoi Petravaaran hautausmaan pienen kalustovajan seinään kiinnitetty lappu. (Kenttäpäiviäkirja 30.11.2021.)

Yhteenkuuluvuutta luodaan myös toiminnalla ja oikeaoppisella käyttäytymisellä, joka opitaan hautausmaavierailuilla. Hautausmaalla käyntien mallikäytös on jäljitettävissä vanhoihin käytöskirjoihin ja hautausmaaoppaisiin Ne antavat ohjeet haudalle asetettavista kukista, havuista, kynttilöistä ja myös siitä, kuinka haudalla vierailaan perheittäin oikeina aikoina. Nykyään nämä käytöskirjojen mukaiset perinteet ovat liikkeessä, mutta näyttää siltä, että maaseudulla vanhoja oikeaksi opittuja ja koettuja tapoja ja sääntöjä noudatetaan edelleen. Käydessämme syksyllä 2022 Tohmajärven hautausmaalla näimme pariskuntia peittämässä havuilla hautoja. Jäteastioista puolestaan saatoimme todeta keväisten äitienpäiväkukkien ja joulun kynttilätervehdysten runsauden. (Kenttäpäiväkirjat 22.5.2022; 8.10.2022; 11.1.2022.)

Hautausmaat muuttuvassa hyvinvointivaltiossa

Kun maaseutu on Suomessa tyhjentynyt 1960-luvulta alkaen, väestö on vähentynyt ja palvelut siirtyneet yhä kauemmas (esim. Lehtola 2002). Silti maaseudulla on edelleen elinvoimaisia hautausmaita, ikään kuin hyvinvointivaltion muistoina. Niihin haudataan kylissä kuolleita, mutta myös heitä, jotka ovat aikanaan muuttaneet muualle, mutta joille kylä on ollut merkityksellinen paikka. Monet kylässä syntyneet, mutta muualle muuttaneet haluavat tulla haudatuiksi kotikylän hautausmaalle. Tutkijakollega kertoi maaseudun kehittämistapaamisessa kuulemansa tarinan, jossa satunnainen hautausmaakävijä, jolla ei ollut edes sukua kyseisellä hautausmaalla, oli kertonut harkitsevansa muuttoa paikkakunnalle pelkästään sen hyvin hoidetun hautausmaan ja ystävällisen henkilökunnan vuoksi (kenttäpäiväkirja 3.9.2023).

Hautausmaa kuuluu seurakunnissa taloushallinnon alaisuuteen ja kiinteistötoimistoon. Yhteiskunnassa tapahtunut käänne, jossa verovaroin yhdessä tuotetuille palveluille lasketaan hinta, on tarkoittanut tehokkuuden ja taloudellisuuden korostumista myös seurakunnissa, ja se näkyy muutosvaateina maaseudun hautausmailla. Hautausmaiden hoitaminen on muuttunut muiston vaalimisesta kulueräksi. Konetyön vaatteet ovat ohjanneet monivah-teisten hautausmaakulttuurin muutosta kohti samankaltaisena toistuvan hoidon yksinkertaistamaa tasaista hautausmaata. (Hietämäki 2001, 273.) Eriväriset hoitotikut, joita näkyy harvakseltaan myös maaseudun hautausmailla, kertovat, millainen hoito milläkin haudalla on. Se voi olla esimerkiksi pelkkä ruohonleikkuu, tai yhden kesän tai monen vuoden kukkien hoito kasteluineen. Toiveena on, että omaiset eivät istuttaisi seurakunnan hoidossa oleville haudoille omia kasveja. (Kenttäpäiväkirja 2.6.2024.)

Kylähautausmailla kierrellessä silmiinpistävää on se, että siellä näitä erivärisiä muovitikkuja on harvassa. Haudoilla ei näe myöskään merkkilappuja, jotka kertovat hauta-ajan loppumisesta, tai kehotuksia hautakivien oikaisusta. Maaseutupaikkakunnilla omaiset hoitavat haudat enimmäkseen itse.

”Näky on jotenkin tuttu monilta hautausmailta, ei ainoastaan täältä Parikkalan Saaren hautausmaalta. Mies seisoo muovipussi toisessa kädessä, mutta nainen on kumartuneena haudalle ja kuopii maata pienellä istutuskuokalla. Suorakulmisen, matkalaukkumallisen hautakivien vieressä on multapussi ja kaksi muovipussia. Maassa on suurempi harava ja kastelukannu. Iäkäs aviopari on kunnostamassa hautaa talven jäljeltä. Miehen rooli on olla kantaja ja seuramies, nainen tekee työt.”
(Ote kenttäpäiväkirjasta 7.5.2022.)

Monella itäsuomalaisella kylähautausmaalla erottuu perinteinen hautakumpu, joka kertoo vainajan omaisten umpeen luomasta haudasta. Konetyön tehokkaan käytön kannalta tällaiset haudat ovat kalliita. Kiteen Väärämäen hautausmaan ilmoitustaululta löytyi toive hautakumpujen tasaamisesta ja reunakivien poistosta (kenttäpäiväkirja 10.10.2021). Siinä missä tehokkuuden ja keskittämisen eetos yksipuolistaa hautausmaata julkisena tilana, hautapaikka ja siinä oleva muistomerkki yksityisenä tilana muuttuvat entistä suuremman henkilökohtaisen performoinnin paikaksi. Hautamuistomerkissä olevat kiinteät, siihen kiinnitetyt tai haudalle tuodut erilaiset poliittiset, uskonnolliset ja kulttuuriset merkit kertovat omaisten halusta sitoa vainajan muisto kunkin omaksi kokemaan.

Hautausmaa kylän ja kyläyhteisön arjessa

Petravaaran kylä ja kylän hautausmaa

Tutkimuskohteemme Petravaaran kylä sijaitsee viidentoista kilometrin päässä rajakunta Tohmajärven kuntakeskuksesta Kemiestä. Petravaaran kylä toimii tässä esimerkkinä syrjäisellä raja-alueella sijaitsevasta kylästä. Petravaara on ollut ainoa ortodoksien asuttama kylä muuten luterilaisessa kunnassa. Kylä on erottautunut ja erottunut kulttuuriltaan selkeästi muista. Kylän ortodoksisella hautausmaalla ja rukoushuoneella on koko hyvinvointivaltion elinkaaren ajan ollut suuri merkitys kyläläisten arjessa.

Petravaaraan perustettiin kansakoulu jo 1909, siis jo vuosia ennen yleistä koulupakkoa (1921), mutta postia tai yhtään kauppaa ei kylään tullut. Tämä johtui kylän asukasluvun pienuudesta (enimmilläänkin alle 200 asukasta). Luterilaiselle suomalaisuudelle rakentunut kansalaistoiminta ei saanut kylässä jalansijaa. Kyläläisiä yhdisti ortodoksisuus. Vastarintana itsenäistyneen Suomen oikeistolaista ja luterilaista suomalaisuutta kohtaan Petravaaran kansakoululla tervattiin Suomen lippu helluntaina 1921, eivätkä kylän miehet osallistuneet suojeluskunnan aseellisiin harjoituksiin. (Juvonen 2020, 195, 344.) Kylässä toimi vain muutama kansalaisjärjestö: rajaseudun opintokerho aloitti 1927, marttayhdistys 1937, maamiesseura 1952 ja metsästysseura 1960. Näiden rinnalla kylässä kokoontui Joensuun ortodoksisen seurakunnan alainen lähetyspiiri.

Petravaaran kylä ei koko 1900-luvun aikana ole perinteisessä mielessä ollut erityisen elinvoimainen. Sieltä ovat puuttuneet monet peruspalvelut, elinvoimaiset yritykset, eikä seura- ja yhdistystoiminnan laajuus ole ollut pienen asukasmäärän vuoksi yhtä vilkasta kuin Pohjois-Karjalalan kylissä keskimäärin. Petravaaran julkinen elämä on ollut lähinnä oman koulun ja ortodoksisen seurakunnan varassa. Maaseudun autioitumisen myötä Petravaaran koulu lakkautettiin 1972 ja koululla toiminut sivukirjasto seuraavana vuonna. Nykyään kylän yhdistyksistä toimii ainoastaan metsästysseura, kaiken muun julkisen ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan laantumisen huolimatta.

”Tohmajärven Petravaaran ortodoksinen hautausmaa sijaitsee omalla mäellä kylän reunassa, peltoaukean takana ja korkeiden puiden merkkeämana. Lahonneet hautamuistomerkit on jätetty paikoilleen, mutta katse kiinnittyy kahdessa rivissä oleviin kivisiin matkalaukkumallisiin hautakiviin. Kivissä on kahta sukunimeä Miinalaisia ja Ohvanaisia.” (Ote kenttäpäiväkirjasta 8.10.2022.)

Petravaara on ollut Miinalaisten ja Ohvanaisten kylä, ja tämä näkyy kylän hautausmaalla. Sinne on haudattu vainajia vuosisatojen ajan samoille paikoille. Aiemmin puisten ristien hajotessa käytetty hautapaikka vapautui. Petravaara oli vielä 1930-luvulla tyypillinen karjalainen luonnontilainen kalmisto. Tohmajärven luterilaisen kirkkoherran Konstantin Kalkeen silmissä se oli rappiolla, ja hän tahtoi saada sen samanlaiseen järjestykseen kuin Tohmajärven Kirkkoniemien hautausmaa oli 1920-luvun alkuun mennessä saatu. (Kalke 1936, 66; Juvonen 2020, 335.) Petravaaran hautausmaan olemus muuttui vähitellen, kun kyläläiset omaksuivat luterilaisilta tavan pystyttää haudalle hautakivi. Se merkitsi pysyvän

hautasijan, joten hautausmaa täyttyi. Hautausmaata jouduttiin 1950-luvun alussa laajentamaan, koska samaan hautaan ei ollut kirkolta lupaa haudata. Hautausmaata hoidettiin yhteisillä vuosittaisilla talkoilla. Petravaaran hautausmaalla ei ole tapahtunut hautaustomerkkien ”perinteistämistä” eli yritystä muuttaa yleissuomalainen hautakivi ortodoksistiseksi, tai pystyttää grobuja (hirsinen hautarakennus) tai vienalaismaillisia ristejä, jollaisia pystytettiin esimerkiksi Valamon hautausmaalle sen uusimisen yhteydessä 1990-luvulla.

Hautausmaan toimintaan olennaisesti liittyvä Petravaaran Pyhän Andreuksen rukoushuone (tsasouna) vihittiin 1966. Aivan kuten Petravaaran hautausmaan tasalautaiset hautakivet rivistöineen niin myös kylän rukoushuone poikkeaa perinteisestä ortodoksisesta kaavasta. Tämän arkkitehti Vilho Suonmaan suunnitteleman tsasounan arkkitehtuuri on omaleimainen pala 1960-lukulaista kirkkoarkkitehtuuria, joka haki ortodoksisen kirkkoarkkitehtuuriin omaa kansallista linjaa ja teki pesäeroa itäiseen perinteeseen. Kirkon modernia ulkoasua esiteltiin myös venäläisille pappisvieraille (Karjalainen 5.9.1966). Arkkitehtuuriltaan poikkeuksellisen tsasounan rakentaminen Petravaaraan 1960-luvun puolivälin jälkeen on osoitus siitä, että rakennemuutoksen jo hämmöittäessä kylässä vielä uskottiin maaseudun tulevaisuuteen ja vahvaan ortodoksisen identiteettiin. Hautausmaa ja tsasounan rakentaminen voidaan nähdä kansallisen uskonnollisen vähemmistön palvelemisena ja osana kansakunnan eheyttämistä. Lisäksi ne olivat osa hyvinvoinnin levittämistä ja yhteiskunnan palvelujen jakamista maaseudulle. Kun muut palvelut vähenivät, kirkolliset palvelut ja hautausmaa kylässä jatkuivat. Tsasouna korjattiin 1996. Vielä tuolloin palveluksia pidettiin kuukausittain.

Jumalanpalvelustoiminta Petravaarassa hiipui 2010-luvulla ja vuosikymmenen lopulla Joensuun ortodoksinen seurakunta esitti tsasounan laittamista myyntiin. Tsasounan vieressä ollut kelloteline purettiin ja kellot vietiin kylästä. Hautausmaatalkoita sen sijaan on jatkettu. Nykyisin Tohmajärven kuntakeskukseen Kemien mäelle 2010 avattu ortodoksinen kappeli palvelee ainakin osaa ortodoksista väestöä kaukaista Petravaaraa paremmin. Erityisesti kasvava venäjänkielinen ortodoksiväestö kokee Tohmajärven keskustajaman itselleen helpommin saavutettavana. (Juvonen 2020, 620–721.) Petravaaran kylän ortodoksinen hautausmaa ja tsasouna ovat osoitus yhden kylän osalta siitä, millainen merkitys kylää yhdistävällä identiteetillä voi olla kylän arjen elinvoimalle. Petravaarassa arjen toimeliaisuus oli 1960-luvulta alkaen aina 2010-luvulle asti ortodoksisen seurakunnan varassa. Ortodoksinen seurakunta ylläpiti kansalaisjärjestötoimintaa ja järjesti aktiviteetteja kyläläisille. Tehokkuus ja keskittämisajattelu kaappasivat myös seurakunnan toimijat, ja seurakunnan toiminta siirrettiin kuntakeskukseen.

Petravaaran kylähautausmaa kertoo itäisen Suomen autoituvista maaseutukylistä, joissa väki vähenee. Hyvinvointivaltio palveluineen on jättänyt kylän jo vuosikymmeniä sitten. Tohmajärvellä maahanmuutto ja rajan yli tapahtuva vuorovaikutus (ylirajaisuus) ovat arkipäivää, mutta ne näkyvät Petravaaraa kauempana, 15 kilometrin päässä kuntakeskudessa. Petravaaran hautausmaa on edelleen paikassa, johon se syntyi jo satoja vuosia ennen hyvinvointivaltion saapumista kylään. Hautausmaa toimii paikallisen ortodoksisen väestön viimeisenä leposijana, mutta se tuo kylään myös pistäytyjiä, kesälomalaisia, hautausmaista kiinnostuneita vierailijoita, ja toisinaan kynttilän sytyttäjiä, heitä, jotka ovat lähteneet kylästä, mutta joille kylällä ja sen hautausmaalla on edelleen jokin symbolinen merkitys.

Martonvaaran kylä ja kylän hautausmaa

Toinen esimerkkikylämme Martonvaara sijaitsee Pohjois-Karjalassa Polvijärven kunnan pohjoisosassa. Kuntakeskukseen on matkaa 25 kilometriä ja naapurikunnan Juuan keskustaan 30 kilometriä. Martonvaaraa voi pitää Petravaaraa tyypillisempänä itäsuomalaisena kylänä kokonsa, palveluidensa ja toimintojensa perusteella. Jos Petravaaraa pidetään kahden suvun kylänä, niin Martonvaara tunnetaan ennen kaikkea Tanskasten kylänä, sillä noin joka kuudes kyläläinen on Tanskanen. Tämän näkee myös hautakivistä.

Kylän julkinen toiminta noudattelee tyypillisen itäsuomalaisen kylän historiallista kaarta. Martonvaaran koulu perustettiin 1895. Kansalaisyhteiskunnan alku kylässä ajoittuu 1900-luvun vaihteeseen (nuorisoseura 1901, työväenyhdistys 1906, maamiesseura 1907). Osuustoimintaliike toi kylään osuusmeijerin 1905, -kaupan ja -kassan 1907. Työväentalo nousi kylään 1911. Martonvaaran kylä oli varsin suuri, ja sen asukasluku kasvoi vuosien 1910 ja 1930 välillä 1100:sta peräti 1600:an asukkaaseen, joten kylässä heräsi ajatus jopa omasta kunnasta. (Sormunen 2009, 31, 43–44.) Martonvaaran kylän asukasmäärä oli suurimmillaan 1950-luvun alussa. Koulussa oli tuolloin 170 oppilasta. Terveys- ja kättilöpitivät vastaanottoa kerran kuukaudessa kylän sivuneuvolassa. Tanssit ja seuratoiminta toivat kyläläisiä yhteen, mutta sitä tekivät myös hautajaiset. Hautajaissaatossa saattoi olla puolensataa hevosta perätysten.

Kylän hautausmaa vihittiin kesäkuussa 1932. Martonvaaran korkeimmalle paikalle, noin 300 metrin päähän hautausmaasta, rakennettiin puinen kellotapuli 1940. Martonvaaran hautausmaasta tehtiin aikakautensa mallin mukainen, lähtökohtaisesti tasa-arvoinen ja tasarivinen avoin hautausmaa, niin sanottu Jumalan puisto, mutta tarkempi katse kertoo ja paljastaa muuta. Hautausmaa viettää lievästi vaaran rinnettä alas ja aivan hautausmaan perällä on vähävaraisten yhteishauta. Tämä 1930-luvun yhteishauta on merkki suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointivaltiota edeltäneestä köyhäinhoidollisesta vaiheesta, jossa vähävaraisista pidettiin huolta, mutta ei vielä hyvinvointivaltion universaalilla tavalla. Köyhille tarjottiin apua heidät muista erottaen. Hautausmaan laita osoitti heidän paikkansa myös yhteiskunnassa. Paikalle on myöhemmin tuotu muistokivi. Eroja kylässä tehtiin myös tunnustuksen mukaan: hautausmaan perältä löytyy myös muutama ristitön muistokivi. Kirkkoon kuulumattomilta perittiin vielä 1960-luvun alussa kymmenkertainen hautamaksu. He hankkivat oman hautausmaan Polvijärven kuntakeskukseen. (Kuusela 2004, 135–142.)

Vanhat hautausmaat, kuten Petravaaran kylän hautausmaa, ovat Suomessa syntyneet ja muotoutuneet käytössä, joten ne ovat olleet monimuotoisia ja epätasaisia. Uudet 1920- ja 1930-lukujen hautausmaat, kuten Martonvaaran hautausmaa, puolestaan suunniteltiin ja rakennettiin alusta alkaen hoidettaviksi hautausmaiksi. Hautausmaihin liittyvät ikivanhat perinteet ja uskomukset tulivat näkyville hautausmaiden perustamisen yhteydessä. Hautausmaahan saatettiin haudata ensimmäisenä pieni lapsi. (Wirkkala 1945, 55.) Polvijärven Martonvaaran kohdalla tämä rituaalinen hautaus tapahtui hautausmaan kellon vihkimisen yhteydessä 1940 (Karjalainen 5.9.1940). Ääneen sanomattomana ajatuksena oli, että lapsen viaton henki jäi ikään kuin hautausmaan haltijaksi (Wirkkala 1945, 55; Airio 2010, 90).

Kylähautausmaalla hyvinvointivaltion toimivallasta ja olemassaolosta kertoo, että Martonvaarassa on oma sankarivainajille varattu alue, jonne on haudattu kuusi kyläläistä. Sankarihautausmaiden perustaminen oli kansakuntaa yhdistävä orastavan hyvinvointivaltion palvelu, joka jo sodan aikana rakennettiin universaaliksi ja tasa-arvoiseksi. Se, että julkinen valta rakensi ja rahoitti sankarihautausmaita kuntakeskusten ulkopuolelle, kuvastaa kylän merkitystä ja samaan aikaan tavoitetta tuottaa julkiset palvelut lähipalveluna. Helmi Härkösen suunnittelema sankariristi paljastettiin 1960. Siunauskappeli edustaa 1960-lukulaista selkeälinjaista ja tarkoituksenmukaista rakennusmestariarkkitehtuuria. Kappelin alla on ruumiskellari. Kirkonkello siirrettiin vanhasta tapulista kappelin viereen rakennettuun telineeseen ja vanha tapuli purettiin 1967. Siunauskappelista tuli tärkeä osa kylän yhteiseloja. Jumalanpalveluksia, hartaushetkiä ja hautauksia oli kuukausittain.

Martonvaaran sivukylissä palvelujen supistuminen alkoi 1960-luvulla ja jatkui 1970-luvulla. Se tarkoitti koulujen ja osuuskaupan sivuliikkeiden sulkemisia. Neljä kyläkoulupiiriä yhdistettiin Martonvaaraan, jonka elinvoima ei näyttänyt horjuvan. Kylässä oli 1970-luvun alussa kaksi kauppaa, posti, pankki, koulu, seuraintalo ja tanssilava. Pankkipalveluja tarjosivat Polvijärven Osuuspankin Martonvaaran sivupisteen lisäksi Martonvaaran postin pankki ja Pohjois-Karjalan Osuuskaupan Martonvaaran myymälän säästökassa. Kansanterveyslain (1972) mukaiset terveyspalvelut martonvaaralaiset saivat kuntien välisen

sopimuksen mukaan naapurikunta Juuan puolelta. Martonvaaran palvelut vähenivät 1980-luvulta alkaen, siis aikana joka suomalaisessa hyvinvointivaltiossa tunnetaan nimenomaan palvelujen voimakkaan laajenemisen vuosikymmenenä. Martonvaarassa, niin kuin monessa muussa maaseutukylässä, kävi toisin (vrt. Lehtola 2002). Pohjois-Karjalan Osuuskauppa lakkautti myymälänsä 1985. Posti muuttui asiamiespostiksi 1990. Pankkipalvelut loppuivat kylästä 1992, sillä Polvijärven Osuuspankki lakkautti Martonvaaran konttorin ja myös asiamiesposti lopetti. Koulu remontoitiin vielä 1988, mutta jo tuolloin puhuttiin koulun jatko- vuosisista. Koulu sulki ovensa 1998 ja viimeinen kyläkauppa lakkasi 2000.

Kylän julkiset palvelut vähenivät, mutta hautausmaalle haudattiin edelleen. Hautausmaata myös hoidettiin ja edelleen paranneltiin. Muuttoliikkeen vuoksi seurakunta ryhtyi tarjoamaan kylästä muuttaneille haudanhoitopalveluja 1999. Hautausmaalle hankittiin myös muualle haudattujen entisten martovaaralaisten muistamista varten erillinen muistelukivi 2003. Hautausmaan ohella siunauskappelia kunnostettiin. Kansalaisyhteiskunnan toimijat tulivat julkisen palveluntarjoajan rinnalle, sillä Martonvaaran marttayhdistys ryhtyi hoitamaan Polvijärven seurakunnan kanssa hautausmaan ja kappelin ympäristön kukkaistutuksia.

Tutkijakaksikkomme vieraili Martonvaarassa tavallisena syyskuun lopun päivänä 2023 kertoo karua kieltään kylän hiljaisuudesta.

”Kylän nettisivujen perusteella Martonvaarassa tapahtuu edelleen kaikenlaista, ja se on elinvoimainen kylä, jossa on luonto lähellä (<https://www.martonvaara.fi/>). Kauppaa tai koulua ei kylässä enää ole. Luontoa kyllä löytyy, mutta syyskuuisena tiistaina kylä on hämmäntävän autio. Lintuja ei näy, ei kuulu edes koiran haukuntaa. Ainoa ääni kuuluu kylän läpi kulkevalta tieltä (valtatie 504), jota jyristää muutama tukkirekka propsipuulasteissaan. Mutta tutkimuskohteemme, hautausmaa, on olemassa, ja sinne on tänä vuonna 2023 haudattu ihmisiä. Voimmeko siis ajatella, että kun kaikki muu lähtee, niin hautausmaa jää kylään – merkiksi ja muistoksi, että täällä on elänyt ihmisiä.” (Ote kenttäpäiväkirjasta 26.9.2023)

Hyvinvointivaltio elää maaseutukylissä hautausmaana

Hautausmaa avaa kiehtovan tarkastelukulman maaseutuun. Hautausmaa kylän viimeisenä lähipalveluna luo toimeliaisuutta ja arjen elinvoimaa maaseudulle. Hautausmaa kertoo arjen käytännöistä ja kylän elosta. Hautausmaiden tarkastelu osana hyvinvointivaltioprojektia osoittaa niiden moneen suuntaan avautuvan merkityksen osana maaseudun arjen vuorovaikutusta ja yksilöiden välisiä suhteita, sekä maaseutuyhteisön (kylän) ja hyvinvointivaltion välistä muuttuvaa suhdetta. Tässä artikkelissa käytetty historian tutkimuksen ja yhteiskuntapolitiikan yhdistäminen avaa ikkunan siihen, miten huomaamaton hautausmaa ja pienet arkiselta tuntuvat muutokset tulevat ymmärretyiksi osana laajempia yhteiskunnan rakenteiden muutoksia. Se, että Polvijärven Martonvaaran hautausmaata ei hoida luterilainen seurakunta, vaan hautausmaan hoito on annettu paikallisen marttayhdistyksen tehtäväksi, kertoo, miten julkinen valta on universaalissa hyvinvointivaltiossa vetäytynyt vastuustaan ja siirtänyt toimintaansa kolmannelle sektorille. Toisaalta Martonvaaran marttayhdistyksen aktiivisuus hautausmaan hoitajana osoittaa sen, ketkä kylällä ovat edelleen aktiivisia ja pitävät yllä kylän arjen elinvoimaa.

Hautausmaiden kautta voidaan tarkastella erilaisia maaseudun toimijoita, aktiivisia tai passiivisia. Hautausmaiden tarkastelu on kiinnostavaa myös siksi, että niiden kautta kulttuuriset ja sosiaaliset ilmiöt voidaan liittää yhteen Maaseudun moninaisuutta ja käytäntöjä tarkastelemalla selviää, että eurakunnilla, jotka ylläpitävät yleisiä ja kaikille yhteisiä hautausmaita, on keskeinen merkitys maaseutukylien arjen elinvoimalle. Luterilainen seurakunta toimii myös sosiaalisen ja kulttuurisen normiston määrittäjänä. Universalismin ideaan pohjaavalle hyvinvointivaltio-Suomelle tasa-arvo ja vaatimattomuus ovat olleet

peruspilareita, joiden varaan yhteiskuntaa on rakennettu. Luterilainen kirkko on tässä ollut valtion ”vasen käsi” opettamalla normistoa, joka esimerkiksi hautausmailla näkyy tasa-vertaisina matkalaukkuhautakinä ja muun koristelun vaatimattomuuden ihannoitina. Suomessa luterilaisten seurakuntien ylläpitämät julkiset hautausmaat ovat lähtökohtaisesti inklusiivisia: hautausmailla haudataan kaikki, jotka sinne tahtovat haudatuiksi tulla. Me kaikki olemme tervetulleita julkisen lähipalvelun hautausmaan piiriin omine kulttuurisine ja henkilökohtaisine tottuksinemme. Hautausmaat ovat myös jatkuvassa muutoksessa olevia näytekkunoita kyliin, kokoontumispaikkoja, kiinnekohtia alueeseen, yhteisöön ja juuriin.

Pinta-alaltaan laajoissa seurakunnissa ja seurakuntayhtymissä on monien entisten itsenäisten seurakuntien perintönä useita toisistaan kaukana olevia hautausmaita. Hautausmaiden ylläpito ja yleishoito tapahtuvat verovaroilla. Tehostamisen vaateisiin vedotaan myös hautausmailla, mutta säästöt eivät ole pystyneet purkamaan hautausmaiden roolia lähipalveluna. Vaikka kyliin ei enää uusia hautausmaita perusteta, niin toisin kuin kyläkouluja tai kyläkauppoja, hautausmaita ei voida lakkauttaa tai purkaa. Siitä pitävät huolen hautaamasta ja hautausmaiden ylläpitoa säätelevä juridiikka sekä hautausmaihin liittyvät kulttuuriset arvot ja perinne.

Hautausmaa on lopulta merkki kylän elämästä ja elinvoimasta sekä sen hiipumisesta. Se ei ole konfliktien keskiössä, siihen ei liity ympäristöliikehdintää, petokeskustelun raflaavuutta, poliittista kamppailua koulun olemassaolosta. Hautausmaa on huomaamaton toiminnan paikka, joka juuri siksi on tutkimuksellisesti kiehtova. Se avaa väylän suomalaiseseen maaseutuun. Hautausmaa yhdistää ja kokoaa kyläläiset. Se ei ole pelkästään viimeinen leposija, käytännöllinen ja praktinen valinta, vaan siihen liittyy monia arvaamattomia merkityksiä.

Lähteet

- Aaltonen, P., Palo, H., Rimpiläinen, O., Rintala, A., Ruotsalo, P. & Särkiö, P. (2005) *Hautausmaiden käsikirja*. Edita, Helsinki.
- Airio, T. (2010) *Lappeen hautausmaa Lepola Ilmari Wirkkalan 1930-luvun hautausmaadeali*. Tallinna.
- Anttonen, A. & Sipilä, J. (2000) *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Vastapaino, Tampere.
- Anttonen, A. & Sipilä, J. (2010) Universalismi Britannian ja Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa. *Janus* 18(2) 104–120.
- Armila, P., Halonen, T. & Käyhkö, M. (toim.) (2017) Reunamerkitöjä Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla. *Nuorisotutkimusseuran julkaisuja* 178, Liike. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/reunamerkitöjä_hylkysyrjasta.pdf>. 2.10.2023.
- Björn, I. & Davydova-Minguet, O. (2022) Väärä katsoja: ylijäräinen elämäntapa ja kansallinen julkinen muisti. Teoksessa Kinnunen, T. & Venäläinen, J. (toim.) *Kulttuurintutkimus tietämisen tapana* 105–140. Vastapaino, Tampere.
- Björn, I., Pöllänen, P. & Saarti, J. (2021) Hajautusta tasa-arvon ja demokratian nimissä. Suomalaisen yliopiston aluesidos. *Kasvatustiede & Aika* 15(3–4) 315–332. <https://doi.org/10.33350/ka.107250>
- Davydova-Minguet, O., Pöllänen, P., Björn, I., Oivo, T. & Reut, O. (2022) Hautausmaat ylijäräisyyden tiloina. *Idäntutkimus* 2022(3) 21–38.
- Davydova-Minguet, O. & Pöllänen, P. (2023) Long Farewell: Bureaucracy of Transnational Death in (Post-)Mortal Practices of Russian-Speaking Immigrants in Finland. *Revue Européenne des Migrations Internationales* 2023(1). <https://doi.org/10.4000/remi.21899>
- Ehn, B. (1996) Närhet och avstånd. Teoksessa Ehn, B. & Orvar Löfgren, O. (toim.) *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap* 89–176. Natur och kultur. Stockholm.
- Ehn, B. & Löfgren, O. (2012) *Kulturanalytiska verktyg*. Gleerups, Malmö.
- Enh, B. (2018) Arjen yllätyksiä – huomaamattoman etnografia ja kulttuurianalyysi. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) *Moniulotteinen etnografia* 59–75. Ethnos toimitte 17. Ethnos ry, Helsinki.
- Ehn, B. & Löfgren, O. (1996) *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Natur och kultur. Stockholm.
- Elmgren-Heinonen, T. (1961) *Käytöksen kultainen kirja*. Viides, lisätty ja tarkistettu painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Eskelinen, T., Harjunen, H., Hirvonen, H. & Jokinen, E. (toim.) (2017) *Tehostamistalous*. SopHi, Jyväskylä. <http://>

- urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6978-3
- Eskelinen, T., Jokinen, E. & Rokkonen, L. A. (toim.) (2023) *Tebostamisyhteiskunnan jäljet*. SoPhi, Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9499-0>
- Erämaja, T. (2006) *Viimeinen matka. Toimintakuvaus kirkollisen hautauskentän professiostruktuurista*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Forsman, V. I. (1926) *Hautausmaista niiden järjestämisestä ja kaunistamisesta*. Kristillisen taideseuran esitelmää 8. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Gardberg, C. J. (2003) *Maan poveen. Suomen luterilaiset hautausmaat, kirkkomaat ja haudat*. Käännös Savolainen, I. Schidts, Keuruu.
- Hautapaikkakirja* (1935) Suomen Kotipuutarha-Liitto, Helsinki.
- Hautausoimilaki (457/2003) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030457>>. 8.8.2024.
- Helander, V. (1998) *Kolmas sektori: Käsitteistöä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista*. Gaudeamus, Helsinki.
- Helander, V. & Laaksonen, H. (1999) *Suomalainen kolmas sektori: Rakenteellinen erittely ja kansainvälinen vertailu*. Sosiaali- ja terveyturvan keskusliitto, Helsinki.
- Heng, B. (1994) *Hautausmaat arkipäivän asioina*. Kirjaneliö, Helsinki.
- Hietämäki, T. (2001) *Hautausmaat ja puistot*. Teoksessa Heinola, A. (toim.) *Suntion käsikirja* 237–290. Kirjapaja Oy, Helsinki
- Hyvä käytös* (1947) Hyvän käytöksen ohjeita koulunuorisolle. 2. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Hämeenaho, P. (2012) *Palvelujen saavutettavuus harvaan asutulla maaseudulla. Esimerkkinä lasten päivähoitopalvelut*. *Jannu* 20(1) 32–46.
- Jaatinen, K. & Luukas, S. (toim.) (2010) *Sota-aika muistoissamme. Tohmajärveläiset kertovat*. Saarijärvi.
- Jakonen, T. (2019) *Osallistumisen mallit viheralueiden ylläpidossa*. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Lepaa, rakennettu ympäristö. Hämeen ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/261768/Jakonen_Tuija.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. 30.9.2024.
- Jetsu, L. (2012) *Ilomantsin hautausmaat ja hautausmaakulttuuri*. Teoksessa Knuutila, S., Järviluoma, H., Logrén, A. & Turunen, R. (toim.) *Syrjäseudun idea. Kulttuurianalyysjä Ilomantsista* 164–174. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1384, Tiede. Helsinki.
- Jokinen, E. (1996) *Väsynyt äiti*. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Gaudeamus, Helsinki.
- Jokinen, E. (2005) *Aikuisten arki*. Gaudeamus, Helsinki.
- Julkunen, R. (2006) *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Stakes, Helsinki.
- Julkunen, R. (2017) *Muuttanut hyvinvointivaltiot: eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina*. SoPhi, Jyväskylä. <http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7146-5>
- Jumalan puistot kaunuuksi* (1955) *Hautausmaiden opas*. Laajennetun piispainkokouksen asettama komitea. Suomen kirkon sisälähetykseura. Pieksämäki.
- Juvonen, J. (1990) *Vanhan Tohmajärven historia*. Pieksämäki.
- Juvonen, J. (2017) *Juuka 1867–2017. Kunnan historia*. Juuan kunta.
- Juvonen, J. (2020) *Tohmajärven ja Värsilän historia 1868–2018*. Tohmajärven kunta.
- Jännes, T. (1950) *Rouva Kristiinan kirja*. 2. uusittu painos. Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo-Helsinki.
- Kalke, K. (1936) *Elämäni varrelta. Muistelmia*. Joensuu.
- Karjalainen (5.9.1966) *Venäläiset pappisvieraat Petravaaran kirkossa eilen*.
- Karjalainen (5.9.1940) *Polvijärven Martonvaaran uusi hautausmaa vihittiin sunnuntaina*.
- Karvosenoja, H. (2000) *Suomalaisen hautausmaakulttuurin muutos 1900-luvun alkuvuosikymmeninä*. Teoksessa Nissilä K., Holma, J., Karvosenoja, H. & Lankinen, J. (toim.) *Arpa lankei ihanasta maasta. Piispa Olavi Rimpiläisen julkikirja* 156–164. Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin julkaisu. Helsinki.
- Katajamäki, H. (2009) *Suurkuntien maaseutualueet edellyttävät uudenlaista paikallista hallintaa*. *Maasendon uusi aika* 17(3) 47–55.
- Kattilakoski, M. (2022) *Kansalaisosallistumisen muutos maasendon hyvinvointipalveluissa*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 268. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4479-5>
- Kattilakoski, M. (2015) *Kylien yhteisöllinen palvelutuotanto — paikallista hallintaa palvelujärjestelmämuutoksessa*. *Maasendon uusi aika* 23(1) 19–36.
- Kettunen, P. (2001) *Oliko hyvinvointivaltio projekti? Ennen ja nyt: Historian tietosanomat* 1(4). <<https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108123>>. 2.10.2024.
- Kiiskinen, K. (1992) *Hautauskulttuuri Suomessa*. Suomen Hautausoimistojen Liiton 50-vuotisjuhlakirja. Historiallisen katsauksen kirjoittanut Leena Aaltonen. Suomen Hautausoimistojen Liitto ry, Jyväskylä.
- Kiiskinen, K. (1999) *Yksinäinen lähtö. Erikois-Tiimalasi* 2/1999 31–32.
- Kirjalainen, A. (1938) *Omaisteni viimeinen leposija*. Marttaliiton kirjasia No 16. Helsinki.
- Knuutila, S. & Rannikko, P. (2008) *Sivakka ja Rasimäki tutkimuksina*. Teoksessa Knuutila, S., Rannikko, P., Oksa, J., Hämynen, T., Itkonen, H., Kilpeläinen, H., Simula, M., Vakimo, S. & Väisänen, M. (toim.) *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä* 9–22. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Koskela, A. (2015) *Ikääntyvien avioparien mietteitä kodista, palveluista ja osallisuudesta Porissa*. Opinnäytetyö, Sosiaalialan koulutusohjelma, Satakunnan ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015052610238>
- Koskiaho, B. (2008) *Hyvinvointipalvelujen tavaratalossa. Palvelutalous ja sosiaalipolitiikka Englannissa, Ruotsissa ja Suomessa*. Vastapaino, Tampere.
- Kujanpää, M. (1976) *Meidän perheen puutarha*. 7. painos. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Kukkonen, J. (1993) Euroopassa hautausmaat ovat kunnallisia. *Tiimalasi* 3/1993 26–27.
- Kumpulainen, K. (2013) Tutkimusmatka suomalaisen kylätutkimukseen. *Maaseudun uusi aika* 21(2–3) 12–22.
- Kuntaliitto (n.d.) Lähipalvelut. <<https://www.kuntaliitto.fi/johtaminen-ja-kehittaminen/lahipalvelut>>. 2.10.2023.
- Kurvinen, A., Jolkkonen, A., Lemponen, V. & Kahila, P. (2022) *Pienten kuntien strategiat ja luovat ratkaisut*. Kunnallissalan kehittämisyhtiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 114. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.
- Kuusela, K. (2004) Seurakuntahistoriaa. Teoksessa *Martonvaara. Historiaa ja muistelmia* 135–142. Martonvaaran kyläkirjapiiri, Jyväskylä.
- Kuusi, P. (1961) *60-luvun sosiaalipolitiikka*. WSOY, Porvoo.
- Kröger, T. (1997) *Hyvinvointikunnan aika. Kunta hyvinvointivaltion sosiaalipalvelujen rakentajana*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Kärkkäinen, E. (2016) Millaisia muistomerkkejä tällä hetkellä ostetaan, millaiset ovat suosituimmat mallit? *Tiimalasi* 2/2016 10–11.
- Lehtola, I. (2001) *Palvelujen muutos ja syrjäkyläläisen arki*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 50. Joensuu.
- Lehtola, I. (2002) Maaseudun palvelurakenteen muutos. Teoksessa Hyyryläinen, T. & Katajamäki, H. (toim.) *Muutoksen maaseutu* 33–41. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Helsinki.
- Lehtola, I. & Tedre, S. (2015) Kulkeminen maaseutututkimuksessa. *Janus* 22(3) 179–187. <<https://journal.fi/janus/article/view/51215>>. 2.10.2023.
- Leinamo, K. (2004) *Kuntaliitosten jälkeen. Kuntien yhdistämisen vaikutukset liitosalueiden näkökulmasta*. Levón-instituutti. Julkaisu nro 111. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Lempiäinen, P. (1990) Hautausmaaperinteen rikkaus. Teoksessa Lempiäinen P. & Nickels, P. (toim.) *Vuimeiset leposijamme. Hautausmaat ja hautausmuistomerkit* 6–20. SLEY-kirjat, Imatra.
- Makkinen, T. & Kahila, P. (2020) Vitality policy as a tool to attract in-migration to rural regions. *Migration-Muuttoliike* 46(1) 11–14
- Martonvaara (2004) Historiaa ja muistelmia. Martonvaaran kyläkirjapiiri, Joensuu.
- Martonvaara (n.d.) <<https://www.martonvaara.fi/>>. 2.10.2023.
- Mustonen, J. & Sormunen, E. (2001) *Maitopitäjä murreksessa. Pohjijärveläisten historiaa suurlakosta sotavuosiin*. Polvijärvi-Seura, Jyväskylä.
- Nickels, B. (2006) *Hautausmuistomerkki elämän ja kuoleman tulkitsijana. Heikki Häviöajan, Kain Tapperin ja Matti Peltokankaan tekemät hautausmuistomerkit 1952–2002*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Oksa, J. (1998) *Syrjäkylä muutoksessa*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 30. Joensuu.
- Paananen, H., Haveri, A. & Airaksinen, J. (2014) *Kunta elinvoiman johtajana*. Suomen Kuntaliitto, Acta nro 255.
- Panteleimon (1990) Ortodoksiset hautausmaat. Teoksessa Lempiäinen, P. & Nickels, B. (toim.) *Vuimeiset leposijamme. Hautausmaat ja hautausmuistomerkit* 27–34. SLEY-kirjat, Imatra.
- Pentikäinen, J. (1990) *Suomalaisen lähti. Kirjoituksia pohjoisesta kuolemankulttuurista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 530. Helsinki.
- Precarias a la deriva (2009) *Hoivaajien kapina*. Like, Helsinki.
- Pyy, I. (1998) *Paikallisvaltion loppu? Hyvinvointivaltion murros syrjäisessä kunnassa*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 36. Joensuu.
- Pyy, M. (2002) Asennoituminen muslimeihin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon maahanmuuttajatyössä. Teoksessa Sakaranaho, T. & Pesonen, H. (toim.) *Uskonto, julkisuus ja muuttuva yhteiskunta* 75–98. Helsinki University Press, Helsinki.
- Pöllänen, P. (2020) ”Veran” ja ”Husseinin” arki ja asettuminen raja-alueen maaseudulle. Etnografinen tutkimus kahdesta maahanmuuttajataustaisesta väestöryhmästä Pohjois-Karjalassa. *Maaseutututkimus – Finnish Journal of Rural Studies* 28(2) 32–60.
- Pöllänen, P. (2013) *Hoivan rajat – Venäläiset maahanmuuttajanaiset ja yllirajainen boira*. Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto, Helsinki.
- Pöllänen, P. & Björn, I. (2024) Lapsen kuoleman sureminen, tunteet ja affektit. *Thanatos* (12) 1–29. <<https://journal.fi/thanatos/article/view/127591/90349>>. 30.10.2024.
- Pöysä, J. (2015) *Läbiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Kultaneito XVII. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Helsinki.
- Rannikko, P. & Pyy, I. (1994) Hyvinvointivaltion murros ja syrjäinen maaseutu. Teoksessa Oksa, J. (toim.) *Syrjäisen maaseudun uudet kerrostumat* 77–91. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisu N:o 110. Joensuu.
- Saari, J. (2020) *Samassa veneessä. Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa*. Docendo, Jyväskylä.
- Savolainen, M. (1982) *Tohmajärvi*. Forssan Kirjapaino, Forssa.

- Siipi, J. (1967) *Ryysyrannasta hyvinvointivaltioon*. Tammi, Helsinki.
- Sormunen, E. (2009) *Sivistäviä seuroja, repiviä riitoja, vahvoja vaikuttajia. Kansalaisyhteiskunta Pohjajärvellä 1900–1933*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 97. Joensuun yliopisto.
- Tohmajärven seurakunta (1956) *Juhlajulkaisu Tohmajärven pitäjän 300-vuotis ja kirkon 200-vuotisjuhlaan 30.6.–1.7. 1956*. Pieksämäki.
- Tohmajärvi tuttavaksi (1995) *Tohmajärven kuntalukemisto*. Tohmajärven kunta.
- Tedre, S. & Pöysä, V. (2016) Hyvinvointivaltio tuli kylään ja lähti sieltä pois. Teoksessa Tedre, S. Pöllänen, S. & Voutilainen, M. (toim.) *Maaseudun näkökulmasta. Tarkennuksia hyvinvointipalvelujen muutokseen* 64–76. Juvenes Print, Tampere.
- Tuomi, M.-L. (2001) *Pohjajärven historia*. Pohjajärven kunta.
- Uskonnonvapauslaki (267/1922) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1922/19220267>>. 23.8.2024.
- Uusitalo, E. (2020) Etnografian reittejä kylien ajallisuuteen ja aineellisuuteen. *Julkaisuja* 37. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/318092>
- Wirkkala, I. (1930) *Haudan ja hautausmaan hoito*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Wirkkala, I. (1945) *Suomen hautausmaiden historia*. WSOY, Porvoo.

Artikkeli

Veera Kangaspunta^a

Asiantuntijuus verkon metsäkeskustelussa: tarkastelussa kansalaiskeskustelun jaetut arvot ja diskursiiviset strategiat

Expertise in Online Forest Discussion: Examining the Shared Values and Discursive Strategies of Citizen Discussions

The Finnish public forest debate is characterized by the so-called dispute over expertise, i.e., the struggle over who can participate and on what basis. In the past, the research has mostly focused on the official forest debate, but in the article the focus is on online citizen debate about the forest. The material consists conversations from six different public platforms. The analysis aims to find out, by what discursive strategies and based on what shared values, the expertise and the legitimate status of the expertise of the various parties is produced and invalidated in these discussions. The research shows that the shared values, combining values of the forest discussion and expertise, are repeated in the civil debate: 1) information, 2) reason, 3) reliability, 4) responsibility and 5) morality. Expertise is produced, maintained and invalidated through various discursive means, and these strategies are driven by shared values. A total of three discursive strategies can be identified from the discussions: 1) authorization, 2) rationalization and 3) moralization. These are complemented and challenged by means of 4) storytelling and 5) compromise speech. These strategies often act as counterparts to each other, and through them different shared values are set against each other.

Keywords: discursive legitimation strategies, expertise, forest discussion, online citizen debate

Johdanto

Julkisen metsäkeskustelun osapuoliksi tunnistetaan tyypillisesti metsätalouden ja -teollisuuden edustajat, päättäjät, viranomaiset, tutkijat ja asiantuntijat sekä ympäristöjärjestöjen edustajat (esim. Väliverronen 1996; Joutsenvirta 2006; Houtbeckers 2023; Näyhä & Wallius 2024). Näillä *virallisen metsäkeskustelun* toimijoilla on oma julkinen roolinsa, joka tarjoaa niille mahdollisuuden käyttää ääntään perinteisessä valtamedian välittämässä julkisessa

^a Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta, Tampereen yliopisto, veera.kangaspunta@tuni.fi

keskustelussa (ks. lisää esim. Joutsenvirta 2006). Julkista metsäkeskustelua myös rajoittavat ympäristöön liittyville keskusteluille tyypilliset asenteelliset jakolinjat ja temaattiset kehät, jotka usein paaluttavat keskustelun osapuolet ja argumentit tiettyihin muuttumattomiin asetelmiin (Joutsenvirta 2006; Houtbeckers 2023). Lopputuloksena on toisteinen köyden veto esimerkiksi siitä, mitä tiedämme metsänhoidon vaikutuksista luonnon monimuotoisuudelle.

Maria Joutsenvirran (2006) mukaan näissä kamppailuissa on kyse ennen kaikkea *asiantuntijuuteen liittyvästä kiistasta*. Asiantuntijuuskiistassa metsäkeskustelun osapuolet pyrkivät erilaisin keinoin tuottamaan omaa asiantuntijuuttaan ja jopa väheksymään tai mitätöimään muiden asiantuntijuutta (mt.; ks. myös Kangaspunta 2018; Kietäväinen ym. 2023). Myös Eeva Houtbeckers (2023, 7) on tunnistanut metsäkeskustelun yhtenä keskeisenä teemana kysymyksen osallistujien asiantuntijuudesta ja oikeudesta osallistua keskusteluun.

Julkista metsäkeskustelua on tavattu lähestyä juuri tässä virallisen metsäkeskustelun viitekehäksessä eli instituutioiden ja julkisten toimijoiden näkökulmista sekä uutismedian välittämän julkisuuden kontekstissa (esim. Väliverronen 1996; Joutsenvirta 2006; Näyhä & Wallius 2024). Verkkovälitteisten osallistumismuotojen kasvava kirjo on kuitenkin johtanut siihen, että julkiseksi tulkittavaa keskustelua metsästä käydään yhä laajemmin myös muualla (esim. Halla & Laine 2022; Kietäväinen ym. 2023). Käydyllä taustakeskustelulla voi olla merkittävä ja laajeneva vaikutus sille, miten niin sanotun virallisen metsäkeskustelun jakolinjat liikkuvat. Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyykin julkiseen kansalaiskeskusteluun, jota suomalaiset käyvät verkkovälitteisesti erilaisilla alustoilla. Näissä keskusteluissa ääneen pääsevät oletettavasti sellaiset tahot, jotka eivät välttämättä osallistu viralliseen metsäkeskusteluun, jotka saavat äänensä kuuluviin heikosti tai joiden rooli keskustelussa on rajattu tiukasti esimerkiksi kokemukselliseen kansalaisen positioon (vrt. Harju & Karvonen 2016; Kangaspunta 2018). Kantaa ottavat yksittäiset metsänomistajat, luonnossa liikkujat, luonnonsuojeluaktiivit, paikalliset asukkaat ja ylipäätään ihmiset, joilla on metsään erityinen ja tietynlainen suhde ja joilla on mielipide siitä, miten ja missä mittakaavassa metsiä saa esimerkiksi hyödyntää (Mikkilä 2006, 417). Olennaista on, että verkkokeskustelun tarjoamassa asetelmassa nämä keskustelijat osallistuvat metsäkeskusteluun lähtökohtaisesti samanarvoisina ja samalta viivalta, ilman ennalta osoitettua positiota.

Tutkimukseni pontimena on kiinnostus metsäkeskustelun asiantuntijuutta ja asiantuntijuuskamppailuja kohtaan. Lähtöoletukseni on, että asiantuntijuutta rakennetaan ja kyseenalaistetaan kielen kautta toistuvasti ja jopa systemaattisesti. Oletan edelleen, että asiantuntijuus rakentuu *jaettujen arvojen* varaan juuri kielenkäyttötilanteissa (Joutsenvirta 2006) ja että asiantuntijuuteen liittyvissä kielellisissä kamppailuissa ilmenee erilaisia *diskursiivisia strategioita* (Kangaspunta 2018). Näiden lähtökohtien perusteella sovellan ja tietyiltä osin testaan analyttisinä työkaluina diskurssien tutkimuksen käsitteistöä. Aineiston muodostavat erilaiset suomenkieliset verkkokeskustelut kuudella luonteeltaan erilaisella alustalla.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, *miten ja millaisten jaettujen arvojen perusteella metsäkeskustelun asiantuntijuutta tuotetaan ja mitätöidään suomalaisissa verkkovälitteisissä kansalaiskeskusteluissa*. Analyysin tasolla kyse on seuraavista kysymyksistä (ks. kuva 1):

1. Millaisista metsään ja asiantuntijuuteen liittyvistä jaetuista arvoista verkkovälitteinen kansalaiskeskustelu metsästä rakentuu?
2. Kenen asiantuntijuutta näissä kansalaiskeskusteluissa tuotetaan ja/tai mitätöidään?
3. Millaisia diskursiivisia legitimaatiostrategioita näissä kansalaiskeskusteluissa hyödynnetään?
4. Miten eri asiantuntijatahojen asiantuntijuutta tuotetaan ja/tai mitätöidään?
5. Mitä tämä diskursiivinen kamppailu kertoo verkkovälitteisestä kansalaiskeskustelusta osana suomalaista metsäkeskustelua?

Tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen muodostaa käsitepari *verkkovälitteinen kansalaiskeskustelu* ja *metsäkeskustelu*. Hahmottelemani kansalaiskeskustelu ponnistaa niin sanotuista julkisuusteoreettisista lähtökohdista ja *julkisen keskustelun* käsitteestä. Julkinen keskustelu edustaa eräänlaista kansalaisdemokratian peruskäytäntöä – demokratian edellytys on, että yhteisistä asioista keskustellaan julkisesti (Kangaspunta 2020). Olen itse määritellyt tämän julkisen keskustelun tarkemmin ”sekä *julkisilla areenoilla tapahtuvaksi diskursiiviseksi toiminnaksi* että tämän *toiminnan tuottamaksi diskursiiviseksi ainekeksi*”¹ (mt., 64). Julkinen keskustelu on toimintaa ja toiminnan tulos. Toimintana se paikallistuu jollekin areenalle ja tiettyyn toiminnalliseen kontekstiin, tässä tutkimuksessa verkkoon ja erilaisille verkkoalustoille. Kielenkäyttönä ja kielenkäytön lopputuloksena se paikallistuu tiettyyn sosiaaliseen, kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiin, tässä tutkimuksessa suomalaiseseen metsäkeskusteluun. Edelleen, julkista keskustelua käydään aina jostakin aiheesta, suuresta tai pienestä, yksittäisestä tapahtumasta tai kokonaisvaltaisesta kysymyksestä. Tässä tutkimuksessa julkisen keskustelun kohteena on suomalainen metsä – sekä yksittäisten tapahtumien näyttämönä, yksittäisten päätösten kohteena, että laajana kansallisena kysymyksenä. Näissä keskusteluissa pyritään vahvistamaan aiheen määrittämiä yhteiskunnallisia positioita – esimerkiksi asiantuntijuutta – sekä ratkaisemaan aiheeseen liittyviä ajankohtaisia kysymyksiä ja määrittelemään aiheeseen liittyviä käsityksiä ja asenteita (vrt. Kangaspunta 2018).

Tutkimuskohteena metsäkeskustelun asiantuntijuus, jaetut arvot ja kielellinen kamppailu

Sekä ympäristötutkimuksessa että mediatutkimuksessa on kiinnitetty huomiota kotimaisen metsäkeskustelun ristiriitoihin (Väliveronon 1996; Joutsenvirta 2006; Halla ym. 2020; Houtbeckers 2023; Kietäväinen ym. 2023; Näyhä & Wallius 2024). Tutkimusten taustalla on perusajatus siitä, että keskustelu, jota metsästä käydään, on itsessään merkittävää; metsäkeskustelulla, sen puhetavoilla ja ristiriidoilla on yhteiskunnallisia seurauksia ja vaikutuksia. Keskityn tässä tutkimuksessa asiantuntijuuteen liittyviin kysymyksiin, jotka usein kumpuavat näistä ristiriitaisuuksista.

Asiantuntijuutta määrittävät ja rajaavat erilaiset asiantuntijuuden piirteet ja ominaisuudet. Perinteisesti ymmärrettyinä 1) asiantuntijalla on tietoja ja osaamista, joita muilla ei ole (Väliveronon 2016, 52–53). Asiantuntijuus edellyttää edelleen sitä, että 2) muut tunnistavat ja tunnustavat asiantuntija-aseman. Lisäksi 3) asiantuntijalta odotetaan puolueettomuutta ja sitä, että ”*hänen toimintaansa säätelevät oman ammattikunnan eettiset periaatteet*” (mt.). Huomionarvoista kuitenkin on, ettei paraskaan asiantuntija ole asiantuntija kuin rajallisessa asiassa ja aihepiirissä. Asiantuntijalta voidaankin olettaa 4) oman asiantuntumuksen rajallisuuden ymmärtämistä. Asiantuntijuuden rakentumisen osalta on myös otettava huomioon se, että 5) asiantuntijuus on jatkuvasti muutoksessa ja usein kontekstisidonnaista. (Mt.)

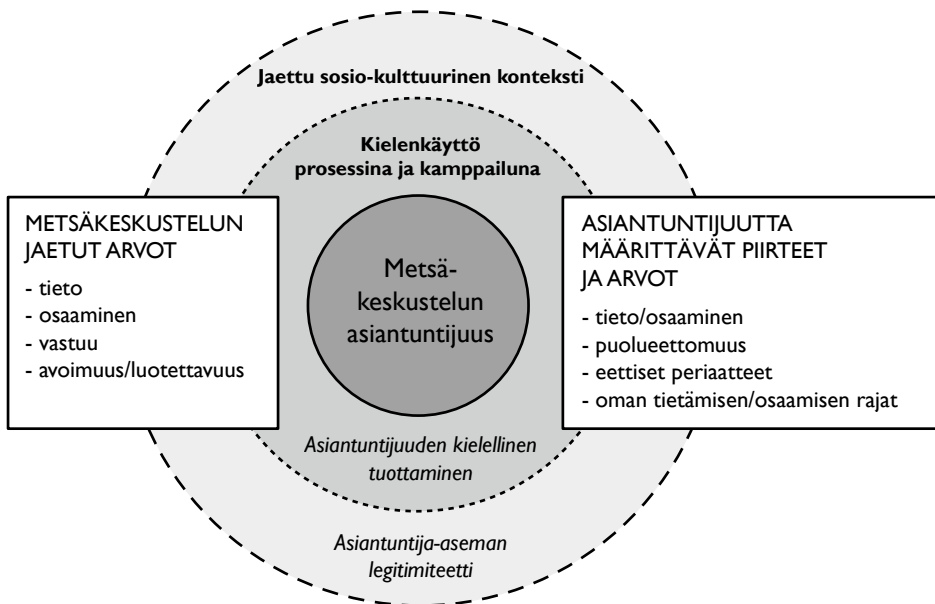
Toisistaan on edelleen tavattu erottaa niin sanottu tiedollinen eli tieteellinen, professionaalinen ja institutionaalinen asiantuntijuus sekä kokemusasiantuntijuus (Saaristo 2000; Väliveronon 2016). Tieteellisen tiedon tuottamista ohjaavat objektiivisuutta korostavat tieteen tekemisen käytännöt, jotka luovat tieteelliselle tiedolle yhteiskunnallisen aseman esimerkiksi metsiin liittyvää päätöksentekoa ohjaavana tietona (ks. esim. Pellizzoni 2011; Lidskog & Sundqvist 2018). Professionaalinen asiantuntijuus perustuu muun muassa koulutukseen ja ammattikunnan erityisosaamiseen, ja institutionaalinen asiantuntijuus määrittynyt suhteessa instituutioiden yhteiskunnallisesti tunnistettuun asemaan (esim. Saaristo 2000). Kokemukseen perustuva asiantuntijuus sen sijaan laventaa perinteistä näkemystä tiedollisesta asiantuntijuudesta, ja ymmärrys esimerkiksi ammatillisesta osaamisesta ja ammatitaidosta rakentuukin vahvasti ajatukselle käytännön tietotaidoista ja osaamisesta, joka karttuu kokemuksen kautta. Toisin sanoen, tiedollisessa asiantuntijuudessa korostuvat tiedot, mutta

¹ Kursiivi alkuperäisessä.

kokemusasiantuntijuutta määrittää ”käytännön elämässä hankittu kokemus”, taidot ja osaaminen (Väliverronen 2016, 53). Kimmo Saaristo (2000) puhuu *keinotaitajuudesta*, jota metsänomistajilla kokemuksiensa kautta on. Lisäksi metsäkeskustelusta on tunnistettu paikallisten asukkaiden merkitys kontekstisidonnaisen hiljaisen tai arkitiedon osalta; ”paikallisilla asukkailla on usein asiantuntijoita paremmat tiedot muun muassa harvinaisten lajien elinpaikoista tai hyvistä marjamaista” (Saarikoski 2004, 355).

Lähden tässä tutkimuksessa siitä oletuksesta, että metsäkeskustelun asiantuntija-asetat edellyttävät *legitimiteettiä* eli asiantuntija-asetan olemassaolon oikeutuksen ja hyväksynnän. Tämä oletus palautuu tietyiltä osin ajatukseen asiantuntijuuden tunnistamisesta ja tunnustamisesta (vrt. asiantuntijuuden piirteet edellä, kuva 1). Legitimiteetti on tyypillisesti ymmärretty laajemmin yhteiskunnallisen toiminnan oikeutuksena ja hyväksyttävyytenä (esim. van Leeuwen 2008; Vaara 2014), ja luonnonvarojen käyttöä, esimerkiksi suomalaista metsätaloutta, on tarkasteltu kysymyksenä yritystoiminnan yhteiskunnallisesta hyväksyttävyydestä eli legitimiteetistä (Rannikko & Määttä 2010; Valkeapää & Karppinen 2013; Rantala 2020; Raitio & Harkki 2024). Legitimiteettiä on kuitenkin mahdollista soveltaa analyttisenä käsitteenä myös suhteessa asiantuntija-asetan oikeutukseen ja hyväksyttävyyteen.

Diskursiivinen *legitimaatio* on puolestaan kielellistä legitimiteetin tuottamista eli diskursiivista toimintaa, jonka tavoitteena on toiminnan tai aseman hyväksyttävyys ja oikeutus (van Leeuwen 2008; Vaara 2014; ks. lisää käsitteiden erosta Kangaspunta 2018). *Delegitimaatio* sen sijaan tähtää tällaisen oikeutuksen ja hyväksyttävyyden kielelliseen mitätöimiseen (Vaara 2014, 503). Lisäksi niin sanottu *relegitimaatio* voidaan ymmärtää kielelliseksi pyrkimykseksi palauttaa tai uusintaa legitimiteettiä (mt.). Viittaan tässä tutkimuksessa legitimatioon ja relegitimaatioon asiantuntijuuden kielellisenä tuottamisena ja delegitimaatioon asiantuntijuuden mitätöimisenä. Van Leeuwen (2008, 105–106) ja Vaara (2014) ovat edelleen tunnistaneet ja määritelleet neljä keskeistä *diskursiivista legitimaatiostrategiaa*, joita tässä toiminnassa hyödynnetään: *Autorisoinnissa* legitimiteettiä perustellaan toimijan position eli tunnistetun auktoriteettiaseman avulla. *Rationalisoinnissa* legitimiteettiä tuotetaan muun muassa faktoihin ja järjelyyn vedoten. *Moralisoinnissa* legitimiteetti liittyy ensisijaisesti arvoihin ja

Kuva 1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimusasetelma.

Figure 1. Research setting.

niiden mukaiseen toimintaan. *Tarinallistamisessa* legitimizeetti kytkeytyy esimerkiksi narratiiviin menneistä tai jostakin väistämättömästä tulevaisuudennäkymästä. (van Leeuwen 2008; Vaara 2014.)

Tällaisen kielellisen toiminnan taustalla vaikuttavat normit ja arvot, joiden varaan esimerkiksi ymmärrys metsäyhtiöiden toiminnan eettisyydestä rakentuu (vrt. Kangaspunta 2018). Arvot ovat lähtökohtaisesti sekä yksilöllisiä että sosiaalisia ja jaettuja, eli ne ilmentävät sitä, mitä yksilöt yhteiskunnan jäsenenä pitävät tärkeänä ja arvokkaana (Kuusela 2007). Tarkastelen tässä tutkimuksessa jaettuja arvoja, jotka käsittävät kulttuuriseksi ja jossain määrin kollektiiviseksi ymmärrykseksi yhteiskunnallisesti tunnistetuista oikean ja väärän, tärkeän ja merkityksettömän sekä hyvän ja huonon reunaehdoista. Joutsenvirran (2006) mukaan metsäkeskustelun jaetut arvot – etenkin tieto, vastuu ja avoimuus – ovat keskeinen osa asiantuntijuuskiistaa (ks. myös Laitila ym. 2009; Halla & Laine 2020). Lisäksi edellä kuvatut asiantuntijuuden ominaispiirteet, kuten tieto ja osaaminen sekä puolueettomuus ja eettisten periaatteiden noudattaminen, asettuvat vuorovaikutukseen metsäkeskustelun jaettujen arvojen kanssa (kuva 1). Näitä arvoja (ja normeja) tuotetaan, uusinnetaan ja kyseenalaistetaan jatkuvasti kielen kautta, eli ne ovat alati liikkeessä ja muuttuvia.

Yritän tässä tutkimuksessa ymmärtää sitä, miten erilaiset diskursiiviset strategiat ilmenevät suhteessa metsäkeskustelun asiantuntijuuteen ja sen tuottamiseen tai mitä-toimiseen, miten jaetut arvot valjastetaan osaksi tätä kielellistä kamppailua ja mitä nämä kielelliset kamppailut kertovat metsäkeskustelun asiantuntijuudesta laajemmassa yhteiskunnallisessa (sosio-kulttuurisessa) kontekstissa (kuva 1).

Verkkovälitteisen kansalaiskeskustelun tutkimus

Perinteisesti julkinen keskustelu on mielletty likeisessä suhteessa uutismedian hallitsemaan ja välittämään julkisuuteen. Edelleen, ne toimijat (ja puhelijat), jotka pääsevät ääneen mediavälitteisillä julkisilla areenoilla, edustavat ja hallitsevat julkista keskustelua. Julkiseksi metsäkeskusteluksi tulkitaankin tyypillisesti virallinen, ennalta määrätyille tahoille varattu, tiettyjä puhujapositioneita toistava ja uutisten välittämä puhe metsästä (esim. Väliverronen 1996; Joutsenvirta 2006; Rantala 2020; Näyhä & Wallius 2024). Virallisesta julkisesta keskustelusta on myös tavattu erottaa kansalaiskeskustelu eli keskustelu, jota niin sanotut tavalliset ihmiset käyvät. Oma tulkintani on, ettei kansalaiskeskustelu, jota esimerkiksi verkossa käydään, ole virallisesta keskustelusta erillistä, ”muuta” keskustelua (Kangaspunta 2020, 63). Sen sijaan tulkitse kansalaiskeskustelun viralliselle keskustelulle rinnakkaiseksi, siihen limittyväksi, sitä peilaavaksi, sitä arvioivaksi ja sitä ohjaavaksikin (ks. myös Halla & Laine 2022; Kietäväinen ym. 2023). Näin ymmärrettynä julkinen metsäkeskustelu on virallista metsäkeskustelua laajempi kokonaisuus, joka koostuu kaikista niistä virallisen keskustelun ja kansalaiskeskustelun puheenvuoroista, joita aiheesta kaikilla julkisiksi tulkittavilla areenoilla esitetään ja on esitetty (Kangaspunta 2020). Tästä kokonaisuudesta on tutkimuskohteena erotettavissa ja rajattavissa verkkovälitteinen kansalaiskeskustelu yhtenä julkisen metsäkeskustelun osa-alueena.

Verkkovälitteisyys tuo tähän kansalaiskeskusteluun uusia piirteitä. Ensinnäkin verkkovälitteisyyden on todettu muun muassa ruokkivan kansalaisliikkeiden syntyä ja vahvistavan osallisuuden tunnetta (esim. Sullivan & Xie 2009; Sima 2011), ja metsäkeskustelun osalta verkko esimerkiksi kokoaa yhteen käyttäjiä², joita yhdistää tarve keskustella metsästä (esim. Halla & Laine 2022). Toiseksi verkkovälitteistä kansalaiskeskustelua määrittää teknologian ohjaama konteksti eli alusta, jolla keskustelua käydään. Tarkastelen tässä tutkimuksessa julkisia alustoja (engl. *platform*) eli luonteeltaan avoimia verkkovälitteisiä

2 Käytän tarkastelemini metsäkeskusteluihin osallistuvista keskustelijoista yleisluontoista käsitettä käyttäjä. Mielestäni käyttäjä kuvaa parhaiten verkon käyttäjiyyttä eli toimijuutta, joka pitää sisällään monipuolisen toimijaroolien kirjon (Kangaspunta 2024).

keskusteluympäristöjä, joiden keskustelut ovat vapaasti luettavissa. Näiden alustojen erottelussa keskeisiä kysymyksiä ovat, 1) millaisesta asetelmasta keskustelu viriää, 2) onko alusta luonteeltaan *aiheohjautuva* vai *mielitymsohjautuva* ja 3) millainen keskustelukulttuuri alustalla on.

(1) Verkkokeskusteluiden tutkimuksessa toisistaan on usein erotettu käyttäjienväliset keskustelut erilaisilla keskusteluareenoilla ja foorumeilla sekä sisällöntuottajien sisältöön liittyvä kommentointi esimerkiksi verkkomedian kotisivuilla. Keskustelukonteksteja erottaa niiden lähtökohta: keskustelunavauksen tekee joko käyttäjä itse tai sisällöntuottaja. (Kangaspunta 2020.) Huomionarvoista kuitenkin on, etteivät käyttäjien kommentit sisällöntuottajien tarjoamissa konteksteissa kohdistu vain alkuperäiseen sisältöön, esimerkiksi verkkolehden uutiseen, vaan ne kohdistetaan myös muille käyttäjille ja/tai laajasti keskustelun kuvitellulle kokonaisuudelle (Kangaspunta 2024).

(2) Verkon keskusteluareenat voidaan myös jakaa niin sanottuihin aiheohjautuviin (engl. *issue-driven*) ja mielitymsohjautuviin (*preference-driven*) (Jakob ym. 2021). Aiheohjautuvia alustoja ovat etenkin valtamedian viralliset verkkosivut ja sosiaalisen median sivut. Näiden alustojen keskusteluille on tyypillistä erimielisyys, näkemysten kirjo ja keskustelijoiden heterogeenisyys. Mielitymsohjautuvia alustoja ovat puolestaan tietyn aihepiirin määrittämät keskusteluareenat, muun muassa Facebookin poliittiset ryhmät (engl. *partisan civic organizations*) ja vaihtoehtomedian kotisivut. Alustojen keskusteluille on tyypillistä jaetut kiinnostuksen kohteet ja mielitykset sekä näkemysten homogeenisyys. (Mt.) Jako on karkea, mutta se auttaa ymmärtämään erilaisten alustojen ja keskusteluiden lähtökohtia.

(3) Alustojen eroja on tarpeen tarkastella myös niille muodostuneen keskustelukulttuurin kautta. Ensinnäkin keskustelukulttuuria muovaavat erilaiset rajoitukset, kuten rekisteröitymispakko, nimimerkin tai oman nimen käyttö sekä moderointi. Esimerkiksi nimettömyyden on todettu lisäävän epäasiallista kielenkäyttöä (Santana 2014). Toiseksi verkkouutisten kommentoinnin osalta ratkaisevaa on, millaisen journalistisen sisällöntuottajan tarjoamalla alustalla keskustelua käydään. Esimerkiksi monet uutisia kommentoivat käyttäjät kokevat, että niin sanotun laatumedian virallisten verkkosivujen keskustelukulttuuri on säilyttään korostuneen asiallista verrattuna iltapäivälehtien (ja sosiaalisen median) kommentointiin. (Kangaspunta 2024; ks. mediaan liittyvien asenteiden osalta myös Matikainen ym. 2020.)

Nämä alustojen erot ja niiden taustasyyt kietoutuvat monimutkaisesti yhteen. Verkkovälitteisen metsäkeskustelun kannalta olennaista on, että erilaiset alustat pitävät sisällään erilaisia keskusteluita ja niillä keskustelee usein myös taustoiltaan ja tavoitteiltaan erilainen käyttäjien ryhmä.

Aineisto ja menetelmät

Tavoitteenani on tarkastella metsäkeskustelua mahdollisimman monipuolisesti ja erilaiset kansalaiskeskustelun kontekstit huomioiden. Tutkimukseni kokonaisuaineisto (taulukko 1) pitää sisällään käyttäjien välisiä keskusteluita ja journalistiseen sisältöön perustuvaa kommentointia yhteensä kuudella suomenkielisellä alustalla: Helsingin Sanomien (HS), Ilta-Sanomien (IS), Yleisradion (Yle) ja Metsälehdin verkkosivuilla, Suomi24-sivustolla sekä Suomen luonnonsuojeluliiton (SLL) Facebook-sivulla³. HS, Yle, IS ja Suomi24 edustavat tässä kokonaisuudessa aiheohjautuvia alustoja, joiden käyttäjät ovat asenteiltaan ja taustoiltaan heterogeenin ryhmä. Metsälehti ja SLL:n Facebook-sivu edustavat

3 Verkkoaineiston tallentamisessa ja analyysissä on huomioitu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan uusimmat tutkimuseettiset periaatteet. Aineistonkeruu ja tutkimuksen toteuttaminen ovat saaneet Tampereen alueen ihmistieteiden eettiseltä lautakunnalla puoltavan lausunnon syksyllä 2023. Käyttäjien tunnistettavuuden välttämiseksi artikkelissa ei käytetä suoria aineistositaatteja. Keskusteluaineiston keruuseen ja väliaikaiseen tallentamiseen on saatu osalta alustoista lupa. Muilta alustoilta aineisto on analysoitu ilman, että alkuperäistä keskusteluaineistoa on tallennettu sivuston ulkopuolelle.

Taulukko 1. Tutkimusaineisto.

Table 1. Research material.

Alusta	Keskustelun lähtökohta		Alustan ohjautuvuus		Moderointi		Tarkastellut kommentit- ketjut/ keskustelut yhteensä	Tarkastellut kommentit yhteensä
	Journalistinen	Käyttäjälähtöinen	Aihe	Mielymys	Ennakko	Jälki		
HS	x		x		x		15	661
Yle	x		x		x		15	1444
IS	x		x		x		8	276
Suomi24		x	x			x	23	693
Metsälehti		x		x		x	15	1437
SLL		x		x		x	16	525
Yhteensä	3	3	4	2	3	3	92	5036

mielitysohjautuvia alustoja, joiden äärelle käyttäjät hakeutuvat tietyn teeman takia. HS, Yle ja IS edustavat luonteeltaan erilaisia journalistisia sisällöntuottajia (laatumedia vs. iltapäivälehti). SLL:n Facebook-sivulla monet julkaisuista ovat ympäristöjärjestön omia avauksia eli myös SLL voidaan tulkita sisällöntuottajaksi. Metsälehdessä ja Suomi24:n keskustelut ovat sen sijaan lähtökohdiltaan käyttäjälähtöisiä. (Taulukko 1). Suomi24 on alustoista ainoa, jolla keskusteluun voi halutessaan osallistua ilman rekisteröitymistä ja nimimerkkiä tai omaa nimeä eli täysin anonyymisti.

Valitsin jokaiselta alustalta kommentoiduimmat metsäaiheiset keskustelut vuodelta 2023. HS:n, Ylen ja IS:n uutisia hain aluksi verkkosivujen hakutoiminnolla hakusanalla ”metsä*”, ja valitsin edelleen uutiset, joissa metsä oli keskiössä. HS:n ja Ylen osalta valitsin kommentoiduimmat 15 uutista. IS:stä otin tarkasteluun kaikki vuoden 2023 metsään liittyvät uutiset. (Taulukko 1.)

Metsälehdessä verkkosivuilla on mahdollisuus kommentoida uutisia, mutta käyttäjien välinen keskustelu on sivustolla selvästi isommassa roolissa. Päätin tarkastella keskusteluosiota, ja valitsin aihealueista metsänhoitoon, metsänomistukseen ja luontoon liittyviä keskusteluita. Rajasin tarkastelun kohteeksi suosituimmista keskusteluista ne puheenvuorot, jotka oli jätetty vuoden 2023 aikana. SLL:n Facebook-sivujen keskusteluista tarkastelin kommentoiduimpia metsään liittyviä julkaisuja vuodelta 2023. Suomi24-sivustolta valitsin metsänhoito- ja ympäristönsuojelu-keskusteluosioiden vuoden 2023 metsäaiheisista keskusteluista kommentoiduimmat. Alustava aineisto käsitti yhteensä 92 uutista ja keskustelua. Tarkastelin tekstiaineistoa laadullisen analyysin keinoin ja toteutin neljä analyttistä lukukierrosta, joiden myötä analysoitavien kommenttien määrä rajautui noin 5000:een. (Taulukko 1.)

Ensimmäisellä lukukierroksella tunnistin keskustelun kannalta olennaiset kommentit koko aineistosta. Ymmärrettävästi keskusteluissa puitiin myös aiheita, jotka eivät ole tutkimuksen tavoitteiden näkökulmasta olennaisia, ja tunnistamisprosessi rajasi tämän aineksen analyysin ulkopuolelle. Osassa Ylen ja Metsälehdessä keskusteluista kommentteja oli jopa tuhansia, joten rajasin tarkasteluun olennaisista kommentteista ensimmäiset 120 per ketju.

Toisella lukukierroksella tarkastelin kahden kommentoiduimman keskusteluketjun olennaisia kommentteja jokaiselta alustalta. Pyrin tunnistamaan arvioidut asiantuntijat ja jaetut arvot. Tämä analyysin ensimmäisen vaiheen luokittelu edustaa varsin perinteistä sisällönanalyysia (Tuomi & Sarajärvi 2018). Kysyin jokaiselta kommentilta seuraavat kysymykset:

- Kuka on asiantuntija?
- Kuka ei ole?
- Millaisia arvoja kommentista on tunnistettavissa?

Kolmannella lukukierroksella otin tarkasteluun kaikki olennaiset kommentit koko aineistosta (taulukko 1). Pyrin tunnistamaan asiantuntijuuteen liittyviä strategioita, ja yhdistin sisällönanalysiin diskurssianalyttisiä lähtökohtia. Tarkasteluni kohteena oli se, miten kielenkäytön kautta tuotetaan asiantuntijuuteen liittyviä merkityksiä (Jokinen ym. 1993; Pietikäinen & Mäntynen 2015). Kysyin jokaiselta kommentilta seuraavat kysymykset:

- Kenen asiantuntijuutta kommentissa tuotetaan ja/tai mitätöidään?
- Millaisia strategioita asiantuntijuuden tuottamisessa ja/tai mitätöimisessä hyödynnetään?
- Mihin arvoon/arvoihin asiantuntijuuden tuottaminen/mitätöiminen perustuu?

Vuimeisellä lukukierroksella tarkistin ja täydensin hahmottelemiani strategioita. Yritin myös tunnistaa strategioiden ja arvojen kytkeytymistä ja vuorovaikutteisia suhteita.

Analyysin ensimmäinen vaihe: asiantuntijatahot ja jaetut arvot

Metsäkeskustelun asiantuntijatahot

Ympäristökysymyksissä luonnontieteillä on ymmärrettävästi ollut keskeinen asiantuntija-positio etenkin silloin, kun aiheena ovat ympäristöön liittyvät ongelmat ja riskit (Pellizzoni 2011, 765; Lidskog & Sundqvist 2018, 310). Metsäkeskustelun kokonaiskuvassa luonnontiede on kuitenkin vain yksi asiantuntija muiden joukossa. Tunnistin aineistoistani analyysin perusteella kahdenlaisia asiantuntijatahoja ja niiden asiantuntijuuteen liittyvää kielellistä määrittelyä. Keskusteluista erottuivat viralliseen metsäkeskusteluun paikallistuvat *viralliset asiantuntijat* ja virallisen keskustelun ulkopuoliset *kansalaiskeskustelun asiantuntijat*. Ryhmittelin viralliset asiantuntijatahot viideksi kokonaisuudeksi: 1) metsäala kokonaisuutena, 2) viranomaistahot ja päättäjät, 3) tutkijat, tutkimuslaitokset ja (luonnon)tiede yleisesti, 4) luonnonsuojelujärjestöt ja luonnonsuojelijat yleisesti sekä 5) media, uutiset ja journalistit. Metsäalan osalta erotin vielä 1a) metsätalouden ja -teollisuuden edustajat, 1b) metsänhoitoyhdistykset sekä 1c) yksityiset metsänomistajat. Viranomaistahot ja päättäjät pitävät sisällään valtion ja kunnat yleisesti, poliittiset päättäjät, ministeriöt, virkamiehet, Metsähallituksen sekä Elyn ja muut valvovat viranomaiset.

Kansalaiskeskustelusta erotin 1) käyttäjät itse asiantuntijoina ja 2) muut/kansalaiset asiantuntijoina. Muiden asiantuntijuudessa ei ole kyse pelkästään konkreettisista saman kommenttiketjun kansakeskustelijoista, vaan laajemmin virallisen keskustelun ulkopuolelle paikallistetuista muista, esimerkiksi paikallisista asukkaista, ei-metsänomistajista tai laajasti kansalaisista. Metsänomistajat sen sijaan tunnistettiin sekä virallisen metsäkeskustelun että kansalaiskeskustelun osapuoliksi.

Jaetut arvot

Analyysin perusteella keskusteluista on tunnistettavissa jaettuja arvoja, jotka kytkeytyvät asiantuntijuuden tuottamiseen ja mitätöimiseen. Hyödynsin metsäkeskustelun asiantuntijuuskiistaan liittyvien arvojen (Joutsenvirta 2006; ks. myös Halla ym. 2020; Kietäväinen ym. 2023) ja asiantuntijuuden ominaispiirteiden muodostamaa kokonaisuutta, jota täydensin aineistolähtöisesti. Tunnistin lopulta viisi jaettua arvokokonaisuutta: 1) tieto, 2) järki, 3) luotettavuus, 4) vastuullisuus ja 5) moraalit. Nämä ilmenivät aineistoissani varsin kirjavasti ja suhteessa toisiinsa. (Ks. taulukko 2.)

(1) Tietoon pohjautuvia arvoja ovat tosieto sekä tietotaito ja kokemuksellinen tieto. Tosietoon viitattiin esimerkiksi tilastojen, faktojen ja numeroiden kautta, tieteellisenä tutkimuksena ja itsestäänselvytenä. Joutsenvirta (2006, 134–135) kutsuu tätä puhetapaa ”tosiasiapuheeksi”. Tietotaito ja kokemuksellinen tieto ilmenivät aineistoissani ammatillisena osaamisena sekä kokemusperäisenä tietona ja osaamisena. Havainnot asettuvat isolta osin vuoropuheluun Saariston (2000) määrittelemän metsänomistajien keinotaitajuuden ja Saarikosken (2004) tunnistaman paikallisten asukkaiden arkitiedon kanssa.

(2) Järjen osalta erottuivat järkipärisyys ja kognitiiviset kyvyt (älykkyys). Järkipärisyys liittyi ennen kaikkea rationaalisuuteen eli siihen, onko jossakin väitteessä tai ratkaisussa järkeä tai voidaanko niiden taustalta tunnistaa järkeilyn prosessi. Joutsenvirran (2006) mukaan järkeilyn arvostus (tunteilun vastakohtana) on myös niin sanotussa virallisessa metsäkeskustelussa tyypillistä. Kognitiivisiin kykyihin liittyvissä viittauksissa korostuivat älykkyys ja kokonaisuusien laaja-alainen tarkastelu sekä niiden vastakohtina tyhmyys tai vähä-älyisyys ja kapeakatseisuus. Kognitiivista kykyä edusti myös ymmärrys oman asiantuntemuksen rajallisuudesta. Kiinnostavaa on, että aikaisemmassa asiantuntijuuden kielelliseen määrittelyyn liittyvässä tutkimuksessa kognitiiviset kyvyt tai älykkyys eivät ole nousseet merkittävään rooliin⁴.

(3) Luotettavuus määrittyi aineistoissani muun muassa rehellisyytenä, totuuden puhumisena, avoimuutena, puolueettomuutena ja lahjomattomuutena. Luotettavuuteen kielellisesti tuotettuna arvona liittyy vahvasti moraalinen ulottuvuus, johon esimerkiksi Joutsenvirta (2006) viittaa totuuden moraalidiskurssina.

(4) Vastuullisuus ilmeni viittauksina taloudelliseen, sosiaaliseen, ekologiseen ja yhteiskunnalliseen vastuuseen. Taloudellinen vastuu näyttäytyi ensisijaisesti kansantaloudellisena kysymyksenä ja kysymyksenä metsänomistajien toimeentulosta. Sosiaalinen vastuu ilmeni suhteessa ihmisten hyvinvointiin, esimerkiksi viittauksina lähiluonnon terveysvaikutuksiin. Ekologisella vastuulla viitattiin luonnon itseisarvoon ja sen tunnustamiseen sekä luontoarvojen huomioimiseen metsänhoidossa. Vastaavasti Joutsenvirta (2006) on tunnistanut vastuun osalta talousdiskurssin, sosiaalisen vastuun diskurssin ja suojeludiskurssin. Näiden kolmen vastuun kokonaisuutena näyttäytyi aineistoissani kiinnostavasti kestävä kehitys, joka on perinteisesti ymmärretty ekologisen, taloudellisen ja sosiaalisen kestävyuden kokonaisuutena (esim. Ympäristöministeriö). Yhteiskunnalliseen vastuuseen viitattiin suhteessa lakien noudattamiseen sekä erilaisten toimijoiden yhteiskunnalliseen asemaan ja velvollisuuksiin. Yhdessä erilaiset vastuut kytkeytyivät myös kysymykseen asiantuntijoita ohjaavista eettisistä periaatteista ja asiantuntijuuden rajoista.

(5) Moraali ja ennen kaikkea moraalittomuus näyttäytyi aineistoissani pääsääntöisesti asiantuntijoita ohjaavien eettisten periaatteiden ja muiden arvojen vastaisena toimintana, jota ohjaa yksilön tai yhteiskunnallisen toimijan puutteellinen moraalit ja/tai kyvyttömyys kantaa vastuuta (vrt. esim. totuuden moraalidiskurssi, Joutsenvirta 2006).

Analyysin toinen vaihe: kielellinen kamppailu asiantuntijuudesta

Edellä kuvatut ensimmäisen vaiheen löydökset muodostivat pohjan analyysin toiselle vaiheelle. Keskityin jaettujen arvojen varaan rakentuviin kielellisiin strategioihin, joilla käyttäjät kansalaiskeskusteluissa pyrkivät tuottamaan ja ylläpitämään (legitimaatio ja relegitimaatio) ja/tai mitätöimään (delegitimaatio) tunnistettujen asiantuntijatahojen legitimiä asiantuntijuutta sekä yhteiskunnallisena toimijana että metsäkeskustelun osapuolena. Tunnistin yhteensä kolme diskursiivista strategiaa, joiden määrittelyssä ja nimeämisessä hyödynsin aikaisempaa tutkimustani (Kangaspunta 2018; ks. myös Vaara 2014). Tunnistamani strategiat olivat 1) *autorisointi*, jossa asiantuntijuus perustuu ennen kaikkea

⁴ Joutsenvirta (2006) on kuitenkin tunnistanut oppimisen diskurssin yhteydessä kielellisen toiminnan, jossa määrittelyn kohteena on ”ymmärtämiseen liittyvä pysyvä taito”.

tiedollisiin arvoihin, osaamiseen ja/tai tunnistettuun asemaan; 2) *rationalisointi*, jossa asiantuntijuus perustuu järkeen ja järkeilyyn; sekä 3) *moralisointi*, jossa asiantuntijuus kumpuaa vastuullisuudesta, luotettavuudesta sekä yleisesti arvojen ja eettisten periaatteiden noudattamisesta. Näiden rinnalla kulkivat 4) *tarinallistaminen* (Vaara 2014; Kangaspunta 2018) ja aikaisempaa strategiakokonaisuutta täydentävä 5) *kompromissipuhe*. Tarinallistamisen ja kompromissipuheen avulla yhdistettiin, täydennettiin ja vastustettiin muita strategioita. Strategiat asettuivat usein keskenään vahvaan vuoropuheluun, ja niitä hyödynnettiin keskusteluissa myös rinnakkain. (Taulukot 2 ja 3.)

Diskursiiviset strategiat

Esittelen seuraavassa tunnistamani viiden strategian ydinsisällön. Kokonaisuus on kuvattu yksityiskohtaisesti taulukkoihin 2 ja 3.

(1) Autorisointi

Analyysin perusteella jaoin autorisoinnin – aikaisemmista tutkimuksista (Vaara 2014; Kangaspunta 2018) osittain poiketen – tosietoon, asemaan ja tietotaitoon/kokemukseen/osaamiseen perustuvaksi. Ensinnäkin asiantuntijuutta tuottava autorisointi ilmeni aineistoissani viittauksina asiantuntijoiden tuottamaan tosietoon metsäkeskustelulle keskeisenä arvona. Toisin sanoen, *metsäkeskustelun asiantuntijalta edellytetään kykyä tuottaa, omaksua ja/tai jakaa tosietoa, ja tällainen kyky myös tulkitaan osoitukseksi asiantuntijuudesta*. Erotin edelleen sen, miellettiinkö tosieto tutkimuksen kautta tuotetuksi tosiasiksi eli tieteellisen tiedon viitekehyyksessä vai itsestäänselvyydeksi ilman viittausta tutkimuksiin. Tieteellisten tosiasioiden varaan rakentuvaan asiantuntemukseen viitattiin kommentteissa kirjaimellisesti sanaparilla ”tutkimusten perusteella”, linkkien ja lähteiden muodossa, numeroina ja tilastoina sekä puheena faktoista eli tosiasiapuheen (Joutsenvirta 2006, 134–135) viitekehyyksessä. Nämä havainnot palautuvat tietyltä osin myös perinteiseen käsitykseen tiedollisesta auktoriteetista ja asiantuntijuudesta (Väliverronen 2016, 52). Itsestäänselvyyksiin viittaaminen tuotti puolestaan laajempaa käsitystä asiantuntijoiden joukosta. Kommentteissa viitattiin yleisesti vakiintuneisiin käsityksiin, yleissivistykseen ja enemmistön ymmärrykseen eli tieteellistä asiantuntemusta laveampaan kollektiiviseen tiedolliseen asiantuntemukseen.

Toiseksi asiantuntijuutta autorisoitiin metsäkeskustelussa aseman avulla, eli *asiantuntijalta edellytetään tiettyä tunnustettua positiota, josta hän osallistuu keskusteluun, ja tämä positio tulkitaan myös itsessään osoitukseksi asiantuntijuudesta*. Erotin toisistaan yhteiskunnallisen aseman, metsänomistuksen, kansalaisuuden ja paikallisen asukkaan position. Näistä jokaiseen kytkeytyi Houtbeckersinkin (2023) tunnistama rajaava kysymys siitä, kenellä on, pitäisi olla tai ei pitäisi olla oikeus osallistua metsäkeskusteluun. Lisäksi positiot kutsuivat keskusteluun erilaisia vastuita ja niihin liittyvää kamppailua (ks. moralisointi). Palaan näihin seuraavissa alaluvuissa.

Kolmanneksi autorisointia tehtiin kokemuksiin ja käytännön osaamiseen vedoten, eli *asiantuntijalta voidaan edellyttää osaamista, tietotaitoa ja/tai kokemusta, joita muilla ei välttämättä ole*. Tämä osaaminen kytkeytyy edellä kuvattuihin positioihin eli siihen, mistä asemasta keskusteluun osallistutaan. Myös tässä kielellisessä määrittelyssä on kyse siitä, ”*kenellä on osaamista kommentoida metsäasioita?*” (Houtbeckers 2023, 7), ja käänteisesti siitä, kenellä ei. Erotin edelleen puheen asiantuntijan ammatillisesta tietotaidosta ja osaamisesta sekä käytännön kokemuksellisesta tiedosta ja osaamisesta. Keskusteluissa puitiin etenkin metsäalan toimijoiden ja koko alan ammatillista yleisosaamista, johon viitattiin toistuvasti ”maailman parhaana metsänhoitona”. Lisäksi keskusteluissa arvioitiin luontoasiantuntijoiden, kuten yksityisten luontokartoittajien, ammatillista osaamista. Käytännön osaamiseen ja kokemukselliseen tietoon viitattiin etenkin paikallisten asukkaiden (Saarikoski 2014) ja yleisesti kansalaisten kokemusasiantuntijuuden (Väliverronen 2016, 53) ja/tai yksityisten metsänomistajien keinotaitajuuden (Saaristo 2000) viitekehyyksessä.

Mitätöivä autorisointi toimi käänteisesti, mutta samoihin arvoihin perustuen. Tämä näkyi varsin konkreettisesti tiettyjen asiantuntijatahojen kohdalla, ja syvennyn havain-toihin seuraavissa alaluvuissa. Autorisoinnin vastustuksessa hyödynnettiin myös mitätöivää moralisointia ja tarinallistamista, joiden kautta pyrittiin kyseenalaistamaan asiantuntijoiden tuottaman tositetiedon paikkansapitävyys, asiantuntijan tunnistettu asema sekä asiantuntijan osaaminen ja/tai kokemukset.

(2) Rationalisointi

Rationalisoinnissa asiantuntijuus perustuu ensisijaisesti järkiperaisten arvojen kokonaisuudelle. Toisin sanoen, *metsäkeskustelun asiantuntijalta odotetaan järkevyyttä, järkeilyä ja loogisuutta ja/tai kognitiivisia kykyjä*. Kommenteissa viitattiin ensinnäkin asiantuntijatahojen järkevyyteen ja loogisuuteen sekä asiantuntijoiden loogisen järkeilyn lopputulokseen jonakin metsäkeskustelulle tärkeänä tietona ja/tai ymmärryksenä. Lisäksi järki ja järkeily kuvattiin toistuvasti ei-toivotun tunteilun ja sen varaan rakentuvan moralisoinnin ja/tai tarinallistamisen vastakohtiksi (ks. järkeilyyn liittyen esim. Joutsenvirta 2006, 102–103). Mitätöivässä rationalisoinnissa keskustelun osapuolia myös syytettiin tyypillisesti järjestömyydestä ja epäloogisuudesta.

Toiseksi rationalisoinnissa viitattiin asiantuntijoiden kognitiivisiin kykyihin esimerkiksi älykkyytenä ja ymmärryksenä sekä kokonaiskuvan hahmottamiskyynä ja laajakatseisuutena. Tässä yhteydessä rationalisointi kytkeytyi usein tositetietoon perustuvaa autorisointiin; älykäs ja järkeilevä asiantuntija kykenee yhdistämään tositetietoa laajasti. Lisäksi esille nousi vaatimus oman asiantuntemuksen rajojen ymmärtämisestä osoituksena järkevyydestä. Mitätöivässä rationalisoinnissa asetelma kääntyi toisin päin; keskusteluissa epäiltiin esimerkiksi asiantuntijatahojen kognitiivisia kykyjä ja kykyä ymmärtää asiantuntemuksensa rajat.

Rationalisoinnin kautta pyrittiin myös määrittelemään uudelleen ongelmia ja ratkaisuja eli järkeilemään sitä, mistä metsäkeskustelussa on oikeastaan kysymys ja mitä sen kautta pitäisi saavuttaa. Tämä kielellinen keino edusti ennen kaikkea keskustelijoiden oman asiantuntemuksen tuottamista.

(3) Moralisointi

Siinä missä autorisointi ja rationalisointi perustuvat selvästi tiedon ja järjen arvoille, moralisointi kutsuu keskusteluun kaikki muut arvot eli luotettavuuden, vastuullisuuden ja moraalin. Moralisointi on lähtökohdiltaan selvästi mitätöinti-strategia (Vaara 2014), mutta se toimii myös asiantuntijuuden tuottamisessa (Joutsenvirta 2006). Kielellisessä kamppailussa on kyse ennen kaikkea siitä, millaisia vastuita ja eettisiä periaatteita asiantuntijan odotetaan ottavan huomioon. Keskusteluissa korostuivat ensinnäkin taloudellinen, sosiaalinen, ekologinen ja yhteiskunnallinen vastuu. Näistä jokainen ilmeni varsin kirjaimellisesti viitauksina esimerkiksi ihmisten hyvinvointiin (sosiaalinen), toiminnan laillisuuteen ja asiantuntija-aseman rajallisuuteen (yhteiskunnallinen), metsäalan kansantaloudelliseen merkitykseen (taloudellinen) sekä luonnon itseisarvoon (ekologinen). Toisin sanoen, *metsäkeskustelun asiantuntijan odotetaan ottavan huomioon tietyt vastuut* (ks. vastuun diskursseista Joutsenvirta 2006). Kansalaiskeskustelun osapuolet ovat kuitenkin erimielisiä siitä, millainen näiden vastuiden painoarvo on.

Toiseksi moralisoinnissa korostui se, että *asiantuntijalta edellytetään luotettavuutta*, johon esimerkiksi Joutsenvirta (2006) on viitannut totuuden moraalidiskurssina. Kommenteissa viitattiin toistuvasti totuuteen sekä asiantuntijan rehellisyyteen, puolueettomuuteen ja avoimuuteen tai vastakohtaisesti epäluotettavuuteen, ideologisuuteen ja salailuun. Tältä osin moralisointi kytkeytyi myös autorisointiin ja rationalisointiin eli siihen, miten luotettavasti ja avoimesti etenkin tieteellistä tietoa tuotetaan.

Kolmanneksi moralisointi tuotti asiantuntijuuteen liittyvää moraalista vastakkainasettelua, mitä voidaan pitää ympäristökeskustelulle tyypillisenäkin (Joutsenvirta 2006; Vaara 2014; Kangaspunta 2018). Näissä kamppailuissa asiantuntijuus laajeni kysymykseksi hyvästä ja pahasta sekä erilaisten vastuiden ja arvojen tärkeysjärjestyksestä. Toisin sanoen, *asiantuntijan odotetaan asettuvan tiettyjen eettisten periaatteiden taakse*. Keskustelijoiden oma asenteellinen positio oli ymmärrettävästi ratkaisevassa roolissa siinä, millaista vastuiden ja arvojen marssijärjestystä he tässä yhteydessä korostivat ja millaista vastustivat. Mitätöivässä moralisoinnissa viitattiin esimerkiksi yhtäältä metsäalan ahneuteen ja toisaalta luonnonsuojelijoiden toiminnan laittomuuteen eli yleisesti vastuuttomuuteen.

Taulukko 2. Asiantuntijuuden tuottamisen ja mitätöimisen diskursiiviset strategiat

Table 2. Discursive strategies of producing and invalidating expertise

Strategia	Arvo	Tarkemmin	Ilmenee kommentteissa viittauksina esimerkiksi:
Tuottava ja mitätöivä autorisointi	Tositieto	Tieteellinen/ tutkittu tositieto	<ul style="list-style-type: none"> • ”Tutkimusten mukaan” • Linkit ja lähteet • Numerot ja tilastot • Faktat • Tiedon suhteellisuus, tieteellisten menetelmien puutteet
		Itsestäänselvyys	<ul style="list-style-type: none"> • Vakiintunut käsitys • Enemmistön näkemys • ”Tosiasia”
	Asema	Yhteiskunnallinen asema (virallinen)	<ul style="list-style-type: none"> • Kenellä on oikeus osallistua metsäkeskusteluun? • Asiantuntemuksen rajallisuus
		Metsänomistus	
		Kansalaisuus	
		Paikalliset asukkaat	
Tietotaito, kokemusperäinen tieto ja käytännön osaaminen	Ammatillinen osaaminen ja tietotaito	<ul style="list-style-type: none"> • Metsäalan toimijoiden osaaminen/ osaamattomuus • ”Maailman paras metsänhoito” • Luontoasiantuntijoiden (esim. kartoittajat) osaaminen/osaamattomuus 	
	Käytännön osaaminen ja tietotaito sekä kokemusperäinen tieto	<ul style="list-style-type: none"> • Metsänomistajien omat kokemukset, käytännön osaaminen ja tietotaito sekä konkreettiset esimerkit (keinotaitajuus) • Paikallisten asukkaiden kokemukset ja arkitieto 	
Tuottava ja mitätöivä rationalisointi	Järki ja järkiperäisyys	Järkevyys	• Järkevyys vs. järjettömyys
		Järki, järkeily ja loogisuus	<ul style="list-style-type: none"> • Loogisuus vs. epäloogisuus • Syy-seuraussuhteet loogisen järkeilyn lopputuloksena • Järki vs. tunteet ja tunteilu
		Kognitiiviset kyvyt	<ul style="list-style-type: none"> • Älykkyyt vs. ymmärtämättömyys ja tyhmyys • Kokonais kuvan hahmottaminen ja laajakatseisuus vs. asioiden yksipuolinen tarkastelu ja kapeakatseisuus • Asiantuntijuuden rajallisuuden ymmärtäminen
	Ongelmat ja ratkaisut	<ul style="list-style-type: none"> • Ongelmien uudelleenmäärittely • Ratkaisujen ehdottaminen 	

Taulukko 2. jatkuu.

Table 2. continues.

Strategia	Arvo	Tarkemmin	Ilmenee kommentteissa viittauksina esimerkiksi:
Tuottava ja mitätöivä moralisointi	Vastuu (arvot), eettiset periaatteet	Sosiaalinen	<ul style="list-style-type: none"> • Keskustelijan omat negatiiviset tunteet • Ihmisten hyvinvointi, lähimetsien merkitys • Yhteiset metsät, luonto kuuluu kaikille
		Taloudellinen	<ul style="list-style-type: none"> • Metsätalouden kansantaloudellinen merkitys • Metsänhoito elinkeinona • Yksityisomaisuuden itseisarvo
		Ekologinen	<ul style="list-style-type: none"> • Luonnon itseisarvo • Ihminen on osa luontoa • Lajien uhanalaisuus • Suomen luonnon biodiversiteetti • Talousmetsien biodiversiteetti vs. vanhojen metsien biodiversiteetti • Talousmetsät hiilinieluna vs. vanhat metsät hiilinieluna
		Edelliset yhdessä	<ul style="list-style-type: none"> • Kestävä luonnonvarojen käyttö, asiantuntijuuden rajat
		Yhteiskunnallinen	<ul style="list-style-type: none"> • Laillisuus vs. laittomuus • Yhteiskunnalliset tehtävät ja vastuut, asiantuntijuuden rajat
	Luotettavuus, eettiset periaatteet	<ul style="list-style-type: none"> • Luotettavuus vs. epäluotettavuus • Rehellisyys, avoimuus ja läpinäkyvyys vs. valehtelu ja salailu • Puolueettomuus vs. ideologisuus 	
Talous vs. luonto vastakkainasettelu (hyvä vs. paha)	<ul style="list-style-type: none"> • Metsänhoito vs. suojele: metsänomistajat/ metsänhoito kansakunnan pelastajana vs. luonnonsuojelijat sankareina • Avohakkuut vs. jatkuva kasvatus: avohakkuut metsien kasvun mahdollistajana vs. jatkuva kasvatus metsän pelastavana kompromissina 		

(4) Tarinallistaminen

Analyyysin perusteella tarinallistamista ei hyödynnetä asiantuntijuuden tuottamisessa samantyyppisessä itsenäisessä roolissa kuin perinteisesti ymmärretyn legitimitetin tuottamisessa (Vaara 2014). Tarinallistaminen ilmeni keskusteluissa ensisijaisesti muiden strategioiden rinnalla sekä niitä täydentävänä ja yhdistelevänä tehokeinona. Metsäkeskustelun kokonaisuudessa kyse on yhtäältä siitä, *millaisia väistämättömyyksiä ja syy-seuraussuhteita sekä tulevaisuuden uhkakuvia tai mahdollisuuksia asiantuntijoiden tuottamaan tietoon, osaamiseen, järkeilyyn ja ymmärrykseen vedoten voidaan esittää*. Toisaalta kyse on siitä, *millaisia väistämättömyyksiä ja syy-seuraussuhteita sekä tulevaisuuden uhkakuvia tai mahdollisuuksia asiantuntijan odotetaan tunnistavan ja ottavan huomioon*. Molemmat kysymyksenasettelut palautuvat kysymykseen siitä, millaisia arvoja, vastuita ja eettisiä periaatteita metsäkeskustelun asiantuntijan odotetaan kunnioittavan. Lisäksi ne herättävät kysymyksen asiantuntijan kognitiivisesta kyvystä hahmottaa metsäkeskustelun laajaa kokonaiskuvaa.

(5) Kompromissipuhe

Ympäristötutkimuksessa on yleisesti tunnistettu, että ympäristöongelmien ratkaiseminen edellyttää erilaisten alojen asiantuntemusta ja yhteistyötä (Joutsenvirta 2006, 19). Metsään liittyvästä kansalaiskeskustelusta tunnistamani kompromissipuhe kytkeytyy lähtökohdiltaan tähän ajatusmalliin. Ennen kaikkea se täydentää aikaisemman tutkimuksen perusteella muodostunutta legitimaatiostrategioiden kokonaisuutta (Vaara 2014; Kangaspunta 2018). Kompromissipuheen kautta pyritään tuottamaan kuvaa metsäkeskustelun asiantuntijuuden kirjosta ja laaja-alaisuudesta sekä nimensä mukaisesti kompromissien merkityksestä metsään liittyvissä keskusteluissa (Kietäväinen ym. 2023, 18; 46). Kompromissipuhe asetui tarkastelemissani keskusteluissa vuorovaikutussuhteeseen kaikkien muiden strategioiden kanssa; esimerkiksi metsäkeskustelun monimutkaisuuteen vetoamisessa asiantuntijalta edellytettiin tositietojen, järjelyn, vastuun ja puolueettomuuden huomioimista sekä tunteilun, moralisoinnin ja tarinallistamisen välttämistä. Tässä kielellisessä toiminnassa metsäkeskustelun asiantuntijuutta ei välttämättä lukittu yhdelle taholle, eikä ongelmiin esitetty yksiselitteisiä ratkaisuja (ks. harmonisoiva puhetapa, Takala ym. 2022). Asiantuntijuuden tuottamisen ja mitätöimisen kannalta olennaista on, että kompromissipuheen viitekehyksessä *asiantuntijuus edellyttää metsäkeskustelun kompleksisuuden ja oman asiantuntemuksen rajojen tunnistamista ja huomioimista*.

Taulukko 3. Asiantuntijuuden tuottamista ja mitätöimistä täydentävät diskursiiviset strategiat.

Table 3. The complementing discursive strategies of producing and invalidating expertise.

Strategia	Keskeinen kysymys/teema	Ilmenee kommentaissa viittauksina esimerkiksi:
Tarinallistaminen	Väistämättömyys ja syy–seuraussuhteet	<ul style="list-style-type: none"> • Metsä kasvaa aina takaisin vs. tuhottua luontoa ei saada takaisin • Metsien (luonnon) tuhoutuminen ja ihmiskunnan tuhoutuminen • Metsien museoituminen ja hiilinielujen romahtaminen • Aavistushakkuut • Kansantalouden romahtaminen
	Tulevaisuuden uhkakuvat	
Kompromissipuhe	Kokonaisuuden monimutkaisuus, ongelmien monimutkaisuus, ratkaisujen monimutkaisuus, metsäkeskustelun tulevaisuus, asiantuntemuksen rajallisuus	<ul style="list-style-type: none"> • Luonnontieteellisen tiedon monimutkaisuus • Luonnon ja ekosysteemien monimutkaisuus • Metsänhoidon monimutkaisuus • Erilaisten ratkaisujen kokonaisuus • Erilaiset metsänhoitotavat eri paikoissa • Tavoitteena kestävä luonnonvarojen käyttö • Yksipuolisuuden kritiikki • Ideologisuuden kritiikki • Tavoitteena asiallinen ja kuunteleva metsäkeskustelu, jossa mukana erilaiset asiantuntijatahot

Virallisten asiantuntijatahojen asiantuntijuus

Syvemmän seuraavaksi siihen, miten erilaiset strategiat ilmenivät suhteessa virallisiin asiantuntijatahoihin. Metsäalan asiantuntijuus on jaettu kolmeen eri osaan: (1.1) metsäyhtiöiden, (1.2) metsänhoitoyhdistysten ja (1.3) metsänomistajien asiantuntijuuteen. Muut tarkasteltavat asiantuntijatahot ovat (2) viranomaiset ja päättäjät, (3) tutkijat, tutkimuslaitokset ja tiede, (4) luonnonsuojelujärjestöt ja luonnonsuojelijat sekä (5) uutismaida.

(1.1) Metsäalan asiantuntijuus: metsäyhtiöiden ja -teollisuuden asiantuntijuus

Metsäyhtiöiden ja -teollisuuden asiantuntijuutta tuotettiin aineistoissani autorisoinnin ja ennen kaikkea moralisoinnin kautta. Asiantuntijuuden autorisointi näyttäytyi ensisijaisesti tietotaitoon eli ammatilliseen osaamiseen ja jossain määrin asemaan perustuvana, ja tältä osin tutkimus vahvistaa aikaisempien tutkimusten havaintoja (Joutsenvirta 2006; Kangaspunta 2018). Osaamisen osoituksena pidettiin ensinnäkin sitä, että tilastojen perusteella metsä kuutiomääräisesti kasvaa. Kiinnostavaa on, että todisteena metsän kasvusta hyödynnettiin usein muiden asiantuntijatahojen, esimerkiksi Luonnonvarakeskus Luken eli luonnontieteellisen tutkimuksen, tuottamaa tosietoa metsästä. Tältä osin autorisointi kohdistuikin sekä metsäyhtiöiden (tietotaito) että tiettyjen tutkimuslaitosten (tosieto) asiantuntijuuteen. Toiseksi metsäyhtiöiden asiantuntijuutta autorisoitiin metsäalan kansantaloudellisen merkityksen kautta; metsäalan taloudellinen merkitys toimi osoituksena sekä yhteiskunnallisesta asiantuntija- asemasta että alan tietotaidosta.

Autorisointia suuremmassa roolissa asiantuntijuuden tuottamisessa ja ylläpitämisessä oli kuitenkin moralisointi, etenkin viitteet vastuullisuudesta (vrt. Joutsenvirta 2006). Ensinnäkin metsäyhtiöiden korostettiin noudattavan lakia eli toimivan yhteiskunnallisesti vastuullisesti ja tältä osin asiantuntevasti. Toiseksi metsäyhtiöiden kuvattiin kantavan keskeistä taloudellista vastuuta, ja tässä yhteydessä esimerkiksi alan talousnäkömät nähtiin sekä osoituksena asiantuntijuudesta että osoituksena asiantuntemuksen puutteesta. Kolmanneksi erilaiset vapaaehtoiset sertifikaatit kuvattiin erityisenä osoituksena metsäyhtiöiden ekologisesta vastuullisuudesta eli eettisten periaatteiden noudattamisesta.

Näitä kielellisiä strategioita yhdistettiin ja edelleen vahvistettiin tarinallistamisen avulla. Keskusteluissa toistui melko tyypillinen viittaus suomalaisesta metsänhoidosta maailman parhaana, osana voitokasta kehityskulkua, joka tuottaa kaikille suomalaisille vaurautta ja hyvinvointia ja jossa metsänkäyttö ja talous ovat harmonisessa tasapainossa (Joutsenvirta 2006; Halla & Laine 2022; Houtbeckers 2023). Lisäksi metsän kasvusta pyrittiin luomaan tulevaisuudenkuvaa, jossa metsä ”kasvaa kohisten” hyvän metsänhoidon ansiosta ja jossa kasvava ja hoidettu metsä tuottaa luontoarvojen kannalta olennaista monimuotoisuutta sekä tärkeitä hiilinieluja.

Metsäyhtiöiden ja metsäteollisuuden asiantuntemusta pyrittiin puolestaan mitätöimään autorisoinnin, rationalisoinnin ja moralisoinnin avulla. Mitätöivässä autorisoinnissa oli kyse metsäalan talouteen ja tulevaisuuteen liittyvästä osaamisesta sekä alan yhteiskunnallisesta asemasta. Pertti Rannikon ja Tapio Määtän (2010, 10) mukaan metsäteollisuuden taloudellisen roolin pieneminen heijastuu yleisesti alan legitimizeettiin eli yhteiskunnalliseen hyväksyntään ja oikeutukseen. Vastaava kehitys on tunnistettavissa myös suhteessa metsäyhtiöiden asiantuntijuuteen. Tarkastelemissani keskusteluissa kyseenalaistettiin toistuvasti puhetta suomalaisesta metsäteollisuudesta kansantaloudellisena tukipilarina. Lisäksi etenkin se, ettei puun jatkojalostus pysy kotimaassa, toimi osoituksena alan tietotaidollisesta ja taloudellisesta epäonnistumisesta.

Mitätöivä rationalisointi kytkeytyi autorisointiin ja moralisointiin; metsäyhtiöitä ja niiden edustajia syytettiin kyvyttömyydestä ja haluttomuudesta ymmärtää ja huomioida luonnontieteellisiä tutkimustuloksia eli tieteellistä tosietoa.

Analyysin perusteella keskeisin mitätöimiskeino on silti mitätöivä moralisointi, jonka merkityksen kaivosteollisuuteen kohdistuvassa delegitimaatiossa tunnistin myös aikaisemmassa tutkimuksessani (Kangaspunta 2018). Ensinnäkin metsäyhtiöiden kuvattiin toimivan ekologisesti vastuuttomasti. Sertifikaatit nimettiin lähinnä viherpesuksi, ja metsäyhtiöiden kuvattiin yleisesti uhraavan luontoarvot talouden edessä (vrt. tarinallistaminen). Lisäksi esille nousivat laittomat toimet eli yhteiskunnallinen vastuu sekä ihmisten hyvinvoinnin ja sosiaalisten seikkojen ohittaminen eli sosiaalinen vastuu. Toiseksi mitätöivä moralisointi näyttäytyi puheena eettisistä periaatteista. Yhtiöiden kuvattiin tavoittelevan vain omaa etuaan eli toimivan ahneesti sekä suhteessa luontoarvoihin että metsänomistajiin.

Lisäksi metsäyhtiöitä kuvattiin toistuvasti epäluotettaviksi. Syytökset liittyivät suoranaiseen valehteluun, propagandan levittämiseen ja luonnontieteellisten tosiasioiden eli tiedollisten arvojen ohittamiseen.

Mitätöimispyrkimyksiä vahvistettiin edelleen tarinallistamisella, joka yhdisti erilaisia arvoja ja strategioita. Metsäyhtiöitä ja koko metsäalaa syytettiin ihmiskuntaa, metsiä ja luontoa uhkaavasta lopullisesta ja väistämättömästä tuhosta (ks. tunteisiin vetoamisesta Halla & Laine 2022), johon johtaa kokonaisuudessaan alan osaamattomuus, ymmärtämättömyys, vastuuttomuus ja moraalittomuus.

(1.2) Metsäalan asiantuntijuus: metsänhoitoyhdistysten asiantuntijuus

Analyysin perusteella metsänhoitoyhdistysten asiantuntijuutta tuotetaan ja mitätöidään kansalaiskeskusteluissa hyvin samanlaisin keinoin kuin metsäyhtiöiden ja metsäteollisuuden (ks. edellä). Tunnistin silti tiettyjä erityispiirteitä, jotka liittyvät nimenomaan metsänhoitoyhdistysten asiantuntijuuteen: Asiantuntijuutta tuottavassa autorisoinnissa korostui yhdistysten edustajien ammatillinen osaaminen, esimerkiksi käytännön kokemus erilaisista metsistä ja metsänkäsittelyn muodoista sekä tietotaito konkreettisissa puukaupoissa. Metsänhoitoyhdistysten kuvattiinkin toimivan metsäalalla ikään kuin sekä taloudellisenä osaajana että metsänhoidon osaajana. Lisäksi yhdistysten korostettiin puolustavan metsänomistajien etuja eli kantavan erityistä taloudellista ja yhteiskunnallista vastuuta. Mitätöivässä moralisoinnissa metsänhoitoyhdistyksiä kritisoitiin niiden kyvyttömyydestä kantaa tätä yhteiskunnallista ja taloudellista vastuuta; yhdistykset eivät pysty valvomaan metsänomistajien etuja metsäyhtiöiden painostuksen edessä. Tähän liittyen yhdistyksiä syytettiin valehtelusta ja metsäteollisuuden propagandan jakamisesta eli yleisesti epäluotettavuudesta.

(1.3) Metsäalan asiantuntijuus: metsänomistajien asiantuntijuus

Analyysin perusteella metsänomistajien asiantuntijuus rakentuu hieman edellä kuvatusta poikkeavin tavoin. Eroja selittävät sekä metsänomistajien yhteiskunnallinen asema metsäalalla että kahtalainen asema kansalaiskeskustelussa. Moni keskusteluun osallistuneista käyttäjistä asettui eksplisiittisesti tai implisiittisesti metsänomistajan positioon, ja heidän puheessaan tuotettu ja ylläpidetty metsänomistajan asiantuntijuus oli sekä henkilökohtaista että kollektiivista.

Joka tapauksessa metsänomistajien asiantuntijuutta tuotetaan ensisijaisesti autorisoinnin ja rationalisoinnin yhteispelin avulla. Autorisoinnissa korostuivat viittaukset kokemusperäiseen ja käytännön osaamiseen metsänhoidosta (ks. keinotaitajuudesta Saarikko 2000), ja tähän kytkeytyi rationalisoiva puhe metsänhoitoon liittyvästä ymmärryksestä ja järkeilystä (Halla & Laine 2022). Näkemyksiä vahvistettiin usein tarinallistamisen keinoin; oman ja muiden metsänomistajien asiantuntemuksen kuvattiin rakentuneen vuosikymmenten aikana. Konkreettiset viittaukset liittyivät esimerkiksi siihen, ettei metsää ole järkevää hoitaa huonosti. Lisäksi metsänomistajien enemmistön näkemys kuvattiin osoituksena kollektiivisesta kokemuksesta ja järkeilystä; metsänomistajat tietävät, miten metsää on järkevä hoitaa.

Asiantuntijuutta tuottava moralisointi kytkeytyi sen sijaan selvästi metsäalan yleiseen asiantuntijuuteen ja etenkin erilaisten vastuiden huomioimiseen (ks. edellä). Tämän vastuupuheen (Joutsenvirta 2006) rinnalla keskusteluissa korostuivat yksilön korkea moraalinen eli halu toimia oikein sekä metsänomistajien henkilökohtainen luontosuhde, jossa luontoarvoilla on keskeinen merkitys. Moralisointiin haettiin voimaa tarinallistamisesta, esimerkiksi omakohtaisista tunnekokemuksista omien metsien kasvun äärellä (ks. tunteisiin liittyen Halla & Laine 2022).

Metsänomistajien asiantuntijuuden mitätöimisessä näkyy niin ikään metsänomistajien kahtalainen asema. Yhtäältä mitätöiminen kohdistui yleisesti yksityisiin metsänomistajiin ja toisaalta keskusteluista paikallistettuihin kansakeskusteluihin. Mitätöivässä

rationalisoinnissa metsänomistajia kuvattiin (kognitiivisesti) kyvyttömiksi ymmärtämään luonnontieteitä, tieteellisiä tutkimustuloksia ja luonnon monimutkaista kokonaisuutta. Kokemusperäiseen tietoon vetoaminen, eli metsänomistajien oma autorisointipyrkimys, nimettiin osoitukseksi metsänomistajien kyvyttömyydestä ymmärtää oikean tieteellisen tiedon ja kokemusperäisen tiedon ero sekä oman asiantuntemuksensa rajallisuus. Lisäksi metsänomistajia syytettiin metsäteollisuuden propagandan jakamisesta eli kriittisen ajattelukyvyyn puutteesta. Metsänomistajien toimintaa kuvattiin myös yleisesti järjettömäksi, ja tätä vahvistettiin tarinallistamisella eli tulevaisuuden uhkakuvilla metsien ja luonnon tuhosta.

Mitätöivässä moralisoinnissa viitattiin muun muassa metsänomistajien vääristyneeseen luontosuhteeseen, jossa puut edustavat vain rahaa ja omaisuutta, sekä yleisesti yksilöiden löyhään moraaliin. Kiinnostavaa on, että pääsääntöisesti metsänomistajia kuitenkin syytettiin vastuuttomuudesta ja eettisten periaatteiden ohittamisesta samalla tavalla ja samoihin arvoihin perustuen kuin metsäyhtiöitä ja metsänhoitoyhdistyksiä. Tältä osin voidaankin todeta, että moralisoinnissa metsäalaa koskevat vastuut, arvot ja eettiset periaatteet nähdään varsin universaaleina – ne koskevat kaikkia alan toimijoita ja niiden rikkomiseen koetaan usein syyllistyvän kaikkien.

(2) Viranomaistahojen ja päättäjien asiantuntijuus

Viranomaisilla ja päättäjillä on virallisessa metsäkeskustelussa keskeinen rooli (Näyhä & Wallius 2024). Analyysin perusteella viranomaistahojen ja päättäjien asiantuntijuutta tuotetaan kansalaiskeskustelussa kuitenkin suhteellisen vähän. Harvat viitteet edustivat samanaikaisesti autorisointia ja moralisointia ja ne liittyivät toimijoiden yhteiskunnalliseen asemaan sekä kokonaisvaltaisesti vastuullisuuden eri osa-alueisiin. Niiden rooli oli keskusteluissa usein välillinen; esimerkiksi valvovan viranomaisen aseman sekä ekologisen ja yhteiskunnallisen vastuullisuuden avulla vahvistettiin mielikuvaa metsäyhtiöiden toiminnan vastuullisuudesta.

Viranomaistahojen ja päättäjien asiantuntijuus on sen sijaan toistuvan mitätöimisen kohteena (ks. myös Kangaspunta 2018). Ensinnäkin keskusteluista oli tunnistettavissa mitätöivää rationalisointia, joka teki näkyväksi metsäkeskustelun jakolinjoja ja viranomaistahojen merkitystä tässä virallisessa keskustelussa (Halla & Laine 2022; Näyhä & Wallius 2024). Viranomaisia ja päättäjiä syytettiin yhtäältä kyvyttömyydestä ymmärtää ja huomioida luonnontieteitä ja luonnontieteellisiä tutkimustuloksia sekä toisaalta kyvyttömyydestä ymmärtää ja huomioida metsänhoitoa ja metsäalan tutkimustuloksia, ja edelleen, yhtäältä metsäteollisuuden propagandan omaksumisesta (tositiedon sijaan) sekä toisaalta luonnonsuojelijoiden propagandan omaksumisesta.

Toiseksi, ja edelliseen liittyen, keskusteluissa korostui mitätöivä moralisointi ja sen osalta sekä vastuuttomuus että erilaisten eettisten periaatteiden ohittaminen. Viranomaistahojen ja päättäjien koettiin laiminlyövän yhteiskunnallista vastuutaan ja tehtäviään, esimerkiksi päätöksenteossa tai valvovana viranomaisena, väheksyvän taloudellista vastuuta ja yksityisomistuksen itseisarvoa sekä unohtavan sosiaalisen vastuun ohittamalla ihmisten hyvinvoinnin merkityksen ja jyräämällä kansalaismielipidettä esimerkiksi paikallisessa päätöksenteossa. Ekologisen vastuun osalta mitätöivä moralisointi oli varsin kokonaisvaltaista ja sitä vahvistettiin tarinallistamisella; viranomaistahot kuvattiin metsäalan rinnalle osasyllisiksi metsien ja luonnon lopulliseen tuhoutumiseen. Lisäksi viranomaistahoja kritisoitiin ideologisuudesta, korruptiosta, ahneudesta, valehtelusta, puolueellisuudesta ja oman edun/tiettyjen eturyhmien edun tavoittelusta eli hyvin kokonaisvaltaisesti eettisten periaatteiden ohittamisesta ja epäluotettavuudesta.

(3) Tutkijoiden asiantuntijuus: tutkijat, tutkimuslaitokset ja tiede

Analyyysin perusteella tutkimuksella ja tieteellä on paitsi virallisessa metsäkeskustelussa (esim. Näyhä & Wallius 2024), myös metsään liittyvissä kansalaiskeskusteluissa erityinen asema. Tutkijoiden, tutkimuslaitosten ja yleisesti tieteen asiantuntijuutta autorisoitiin ensisijaisesti tosietoon perustuen. Kommenteissa viitattiin yleisesti tieteellisen tiedon itseisarvoon ja auktoriteettiin suhteessa esimerkiksi kokemukseräiseen tietoon. Tähän kytkeytyi myös käsitys tutkijoiden ammattitaidosta eli tieteellisistä menetelmistä, jotka vaativat osaamista ja tuottavat tosietoa. Lisäksi tutkijoiden kuvattiin tässä yhteydessä ymmärtävän tieteen ja menetelmien monimutkaisuutta sekä oman osaamisensa rajallisuutta, erotuksena esimerkiksi kansalaiskeskustelun ”kaikkien alojen asiantuntijoista”. Tutkijoiden asiantuntijuutta tuotettiin ja vahvistettiin myös moralisoinnin kautta, etenkin viittauksissa tieteen puolueettomuuteen, läpinäkyvyyteen ja sisäiseen valvontaan sekä vahvaan eettiseen eetokseen.

Kiinnostavaa on, että analyyysin perusteella muiden virallisten asiantuntijatahojen ja kansalaiskeskustelun osapuolten tiedollinen asiantuntijuus rakentuu usein välillisesti tieteellisen tosietoon. Tutkimusten tuottamia tilastoja, lukuja ja faktoja hyödynnetään yleisesti asiantuntijuuden autorisoinnissa, osoituksena kyvystä omaksua ja/tai jakaa tosietoa sen tuottamisen sijaan.

Tutkijoiden, tutkimuslaitosten ja yleisesti tieteen asiantuntijuutta mitätöivässä tiedollisessa autorisoinnissa nostettiin sen sijaan esille tieteellisten menetelmien rajalliset mahdollisuudet, tutkijoiden erehtyväisyys ja tutkimustulosten virheellisyys, tutkijoiden tekemien arvioiden ja ennusteiden epävarma luonne sekä tulosten ristiriitaisuus ja toisilleen vastakkaiset tutkimustulokset. Tähän liittyi asemaan kohdistuva mitätöivä autorisointi; luonnontieteelliselle tutkimukselle ei haluttu antaa liian suurta painoarvoa metsäkeskustelussa. Lisäksi mitätöivässä rationalisoinnissa luonnontieteellistä tutkimusta syytettiin kyvyttömyydestä ymmärtää ja huomioida metsänhoitoa ja metsäalan tutkimustuloksia. Mitätöivässä moralisoinnissa korostui myös tutkijoiden epäluotettavuus, johon viitattiin esimerkiksi valehteluna, puolueellisuutena ja ideologisuutena.

Mitätöimisessä näkyy monella tapaa niin sanotun asiantuntijatiedon kriisi ja asiantuntijoiden tiedollisen auktoriteetin kyseenalaistaminen (Väliverronen 2016, 45–58), joka näyttäytyy aineistoissani myös kansalaiskeskusteluun osallistuvan kriittisen ja ajattelevan yksilön yksilöllisenä valintana sekä puheena tosietoon ja totuuden suhteellisesta luonteesta.

(4) Luonnonsuojelujärjestöjen ja luonnonsuojelijoiden asiantuntijuus

Ympäristöjärjestöjen ja luonnonsuojelijoiden rooli on kasvanut ja vakiintunut virallisessa metsäkeskustelussa (Joutsenvirta 2006; Näyhä & Wallius 2024), mikä heijastuu myös kansalaiskeskusteluun. Analyyysin perusteella luonnonsuojelijoiden asiantuntijuutta tuotetaan sekä autorisoinnin että moralisoinnin avulla. Autorisoinnissa vedottiin toistuvasti järjestöjen edustajien ja esimerkiksi luontokartoittajien ammatilliseen osaamiseen ja luonnontieteelliseen tietotaitoon, eli esimerkiksi kykyyn tunnistaa erilaisia lajeja, sekä siihen, että suojelussa painotetaan luonnontieteellisiä lähtökohtia eli tieteellistä tosietoa. Moralisoimissa korostuivat puolestaan ekologinen vastuu eli se, että suojelijat nostavat luonnon itseisarvon ylitse muiden arvojen, ja sosiaalinen vastuu, eli se, että suojelijat turvaavat kaikkien oikeutta saada hyvinvointia metsästä. Tätä vastuullisuuspuhetta (vrt. Joutsenvirta 2006) vahvistettiin edelleen tarinallistamisen avulla; luonnonsuojelijoita kuvattiin rohkeina sankareina, jotka uskaltavat ja jaksavat puolustaa metsää metsäalan ahnetta talousajattelua vastaan.

Luonnonsuojelijoiden asiantuntijuuden mitätöimisessä puolestaan korostuvat rationalisointi ja moralisointi. Mitätöivässä rationalisoinnissa suojelijoita kritisoitiin sekä kyvyttömyydestä ymmärtää luonnontieteitä ja tutkimustuloksia että kyvyttömyydestä ymmärtää metsänhoitoa, metsäalaa ja alan tutkimustuloksia. Jälkimmäiseen liittyi myös asemaan

liittyvää mitätöivää autorisointia; keskusteluissa toistettiin ensinnäkin oletusta siitä, ettei suojelijoilla ole omaa metsää, eikä näin ollen kokemusta tai osaamista osallistua metsäkeskusteluun (vrt. Houtbeckers 2023), ja toiseksi siitä, että suojelijat ovat kaupunkilaisia, jotka eivät ymmärrä metsästä ja oikeasta luonnosta mitään. Mitätöivää rationalisointia hyödynnettiin myös tarinallistamisen kritiikkinä; luonnonsuojelijoita syytettiin tunteilusta, järkipärisen ajattelun puutteesta ja tositetien sivuuttamisesta. Esimerkiksi Joutsenvirran (2006, 177) mukaan ympäristönsuojelijoiden puheenvuoroja kritisoidaan usein ”tavalla, joka korostaa keskustelun hallitsemattomuutta ja ei-järkipärisyyttä”.

Rannikon ja Määtän (2010, 10) mukaan erilaiset yhteiskunnalliset konfliktit ovat syöneet suojelun legitimeettii, ja vastaava näkyy myös suhteessa suojelijoiden asiantuntija-asemaan metsäkeskustelussa. Luonnonsuojelijat nimettiin mitätöivän moralisoinnin kautta sekä vastuuttomiksi että epäluotettaviksi. Heidän toimintansa nähtiin ensinnäkin taloudellisesti vastuuttomana pyrkimyksenä romahduttaa kansantalous ja puuttua yksityisomaisuuden suojaan. Toiseksi suojelijoita syytettiin yhteiskunnallisesta vastuuttomuudesta eli laittomasta toiminnasta. Lisäksi luonnonsuojelijat kuvattiin yleisesti ideologisina, puolueellisina ja epärehellisinä. Tämä puhetapa palautui myös rationalisoinnin väitekehukseen; suojelijoiden oletettiin tulkitsevan tieteellistä tutkimusta ideologisesti ja asenteellisesti.

(5) Uutismedian asiantuntijuus: media, uutiset ja journalistit

Analyysi osoittaa, että uutisilla nähdään metsään liittyvissä kansalaiskeskusteluissa tärkeä asiantuntijarooli. Kyse on ennen kaikkea journalismin tiedonvälitystehtävästä ja siitä, että uutiset edustavat uutisia lukeville ja kommentoiville käyttäjille välitettyä tositetia (Kangaspunta 2024), jonka avulla tuotetaan ja ylläpidetään myös muiden tahojen asiantuntijuutta. Uutismedian asiantuntijuutta autorisoitiinkin kokonaisvaltaisesti tositetion, yhteiskunnallisen aseman ja ammatillisen osaamisen kautta; uutiset esitettiin journalistisen työn lopputuloksena, joka välittää paikkaansa pitävää tietoa metsästä. Tältä osin yksittäisiä uutisia hyödynnettiin välillisesti oman asiantuntijuuden tuottamisessa, välitetynä tositetiona. Autorisointiin kytkeyti edelleen moralisointi eli puhe journalismin luotettavuudesta, puolueettomuudesta ja läpinäkyvyydestä. Lisäksi uutismedian kuvattiin kantavan yhteiskunnallista vastuutaan, kun se välittää kriittistäkin tietoa virallisen metsäkeskustelun muiden asiantuntijoiden eli metsäalan, viranomaisten ja päättäjien, tutkijoiden ja/tai luonnonsuojelujärjestöjen toiminnasta.

Kiinnostavaa on, että uutismedian asiantuntijuuden mitätöimispyrkimykset ovat hyvin samankaltaisia kuin luonnonsuojelijoiden. Mikäli uutinen, johon kansalaiskeskustelu kytkeyti, oli luonteeltaan metsänhoitokriittinen, journalistit tulivat ikään kuin rinnasteuiksi suojelijoihin. Mitätöivässä rationalisoinnissa journalisteja kritisoiitiin sekä kyvyttömyydestä ymmärtää luonnontieteitä ja tutkimustuloksia että kyvyttömyydestä ymmärtää metsänhoitoa, metsäalaa ja alan tutkimustuloksia. Lisäksi mitätöivän rationalisoinnin ja moralisoinnin kautta kyseenalaistettiin tiettyjä toimittajien käyttämiä kielellisiä keinoja, etenkin tunteisiin vetoavaa kuvailua ja tunnelmointia järkipärisen ja tositetioon perustuvan asiantuntijajournalismin vastakohtana. Nämä keinot tulkitettiin osoitukseksi toimittajien ideologisuudesta ja puolueellisuudesta. Lisäksi journalisteja syytettiin mitätöivän moralisoinnin kautta oman yhteiskunnallisen asemansa ja vastuunsa laiminlyömisestä ja ammatillisten eettisten periaatteiden ohittamisesta eli käytännössä kriittittömyydestä ja puolueellisuudesta sekä suhteessa metsäalaan, päättäjiin, viranomaisiin että luonnonsuojelijoihin. (Ks. lisää luottamuksesta mediaan Matikainen ym. 2020.)

Oma ja muiden asiantuntijuus kansalaiskeskustelussa

Käyn seuraavassa läpi sitä, millaisin kielellisin keinoin ja millaisiin arvoihin perustuen omaa ja muiden asiantuntijuutta tuotetaan ja mitätöidään metsään liittyvissä kansalaiskeskusteluissa.

Kolme päästrategiaa ovat (1) autorisointi, (2) rationalisointi ja (3) moralisointi, joita tarkastellaan eri näkökulmista.

(1.1) Autorisointi: tosieto

Huomionarvoista on, että tosietoon perustuva tiedollinen autorisointi ponnistaa usein ulkopuolisten asiantuntijatahojen asiantuntemuksesta. Omaa ja kanssakeskustelijoiden asiantuntijuutta kuvattiin ennen kaikkea kyvykkyytenä ymmärtää, tulkita ja välittää esimerkiksi tieteellistä tutkimustietoa, ei tiedon tuottamisena. Kommenteissa hyödynnettiin yleisesti virallisellekin metsäkeskustelulle tyypillistä tosiasiapuhetta (Joutsenvirta 134–135) eli faktoja, numeroita, tilastoja, lähteitä ja erilaisia tutkimusviitteitä, joiden avulla pyrittiin tuottamaan tätä kyvykkyyttä ja edelleen vahvistamaan oman näkemyksen asemaa keskustelussa.

Vastaavasti mitätöivässä tiedollisessa autorisoinnissa peräänkuulutettiin yleisesti faktoja, numeroita, tilastoja, lähteitä ja erilaisia tutkimusviitteitä eli esitetyn väitteen tieteellistä ja tosietollista perustelua. Jos perustelut puuttuivat, asiantuntijuuskin puuttui. Esimerkiksi jatkuvaa kasvatus puolustavia puheenvuoroja kritisoitiin sillä perusteella, ettei jatkuvan kasvatuksen hyödyistä ole vielä olemassa riittävästi tieteellistä näyttöä (Kietäväinen ym. 2023). Toisaalta mitätöimisessä myös haastettiin tieteeseen viittaamisen yleispuheisuus eli se, että pelkät numerot tai viittaus yhteen tutkimukseen riittäisivät ankkuroimaan keskustelijan asiantuntijuutta. Lisäksi kommenteissa kyseenalaistettiin faktojen, tilastojen ja tutkimusten sovellettavuutta, kattavuutta, todenperäisyyttä ja ajantasaisuutta sekä sitä, millaisia osasia keskustelijat valitsivat tutkimuksien tuloksista (vrt. mitätöivä moralisointi).

(1.2) Autorisointi: kokemuseräinen tieto ja osaaminen sekä yhteiskunnallinen asema

Leah Sprain ja Lydia Reinig (2027) ovat tunnistaneet kolme diskurssia, joiden kautta omaa asiantuntijuutta tuotetaan yhdysvaltalaisilla ympäristöaiheisilla keskustelufoorumeilla: institutionaalinen, paikallinen ja asiaan liittyvä (engl. *institutional*, *local* ja *issue*) asiantuntijuus. Kiinnostavaa on, että tämän tutkimuksen kontekstissa kaikki kolme vaikuttaisivat palautuvan tavalla tai toisella yhteen autorisoinnin osa-alueeseen. Analyysin perusteella omaa ja muiden asiantuntijuutta autorisoitiin usein samanaikaisesti kokemuseräisen osaamisen ja tiedon, tietotaidon sekä niitä vahvistavan yhteiskunnallisen aseman kautta. Tällaista strategiaa hyödynnettiin ensinnäkin lähimetsiin liittyvissä kiistoissa. Näissä kamppailuissa vedottiin paikallisten ihmisten yhteiskunnalliseen asemaan ja kokemukselliseen arkitietoon eli siihen, että asukkaan positio ja kokemukset itsessään tuottavat asiantuntijuutta, jota esimerkiksi paikallisilla päättäjillä ja/tai virkamiehillä ei välttämättä ole (Saarikoski 2004).

Toiseksi, ja eniten, strategiaa hyödynsivät keskusteluihin osallistuneet metsänomistajat. Puheenvuoroissa metsänomistajuus itsessään tuotti usein oletuksen metsänhoitoon liittyvästä osaamisesta ja asiantuntija-asemasta (ks. lisää Houtbeckers 2023). Lisäksi keskustelijat toivat esille omia ja muiden metsänomistajien havaintoja ja kokemuksia eli kollektiivista tietotaitoa, erilaisia konkreettisia esimerkkejä ja käytännön ohjeita metsänhoidosta (ks. keinotaitajuudesta Saaristo 2000). Muita metsänomistajia myös pyydettiin jakamaan heidän asiantuntijuuttaan erilaisissa metsänhoitoon liittyvissä kysymyksissä.

Mitätöivässä autorisoinnissa puolestaan vedottiin kokemusten puutteeseen ja yhteiskunnalliseen asemaan. Keskusteluissa toistui aikaisemmistakin tutkimuksista tuttu näkemys siitä, että ne, joilla ei ole omaa metsää, eivät voi osallistua metsänhoitoa käsitteleviin keskusteluihin asiantuntevasti (ks. lisää Houtbeckers 2023). Metsänhoitokriittisiä keskustelijoita ohjeistettiin myös toistuvasti hankkimaan omaa metsää suojeltavaksi, mikä viittaa yhtäältä metsänomistajan auktoriteettiasemaan ja toisaalta yksityisomistuksen itseisarvoon

(vrt. moralisointi). Lisäksi esimerkiksi kaupunkilaisuutta pyrittiin kuvaamaan osoituksena metsään liittyvien kokemusten ja havaintojen puutteesta (ks. maaseutu–kaupunki -vastakainasettelusta Hyryläinen ym. 2021).

(2.1) Rationalisointi: luonnontieteellinen osaaminen ja ymmärrys

Keskusteluissa vedottiin toistuvasti myös luonnontieteelliseen osaamiseen ja ymmärrykseen osoituksena omasta ja/tai muiden asiantuntijuudesta. Tämä kielellinen keino yhdistää autorisointia ja rationalisointia. Puheenvuoroista oli erotettavissa ensinnäkin maallikon ymmärrys ja tiedot luonnontieteistä, biologiasta ja ekologiasta. Maallikon asiantuntijuudessa korostuivat kognitiiviset kyvyt sekä kyvykkyys ymmärtää ja tulkita luonnontieteellistä tietoa, esimerkiksi monimuotoisuutta tai lajien uhanalaisuusluokituksia. Tässä yhteydessä esille nousi myös yksittäisten keskustelijoiden kriittinen ja arvioiva suhde tiedollisiin auktoriteetteihin, erityisesti luonnontieteisiin, ja tätä kriittisyyttä kuvattiin ikään kuin osoituksena järkeilevän ja ajattelevan yksilön asiantuntijuudesta (vrt. mitätöivä autorisointi; ks. myös Välväverronen 2016). Toiseksi keskustelijoista oli tunnistettavissa niitä, jotka osallistuivat luonnontieteilijöiden roolissa eli kertoivat olevansa koulutukseltaan vaikkapa biologeja. Heidän asiantuntijuuttaan tuotettiin ensisijaisesti tositetiedollisen ja asemaan perustuvan autorisoinnin avulla, eikä niinkään kognitiivisten kykyjen perusteella.

Joutsenvirran (2006, 103) mukaan virallisen metsäkeskustelun ”[a]siantuntija–maallikko -jaon taustalla on ajatus institutionaalisesti määrittävästä asiantuntijuudesta”, eli siitä, että asema itsessään erottaa maallikon ja asiantuntijan. Tarkastelemassani kansalaiskeskustelussa asetelma tuli kiinnostavasti näkyväksi mitätöivässä rationalisoinnissa, jossa vastakkain asettuivat maallikkojen ja kansalaiskeskustelun ulkopuolisten luonnontieteen ammattilaisten kognitiiviset kyvyt ja ymmärrys. Siinä missä ulkopuolisten tutkijoiden (ja jossain määrin kansalaiskeskusteluun osallistuvien luonnontieteilijöiden) älyllistä kyvykkyyttä pidettiin jokseenkin itsestäänselvytyksenä ja aseman kautta näkyväksi tulevana, maallikkoja kritisoitiin puutteellisesta ymmärryksestä, puutteellisista kyvyistä, puutteellisista tiedoista ja siitä, että he tulkitsevat tutkimuksia oman ideologiansa kautta virheellisesti tai väärin painotuksin. Kommentteissa vedottiin esimerkiksi yleissivistykseen biologiasta ja edelleen siihen, että monen keskustelijan tiedot ovat peräisin vuosikymmenten takaa. Mitätöivässä rationalisoinnissa viitattiin myös siihen, että kansalaiskeskustelussa äänessä ovat usein maallikot, tutusti ”kaikkien alojen asiantuntijat”, jotka kuvittelevat ymmärtävänsä ja tietävänsä enemmän kuin tietävät. Toisin sanoen, heidät erottaa aidosta asiantuntijasta kyvyttömyys ymmärtää oman asiantuntemuksensa rajallisuus.

(2.2) Rationalisointi: järki ja kognitiiviset kyvyt

Lisäksi rationalisoinnissa viitattiin yleisesti omaan ja muiden ymmärrykseen, järkipärisyyteen ja järkeilyyn asiantuntijuutta ilmentävänä toimintana sekä keskustelijoiden kognitiivisiin kykyihin ja kykyyn hahmottaa kokonaiskuvan monimutkaisuutta. Tässä yhteydessä keskustelijat myös pyrkivät määrittelemään uudelleen eli järkeilemään metsään liittyviä ongelmia ja ratkaisuja. Mitätöivässä rationalisoinnissa kansakeskustelijoita puolestaan kuvattiin järjettömiksi, typeriksi, epäloogisiksi ja jopa lukutaidottomiksi (vrt. oppimisen diskurssi, Joutsenvirta 2006) ja heidän väitteitään kritisoitiin tunteilun, yksipuolisuuden ja ristiriitaisuuden perusteella. Lisäksi muiden asiantuntijuutta haastettiin viittauksilla ideologiseen ja yksipuoliseen propagandan toisteluun niin metsänhoidon, luonnonsuojelun, avohakkuiden kuin jatkuvan kasvatuksenkin puolesta. Tällaisen toiminnan kuvattiin edustavan sekä kognitiivista kyvyttömyyttä kriittiseen ajatteluun että epäluotettavuutta (vrt. mitätöivä moralisointi).

(3.1) Moralisointi: vastuullisuus

Analyysin perusteella kansalaiskeskustelun osapuolilta odotetaan ennen kaikkea vastuuta keskustelijoina ja moraalisisina yksilöinä. Lisäksi heidän odotetaan asettavan erilaiset vastuut ja arvot tiettyyn tärkeysjärjestykseen. Keskustelijan omat arvot ja keskustelukonteksti määrittävät lopulta sen, kokeeko hän ekologisen, sosiaalisen vai taloudellisen vastuun ensisijaiseksi (ks. asenne-eroista esim. Halla & Laine 2022). Avohakkuita koskevilla keskusteluissa korostuivat usein taloudellinen ja ekologinen vastuu, lähimetsiä koskevilla esiin nousi sosiaalinen vastuu. Kansakeskustelijoiden asiantuntijuuden osoituksena kuvattiin yleensä ymmärrys joko ekologisen tai taloudellisen vastuun ensisijaisuudesta, mutta myös ymmärrys esimerkiksi paikallisten ihmisten hyvinvoinnista. Vastaavasti mitätöivässä moralisoinnissa kansakeskustelijoita kritisoitiin tyypillisesti joko yksityisomistuksen ja metsätalouden itseisarvon tai luonnon ja metsän itseisarvon sivuuttamisesta. Kiinnostavaa on, että tunnistamani kompromissipuhe korosti tässä yhteydessä kansakeskustelijoiden kykyä ja halua asettaa kaikki vastuun osa-alueet tasapainoon (ks. harmonisoiva puhetapa Takala ym. 2022).

(3.2) Moralisointi: luotettavuus

Myös kansalaiskeskustelun asiantuntijaosapuolien odotetaan puhuvan totta ja toimivan luotettavasti. Tunnistin aineistoistani moralisointia, jossa omaa ja muiden asiantuntijuutta pyrittiin tuottamaan tässä luotettavuuden ja rehellisyyden viitekehyksessä. Ennen kaikkea luotettavuuteen liittyvä moralisointi toimi kuitenkin asiantuntijuuden mitätöimiskeinona. Mitätöivässä moralisoinnissa muita syytettiin kirjaimellisesti muun muassa valehtelusta, ideologisuudesta, vääristelystä ja siitä, että erilaisista tiedoista, faktoista ja tutkimuksista valitaan vain ne, jotka sopivat omaan agendaan. Tähän kytkeytyi myös kompromissipuheelle tyypillinen kriittinen näkemys siitä, että kansakeskustelijoiden pitäisi kyetä muuttamaan kantaansa, jos he saavat aiheesta uutta tietoa.

(3.3) Moralisointi: yksilön etiikka

Mitätöivä moralisointi kohdistui myös yksilöiden etiikkaan. Kansakeskustelijoita, esimerkiksi keskusteluun osallistuvia metsänomistajia, syytettiin toistuvasti ahneudesta ja itsekkyydestä sekä yleisesti moraalittomuudesta. Vastaavasti metsänhoitoa kritisoivia syytettiin itsekkyydestä ja välinpitämättömyydestä metsänomistajien oikeuksia kohtaan. Näissä kamppailuissa asiantuntijuus tyypistyi periaatteelliseksi kysymykseksi yksilön hyvydestä ja pahuudesta.

Alustojen erot

Tarkastelemani alustat eroavat toisistaan suhteessa edellä esitettyihin huomioihin. Tunnistamani yhtäläisyydet ja eroavaisuudet tekevät näkyväksi sitä, miten suuri alustojen merkitys on verkkovälitteiselle kansalaiskeskustelulle metsästä ja ylipäätään yhteiskunnallisista aiheista.

HS ja Yle edustavat aineistossani journalistista sisällöntuotantoa ja lähtökohdiltaan aiheohjautuvia alustoja (Jakob ym. 2021). Sivustojen uutisia pidetään yleisesti laadukkaana journalismina, ja uutisten kommentointi on tiukasti moderoitua (Kangaspunta 2024). Analyysin perusteella näillä kahdella alustalla käyty keskustelu metsästä oli hyvin samankaltaista. Alustoilla syntyi varsin monipuolista keskustelua, jossa tutut nimimerkit tai nimet asettuivat selvästi vuoropuheluun toistensa kanssa. Koska aiheiden ja erilaisten keskustelijoiden kirjo oli HS:ssa ja Ylellä aineistoni osalta selvästi suurinta, myös erilaisilla asiantuntijuutta tuottavilla ja mitätöivillä diskursiivisilla strategioilla oli näkyvin merkitys ja rooli. Lisäksi näillä alustoilla ilmeni niin sanottua kompromissipuhetta.

IS:n verkkosivuja ja Suomi24-sivustoa yhdistää löyhempi moderointikulttuuri sekä verrattain vähemmän asiallinen keskustelukulttuuri (ks. esim. Harju 2018; Kangaspunta 2024), ja tämä näkyi myös aineistoissani. Alustoille syntyi vähiten käyttäjien välistä vuoropuhelua ja monipuolista vääntöä asiantuntijuudesta. Sen sijaan asiantuntijuuden tuottamisessa ja mitätöimisessä hyödynnettiin muita alustoja enemmän monologimaisia yksittäisiä ja toteavia puheenvuoroja sekä henkilökohtaisuuksia ja negatiivista kielenkäyttöä (Kangaspunta 2018; 2024).

SLL:n Facebook-sivuilla näkyi puolestaan alustan mieltymysohjautuvuus (Jakob ym. 2021). Ensinnäkin kommentoijat pyrkivät tuottamaan ja ylläpitämään lähinnä järjestön ja luonnonsuojelijoiden asiantuntijuutta sekä omaa asiantuntijuuttaan (metsänhoitokriittisinä/luonnonsuojelijoina). Toiseksi keskusteluissa mitätöitiin kirjavasti päättäjien, poliitikkojen ja puolueiden sekä metsäalan toimijoiden asiantuntijuutta. Vaikka keskusteluun mahtui myös yleistä linjaa vastustavaa suojelukriittistä kommentointia, luonteeltaan keskustelut asettuivat lähinnä ideologisiin ääripäihin.

Metsälehti erottautui alustana muista tarkastelemistani alustoista. Ensinnäkin keskusteluissa korostuivat metsänhoitoon ja -omistukseen liittyvät käytännön aiheet, joissa keskustelijoiden oma ja keskinäinen asiantuntijuus rakentui ymmärrettävästi kokemusperäisen osaamisen ja tietotaidon varaan. Toiseksi keskustelunaiheeksi nostettiin toistuvasti myös virallisten tahojen asiantuntijuus, muun muassa poliittiset ohjelmat, lait, tieteelliset tutkimukset ja erilaiset tilastot. Kolmanneksi keskusteluissa tuli konkreettisesti näkyväksi metsänomistajien asenteellinen kirjo eli esimerkiksi se, että metsänomistajat ovat keskenään erimielisiä siitä, miten metsää pitää hoitaa ja missä määrin metsää pitää suojella (Karppinen ym. 2020; ks. myös Laitila ym. 2009). Tältä osin Metsälehti ei lähtökohdastaan huolimatta näyttäytynyt mieltymysohjautuvana alustana, vaan asettui pikemminkin samaan kategoriaan HS:n ja Ylen verkkosivujen eli aiheohjautuvien areenojen kanssa (Jakob ym. 2021). Vaikka metsänomistus teemana yhdistää keskustelijoita, siihen liittyvät asenteet poikkeavat toisistaan. Neljänneksi, ja edelliseen liittyen, myös Metsälehdessä ilmeni kompromissipuhetta.

Johtopäätökset ja keskustelu

Lähdin tutkimuksessani siitä oletuksesta, ettei metsäkeskustelun asiantuntijuus välttämättä rakennu vain tiedollisten kriteerien varaan (vrt. Joutsenvirta 2006; Kangaspunta 2018); asiantuntija on muutakin kuin tiedollinen auktoriteetti (Väliverronen 2016). Edellä kuvattu analyysi osoittaa, että verkkovälitteisissä kansalaiskeskusteluissa asiantuntijuus määrittyy laajasti ja kokonaisvaltaisesti sekä metsäkeskustelun jaettujen arvojen että asiantuntijuutta määrittävien arvojen ja piirteiden kautta (kuva 1). Metsäkeskustelun asiantuntijuutta puntaroidaan suhteessa tietoon, järkeen, luotettavuuteen, vastuullisuuteen ja moraalisiin. Asiantuntijuutta edelleen tuotetaan, ylläpidetään ja mitätöidään erilaisin kielellisin keinoin, ja näiden strategioiden käyttövoimana toimivat jaetut arvot. Keskusteluista voidaan tunnistaa kolme diskursiivista strategiaa: autorisointi, rationalisointi ja moralisointi. Näitä täydennetään ja haastetaan tarinallistamisen ja kompromissipuheen avulla. Strategiat toimivat kielellisissä kamppailuissa usein toistensa vastinkappaleina, jolloin vastakkain asettuvat myös erilaiset arvot; esimerkiksi tiedollista tai yhteiskunnalliseen asemaan perustuvaa autorisointia haastetaan tyypillisesti luotettavuuteen ja/tai vastuullisuuteen perustuvalla mitätöivällä moralisoinnilla.

Metsäkeskustelun kokonaisuuden kannalta kiinnostavaa on, että virallisten asiantuntijatahojen asiantuntijuutta tuotetaan ja mitätöidään usein eri strategioilla ja erilaisten arvojen perusteella kuin verkkovälitteisen kansalaiskeskustelun osapuolten. Lisäksi virallisten asiantuntijatahojen asiantuntijuuden tuottamisessa ja mitätöimisessä on eroja. Yhtäältä nämä havainnot osoittavat, että keskustelun osapuolten asiantuntijuus rakentuu ensisijaisesti erilaisilla arvoilla ja erilaisissa kielellisissä prosesseissa. Metsäyhtiön edustajan asiantuntijuus

ei todennäköisesti määrity samalla tavalla kuin journalistin, eikä omaa tai kansalaiskeskustelun muiden osapuolten asiantuntijuutta rakenneta samalla tavalla kuin tutkijan. Toisaalta havainnot alleviivaavat tiettyjen jaettujen arvojen painoarvoa; asiantuntijalta edellytetään lähes aina vähintäänkin luotettavuutta ja jotakin tiedollista, kokemuksellista, osaamiseen perustuvaa tai yhteiskunnallista asemaa, josta keskusteluun osallistutaan (Joutsenvirta 2006; Houtbeckers 2023).

Mitä havainnot tarkoittavat metsäkeskustelun kokonaiskuvan kannalta? Ensinnäkin analyysi tekee näkyväksi asiantuntijuuden legitimitietin haavoittuvaa ja monimutkaista luonnetta. Vaikka virallisen metsäkeskustelun asiantuntijalla olisi kaikki maailman tieto tai osaaminen aiheesta, kansalaisten kokemus vastuuttomuudesta, epäluotettavuudesta ja/tai moraalittomuudesta voi romuttaa asiantuntija-aseman tai tarjoaa ainakin aineksia asiantuntijuuden haastamiseen (vrt. legitimitietikriisi, Vaara 2014). Lisäksi asiantuntijalta voidaan edellyttää kykyä huomioida laajoja kokonaisuuksia ja metsään liittyvän keskustelun monimutkaisuutta (Takala ym. 2022). Käytännössä tämä tarkoittaa, ettei esimerkiksi luonnon-tieteellistä tutkijaa välttämättä koeta asiantuntijaksi, jos hän ei osoita tunnistavansa metsätalouteen liittyviä vastuita, arvoja ja merkityksiä. Vastaavasti verkkovälitteisissä kansalaiskeskusteluissa muihin keskustelijoihin suhtaudutaan sekä relevantteina ja kokonaiskuvan hahmottavina asiantuntijoina, että maallikoina, joiden asiantuntemus on hyvin rajallinen tai perustuu lähinnä omakohtaisiin ja ei-yleistettäviin kokemuksiin.

Toiseksi tarkastelu osoittaa, että strategiat kutsuvat usein keskusteluun tutun vastinkappaleen; tarinallistamiseen ja moralisointiin vastataan rationalisoinnilla ja autorisoinnilla ja päinvastoin (Vaara 2014). Lisäksi vaikuttaa siltä, että keskustelijat jossain määrin tunnistavat sekä virallisten asiantuntijatahojen että kansakeskustelijoiden käyttämiä strategioita ja pyrkivät tietoisesti haastamaan niitä (Kangaspunta 2018; Kietäväinen ym. 2023). Esimerkiksi metsänomistajien asiantuntijuutta tuotettiin pääsääntöisesti kokemusperäisen autorisoinnin ja rationalisoinnin kautta, vastauksina kysymyksiin siitä, mikä metsänhoidossa on järkevää ja miksi juuri metsänomistajat sen tietävät. Asiantuntijuutta pyrittiin kuitenkin kyseenalaistamaan ennen kaikkea mitätöivän moralisoinnin ja tarinallistamisen avulla, kysymyksillä siitä, mikä metsänhoidossa on väärin ja vastuutonta, millaisia eettisiä periaatteita metsänomistajat rikkovat ja mitä tästä seuraa. Nämä kamppailut korostavat omalta osaltaan metsäkeskustelun jakolinjoja.

Kolmanneksi kansalaiskeskustelusta oli tunnistettavissa jakautuneisuuden purkamiseen pyrkivää kompromissipuhetta, jota aikaisemmissa tutkimuksissa ei ole vastaavalla tavalla paikallistettu. Havainto osoittaa, että metsäkeskusteluihin osallistuvat käyttäjät ovat havahtuneet ideologisten jakolinjojen tuomiin haasteisiin. Kompromissipuheen kautta peräänkuulutettiin paitsi metsäkeskustelun monimutkaisuuden tunnistamista, myös keskustelun asiallisuutta, osapuolten keskinäistä kunnioitusta ja erilaisten näkemysten kuuntelua. Asta Kietäväinen ja kollegat (2023, 46) ovat korostaneet tällaisen vuorovaikutuksen merkitystä metsäkeskustelun polarisaation ja jakolinjojen purkamisessa, vaikka toistaiseksi työkaluja ja käytännön keinoja vuorovaikutuksen parantamiseksi on tarjolla niukasti.

Neljänneksi analyysi osoittaa, että alustojen välillä on eroja. Aikaisemmat verkkokeskusteluiden tutkimukset ovat osoittaneet, että aiheohjautuvilla keskusteluareenoilla ilmenee eniten niin sanottua yhdistävää monimutkaisuutta (engl. *integrative complexity*), jota voidaan pitää mielekkään julkisen keskustelun elinehtona (Jakob ym. 2021; Kangaspunta 2024). Näin on myös tarkastelemieni keskusteluiden kohdalla. HS:n ja Ylen kommenttiketjuissa sekä Metsälehdessä käyttäjien välisissä keskusteluissa tartuttiin metsään liittyviin kysymyksiin hyvin monipuolisesti ja kattavasti, ja keskusteluihin muodostui vuoropuhelua, jonka avulla pyrittiin esimerkiksi ratkaisemaan ongelmia tai vastaamaan metsää koskeviin kysymyksiin. Vastaavaa pluralismia ei ollut tunnistettavissa juurikaan muilla alustoilla. Näillä kolmella aiheohjautuvalla alustalla ilmeni myös edellä kuvattua kompromissipuhetta.

Kokonaisuudessaan tutkimus osoittaa, että verkkovälitteinen kansalaiskeskustelu metsästä on laajaa, monipuolista ja äänekästäkin. Virallisen metsäkeskustelun näkökulmasta erityisen huomionarvoista on, että tässä kansalaiskeskustelussa määrittellään ja legitimoidaan erilaisten asiantuntijatahojen asiantuntijuutta tavalla, joka suurella todennäköisyydellä heijastuu myös virallisen keskustelun asetelmiin. Lisää tutkimusta tarvitaan kuitenkin siitä, miten asiantuntijuutta määrittävät jaetut arvot painottuvat suhteessa tunnistettuihin metsäkeskustelun teemoihin ja kehiin (Houtbeckers 2023). Lisäksi havainto kompromissipuheesta herättää lisäkysymyksiä siitä, missä määrin ja millaisissa tilanteissa esimerkiksi aiheohjautuvilla alustoilla todellisuudessa pystytään purkamaan metsäkeskustelun ideologista jakautuneisuutta.

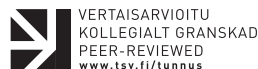
Lähteet

- Halla, T., Karhunkorva, R. & Laine, J. M. (2020) Metsäsuhteet metsäkulttuurisen kestävyuden rakentajina. *Vuosilisto* 13 24–37. Suomen metsämuseo ja metsätietokeskus. <http://hdl.handle.net/10138/316213>
- Halla, T. & Laine, J. M. (2022) To cut or not to cut – emotions and forest conflicts in digital media. *Journal of Rural Studies* 94 439–453. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.07.019>
- Harju, A. & Karvonen, E. (2016) ”Lipeä yllätti Talvivaaran” Onnettomuusnarratiivi ja onnettomuuden kehys kaivoskirjoittelussa. *Media & viestintä* 39(3) 184–208. <https://doi.org/10.23983/mv.61420>,
- Harju, A. (2018) Suomi24-keskustelut kohtaamisten ja törmäysten tilana. *Media & viestintä* 41(1) 51–74. <https://doi.org/10.23983/mv.69952>
- Houtbeckers, E. (2023) Ekokriisi ja uudet liittolaisuudet: metsäkiistoista metsädialogeihin. *Alue ja Ympäristö* 51(2) 46–64. <https://doi.org/10.30663/ay.121572>
- Hyyryläinen, T., Helenius, J., Schmidt-Thomé, K., Jumppanen A. & Rantanen, M. (2022) Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus osana kestävyysmuutosta. *Maaseutututkimus* 29 (Teema) 165–177. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112891>
- Jakob, J., Dobbrick, T. & Wessler, H. (2021) The Integrative Complexity of Online User Comments Across Different Types of Democracy and Discussion Arenas. *The International Journal of Press/Politics* 28(3) 580–600. <https://doi.org/10.1177/19401612211044018>
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1993) *Diskursianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.
- Joutsenvirta, M. (2006) *Ympäristökeskustelun yhteiset arvot: diskursianalyysi Enson ja Greenpeacen ympäristökirjoituksista*. Acta Universitatis oeconomicae Helsingiensis. A 273. <https://urn.fi/URN:ISBN:952-488-013-X>
- Kangaspunta, V. (2018) Julkinen kaivoskeskustelu diskursiivisena välienselvittelyinä. Tarkastelussa verkkouutisten ja verkon lukijakommenttien diskursiiviset legitimaatiostrategiat osana Talvivaaran legitimaatiokamppailua. *Alue ja Ympäristö* 47(1) 79–103. <https://doi.org/10.30663/ay.65574>
- Kangaspunta, V. (2020) *Verkkouutisten kommentit julkisen osallistumisen muotona ja julkisen rajapinnoilla*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 362. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1818-5>
- Kangaspunta, V. (2024) *Käyttäjät kommentoinnin keskiössä: verkkouutisten kommentoijien käytännöt, motiivit ja asenteet*. Tampere University Press, Tampere. <https://doi.org/10.61201/tup.844>
- Karppinen, H., Hänninen, H. & Horne, P. (2020) Suomalainen metsänomistaja 2020. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus* 30/2020. Luonnonvarakeskus, Helsinki.
- Kietäväinen, A., Hallikainen, V. & Tuulentie, S. (2023) Miten metsästä puhutaan – metsiin liittyvä retoriikka ja mielikuvat. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus* 67/2023. Luonnonvarakeskus, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-738-9>
- Kuusela, P. (2007) Sosiaalipsykologian keskeisiä käsitteitä. Teoksessa Kuusela, P. (toim.) *Sosiaalipsykologia. Yksilöstä yhteiskuntaan* 197–209. UNIPress, Helsinki.
- Laitila, T., Hujala, T., Tikkanen, J. & Kurttila, M. (2009) Yksityismetsien monikäyttöön ja monimuotoisuuteen liittyvät arvot ja asenteet: analyysi metsänomistajien haastatteluilta. *Metsätieteen aikakauskirja* 2(2009) 113–125. <https://doi.org/10.14214/ma.5760>
- Lidskog, R. & Sundqvist, G. (2018) Environmental expertise as group belonging: Environmental sociology meets science and technology studies. *Nature and Culture* 13(3) 309. <https://doi.org/10.3167/nc.2018.130301>
- Matikainen, J., Ojala, M., Aslama, M. & Jääsaari, J. (2020) Media ja yleisön luottamuksen ulottuvuudet: instituutit, journalismi ja mediasuhde. *Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisusarja*, Nro 171. Helsingin yliopisto, Helsinki. <http://hdl.handle.net/10138/319153>
- Mikkilä, M. (2006) Vastuullisuuden monet kasvot: maailmanlaajuisen metsäteollisuuden hyväksyttävyyden erilaisissa yhteiskunnissa. *Metsätieteen aikakauskirja* 3(2006) 416–419. <https://doi.org/10.14214/ma.5698>

- Näyhä, A. & Wallius, V. (2024) Actors, discourses and relations in the Finnish newspapers' forest discussion: Enabling or constraining the sustainability transition? *Forest Policy and Economics* 169 103331. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2024.103331>.
- Pellizzoni, L. (2011) The politics of facts: Local environmental conflicts and expertise. *Environmental Politics* 20(6) 765–785. <https://doi.org/10.1080/09644016.2011.617164>
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2015) *Kurssi kohti diskursssia*. Vastapaino, Tampere
- Rannikko, P. & Määttä, T. (2010) Luonnonvarakysymysten ajankohtaistuminen. Teoksessa Rannikko, P. & Määttä, T. (toim.) *Luonnonvarojen hallinnan legitimitteetti* 7–15. Vastapaino, Tampere.
- Rantala T. (2020) *Legitimacy of forest policy – concept analysis and empirical applications in Finland*. Dissertations Forestales 309. <https://doi.org/10.14214/df.309>
- Raitio, K. & Harkki, S. (2014) The Disappearing Chain of Responsibility: Legitimacy Challenges in the Political Governance of Finnish Forest and Park Service. *Land use policy* 39 281–291. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837714000283>
- Saarikoski, H. (2004) Osallistava suunnittelu ja ristiriitojen sovittelu. Teoksessa Kuuluvainen, T., Saaristo L. Ketotokoi P., Kostamo J., Kuuluvainen J., Kuusinen M. Ollikainen M. & Salpakivi-Salomaa P. (toim.) *Metsän kätköissä: Suomen metsäluonnon monimuotoisuus* 354–362. Edita Publishing Oy, Helsinki.
- Saaristo, K. (2000) *Avoim asiantuntijuus: Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertisi*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Jyväskylän yliopisto.
- Santana, A. (2014) Virtuous or Vitriolic. The effect of anonymity on civility in online newspaper reader comment boards. *Journalism Practice* 8(1) 18–33. <https://doi.org/10.1080/17512786.2013.813194>
- Sima, Y. (2011) Grassroots Environmental Activism and the Internet: Constructing a Green Public Sphere in China. *Asian Studies Review* 35(4) 477–497. <https://doi.org/10.1080/10357823.2011.628007>
- Sprain, L. & Reinig, L. (2017) Citizens Speaking as Experts: Expertise Discourse in Deliberative Forums. *Environmental Communication* 12(3) 357–369. <https://doi.org/10.1080/17524032.2017.1394894>
- Sullivan, J. & Xie, L. (2009) Environmental Activism, Social Networks and the Internet. *The China Quarterly* 198 422–432. <https://doi.org/10.1017/S0305741009000381>
- Takala, T., Brockhaus, M., Hujala, T., Tanskanen, M., Lehtinen, A., Tikkanen, J. & Toppinen, A. (2022) Discursive barriers to voluntary biodiversity conservation: The case of Finnish forest owners. *Forest Policy and Economics* 136 102681. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2021.102681>.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 2. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Vaara, E. (2014) Struggles over legitimacy in the Eurozone crisis: Discursive legitimation strategies and their ideological underpinnings. *Discourse & Society* 25(4) 500–518. <https://doi.org/10.1177/0957926514536962>
- Valkeapää, A. & Karppinen, H. (2013) Citizens' view of legitimacy in the context of Finnish forest policy. *Forest Policy and Economics* 28 52–59. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2013.01.004>
- Van Leeuwen, T. (2008) *Discourse and Practise. New tools for critical discourse analysis*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195323306.001.0001>
- Väliveronen, E. (1996) *Ympäristöubkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus*. Vastapaino, Tampere.
- Väliveronen, E. (2016) *Julkinen tiede*. Vastapaino, Tampere.
- Ympäristöministeriö (2023) Mitä on kestävä kehitys? <<https://ym.fi/mita-on-kestava-kehitys>>. 1.9.2024.

Artikkeli

Krista Willman^a

Kaupunkiviljelyn käytäntöyhteisöt osana kaupunkien kestävyssiirtymää

Communities of Practice in Urban Gardening: transitioning Cities Towards Sustainability

Urban gardening is linked to many urban eco-social challenges and their solutions. Increasing the opportunities and spaces for gardening is therefore a key means of promoting sustainable urban development in a local scale. The article examines urban gardening in the light of co-management and communities of practice. I ask what kind of communities of practice emerge from urban gardening organized on the basis of co-management, what kind of a role the city organisation plays in the development of communities of practice, and how communities of practice can maintain the continuity of urban gardening. The research approach is ethnographic, and the interview and observation data were collected among four urban gardens in Tampere. The analysis combines thematic analysis of gardening cases and the mirroring of these thematic categories to the theory of communities of practice.

Communities of practice and mutual commitment among participants play an important role in the continuity of both individual gardening cases and city-level gardening activities. The results highlight the agency of urban communities as part of the urban sustainability transition. Cooperation between the city and gardeners became highlighted in the results, and the city emerged even as a part of the gardening communities of practice. The networks formed by urban communities of practice and their potential to bring different actors together require further research to understand the emergence of spontaneous eco-social sustainability practices.

Keywords: co-management, communities of practice, sustainability transition, urban gardening

Johdanto

Kaupunkiviljely on noussut tärkeäksi teemaksi kaupunkien kestävydessä. Se linkittyy vahvasti globaalien ekososiaalisten kriisien paikalliseen hallintaan ja urbaaniin resilienssiin (Folke 2006; Colding & Barthel 2013). Viljely esimerkiksi helpottaa ilmastonmuutoksen

^a Johtamisen ja talouden tiedekunta, Tampereen yliopisto, krista.willman@tuni.fi

aiheuttamiin sään ääri-ilmiöihin sopeutumista (Tomatis ym. 2023), lisää luonnon monimuotoisuutta (Goddard ym. 2009; Young ym. 2020) ja edistää ruokaturvan toteutumista (Puupponen ym. 2016; Houtbeckers & Kallio 2019). Yhteisömuotoisessa kaupunkiviljelyssä korostuu lisäksi kaupunkikulttuurin ja sosiaalisen hyvinvoinnin näkökulma asukasosallisuuden, yhdessä tekemisen sekä kaupunkitilan elävöittämisen kautta (Kaartinen 2021).

Tässä tutkimuksessa tarkastelen yhteisöllisen kaupunkiviljelyn käynnistymistä, kehitystä ja jatkuvuuksia käytäntöyhteisön teorian valossa (Lave & Wenger 1991; Wenger 1998). Tutkimusote on etnografinen, ja tarkasteltavina tapauksina on neljä yhteisöllistä kaupunkiviljelyprojektia Tampereelta. Tutkimus kohdistuu tapauksiin, joiden käynnistämisessä tai ylläpitämisessä kaupunki on ollut mukana, eli tapausten organisoitumisessa ja toiminnassa on näkyvissä eri toimijoiden yhteistyötä ja yhteishallinnan piirteitä. Syventymällä viljelytapauksiin saadaan tietoa yhteisöllisen kaupunkiviljelyn roolista ja potentiaalista osana kaupunkien ekologista ja sosiaalista kestävyyssiirtymää.

Tutkin viljelyn yhteishallintaa ja käytäntöyhteisöjä sekä niiden vaikutuksia viljelyn jatkuvuuteen. Kaupunkiviljely ja sen tuottama muutosvoima pohjautuvat kahdella tasolla ilmeneviin jatkuvuuksiin: tietyn viljelypaikan tai -yhteisön säilyminen sekä viljelytoiminnan jatkumo koko kaupungissa. Tarkastelen (1) millaisia käytäntöyhteisöjä yhteishallinnan pohjalta organisoituneilla kaupunkiviljelmillä muodostuu, (2) millainen rooli kaupunkiorganisaatiolla on käytäntöyhteisöjen kehityksessä, sekä (3) kuinka käytäntöyhteisöt kykenevät ylläpitämään kaupunkiviljelyn jatkuvuutta.

Kaupunkiviljelyn hallintaa ja organisoitumisen tapoja on tutkittu runsaasti (esim. van der Jagt ym. 2017; Fox-Kämper ym. 2018; McClintock ym. 2021). Tutkimuksessa kaupunkiviljelyn organisoitumista on tyypillisesti määritelty suhteessa virallisorganisaatioihin tarkastelemalla viljelyprojektien itseorganisoitumisen astetta (Göttl & Penker 2020) ja toisaalta kaupungin roolia viljelytoiminnan ja -tilan ohjaajana ja hallinnoijana (Eizenberg & Fenster 2015). Puhtaimmin viljely voidaankin määritellä alhaalta ylöspäin organisoituneeksi tai ylhäältäpäin hallituksi, mutta näiden väliin mahtuu laaja kirjo muotoja, joissa viljelijöiden, hallinnon ja muiden toimijoiden rooli ja vuorovaikutus viljelyn suunnittelussa, toteutuksessa ja ylläpidossa vaihtelee (McGlone ym. 1999; Fox-Kämper ym. 2018; Ponstingel 2022).

Yhteishallinta (engl. *co-management*) on keskeinen näkökulma kaupunkiviljelyn organisoitumisen tarkastelussa (Kotilainen 2014; Certomà ym. 2020). Yhteishallinnan keskustelu kytkeytyy perinteisesti luonnonresurssien hallinnan kysymyksiin (Ostrom 1990), kun valtaa ja vastuuta jaetaan valtion tai paikallishallinnon sekä resurssia käyttävien paikallistoimijoiden kesken (Berkes ym. 1991). Kaupunkiviljelyn kontekstissa viljelymää voidaan ymmärtää luonnonresurssiksi, jonka hallinnasta neuvotellaan. Koska traditionaalinen resurssinäkökulma pelkistyy turhan vahvasti maanomistus- ja hallintakysymyksiin, on kaupunkiviljelyn yhteishallintaa hedelmällisempää tarkastella jatkuvana ja muutoksessa olevana ongelmanratkaisun prosessina (Carlsson & Berkes 2005). Tällöin vallan jakautuminen nähdään enemmänkin toiminnan lopputuloksena kuin sen lähtökohtana. Prosessinäkökulma antaa tilaa myös kaupunkiviljelyn toimijoiden moninaisuudelle ja fyysistä viljelymaata laajemmalle ajatukselle viljelyn toimintatilasta ja jatkuvuuksista (ks. Willman 2023).

Frantzeskakin ja kumppaneiden (2017a) mukaan urbaani kestävyys siirtymä koostuu useista yhtäaikaista kaupunkijärjestelmien perustavanlaatuisista rakenteellisista muutoksista, joilla pyritään vastaamaan pitkäkestoisin yhteiskunnallisiin ongelmiin. He mainitsevat kaupunkiviljelyn esimerkkinä tällaisesta rakenteellisesta muutosprosessista (mt., 1). Kaupunkien kestävyys siirtymä tämän tutkimuksen näkökulmana vaatii edellä esitellyn viljelyn organisoitumisen ja hallinnan tutkimuksen tuomista yhteen yhteisöllisyyden ja yhteisöviljelyn tutkimuksen kanssa (esim. Koay 2020; Milbourne 2021). Tällöin kaupunkilaisten ja yhteisöllisen toiminnan potentiaali nousee paremmin esiin (esim. Celata & Coletti 2018; Pikner ym. 2020; Wesener ym. 2020) samoin kuin kysymykset vuorovaikutuksesta, jatkuvuudesta ja kumppanuuksista, jotka ovat tärkeitä urbaanin kestävyys siirtymän edellytyksiä

(Frantzeskaki ym. 2017b). Yhteisöllisen viljelyn on todettu lisäävän kaupunkien ekologista ja sosiaalista kestävyyttä (Frantzeskaki ym. 2017b; van der Jagt ym. 2017). Tosin kaupunkiviljelyn ekologista kestävyyttä on myös kyseenalaistettu viljelyn pienen volyymin tai tehottomuuden vuoksi (CoDyre ym. 2015; McDougall ym. 2018). Kaupungissa viljelyn kestävyyspotentiaalia ei kuitenkaan ole mielekästä tarkastella vain satomäärien näkökulmasta. Kestävyyspotentiaali ilmenee enemmänkin kaupunkivihreän määrän lisäämisessä (van der Jagt ym. 2019) sekä sosiaalisten aspektien, kuten omaehtoisen toiminnan (Houtbeckers & Kallio 2019) ja ekologisen vertaisoppimisen (Bendt ym. 2013) kautta.

Frantzeskaki ja kumppanit (2017b) tutkivat viljelyä ja muita kansalaislähtöisiä luontopohjaisia ratkaisuja siirtymäaloitteina (engl. *transition initiatives*) kolmessa pohjoiseurooppalaisessa kaupungissa. Tutkimustulosten mukaan yksittäiset viljelyhankkeet toimivat osana laajempaa kestävyys siirtymää näyttämällä esimerkkiä muille vastaaville aloitteille sekä paikallishallinnolle vaihtoehtoisista luonnon kanssa toimimisen tavoista kaupungissa. Viljelyn käynnistämällä ekososiaalisilla prosesseilla on potentiaalia kasvaa yksittäisiä projekteja laajemmiksi vakiintuneiksi käytännöiksi, jolloin niiden toimintalogiikka kiihdyttää kaupunkien kestävyys siirtymää (mt.). Radywyl ja Briggs (2013) puolestaan tutkivat new-yorkilaisia käytäntöyhteisöjä julkisen tilan muokkaajina ja painottivat tässä yhteydessä julkishallinnon roolia osana urbaania kestävyysmurrosta. Murphyn ja kumppaneiden (2023) tutkimus kaupunkiviljelystä ja saavutettavammasta julkisesta tilasta tuo niin ikään esille kaupungin hallinto-organisaatioiden tärkeän roolin viljelyn mahdollistajana. Edellä esitellyt tutkimukset osoittavat, että julkishallinnolla on keskeinen rooli osana kaupunkiviljelyn kehityskulkuja ja muutosvoimaa, mutta roolin ymmärtäminen vaatii lisätutkimusta.

Kaupunkiviljely käytäntöyhteisöinä

Yhteisöjen toiminta pohjautuu aina vuorovaikutukseen, mutta muuten yhteisön yksiselitteinen määrittely on hankalaa. Lehtosen (1990) mukaan yhteisön ideaali on yhteisöä helpommin määriteltävissä vapaaehtoisuuteen, legitiimiyteen, demokraattisuuteen, tasa-arvoon ja autonomiaan pohjautuen. Yhteisöideaalin mukaiset vuorovaikutussuhteet ovat tyypillisesti vastavuoroisuutta ilmentäviä horisontaalisia suhteita, kun taas todellisuudessa yhteisöissä on aina myös vertikaalisia, epätasapainoisia valtasuhteita (Lehtonen 1990), mikä tulee näkyväksi myös kaupunkiviljelyn vuorovaikutuskäytäntöjen tarkastelussa. Yhteisöä on alettu käsittää sosiaalisen objektin sijaan sosiaalisena toimintana, käytäntöinä ja prosesseina, jolloin yhteisöllisyys voi olla yhteisöä sopivampi ja joustavampi käsite (Traill 2021). Korostan yhteisöllisyyteen liittyvää toiminnallisuutta tarkastelemalla kaupunkiviljelyä käytäntöyhteisöinä (engl. *communities of practice*, Lave & Wenger 1991; Wenger 1998). Käytäntöyhteisön näkökulma auttaa ymmärtämään kaupunkiviljelytoiminnan piirissä tapahtuvaa sosiaalista ja käytäntöihin nojautuvaa vuorovaikutusta ja toiminnan jatkuvuuksia.

Käytäntöyhteisön käsite pohjautuu sosiaalisen oppimisen teoriaan, ja sitä on sovellettu laajasti paitsi kasvatustieteiden, myös yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen piirissä (Farnsworth ym. 2016). Käytäntöyhteisöjen keskeinen piirre on osallistuminen, jolla tarkoitetaan sekä toimintaa että kuulumista johonkin (Wenger 1998). Kaupunkiviljelyn käytäntöyhteisön ajatuksessa yhdistyvät yhteisötutkimuksen piirissä esitetyt yhteisöjen tarkastelun alueellinen, sosiaaliseen vuorovaikutukseen perustuva sekä yhteenkuuluvuuden tunteeseen nojautuva näkökulma (ks. Lehtonen 1990). Käytäntöyhteisöissä korostuvat erityisesti yhteisen tekemisen ja kanssakäymisen sekä yhteisen tavoitteen ja siitä neuvottelun elementit. Wengerin (1998) mukaan käytäntö sisältää aina sekä konkreettisen tekemisen että abstraktimman ajattelun ulottuvuuden toisiinsa kietoutuneina. Käytäntöyhteisö onkin prosessi, jossa tätä toiminnan ja tietämisen sisältävää käytäntöä jaetaan ja jatkuvasti muokataan ja kehitetään yhdessä (mt.).

Kaupunkiviljelyssä viljelytoiminnan ja -paikan avoin tai suljettu luonne vaikuttaa keskeisesti siihen, kuinka helppoa tai vaikeaa on pääsy osaksi käytäntöyhteisöjä (Bendt ym. 2013). Myös viljelyn omistajuus ja osallistumisen muodot määrittävät käytäntöyhteisöjä (Göttl & Penker 2020). Esimerkiksi se, onko kullakin viljeltävänä oma palsta tai laatikko vai onko viljelysmaa yhteisesti hallittu ja hoidettu sekä se, voiko toimintaan osallistua myös satunnaisena vapaaehtoisena ilman vahvaa sitoutumista, tarjoaa erilaisia lähtökohtia viljelyyhteisöjen muodostumiselle sekä viljelytoiminnan jatkuvuudelle.

Bendt ja kumppanit (2013) tutkivat avoimia yhteisöviljelmiä käytäntöyhteisöinä keskittyen erityisesti viljelmien reunamilla tapahtuvaan vuorovaikutukseen ekologisen oppimisen mahdollistajana. Viljelmät käytäntöyhteisöinä eivät olekaan ympäröivästä maailmasta erillisiä saarekkeita, vaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa yhteisön ulkopuolisiin asukkaisiin, kuten ohikulkijoihin ja kaupungissa eläviin eläimiin ja toisaalta rakenteisiin, kuten kaupungin hallintoon tilan tarjoajana ja toiminnan mahdollistajana.

Wengerin (1998) mukaan käytäntöyhteisö muodostuu keskinäisen sitoutumisen, yhteisen tavoitteen ja jaettujen resurssien ulottuvuuksista (engl. *mutual engagement, joint enterprise ja shared repertoire*). *Keskinäinen sitoutuminen* pohjautuu sosiaaliseen vuorovaikutukseen, ihmisuhteisiin, tapaamisiin ja asioiden tekemiseen yhdessä. Sitoutumisen perustana ei tarvitse olla, eikä usein olekaan erityisen samanmielisiä joukkoa ihmisiä. Sen sijaan toiminta on luonteeltaan sellaista, joka pystyy tuomaan ja sitomaan yhteen keskenään hyvin erilaisiakin ihmisiä. Käytäntöyhteisö ei siten suinkaan kuvasta yhteisön ideaalia (Lehtonen 1990; Traill 2021), vaan määrittäyty yhteisen asian tai käytännön äärellä tapahtuvan kanssakäymisen varaan. Traill (2021) tuo esiin mm. kulttuurisiin tai etnisiin sekä asuinalueisiin perustuvia eroja kaupunkiviljelyn käytäntöyhteisöihin sitoutumisessa ja kuulumisen tunteessa.

Myöskään *yhteinen tavoite* ei rakennu sen varaan, että kaikki olisivat siitä yksiselitteisen samaa mieltä, vaan keskeistä on, että se on yhteisesti neuvoteltu, ja että kaikki pystyvät hyväksymään sen (Wenger 1998). Kaupunkiviljelyssä yhteinen tavoite voi olla esimerkiksi viljelytoiminnan harjoittaminen kaupunkialueella tai jossain tietyssä rajatussa paikassa. Tavoitteella voi olla myös ulkoisia reunaehdot ja rajoitteita, kuten kaupunkiviljelyprojektien sijoittuminen ja laajuus, mutta tavoite itsessään on kuitenkin aina yhteisön itsensä sisäisen neuvottelun tuloksena syntynyt ja jatkuvasti muokkautuva. Yhteinen tavoite sisältää myös sisäisesti muodostetut ja tulkitut säännöt ja vastuut, eli kuinka käytäntöyhteisössä tulee ja saa toimia. *Jaetuilla resursseilla* puolestaan tarkoitetaan resurssien lisäksi myös rutiineja ja tapoja sekä yhteisen historian kautta muodostuneita symboleita tai tarinoita (Wenger 1998). Ne ovat ikään kuin käytäntöyhteisön oma kieli.

Vaikka käytäntöyhteisöt muotoutuvat jonkin tekemisen, kuten viljelyn ympärille, ei niiden kohde ole niinkään mekaanisessa tekemisessä, vaan käytäntöjen merkityksessä. Wenger (1998) jaottelee merkityksen kolmeen osaan: neuvotteluun merkityksistä, osallistumiseen ja konkretisointiin tai näkyväksi tekemiseen. *Merkityksistä neuvottelu* tapahtuu osallistuvien ihmisten keskinäisessä sekä ympäröivän maailman kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa, ja voi olla luonteeltaan sanallistettua tai sanatonta. *Osallistuminen* ei tarkoita samaa kuin yhteistyö, vaan osallistuminen voi olla monenlaista ja sisältää myös konflikteja. Osallistuminen on näkyvintä konkreettisten yhteisten tapahtumien, kuten viljelytapoamisten yhteydessä, mutta osallistumista tapahtuu myös niiden ulkopuolella. Se on osa yhteisön jäsenten identiteettiä – olla osallinen tietyssä ryhmässä tai toiminnassa.

Konkretisoidessaan käytäntöyhteisö tuottaa omasta tarkoituksestaan tai merkityksestään ja käytännöistään näkyviä objekteja, kuten viljelyn tapauksessa kirjallisia sääntöjä, valokuvia somessa tai infokylttejä ja erilaisia rakennelmia viljelmillä (ks. Barthel ym. 2010). On keskeistä huomata, että käytäntöyhteisön merkitysten konkretisointi usein rikastuttaa ja selkeyttää merkityksiä, mutta sillä on myös kääntöpuolensa. Konkretisoinnin myötä asiat saatetaan ottaa liaksi annettuina, jolloin käytäntöjen muokkaaminen muuttuu hankalaksi. Wengerin (1998) mukaan osallistuminen ja konkretisointi muodostavat kiinteän, toisiaan täydentävän kaksikon, eikä niitä voi käsitellä toisistaan erillisinä. Jos esimerkiksi suullinen

vuorovaikutus tai toiminta on liian epäselvää, voidaan laatia kirjalliset säännöt, tai jos kirjalliset säännöt ovat liian monitulkintaisia tai jäykkiä, voidaan järjestää kasvokkainen tapaaminen niiden avaamiseksi.

Käytäntöyhteisö ja erityisesti osallistumisen ja konkretisoinnin vuorottelu ovat keskeinen osa sosioekologisen muistin ja historian rakentumista kaupunkiviljelyssä (Barthel ym. 2010; Bendt ym. 2013). Samalla tavoin niitä voidaan tarkastella myös tulevaisuuteen suuntautuen, osana viljelyn jatkuvuuden muodostumista. Kaupunkiviljelyprojektien jatkuvuutta ja muutosta osana laajempaa kaupunkiviljelyilmion verkostomaista kenttää voidaan tarkastella myös toisiinsa kytköksissä olevina käytäntöyhteisöinä, konstellationa, kuten Mattila-Aalto (2012) on tehnyt tarkastellessaan leipäjonoyhteisöjä Helsingissä.

Käytäntöyhteisöt voivat muodostua itseorganisoituvasti. Itseorganisoitumista on urbaanissa yhteydessä kuvattu eri toimijoiden välisenä spontaanisti, ilman ulkoista koordinaatiota tapahtuvana uusien rakenteiden, käytäntöjen ja organisaatioiden muodostumisena (Rauws & De Roo 2016; Jokinen ym. 2017; Göttl & Penker 2020). Kaupunkiviljelyn käytäntöyhteisöjen muodostumiseen vaikuttaa kuitenkin myös varsinaisen käytäntöyhteisön ulkopuolisten toimijoiden koordinoiva rooli etenkin viljelyprojektien käynnistymisvaiheessa. Alkuvaiheen koordinoijana toimii yleensä kaupunki. En käsittelekään kaupunkiviljelyn käytäntöyhteisöjä puhtaana itseorganisoituneina, vaan yhteishallinnan sävyttäminä prosesseina.

Etnografisia haastatteluja ja osallistuvaa havainnointia tapausviljelmillä

Tutkimuksen aineiston olen kerännyt neljän tamperelaisen tapaustutkimuksen kautta: Haist' kukkanen -projekti, Hatanpään kaupunkiviljelijät, Hiedanrannan kelluva puutarha sekä Active Refugees in the Community -hanke (ARC) (kuva 2). Tapaustutkimukset on valikoitu siten, että kaikki viljelmät sijoittuvat Tampereen kaupungin omistamalle maalle ja ovat käynnistyneet 2010-luvulla, jolloin palstaviljelyä pienimuotoisempaan ja yhteisöllisyyttä korostavaan viljelyyn liittyvä liikehdintä oli Suomessa varsin aktiivista (Willman 2015). Tapaukset muodostavat kiinnostavan kokonaisuuden kaupunkiviljelyn organisoitumisen ja jatkuvuuden sekä yhteisöllisyyden muodostumisen tarkasteluun, sillä yhteishallinnan lähtökohdista huolimatta viljelijöiden ja kaupunkiorganisaation rooli ja keskinäinen vuorovaikutus on ollut kaikissa hieman erilainen (taulukko 1). Tapaukset ovat myös tilallisesti ja toiminnallisesti erilaisia keskenään. Osa on sidoksissa yhteen paikkaan kaupungissa, kun taas osa levittäytyy sirpaleisesti useisiin sijainteihin. ARC-hankkeen toiminta kietoutui jo suunnitteluvaiheessa vahvasti yhteen kaupungin rakennuttaman Syötävän puiston kanssa.

Tutkimusotteeni on etnografinen, eli olen viettänyt aikaa tapausviljelmillä viljelijöiden parissa tehden havaintoja ja haastatteluja. Koen etnografian sopivan viljelyn ja käytäntöyhteisöjen tutkimiseen, sillä etnografiaa hyödynnetään monitahoisten kulttuuristen ilmiöiden ja prosessien ymmärryksen välineenä (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014). Etnografiselle tutkimukselle on tyyppillistä aineistojen monipuolisuus (Mietola 2007). Tämä toteutuu tutkimuksessani niin, että yhdistin toisiinsa haastatteluja, osallistuvaa havainnointia ja kenttämuistiinpanoja sekä erilaisia some- ja seuranta-aineistoja. Etnografinen ote ja osallistuva havainnointi metodologiana ohjaavat käyttämäni Wengeriin (1998) pohjaavaa viljelytapausten käytäntöyhteisön ulottuvuuksien ja käytäntöjen merkitysten analysiä.

Oman kaupunkiviljelytaustani vuoksi etnografinen tutkimusote on ollut luonteva valinta. Viljelyharrastajana olen saanut luotua tutkittavien kanssa luottamuksen ja yhteisen ymmärryksen piirin. Olen ollut aktiivisesti mukana esimerkiksi Hiedanrannan kelluvan puutarhan käynnistämisessä, kaupunkiviljelyaktiivin roolissa. Olen osallistunut myös ARC-hankkeen suunnitteluun kaupunkiviljelyharrastajan ja -tutkijan roolissa ja ollut mukana Hatanpään kaupunkiviljelmän käynnistystyöpajoissa, ja päässyt siten tarkastelemaan viljelytapausten alkuvaiheita osallistuvan havainnoinnin keinoin (ks. Santaoja 2015; Zhou ym. 2023). Kentällä tapahtuvassa havainnoinnissa olen kiinnittänyt huomiota erityisesti viljelyn

Taulukko 1. Tutkimustapaukset.

Table 1. Case studies.

	Haist' Kukkanen	Hatanpään kaupunkiviljelijät	Hiedanrannan kelluva puutarha	ARC-hanke (Active Refugees in the Community)
Kesto	2014	2014 →	2016–2021; v. 2022 eteenpäin toisessa sijainnissa	2018–2019; v. 2020 eteenpäin osana Syötävää Puistoa
Viljelypaikka	18 eri sijainnissa (puistot ja kävelyteiden varret)	Vajaakäytöllä oleva vanha taimisto- ja varastoalue	Vanha tehdasalue, jota kehitetään asuinalueeksi	Vanha tehdasalue, jota kehitetään asuinalueeksi
Viljelymuoto	Yhteiset viljelylaatikot	Avomaaviljely omilla viljelypalstoilla	Omat ja yhteiset viljelylaatikot laiturilla järvellä	Omat kasvihuoneet, yhteinen avoma-/penkkiviljely
Koko	50 laatikkoa (á 1 m ²)	25 kpl 20 m ² palstoja; v. 2016 laajeni 50 palstaan	40 laatikkoa (á 1 m ²)	8 pientä kasvihuonetta ja noin 100 m ² avomaata
Toimijat	Suomen talkoot ry; Tampereen kaupunki; vapaaehtoiset kaupunkilaiset (kastelijat)	Viljelijät; Tampereen kaupunki; v. 2021 eteenpäin 4H-yhdistys	Tampereen kaupunki; palvelumuotoilu yritys Kuowi ry; kaupunkiviljelyaktiivit; paikalliset asukkaat viljelijöinä	Pirkanmaan Martat ry; Modus ry; Sopimusvuori ry; Tampereen kaupunki; maahanmuuttajat ja paikalliset asukkaat viljelijöinä
Valmistelu ja organisoiminen	Suomen talkoot ry:n kaksi viljelyaktiivia suunnittelivat ja toteuttivat; luvat Tampereen kaupungilta	Kaupunki kutsui koolle kiinnostuneita asukkaita, tarjosi tilan ja puitteet viljelylle ja teki maatyöt, viljelijät organisoivat toiminnan	Kaupunki toimitti laiturin, viljelylaatikot sekä mullan; viljelyaktiivit ja palvelumuotoilija järjestivät alkutapaamisia; aktiivit ja viljelijät organisoivat toiminnan	Hankerahoitteinen, koordinaattoriksi Pirkanmaan Martat, toimintaan haettiin kiinnostuneita kotoutujia, kaupunki tarjosi maan rakenteilla olevan Syötävän puiston yhteydestä
Yhteys kaupunkiin	Ei yhteydenpitoa alun lupaprosessin jälkeen	Nimetty yhteishenkilö viljelijöistä, yhteydenpito tarvittaessa	Nimetty yhteishenkilö viljelijöistä, epäselvyyttä kaupungin yhteydestä	Kaupunki mukana ohjaamassa toimintaa
Toiminnan tarkoitus	Hyödyntää kaupunkitilaa ruoan tuottamiseksi; tarjota ilmaista ruokaa; lisätä yhteisöllisyyttä	Vastata kysyntään (kaupunki); viljellä ruokakasveja kaupungissa (viljelijät)	Brändäys ja alueen hyötykäyttö (kaupunki); viljelyyn ja alueeseen tutustuminen (viljelijät)	Maahanmuuttajien kotouttaminen, viljelytietoisuuden ja -taitoisuuden lisääminen

sosiaaliseen aspektiin – mitä ihmiset viljelyksillä tekevät, paljonko ihmisiä on paikalla, ja millaista on keskinäinen vuorovaikutus. Lisäksi olen tarkkaillut fyysistä ympäristöä, kuten viljelmien yhteydessä olevia rakennelmia ja kylttejä.

Tutkimuksen ensisijainen aineisto koostuu 13 viljelijähaastattelusta vuosien 2014–2019 ajalta (9 Hatanpäältä ja 4 Hiedanrannan kelluvalta puutarhalta) sekä kolmesta koordinoivien tahojen haastattelusta: Haist' Kukkanen -projektin yhdistysaktiivit (2014), Hiedanrannassa

kaupungin sopimuskumppanina toimineen palvelumuotoiluyrityksen edustaja (2016) sekä ARC-hankkeen projektipäällikkö (2019) (ks. liite 1). Ensimmäisten toimintakesien viljelijähaastattelut toteutin pääsääntöisesti viljelypaikalla, ja ne ovat luonteeltaan voimakkaammin etnografisia haastatteluja kuin syysaikaan toimistotiloissa tekemäni seuranta-haastattelut sekä koordinoivien tahojen haastattelut. Etnografiselle haastattelulle on tyypillistä, että itse haastattelutilanne ja havainnointi tulevat jollain tapaa osaksi haastatteluaineiston analyysiä (Mietola 2007), mikä tulee omassa tutkimuksessani näkyväksi esimerkiksi viljelyn materiaalisten käytäntöjen havainnoinnissa.

Etnografiseen tutkimusotteeseen nojautuen olen haastattelujen lisäksi seurannut viljelytapausten elinkaaren käännteitä sähköpostilistalla (Hatanpään kaupunkiviljelijät), sosiaalisen median alustoilla (Hiedanrannan kelluva puutarha, ARC-hanke ja siihen kytkeytyvä Hiedanrannan syötävä puisto) sekä blogissa (Haist' Kukkanen) käytävän keskustelun kautta. Tausta-aineistona toimivat lisäksi kenttäpäiväkirja viljelytapausten puitteissa järjestetyistä tapahtumista viljelmien käynnistämisestä aina kesään 2019 saakka (esim. muistiinpanot ARC-hankkeen päätöstilaisuudesta ja vapaamuotoisista keskusteluista kotoutujien kanssa marraskuulta 2019 sekä jokakesäiset havainnointimuistiinpanot viljelmiltä). Tutkimuksen prosessinomaisen luonteen vuoksi olen jatkanut tapausten seuraamista myös kesän 2019 jälkeen sosiaalisessa mediassa sekä satunnaisilla havainnointikäynneillä viljelykohteilla.

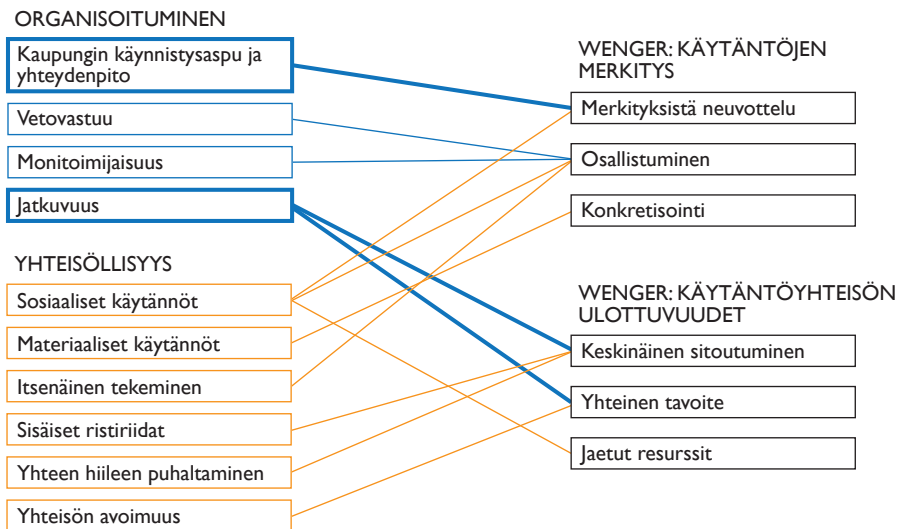
Etnografinen tutkimus tapausviljelmillä ja viljelyn yhteishallinnan prosessien parissa on vaatinut tutkimuseettistä pohdintaa tutkimuskentän rajaamisessa (ks. Marttila 2014) ja oman kaksoisroolini (tutkija vai kanssaviilijä) määrittelemisessä (ks. Rossi 2021). Olen tiedottanut viljelijöitä tutkimuksen teosta haastattelukutsujen ja viljelytapahtumien yhteydessä. Havainnointikäynneillä olen kertonut tutkimuksestani päästyäni keskusteluyhteyteen jonkun viljelijän kanssa. Myös sähköpostilistalla ja some-ryhmissä olen kertonut tutkijan roolistani. Ryhmiin liittyy kuitenkin jatkuvasti uusia jäseniä, eivätkä kaikki ole tietoisia tutkimuksesta. Tämän vuoksi olen käyttänyt ryhmiä vain prosessien kulun hahmottamiseen nostamatta niistä esille keskustelujen sisältöjä tai sitaatteja.

Aineiston analyysi pohjautuu pääasiassa haastattelujen sisältöihin. Analyysin ensivaiheessa olen teemoitellut litteroidun haastatteluaineiston aineistolähtöisesti viljelytapausten organisoitumisen sekä yhteisöllisyyden muodostumisen teemakokonaisuuksien alle ja analysoinut sitä molempien teemojen osalta sisällönanalyysin avulla Atlas.ti-ohjelmaa hyödyntäen. Olen analysoinut haastatteluja yhtenäisenä massana, huomioiden kuitenkin kunkin haastateltavan aseman (viljelijä vai koordinoiva taho) ja kyseessä olevan viljelytapauksen. Haastatellut viljelijät olen anonymisoinut.

Jatkoin analyysiä peilaamalla sisällönanalyysissä muodostamiani organisoitumisen ja yhteisöllisyyden teemakokonaisuuksia Wengerin (1998) käytäntöyhteisön teorian keskeisiin rakenteisiin eli keskinäisen sitoutumisen, yhteisen tavoitteen ja jaettujen resurssien ulottuvuuksiin sekä käytäntöjen merkityksen muodostumisen taustalla oleviin neuvottelun, osallistumisen ja konkretisoinnin prosesseihin (kuva 1). Kuvan viivat ovat yksinkertaistava havainnollistus siitä, kuinka kaupunkiviljelyn käytäntöyhteisöt ja niiden merkitysten muodostuminen näkyvät tapausviljelmien organisoitumisen ja yhteisöllisyyden prosesseissa. Analyysin jälkeen, tulosten tulkinnan yhteydessä, kohdistin tarkastelun vuorovaikutukseen, jatkuvuuteen ja kumppanuuksiin (korostukset kuvassa 1), koska ne ilmaisevat viljelyn mahdollista muutosvoimaa kestävyysirrtymän edistämässä (Frantzeskaki ym. 2017b). Tärkeiksi tuloksiksi nousivat (1) käytäntöyhteisöjen yhteydenpito kaupungin kanssa, myös alun käynnistysapua laajemmin osana käytäntöjen merkitysten määrittelyä ja niistä neuvottelua, sekä (2) käytäntöyhteisöjen lujituksen ja lujittamisen rooli suhteessa viljelyn jatkuvuuteen.

Seuraavat kolme osiota pohjautuvat kaupunkiviljelytapausten empiiriseen analyysiin. Ensimmäinen pureutuu organisoitumisen kysymyksiin (organisoitumisen kokonaisuuden kolme ensimmäistä teemaa) ja toinen yhteisöllisyyteen ja käytäntöyhteisöjen muodostumiseen (yhteisöllisyyden kokonaisuuden kolme ensimmäistä teemaa). Kolmannessa analyysi-

Kuva 1. Sisällönanalyysin tuottamat kaupunkiviljelyn organisoitumisen ja yhteisöllisyyden teemakokonaisuudet suhteessa Wengerin (1998) esittämiin käytäntöyhteisön ulottuvuuksiin ja käytäntöjen merkityksiin. Lihavointi osoittaa keskeisimpien tulosten painopisteitä.

Figure 1. Categories of organisation and communality found in the cases of urban gardening in relation to Wenger's (1998) community of practice theory. The main results are highlighted with bolded lines.

osiossa keskityn viljely-yhteisöjen jatkuvuuden ja epäjatkuvuuden kysymyksiin käytäntöyhteisöissä avaamalla myös niiden sisäisiä ristiriitoja (organisoitumisen viimeinen sekä yhteisöllisyyden kolme viimeistä teemaa).

Kaupunkiviljelytapauksen organisoituminen

Viljelytapauksen organisoitumisvaiheen osalta on keskeistä tarkastella prosessissa mukana olevia toimijoita ja vastuiden jakautumista. Osassa tapauksista yksittäisten kaupunkiviljelijöiden ja itseorganisoitumisen rooli on vahva, kun taas toisissa korostuu yhteishallinta sekä viljelyä järjestävän tahon (kaupunkiorganisaatio tai järjestö) asema ja vetovastuu (ks. taulukko 1). Etenkin viljelytapauksen organisoitumisen vaiheessa kaupunki osallistuu viljelyn merkityksistä neuvottelemisen prosesseihin ja tulee osaksi käytäntöyhteisöä olemalla mukana yhteisen tavoitteen luomisessa. Kiinnostavaa organisoitumisen sekä toiminnan onnistumisen ja jatkuvuuden kannalta on kysymys siitä, millä tavalla Tampereen kaupunki on läsnä hankkeiden käynnistysvaiheessa ja millainen sen rooli on viljelyprosessin myöhemmissä vaiheissa (ks. Fox-Kämper ym. 2018; Murphy ym. 2023).

”se on nyt niiden vastuulla niinku sen kuuluu ollakin, ja mahdollisimman paljon koittanu sitä suitsia [kaupungin virkahenkilöitä] niissä maanantaipalaverissa tai missä ikinä, että se on niiden tyyppien nyt, että älkää koskeko siihen enempää kun on pakko, mut toisaalta että sitten kun tulee jotain mitä pyydetään, että mitenkäs jos laitetaan kuitenkin tänne [laiturille] nää jarrut vai mitkä ne oli, että tämmösiä asioita, jossa haetaan just sitä että mitä tarvii tehdä ja mitä ei tarvii tehdä.” (HIEK1)

Hiedanrannan viljelyprojektien organisoitumisessa ei ollut kyse vain viljelijöiden ja kaupungin kahdenvälisestä vastuunjaosta ja organisoitumisesta, vaan prosessissa oli mukana monia toimijoita. Kelluvalla puutarhalla tämä korostui erityisesti hankkeen käynnistysvaiheessa, kun palvelumuotoilijoiden ja viljelyaktiivien rooli eräänlaisina mediaattoreina oli

keskeinen. Palvelumuotoiluyritys saattoi yhteen kaupungin idean ja alueelle kaupunki-viljelyä kaavailleet kaupunkiviljelyaktiivit, jotka puolestaan osallistivat viljelytoimintaan mukaan paikallisia asukkaita. Alun jälkeen viljelijät ottivat viljelmän omakseen, ja järjestivät tapaamisia ja viljelyä omatoimisesti. ARC-hankkeessa taas oli mukana monia toimijoita kautta hankkeen elinkaaren. Marttojen viljelyneuvojan vastuulla oli toiminnan koordinointi, jota hän piti erityisen tärkeänä viljelytoiminnan onnistumisen edellytyksenä:

”kyl se on ajatuksena niin et siinä on toimija, tai toimijoita jotka vastaa sen alueen, toiminnasta ja niitten tilaisuuksien järjestämisestä. Koska kaupunki kuitenkin haluaa että siel on sitä toimintaa. Niin ei siitä tuu sellasta että kuka tabansa nyt tuu milloin baluat tänne ni voit ottaa tästä tämmösen läntin itelles, et siitä ei tuu mitään. Et se on vaan ihan tosi asia.” (HIEK2)

Kaupungin mukanaolo ja viljelyn yhteishallinta on avannut Hiedanrannassa vuorovaikutusta myös viljelyhankkeiden välille. Alussa ARC-hanke teki yhteistyötä kelluvan puutarhan kanssa järjestämällä viljelyneuvontatilaisuuksia laiturilla omien tilojen valmistumisen viivästettyä. Hankkeen toimijoille kelluva puutarha näyttäytyi mukavana kokeiluna, mutta hyvin epäjärjestäytyneenä ja kooltaan vaatimattomana. Kelluvan puutarhan viljelijöiden keskuudessa taas koettiin jokseenkin hankalana ja epäreiluna se, että kaupunki panostaa niin paljon ARC-hankkeeseen ja Syötävään puistoon, kun taas kelluvan puutarhan tarpeet eivät tulleet enää kuulluiksi.

”Se multakasa mikä tuotiin meille sillon ku se piti olla Syötävän ja [...] meille yhteinen, ja kaubia määrä sitä multaa. Sit tuli vähän tappelu siitä, että kuka sen siirtää sieltä. [...] Taas mä sain viestiä, että se pitää vää pois ja se on meidän asia, siis kelluvan puutarhan pitää viedä se, että ku te balusitte sitä multaa. No eihän me pyyetty ku itelle multaa, ite keksivät siellä että kaikille multaa. [...] No mä sitte siirsin sen mun yhen kaverin kanssa kottikärryillä” (HIE4)

Kaupungin tarjoama käynnistysapu, kuten viljelylaatikoiden toimittaminen tai maan kääntäminen, koettiin tärkeäksi Hiedanrannan kelluvalla puutarhalla ja Hatanpäällä, mutta käynnistysvaiheen jälkeen viljelytoiminta on ollut vahvan itseorganisoitunutta. Esimerkiksi Hatanpäällä kaupunki ei mainostanut projektia alun yleisötilaisuuden jälkeen, ja viljelijät mittasivat ja jakoivat viljelypalstat keskenään. Tyhjiilleen jääneet palstat täyttyivät ohikulkija-kohtaamisten ja puskaradion kautta kesän mittaan. Haist’ Kukkanen -projekti oli kaupunkiorganisaation kanssa tehtävän yhteistyön näkökulmasta katsottuna hyvin itsenäinen, alussa tapahtunutta laatikoiden sijoittelua lukuun ottamatta. Kun tarkastellaan projektin koko elinkaarta, huomataan, että yhdistyksen rooli toiminnan määrittäjänä ja koordinoijana on ollut keskeinen. Toiminta ei ole puhtaasti itseorganisoitunutta (ks. Rauws & De Roo 2016), vaan kyse on kolmannen sektorin osallistavasta toiminnasta ja yhteishallinnasta yhdistyksen ja yksittäisten kaupunkilaisten välillä.

”Se oli tosi tärkeä se palaute mitä tuli, että kun me alettiin kertoa tästä sosiaalisessa mediassa, niin mistä tuli vastaus tavallaan että hei hienoo, me voidaan kastella [...] niin on kysytty että oisko teidän lähellä joku paikka ja sit viety [laatikko] sinne. [...] Mut sit on tietenkä nää tällaset Näkötorni, Sorsapuisto, Keskuutori ni semmosii, mitkä ollaan katottu että nää on hienoi maamerkkejä.” (HAIK1)

Itseorganisoituminen potentiaali ja viljelyn jatkuvuus tulivat näkyväksi, kun yksittäiset osallistajat lähtivät mukaan itsenäisten motiivien perusteella ja aikomattaan tuottivat laajalle ulottuvan kollektiivisen ilmiön, jonka levittäytymistä olisi ollut vaikea ennustaa etukäteen.

Kuva 2. Tutkimuksen neljä tamperelaista tapausta. (1) Hatanpään kaupunkiviljelmä, elokuu 2015. (2) Hiedanrannan kelluva puutarha, elokuu 2016, © Hanna Kirmanen. (3) Haist' Kukkanen viljelylaatikko, Sorsapuisto, heinäkuu 2014. (4) ARC-hanke/Hiedanrannan syötävä puisto, kesäkuu 2019.

Figure 2. Four Tampere-based cases from the study. (1) Hatanpää urban garden, August 2015. (2) Hiedanranta floating garden, August 2016, © Hanna Kirmanen. (3) Haist' Kukkanen gardening box, Sorsapuisto park, July 2014. (4) ARC project/Hiedanranta edible park, June 2019.

Yhteisöllisyyden muodostuminen käytännöissä

Yhteisön ja yhteisöllisyyden on nähty muodostuvan käytäntöjen kautta (Traill 2021). Myös käytäntöyhteisöt rakentuvat tekemisen ja yhteisten käytäntöjen, sekä niiden saamien merkitysten ympärille (Wenger 1998). Analysoin tässä osiossa kaupunkiviljelytapauksen rakentumista käytäntöyhteisöinä Wengerin esittämän merkitysten muodostumisen prosessin, eli merkitysten neuvottelun, osallistumisen ja konkretisoinnin valossa. Viljelytapauksissa merkitysten muodostuminen tulee esille viljelyn materiaalisissa ja sosiaalisissa käytännöissä sekä itsenäisenä tekemisenä.

Materiaaliset käytännöt, kuten työkalukopin ja työvälineiden jakaminen ja yhteinen käyttö, luovat pohjan yhteiselle viljelyprojektille. Sähköisten viestintäkanavien lisäksi lapuilla viestiminen kopin seinällä on tyypillistä; esimerkiksi kasteluvoimista tai osallistujien yhteystiedot ovat olleet esillä seinällä. Myös yhteiskassa, kasteluveden käyttö ja siementen, taimien tai valmiin sadon jakaminen muiden kanssa ovat viljelyprojekteille tyypillisiä yhteisöllisyyttä luovia materiaalisia käytäntöjä.

”Ylimääräisiä siemeniä, pottuja on jätetty tonne [varastoon], ja sieltä on voinu sitten kukin tarpeen mukaan ottaa jos jollain on jäänyt ylimääräisiä. Aika paljon on myös yhteisiä työvälineitä ollu täällä, yhteisiä kastelukannuja, tai kullakin on omansa, mutta jokainen voi käyttää. Joku on tuonu talikon, joku lapion tai baravan ja tämmöset systeemit, että siinä se sitten toimii hyvin.” (HAT3)

Yhteisöllisen toiminnan perustana toimii yhteinen paikka, jota viljelijät haluavat vaalia. Luontoyhteyden arvostaminen ja luonnon kanssa tekemisissä oleminen yhteisesti ylläpidetyssä viljelypaikassa sitoo viljelijöitä yhteen. Myös viljelypaikan luonnontilaiset kasvit ja eläimet herättävät runsaasti tunteita ja yhteisiä keskusteluja.

”Pubutaan myös että siellä peltokanankaalia kasvaa villinä, että just siitä että semmosia myös villiyrttejä et mitä noista voi käyttää tai horsmista ja tällai, että monenlaista [...] Ja sit on myyriä kai. Mua ei hirveesti ne häiittää, mun mielestä ne kuuluu luontoon [...] viljelyynkin. Jotain aina sattuu. Joskus tulee älyttömän hyvin kaikkei ja, joskus sitten taas ei.” (HAT9)

Eräällä havainnointikäynnillä huomasi Hiedanrannan kelluvan puutarhan yhteyteen, mantereen puolelle, ilmestyneen perunamaan. Haastateltava kertoi sen syntyneen muutaman viljelijän spontaanin yhteisideoinnin pohjalta.

”Oliks se minä vai kuka kun keksi facebookissa, minä ja XXX taidettiin olla, ja sitten [...] etsittiin että ketä tulis siihen talkoisiin ja sovittiin että levitetään se, kun niitä istutusperunoita siellä oli ja multaa kasa siinä, että tehään siitä sit perunapello.” (HIE3)

Toiminnan saatossa rakennetut artefaktit, kuten viljelyprojektista kertovan kyltin tekeminen ja pystyttäminen viljelmän yhteyteen tekevät viljelytoimintaa ja sen merkityksiä näkyväksi. Ne ovat esimerkki viljelyn konkretisoinnista (Wenger 1998) ja rikastuttavat viljelytoiminnan merkityksiä.

”mä oon ottanu siitä valokuvankin, että mitä siinä oikein luki. Mun mielestä se [kyltti] oli hieno keksintö, mä olin tullu lomalta ni se oli tehty siihen [...] No niin, tossa, kato [näyttää kuvaa puhelimestaan], Hiedanrannan kelluva puutarha, eihän vahingoita tai muuten turmele istutuksiamme, kiitos. t. Multasormet. Tää on tosi kiva.” (HIE1)

Siinä missä materiaaliset käytännöt konkretisoivat merkityksiä, sosiaaliset käytännöt määrittävät osallistumista. Satunnainen tai sovittu tapaaminen viljelypaikalla sekä juttelu ja kuulumisten vaihto ovat ehkäpä ilmeisin osallistumisen muoto, ja keskeinen osa yhteisöllisiä viljelyhankkeita.

”Kyllä se on sillä tavalla että kun on osunu samaan aikaan ihmisten kanssa ni kyllä sit on aina juteltu ja turistu siinä mukavia ja yhessä siinä sitte touhuttu ja tehty.” (HIE2)

Kepeän juttelun lisäksi viljelytekniisiin asioihin liittyvä vinkkien vaihto ja kokemattomampien viljelijöiden neuvominen on yleistä. Osa viljelijöistä nauttii juuri yhteisestä tekemisestä, ja viljely ulkoharrastuksena ja ihmisten kohtaamisena koetaan tärkeäksi. Viljely on voinut tarjota merkityksellistä sisältöä elämään, erityisesti maahanmuuttajille ARC-hankkeessa:

”Ja sit yksi mies sano että ku hän ennen aina istu kesällä sohvalla ja pyöritteli penkaloita et mitä nyt tekis, ni nyt hänel on se palsta hän voi mennä sinne ja duunailla siellä” (HIEK2)

Ensimmäisenä viljelykesänä Hatanpäällä ja Hiedanrannassa moni viljelijä harmitteli sitä, kuinka harvoin paikalla oikeastaan näkyy muita. Käynnistysvaiheen yhteisen tekemisen jälkeen ihmisten hajaantuminen ja eriävät aikataulut tuntuivat olevan monelle yhteisölliseen viljelyyn mukaan lähteneelle pettymys.

”Mutta mä oon itse asiassa hirveen pettynyt että mä en oo tärmänny paljon kehenkään täällä. Tai sitten mä oon käynny niin semmisiin aikoihin, että sitten on niinku vaan ne muutamat, joilla on samat aikataulut kun itellä.” (HAT5)

Viljelytoiminnan onnistumisen ja erityisesti yhteisön muodostumisen ja ylläpitämisen näkökulmasta hankkeiden sisäinen viestintä on varsin keskeistä. Tutkitut viljelytapaukset käyttävät keskustelualustoinaan Facebookin suljettua ryhmää, yhteistä sähköpostilistaa tai puhelimen kautta käytettävää WhatsApp-viestisovellusta. Hatanpään yhteisöviljelijöiden

keskuudessa näkemys viestintäkulttuurista ei ollut yhtenäinen, vaan välillä viestittely sähköpostilistalla kävi hyvinkin tiiviiksi, mikä aiheutti turhautumista osassa viljelijöitä:

”Kai tossa joku sellanen ylipäänsä viestintäkulttuurin muutokset tai jotenki eri sukupolvet ja eri tavat käyttää jotain sähköpostia. Et sitä, selkeesti, osa porukasta koki sen ehkä keskustelualustaksi, kun taas sitten toiset, ehkä odotti siltä lähinnä tiedotusta [...] Mut se ei varsinaisesti sitten kuitenkaan helpottanu se että perustettiin se Facebook-ryhmä ja siin ei ehkä ihan alussa ollu niin selkeetä sitä jakoa mut ainakin myöhemmin tehtiin tai yritettiin tehdä jotenki selkeeks se että se on keskustelua varten se Facebook. Ja sitten se sähköpostilista on tiedotusta varten.” (HAT8)

Viestittely ja yhteisestä viestintäkulttuurista neuvottelu ovat osallistumista käytäntö-yhteisöön ja merkityksistä neuvottelemista (Wenger 1998). Yhteisten käytäntöjen luominen ja niistä neuvottelu juurruttavat viljelijöitä osaksi käytäntöyhteisöä. Osallistuminen ei ole pelkästään viljelmällä paikan päällä tapahtuvaa tekemistä, vaan myös yhteisöön kuulumisen tunnetta. Osa viljelijöistä koki vahvemmin olevansa osa yhteisöä, kun taas osa oli tyytyväinen itsenäiseen tekemiseen ja omaan rauhaan eikä kaivanut yhteisöllistä tekemistä tai tapahtumia. Itsenäinen tekeminen voi johtaa myös jaettujen resurssien karttumiseen.

”XXX laitto tuonne [viitilöi palstojen takaiselle alueelle päin] semmosen yhteisen [...] semmosen vähän labyrinthimaisen istutuksen, sitä me ollaan aina välillä kasteltu ja on varmasti moni muukin. XXX on sanonu että se on semmonen kaikille yhteinen, ja jos se nyt saa siinä useamman vuoden olla, niin siitä tulis semmonen mukava mietiskelypuutarha, se oli ihan kiva idea.” (HAT6)

Itsenäisen tekemisen kääntöpuolena voi olla epäselvyys tai epävarmuus yhteisistä käytännöistä. Hiedanrannan kelluvalla puutarhalla viljelijöille ei esimerkiksi ollut selvää, odotetaanko kasteluvuorossa olevan henkilön kastelevan yhteisten laatikoiden lisäksi myös kaikkien omat viljelykset.

”Että se aina vähän kun oli se kasteluvuoro, että voi ei että uskaltaako noita nyt kastella, näyttää kyllä aika kuivilta, kyllä mä nyt vähän kastelen, niinku sillain vähä pelotti että jos sitten hermostuvat kun koskee heijän laatikoihin.” (HIE1)

Toimintatapojen osittaisesta epäselvyydestä huolimatta viljely-yhteisöön ei haluttu johtajaa, vaan tasavertainen toiminta koettiin tärkeäksi.

”En mä usko että me tarvittas [johtajaa] ainakaan tuolla porukalla. Musta se on toiminut tolla tavallakin [...] vaikka XXX on tavallaan semmonen, joka on laittanu meille niitä viestejä, ni ei sitäkään oo mikään semmonen johtaja tullu [...] hyviä vinkkejä ja niksejä että miten voi tehdä, mutta kukaan ei oo halunnu olla semmonen päällepäsmäri siinä yhteisössä.” (HIE1)

Kaupunkiviljelytapauksen jatkuvuuden ja epäjatkuvuuden ilmentymiä

Sisäiset ristiriidat ja sitoutuminen yhteisöön

Tässä osiossa tarkastelen kaupunkiviljelyn jatkuvuuden mahdollisuuksia yhteisön kohtaamassa ristiriitatilanteessa Hatanpään kaupunkiviljelijöiden tapauksen kautta. Peilaan tapausta Wengerin (1998) esittämiin keskinäisen sitoutumisen, yhteisen tavoitteen ja jaettujen resurssien ulottuvuuksiin.

Yhteisömuotoisesta tekemisestä huolimatta viljelyhankkeet eivät ole pelkkää aurin-gonpaistetta ja ruusuilla tanssimista, vaan kyse on monimutkaisesta erilaisten sosiaalisten käytäntöjen yhteensovittamisesta. Varsinainen ilmapiiroingelma ja sisäiset ristiriidat

Hatanpään kaupunkiviljelmällä alkoivat kärjistyä edellisessä osiossa kuvatusta sähköpostikäyttämiseen pohjautuvasta viestintäkulttuurin ongelmasta, josta ne laajenivat suuremmiksi henkilö- ja asiakysymyksiksi. Horisontaalisten vuorovaikutussuhteiden rinnalle alkoi muodostua vertikaalisia suhteita, jotka Lehtosen (1990) kuvaamalla tavalla ilmenivät johtajuuspyrkimyksinä ja valtakamppailuina. Pääasiassa eripura näkyi sähköpostittelussa, mutta haastateltavien mukaan huono ilmapiiri ja kahtiajakautuminen oli aistittavissa myös paikan päällä. Vuosina 2018–2019 tehdyt seuranta-haastattelut maalaavat ilmapiiristä hyvin toisenlaista kuvaa kuin ensimmäisen kesän haastattelut, jolloin paikalla olijoiden vähäisyys oli harmituksen aihe.

”oon kuullu juttuja sieltä että siel on ihan riidelly siellä, palstalla [...] Ja kyllä siis [...] muutamit on sanonu [...] just sitä että ne ei halua mennä sinne siihen aikaan kun siellä on XXX. Myös XXX on sanonu että hän ei halua käydä siellä, tai yrittää käydä sellaseen aikaan että ei oo muita.” (HAT8)

Sähköpostissa ja paikan päällä kytevä ilmapiiriongelma koettiin raskaaksi, ja se koetteli keskinäistä sitoutumista. Yhteisenä tavoitteena ollut viljelyharrastus ja luonnon äärellä yhdessä toimiminen, joiden piti olla voimaa tuovia asioita, kääntyivätkin enemmän energiaa vieviksi. Joku oli jopa päättänyt poistua viljely-yhteisöstä: *”Kyllä mä tiedän [...] et joku lähti sen takia pois et se väsy siihen [...] en usko että moni, mut yhen tiään”* (HAT9).

Keskinäinen sitoutuminen näkyi kuitenkin vahvasti myös vaikeina aikoina, kun viljelijät reagoivat viestintä- ja ilmapiiriongelmaan ja ryhtyivät luomaan sisäisiä sääntöjä ja käytäntöjä tulehtuneen tilanteen ratkaisemiseksi, mikä kuvastaa käytäntöyhteisöille tyypillistä osallistumisen ja konkretisoinnin vuorottelua (Wenger 1998). Yhteiset kasvokkaiset kokoukset ja demokraattinen päättäminen esimerkiksi avoimen sähköpostilistan sulkemisesta ja siirtymisestä moderoituun viikoittaiseen uutiskirjemalliin ovat hyviä esimerkkejä yhteisön itseorganisoiutumiseen perustuvista toimista ja keskinäisestä sitoutumisesta. Yhteisössä kyti halu ratkaista ongelma yhteisön sisältä käsin ja turvautumatta ulkopuoliseen apuun.

”aika monetkin ehkä haluais pitää sen yhteisön sellasena niin ku se on että pystyttäis myöskin ratkasemaan nämä ongelmat tässä yhteisössä.” (HAT8)

Toisaalta viljelyhankkeen nimetty yhteyshenkilö oli yhteydessä myös kaupunkiin ja kertoi avoimesti yhteisön sisäisistä vaikeuksista. Keskustelussa oli myös mahdollisuus siirtää viljelmä Tampereen kaupungin vuokraviljelypalveltoja hallinnoivan 4H-yhdistyksen toiminnan piiriin. Keskustelu avasi hankkeen sisäisen organisoitumisen ja yhteisön vahvuuden ja toiminnan jatkuvuuden kysymyksiä suhteessa ulkoiseen organisoitumiseen ja rakenteisiin sekä yhteishallintaan.

”sitten kun siinä oli se uhka että jos ei saada tätä niin me oltiin päätetty että me yritetään päästä 4H:n alle. Sitten ois siirtynyt se kaikki näitten ongelmien boito 4H:lle. Se oli se yks ajatus et jos me emme keskenämme selviä, niin me siirrytään sinne [...] Mä pidin kyllä [kaupungin virkahenkilön] koko ajan ajan tasalla et miten siellä keskustelu käy.” (HAT9)

Halu ratkaista kurjaan ilmapiiriin liittyvät ongelmat yhteisön sisällä kuvastavat kiinnostavalla tavalla keskinäistä sitoutumista ja yhteistä tavoitetta. Kyse on yhteen hiileen puhaltamisesta, jossa tullaan jaettuina sosiaalisia käytäntöjä, kuten jutustelua ja neuvojen jakoa syvemmälle yhteisen toiminnan ja keskinäisen sitoutumisen pariin. Yhteisten sääntöjen luominen, toisten auttaminen ja vastuun jakaminen ovat käytäntöyhteisön ydintä, joka aktivoituu yhteisön ajaututtua vaikeaan ja tulehtuneeseen tilanteeseen. Viljelijät sopivat kaupungin yhteyshenkilön nimeämisen lisäksi muitakin vastuutehtäviä, kuten sähköpostia moderoivat viestintävastaavat, palstajonoa ylläpitävä jäsenvastaava ja yhteisten alueiden hoitoon keskittyvä palstavastaava. Vastuupestejä kierrätettiin säännöllisin väliajoin uudelle

henkilölle, ettei kukaan yksittäinen henkilö kuormittuisi liikaa eikä asioiden hoitaminen tai valta henkilöityisi yksittäiseen ihmiseen.

”No niitä nuoria tuli nyt et must kaubeen kiva sillai et ne, vähän ku semmonen uusi sukupolvi. Ne on ottanu kaubeen rohkeesti kyllä hommia että se on ihan ilahduttavaa, ja sitten tärkeätä et niitä hommia on nyt jaettu [...] nyt sitten et monta vastaa viestinnästä, ne on jaettu kuukausittain ja tällai ni se helpottaa niitä ihan hirveesti. Koska kuitenkin toi on barrastus ja sen pitäis olla siis vapaa-aikaa et se ei pitäis tuntua työltä, eikä tuoda stressiä. (HAT9)

Vanhat ja uudet viestintäkäytännöt ja muutokset vastuunjaossa ovat osa käytäntöyhteisön jaettuja resursseja. Ne muokkautuvat osaksi yhteisön historiaa ja toimintaa, eivätkä ne olisi itsestään selvästi ymmärrettävissä esimerkiksi toisen viljely-yhteisön jäsenelle.

Viljely-yhteisöjen avoimuus ja toiminnan (epä)jatkuuus

Tässä osiossa analysoin viljely-yhteisöjen avoimuutta ja jatkuvuutta peilaten niitä erityisesti Wengerin (1998) yhteisen tavoitteen ulottuvuuteen sekä viljelytoiminnan merkityksiin ja niistä neuvotteluun.

Viljelmien tilallinen ja sosiaalinen avoimuus ovat olennaisia niiden jatkuvuuden ja kestävyys siirtymäpotentiaalin näkökulmasta. Avoimuus näyttäytyykin osana viljely-yhteisöjen yhteistä tavoitetta, ja myös Tampereen kaupunki viljelytilan tarjoajana on vaatinut toiminnalta avointa otetta (ks. myös Murphy ym. 2023). Hiedanrannassa oli omien viljelylaatikoiden lisäksi kaikille yhteisiä laatioita, joita hoidettiin, ja joiden sato jaettiin kaikkien kesken; Haist’ Kukkanen tarjosi satoa kenen tahansa poimittavaksi; ARC-hankkeen puitteissa järjestettiin kaikille avoimia viljelytapauksia; Hatanpäälläkin tyhjat palstat pyrittiin saamaan uusien viljelijöiden käyttöön. Bendt ja kumppanit (2013) korostavat, että kaupunkiviljelytoiminnan ja paikkojen avoin luonne mahdollistaa myös lähiasukkaiden tai alueiden muiden satunnaiskäyttäjien kokemuksellisen oppimisen ja luontoyhteyden muodostumisen.

Avoimuuden periaatteesta huolimatta ulkoinen tiedotus oli tapausviljelmillä hyvin vähäistä tai olematonta, jolloin uusia viljelijöitä liittyi mukaan lähinnä puskaradion kautta. Vaikka viljelmien neuvoteltu merkitys viittaa kaikille avoimiin käytäntöyhteisöihin osana fyysistä ja sosiaalista julkista tilaa, saattoivat ne näyttäytyä myöhemmin mukaan liittyneille tai ohikulkijoille kuitenkin suljettuina. Esimerkiksi Hatanpäältä ei saanut palstaa enää ensimmäisen kesän jälkeen ilman pitkää jonotusta. Myös jonoon liittymisen käytännöt olivat epäselviä. Hiedanrannassa ARC-hankkeen puutarhatapaamiset olivat kaikille avoimia, mutta selkeästi suunnattu pääasiassa kotoutujaryhmälle, jolloin esimerkiksi kelluvan puutarhan viljelijät kokivat, etteivät he ole osa ryhmää eikä toiminta ole heitä varten.

”silloin ku ne alko ni mä kävin niissä, sillon ku ne oli siellä meidän tiloissa vielä ku ei ollu sitä syötävää puutarhaa, ni mä kävin muutamissa tilaisuuksissa sillon ku se oli Marttojen [...] tää ARC-projekti, ni kävin siinä kuuntelemassa niitten juttuja [...] Neuwontaa oli näille maahanmuuttajille, ja sitte oli eri aibeita aina [...] en mäköä mitenköö osallistunu, mä vaan kävin kuuntelemassa muutam kerran.” (HIE4)

Avoimuuden lisäksi viljelyn jatkuminen myös seuraavana vuonna on viljelyn käytäntöyhteisöjen selkeä yhteinen tavoite. Viljelijähaastatteluissa oli kuitenkin vahvasti esillä epävarmuus viljelyn jatkuvuudesta, ja tässä asiassa kaupunki tilan tarjoajana ja lupien myöntäjänä on avainasemassa (ks. Willman 2023). Viljelijät kaipasivat varmuutta viljelyn jatkumisesta tulevina kesinä, jotta he osaisivat asennoitua ja panostaa kasvivalintojen suunnitteluun ja viljelypaikan kehittämiseen.

”Just tänään oli että pitäis saada tieto että jatkuuks tää ens vuonna, että vois nyt sitten laittaa tän syyskuunoon ja sitten aloittaa mahdollisesti jo aikasessa vaiheessa taimiviljelmät” (HAT7)

”No tietty sehän nyt ois hyvä saada selkee viesti sieltä kaupungilta, tai en tiedä joko sitten onkin olemassa info että mitä tähän niinku tullaan tekemään tai kuinka kauan tää vois tässä säilyä, että mitä tässä nyt kannattas ruveta kehittämään.” (HIE2)

Haist’ Kukkanen -projektissa osalle laatikoista ilmaantui vakiokastelijoita ja viljelykasvit menestyivät hyvin, kun taas osa jäi vaille hoitoa. Hoitoa vailla jääneiden laatikoiden osalta jatkuvuus näytti huonolta jo toimintakesän aikana, kun taas hyvällä hoidolla olevien tilanne näytti valoisalta. Haist’ Kukkanen -projektin vetäjillä oli yhteinen tavoite jatkaa ja laajentaa hanketta seuraavana kesänä ja saada silloin kaupunkilaisia osallistumaan talkoisiin laajemmin ja ottamaan vastuuta viljelylaatikoiden hoidosta. Toiminnan jatkuvuus oli kuitenkin vahvasti organisoitumiseen ja resursointiin kytkeytyvien epävarmuuksien leimaamaa.

H1: *”Jos tää 50 laatikkoo nyt onnistuu, ni ens vuonna meidän pitäis saada 500, eli levitetään tätä hommaa [...] Suomen kuntiin ja kaupungeihin.”*

H2: *”Se riippuu siitä onks meillä resursseja siihen, me ollaan nyt tässä kabestaan aktiivina ja sul on uudet projektit ens vuonna ja mulla on uudet projektit, että oo varovainen ton kanssa mitä lupaillet, koska me tarvitaan siihen ihmisiä [...] että kannattaa aina muistaa että kun on sata ideaa, että jos niistä saisi jonkun toteutettua. Että aina vähän että mitä lupaa 500 laatikosta ni...[naurua]” (HAIK1)*

Avoimuuden ja yhteisöllisyyden periaatteesta huolimatta Haist’ Kukkanen -projektin ympärille ei syntynyt riittävän vahvaa käytäntöyhteisöä jatkamaan toimintaa seuraavalle kesälle.

Käytäntöyhteisöjen muodostuminen ja kaupungin rooli

Tässä osiossa tarkastelen prosesseja, jotka ilmensivät käytäntöyhteisöjen luonnetta sekä kaupungin ja muiden ohjaavien tahojen roolia viljelyn käytäntöyhteisöissä (ks. korostukset kuvassa 1). Tutkitut tapaukset osoittavat, että kaupunkiviljelyn yhteishallinta ja käytäntöyhteisöjen muodostuminen voi olla monenlaista ja ajassa muuttuvaa. Osassa tapauksista itseorganisoituminen on ollut ainakin ajoittain voimakasta, kun taas toisissa kaupungin tai muun tahon ohjaava vaikutus yhteisöihin ja niiden toimintatapoihin on ollut vahvemmin läsnä. Tapausten välillä onkin kirjoa viljely-yhteisöissä toimimisen tasa-arvoisuuden ja toisaalta näkyvän johtajuuden osalta. Edellisessä painottuvat horisontaaliset, jälkimmäisessä vertikaaliset suhteet.

Itseorganisoituminen, samoin kuin pyrkimys tasa-arvoisiin ja hierarkiattomiin suhteisiin viljelytoiminnassa korostui erityisesti Hiedanrannan kelluvan puutarhan ja Hatanpään kaupunkiviljelmän tapauksissa. Yhteisöt ovat itsenäisesti määrittäneet sisäiset sääntönsä ja käytäntönsä, kuten alueen siistinä pitämisen ja keskinäisen avunannon, ja sitoutuneet niihin. Yhteisestä tekemisestä ja säännöistä huolimatta yhteisöt ovat sallineet kullekin yksilölle tilaa toimia myös omalla tavallaan ja toteuttaa erilaisia kokeiluja, mikä on tuonut toimintaan myös yllätyksellisyyttä ja luovaa potentiaalia (ks. Alatalo ym. 2023). Hyvinä esimerkkeinä tästä toimivat erään viljelijän kaikille yhteiseksi rakentama mietiskelypuutarha Hatanpäällä ja perunapellon perustaminen Hiedanrannan kelluvalla puutarhalla.

Itseorganisoituneen yhteisön varjopuolena voi olla konfliktiherkkyys ja kriiseihin ajautuminen, kuten Hatanpään käytäntöyhteisössä tapahtui. Kun valta on hajautuneena käytäntöyhteisön jäsenille, ei kenelläkään ole mandaattia ratkaista kriisiytynyttä tilannetta (ks. myös Murphy ym. 2023). Mikäli keskinäinen sitoutuminen on vahvaa, voi yhteisö

kuitenkin onnistua ratkaisemaan erimielisyydet yhteisönä, ilman ulkopuolista apua. Tämä vaatii viljelytoiminnan merkityksistä neuvottelua ja yhteisön sisäisten sääntöjen läpikäymistä. Hatanpäällä yhteiset kokoukset ja demokraattinen päätös luopua eripuraa ja negatiivisuutta lisänneestä avoimesta sähköpostilistasta ja siirtyä viikoittaiseen uutiskirjeeseen toimii esimerkkinä wengeriläisestä yhteisön käytäntöjen merkitysten uudelleen neuvottelusta ja osallistumisen ja konkretisoinnin vuorottelusta (Wenger 1998).

Ylhäältä ohjatun viljelytoiminnan piirteitä on tutkituista tapauksista eniten näkyvillä ARC-hankkeessa (ja sittemmin Hiedanrannan syötävässä puistossa), jossa palkattu viljelyneuvoja järjestää toimintaa. Viljelyneuvoja kertoo mitä ja kuinka tehdään (esim. porkkanoiden istutus tai kompostointi) ja järjestää työpajoja tai muita tapahtumia. Yhteisön jäsenet kartuttavat omia viljelytaitojaan osallistumalla järjestettyyn toimintaan. Tällainen ylhäältä ohjattu käytäntöyhteisökin voi olla säännöllisine tapaamisineen varsin tiivis ja keskinäinen sitoutuminen voi olla vahvaa. Toisaalta satunnaisten osallistujien voi olla vaikea kokea olevansa osa yhteisöä, kuten vain silloin tällöin ARC-hankkeen tapahtumiin osallistuneet Kelluvan puutarhan viljelijät kokivat.

Haist' Kukkanen -projekti on puolestaan hyvä esimerkki viljelykokeilusta, jossa viljelyn käynnistäjänä toimivan tahon ohjaava vaikutus oli todella vahva esimerkiksi viljelylaatikoiden sijoittelun suhteen. Yhdistys neuvotteli sijoittelusta yhdessä Tampereen kaupungin kanssa. Toisaalta alkuvaiheen jälkeen yksittäisten osallistujien tekemisen tavat ja sitoutuminen vaikuttivat ratkaisevasti viljelyn luonteeseen ja kehityskulkuihin. Tässä tulee hyvin esille Carlssonin ja Berkesin (2005) luonnehtima yhteishallinnan prosessimainen ja ennalta määrittelemätön luonne.

Kun tarkastellaan itseorganisoidun ja ylhäältä ohjatun toiminnan välistä jatkumoa, tulee esille kysymys johtajuuden merkityksestä käytäntöyhteisöissä. Ylhäältä ohjatuissa tapauksissa johtajuus on selkeästi läsnä toiminnassa, ja se on keskeinen toiminnan organisoinnista ja luonnetta leimaava piirre erityisesti ARC-hankkeessa ja osittain myös Haist' Kukkanen -projektissa. Yhteisöideaalien mukaisesti sosiaaliset suhteet ovat horisontaalisia (Lehtonen 1990), eli luonteeltaan tasa-arvoisia, mutta yhteisöissä ilmenee aina myös suhteiden vertikaalisuutta, eli valtahierarkia ja eritasoiset asemat ovat jollain lailla läsnä myös itseorganisoiduissa yhteisöissä. Mahdollisista valtakamppailuista huolimatta nimettyä tai pysyvää johtajuutta ei välttämättä tarvita, vaan yhteisö voi neuvottelun ja demokraattisen päätöksenteon turvin päätyä esimerkiksi erilaisiin kiertäviin vastuunjakoihin, kuten Hatanpään kaupunkiviljelmällä. Alatalon ja kumppaneiden (2023) niin ikään Tampereen Hiedanrantaan sijoittuva tutkimus itseorganisoiduista saunan rakennusprosessista osoittaa, kuinka ilman selkeää johtajaa toimivat projektit kohtaavat vastoinkäymisiä, mutta voivat silti kukoistaa ja täyttää tavoitteensa.

Kaupunkiviljelyn organisoinnin vaiheessa kaupunki (tai muu maanomistaja tai yhteistyötaho) on keskeisessä roolissa ohjaamassa käytäntöyhteisön syntyä. Kaupunki tarjoaa fyysisen tilan ja voi olla tärkeässä asemassa myös sosiaalisen tilan avaamisessa, eli viljelijöiden tuomisessa yhteen. Fox-Kämper ja kumppanit (2018) ovat esittäneet, että käytäntöyhteisön muodostumisen kannalta on tärkeää, että kaupunki vetäytyy alkuresurssin tarjoamisen jälkeen sivuun, jotta viljely-yhteisöt saavat – ja niiden pitääkin – ottaa itse vastuuta viljelykäytäntöjen järjestämisestä ja sisäisten sääntöjen luomisesta. Toisaalta Murphy ja kumppanit (2023) korostavat, että viljelytoiminnan lähtökohtana oleva yhteishallinta ja jatkuva keskusteluyhteys kaupunkiorganisaation tai muun koordinoijan kanssa antavat tärkeää taustatukea yhteisöjen kohtaamissa kriisitilanteissa. Tämä tuli esille Hatanpään kaupunkiviljelmällä yhteisön ajaututtua sisäiseen kriisiin ja hakiessa tukea kaupungin yhteyshenkilöltä. Onkin tärkeää huomata, etteivät kaupunkiviljelmät käytäntöyhteisöinä ole ympäröivästä fyysisestä ja sosiaalisesta tilasta erillisiä saarekkeita. Kaupungin taustatuki kuvastaa itseorganisoidunkin käytäntöyhteisön yhteyksiä ympäröiviin rakenteisiin.

Erityisesti yhteishallinnan leimaamien käytäntöyhteisöjen kohdalla on tarpeen pohtia kaupunkiorganisaation ja muiden välittömän viljely-yhteisön ulkopuolisten toimijoiden

roolia suhteessa käytäntöyhteisöön vielä hieman tarkemmin. Onko viljelytoimintaa ohjaava kaupunkioorganisaatio osa käytäntöyhteisöä vai ulkoisia rakenteita? Tämä riippuu tarkastelun tasosta ja skaalasta. Mikäli tarkastellaan kaupunkiviljelytoiminnan yhteisöllisyyttä koko kaupungin tasolla, näyttäytyvät erilliset viljelytapaukset, kaupunkioorganisaatio sekä viljelyssä tai sen mahdollistamisessa mukana olevat kolmannen sektorin toimijat osana laajempaa konstellaatiota, joka muodostuu käytäntöyhteisöjen verkostoista (Wenger 1998; Mattila-Aalto 2012). Jos taas tarkastellaan yksittäistä viljelytapausta, kaupunki voidaan roolinsa vahvuuden mukaan mieltää joko käytäntöyhteisön ulkopuoliseksi tai käytäntöyhteisön sisäiseksi, mutta useimmiten ulkokehällä olevaksi toimijaksi. Kaupunki osallistuu usein myös viljely-yhteisön merkityksistä neuvottelun prosessiin (Wenger 1998) etenkin viljelmän käynnistämisympäristössä, mutta myös sen jälkeen, kuten kaikki neljä tapaustutkimusta osaltaan osoittavat. Käytäntöyhteisön ulkokehällä voi olla hallinnollisen organisaation lisäksi myös esimerkiksi lähiasukkaita tai kolmannen sektorin viljelytoimijoita. Käytäntöyhteisö ei olekaan luonteeltaan selkeästi rajautuva, vaan sen rajat ovat liukuvia ja osa jäsenistä kokee olevansa yhteisön reunamilla (ks. myös Bendt ym. 2013; Traill 2021).

Viljelytapauksista viljelytoiminnan jatkuvuuteen ja kaupungin kestävyys siirtymään

Kaupunkiviljelyn jatkuvuutta on mielekästä tarkastella niin tapaustasolla yksittäisten viljelypaikkojen tai -yhteisöjen säilymisenä kuin yleisesti prosessitasolla kaupunkiviljelytoiminnan vahvistavana potentiaalina kaupunkien kestävyys siirtymässä. Käytäntöyhteisöillä on merkittävä rooli kummallakin jatkuvuuden tarkastelutasolla.

Viljelytapauksen jatkuvuus linkittyy vahvasti keskinäisen sitoutumisen lujuuteen (ks. korostukset kuvassa 1). Yhteisen tekemisen säröt, kuten kohtaamisia haittaavat eriävät aikataulu, erimielisyyksistä johtuva toisten välttely tai heikko osallistuminen, tulevat näkyville viljelytapauksissa. Ristiriitoja tai eriäviä toimintakulttuureja voi syntyä yhteisön sisällä, kuten Hatanpään tapauksessa, tai rinnakkaisten viljely-yhteisöjen välillä, kuten Hiedanrannassa. Ristiriidat koettelevat viljely-yhteisöjen toimintaa ja jatkuvuutta, mutta keskinäisen sitoutumisen ollessa riittävän vahvaa, ne voivat toimia myös yhteisöjen ja jatkuvuuden lujittajina. Ristiriidat ovat hyviä tilaisuuksia kirkastaa viljely-yhteisön yhteisiä toimintatapoja ja tavoitteita.

Viljelytapauksen jatkuvuuden edellytyksenä on riittävä ja toimiva tila, joka useimmiten järjestyy viljelijöiden ja kaupungin tai muun maanomistajan keskinäisen yhteishallinnan pohjalta. Viljely vaatii fyysisen paikan ja sopivat puitteet, joiden ympärille käytäntöyhteisö pääsee muodostumaan. Viljelytila voi keskittyä yhteen paikkaan tai sijaita hajallaan ympäri kaupunkitilaa, kuten Häist' Kukkasen tapauksessa. Mikäli yhteisö on riittävän laaja ja sen jäsenet sitoutuneita toisiinsa, voi toiminta jatkua vaihtuvissa viljelypaikoissa, kuten Hiedanrannan kelluvan puutarhan tapauksessa: se siirsi toimintansa naapurikaupunginosaan asuinalueen rakennustöiden alettua. Yhteisöllisessä viljelyssä virtuaalinen tila on jatkuvasti läsnä fyysisen tilan rinnalla. Merkityksistä neuvotellaan yhtä paljon somepostauksen ja sähköpostiviestien kautta kuin rikkaruohoja kitkemällä tai kitkemättä jättämällä.

Tarkastelemalla yhteisöllisyyttä yksittäisiä tapausviljelmiä laajemmassa perspektiivissä rinnakkaisten käytäntöyhteisöjen konstellaationa (ks. Wenger 1998; Mattila-Aalto 2012) päästään käsiksi kaupunkiviljelytoiminnan jatkuvuuksiin laajemmin. Jatkuvuuden tarkastelu viljelytoiminnan tasolla tuo näkyväksi erillisten viljelyn käytäntöyhteisöjen keskinäiset kytkökset. ARC-hanke ja Hiedanrannan kelluva puutarha sijaitsivat vieretysten, ja niiden välillä oli myös sosiaalisia ja toiminnallisia yhteyksiä, joskin kulttuurierot ja eriävät toimintalogiikat olivat osaltaan erottamassa viljelmiä ja niiden toimintaa toisistaan (ks. Traill 2021). Toisaalta ARC-hanke pystyi käynnistymisympäristössä hyödyntämään kelluvan puutarhan tiloja, jolloin yksi käytäntöyhteisö tuki toisen käynnistymistä. Yhteistä historiaa, jäseniä,

resursseja tai olosuhteita jakavien käytäntöyhteisöjen muodostamat käytäntökonstellatiot ovatkin jatkuvuuden näkökulmasta yksittäisiä käytäntöyhteisöjä vahvempia (ks. Wenger 1998) ja siksi merkityksellisiä kestävyys siirtymän edistäjinä.

Frantzeskaki ja kumppanit (2017b) esittävät Dresdenin kaupunkiviljelyverkoston esimerkin kautta, kuinka yhteisöviljelmien yleistyminen sai aikaan katto-organisaation perustamisen, joka puolestaan helpotti yhä uusien viljelmien perustamista alueelle. Toiminnan lisääntyminen ja vakiintuminen selkeytti myös aiemmin epäselvänä näyttäytyneitä kaupungin roolia viljelyn mahdollistajana. Tällä hetkellä Dresdenin kaltainen kaupunkiviljelyverkosto ja siten myös kaupungin omaksuma selkeä malli viljelyaloitteiden tukemiseksi puuttuu Tampereelta (ks. Willman 2023). Viljelyn toimiminen siirtymäaloitteina ja siemenenä laajemmalle käytäntöjen muutokselle kohti kestävämpiä kaupungeja on jäänyt vielä vähäiseksi. Siten viljelyn jatkuvuus perustuu tällä hetkellä pääasiassa käytäntöyhteisöjen sisäisen lujouden varaan.

Haist' Kukkanen -projektin tavoitteena oli saada aikaan suurempi yhdessä tekemiseen perustuva kaupunkiviljelyn vallankumous, ja siinä olikin piirteitä Frantzeskakin ja kumppaneiden (2017b) kuvailemista kansalaislähtöisistä siirtymäaloitteista ja kestävyys siirtymän kiihdyttämisestä. Haist' Kukkanen tapauksessa tämä potentiaali jäi kuitenkin toteutumatta käytäntöyhteisön jäädessä liian heikoksi. Osallistuminen oli hajanaista ja laatikoiden hoitajat eivät tunteneet toisiaan. Toiminnan jatkuvuus oli kahden järjestöaktiivin varassa, jolloin projekti oli jatkuvuuden näkökulmasta hyvin haavoittuvainen (ks. Frantzeskaki ym. 2017b, 83). Lyhytikäisyydestään huolimatta Haist' Kukkanen -projekti on kiinnostava tapaus, sillä ympäri kaupunkia levittäytyessään se oli laajemmin näkyvillä kuin yhteen paikkaan sijoittuvat viljelyprojektit. Viljelyn tunkeutuminen katutilaan ja ikään kuin väärään paikkaan toimi herätteenä niin kaupunkilaisille kuin kaupunkiorganisaatiolle. Laatikot herättivät monenlaisia tunteita, mikä toi asialle huomiota ja sisälsi potentiaalia avata uusia kaupunkiviljelyn kehityskulkuja. Myös Hiedanrannan viljelytapauksilla on ollut potentiaalia toimia kaupungin kestävyys siirtymää tuoppaavina siirtymäaloitteina, sillä Hiedanrannan kelluva puutarha, samoin kuin ARC-hanke ja syötävä puisto ovat olleet runsaasti esillä osana kestävä kaupunkinosan suunnittelua, kehittämistä ja brändäämistä (ks. Jokinen ym. 2023).

Lopuksi

Kestävyys siirtymä ymmärretään useana yhtäaikaisena asteittaisena muutoksena kohti kestävämpää yhteiskuntaa (Frantzeskaki ym. 2017a; FAO 2018). Tässä tutkimuksessa toteutettu kaupunkiviljelyn yhteishallinnan ja käytäntöyhteisöjen tarkastelu painottaa paikallista tasoa ja tuo esille kansalaisyhteiskunnan ja yhteisöjen potentiaalinen osana kaupunkien sosiaalista ja ekologista kestävyys siirtymää. Tuloksissa tulevat esille toisaalta yhteisön sisäisen organisoitumisen tärkeys ja toisaalta viljely-yhteisön välttämättömät yhteydet ympäröiviin rakenteisiin, kaupunkiorganisaatioon ja muihin toimijoihin.

Tulokset osoittavat kaupunkien olevan viljely-yhteisöjen läheisiä yhteistyökumppaneita tai jopa osa käytäntöyhteisöjä. Viljelyn tarkastelu käytäntöyhteisöinä ja niiden muodostamina konstellatioina tuo Tampereen tapauksessa kuitenkin esille, että kaupunkiorganisaation irtautuminen viljely-yhteisöstä viljelyn käynnistymisen jälkeen ei viljelyn jatkuvuuden kannalta ole aina kannattavaa tai edes mahdollista, toisin kuin Fox-Kämper ja kumppanit (2018) ovat esittäneet. Keskusteluyhteys kaupunkiin tarjoaa tärkeää selkänöjää erilaisissa muutosvaiheissa pitkin viljelytoiminnan kehityskaarta, myös kriiseissä. Kaikkea viljelyä ei kuitenkaan voida sovittaa ylhäältä ohjaten samaan muottiin, vaan erilaisille kehityskuluille täytyy olla tilaa. Kuten tutkitut tapaukset osoittavat, kukkiva luovuus ja keskinäinen oppiminen käytäntöyhteisöissä voivat synnyttää uudenlaisia ja odottamattomiakin kestävyyskäytäntöjä esimerkiksi viljelyn näkyvyyden tai osallistavien kokeilujen kautta.

Viljelyn tarkastelua käytäntöyhteisöinä voidaan laajentaa käytäntökonstellatioiden ajatuksen kautta kohti kestävyys siirtymän edellytysten analyysia. On todennäköistä, että

avoimen ja saavutettavan viljelytoiminnan ja kaupunkitilan periaate mahdollistaa muiden (harrastus)toimintojen kehittymisen viljelyn rinnalla. Eri toimijoiden ja toimintojen yhteen tuominen lisää sosiaalista oppimista ja luo laajempia kestävyysverkostoja. Kaupunkitilojen suunnittelu voisikin hyötyä erilaisten toimintojen voimakkaammasta sekoittamisesta ja kohtaamisten mahdollistamisesta. Viljelyn tuominen tiiviimmin yhteen kaupungin muiden toimintojen kanssa osana kaupunkien kestävyys siirtymän edistämistä vaatii jatkotutkimusta.

Kuten Frantzeskaki ja kumppanit (2017b, 84) huomauttavat, ympäristön ja ihmisten hyvinvointia ei tulisi tarkastella toisistaan erillisinä, vaan niiden yhteen kietoutumisen ymmärtäminen on kaupunkien kestävyys siirtymässä olennaista. Kaupunkiorganisaatio pystyy asettamaan tavoitteita ja reunaehjoja sosiaalisesti ja ekologisesti kestäville viljelytoiminnalle, esimerkiksi kaikille avoimen tilan luomisen tai luonnon monimuotoisuuden korostamisen avulla. Kaupunkiorganisaation tarjoama tuki on tärkeää viljelylle ja sen jatkuvuudelle. Tuen muodot ja ajoitus, samoin kuin kaupungin ja muiden yhteistyötahojen rooli osana viljelyn käytäntöyhteisöjä vaatii jatkotutkimusta. Kaupungit kestävyysmurroksen suunnannäyttäjinä voivat ohjata kaupunkiviljelyä ja yhteishallinnan tapoja uusille, kestävyys siirtymää kiihdyttävälle, poluille.

Kiitokset

Kiitän väitöskirjaohjaajaani Ari Jokista sekä Tampereen yliopiston Luonnon ja ympäristön politiikan tutkimusryhmää PONTE:a arvokkaista kommentteista käsikirjoituksen eri vaiheissa.

Liite

Liitteessä 1 on kuvattu tarkempia tietoja tutkimuksen haastatteluista.

Lähteet

- Alatalo, E., Leino, H., Turku, V. & Laine, M. (2023) Heating up the sauna: Analogue model unraveling the creativity of public participation. *Planning Theory* 23(1) 22–41. <https://doi.org/10.1177/1473095223116656>
- Barthel, S., Folke, C. & Colding, J. (2010) Social–ecological memory in urban gardens—Retaining the capacity for management of ecosystem services. *Global Environmental Change* 20(2) 255–265. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2010.01.001>
- Bendt, P., Barthel, S. & Colding, J. (2013) Civic greening and environmental learning in public-access community gardens in Berlin. *Landscape and urban planning* 109(1) 18–30. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2012.10.003>
- Berkes, F., George, P. & Preston R.J. (1991) Co-management: The Evolution in Theory and Practice of the Joint Administration of Living Resources. *Alternatives* 18(2) 12–18. <https://www.jstor.org/stable/45031306>
- Celata, F. & Coletti, R. (2018) The policing of community gardening in Rome. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 29 17–24. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2017.09.002>
- Certomà, C., Chelleri, L. & Notteboom, B. (2020) The ‘fluid governance’ of urban public spaces. Insights from informal planning practices in Rome. *Urban Studies* 57(5) 976–995. <https://doi.org/10.1177/0042098018819734>
- CoDyre, M., Fraser, E.D.G. & Landman, K. (2015) How does your garden grow? An empirical evaluation of the costs and potential of urban gardening. *Urban Forestry & Urban Greening* 14(1) 72–79. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2014.11.001>
- Colding, J. & Barthel, S. (2013) The potential of ‘Urban Green Commons’ in the resilience building of cities. *Ecological Economics* 86 156–166. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2012.10.016>
- Eizenberg, E. & Fenster, T. (2015) Reframing Urban Controlled Spaces: Community Gardens in Jerusalem and Tel Aviv-Jaffa. *ACME: An International Journal for Critical Geographies* 14(4) 1132–60. <<https://acme-journal.org/index.php/acme/article/view/1161>>.
- Farnsworth, V., Kleanthous, I. & Wenger-Trayner, E. (2016) Communities of Practice as a Social Theory of Learning: a Conversation with Etienne Wenger. *British Journal of Educational Studies* 64(2) 139–160. <https://doi.org/10.1080/00071005.2015.1133799>

- FAO (2018) Sustainable food systems - Concept and framework. <<https://www.fao.org/3/ca2079en/CA2079EN.pdf>>.
- Folke, C. (2006) Resilience: The emergence of a perspective for social–ecological systems analyses. *Global Environmental Change* 16(3) 253–267. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.04.002>
- Fox-Kämper, R., Wesener, A., Münderlein, D., Sondermann, M., McWilliam, W. & Kirk, N. (2018) Urban Community Gardens: An Evaluation of Governance Approaches and Related Enablers and Barriers at Different Development Stages. *Landscape and Urban Planning* 170 59–68. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.06.023>
- Frantzeskaki, N., Broto, V.C., Coenen, L. & Loorbach, D. (2017a) Urban sustainability transitions: The dynamics and opportunities of sustainability transitions in cities. Teoksessa Frantzeskaki, N., Broto, V.C., Coenen, L. & Loorbach, D. (toim.) *Urban Sustainability Transitions* 1–19. Routledge, New York & London. <https://doi.org/10.4324/9781315228389>
- Frantzeskaki, N., Borgström, S., Gorissen, L., Egermann, M. & Ehnert, F. (2017b) Nature-Based Solutions Accelerating Urban Sustainability Transitions in Cities: Lessons from Dresden, Genk and Stockholm Cities. Teoksessa Kabisch, N., Korn, H., Stadler, J. & Bonn, A. (toim.) *Nature-based Solutions to Climate Change Adaptation in Urban Areas. Theory and Practice of Urban Sustainability Transitions* 65–88. Springer Open. https://doi.org/10.1007/978-3-319-56091-5_5
- Goddard, M. A., Dougill, A. J. & Benton, T. G. (2009) Scaling up from gardens: biodiversity conservation in urban environments. *Trends in Ecology and Evolution* 25(2) 90–98. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2009.07.016>
- Göttl, I. & Penker, M. (2020) Institutions for Collective Gardening: A Comparative Analysis of 51 Urban Community Gardens in Anglophone and German-Speaking Countries. *International Journal of the Commons* 14(1) 30–43. <https://doi.org/10.5334/ijc.961>
- Houtbeckers, E. & Kallio, G. (2019) Talouskäytännöteoreettisesti: kotitalouksien omaehtoinen ruuanhankinta taloutta koskevan tiedon lähteenä. *Tiede & edistys* 44(2) 150–169. <https://doi.org/10.51809/te.105312>
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (2014) Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) *Moniulotteinen etnografia* 7–31. Ethnos ry, Helsinki.
- Jokinen, A., Asikainen, E. & Willman, K. (2017) How to grow multifunctionality in food system planning. *Yhdyskuntasuunnittelu* 55(3) 48–63.
- Jokinen, A., Jokinen, P., Aarikka-Stenroos, L., Kokko, M., Kujala, J., Lehtimäki, H. & Nieminen, J. (2023) Catalysts for Urban Circularity – Reasoning by analogy approach. Teoksessa Lehtimäki, H., Aarikka-Stenroos, L., Jokinen, A. & Jokinen, P. (toim.) *The Routledge Handbook of Catalysts for a Sustainable Circular Economy* 21–41. Taylor & Francis.
- Kaartinen, M. (2021) Mitä on tekeillä pienessä puutarhassa? Kokemuksia ruohonjuuritason sosiaalisuudesta. *Alue ja Ympäristö* 50(2) 86–100. <https://doi.org/10.30663/ay.109258>
- Keshavarz, N. & Bell, S. (2016) A History of Urban Gardens in Europe. Teoksessa Bell, S. ym. (toim.) *Urban Allotment Gardens in Europe* 8–32. Routledge, New York.
- Koay, W.I. & Dillon, D. (2020) Community Gardening: Stress, Well-Being, and Resilience Potentials. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 17(18) 6740. <https://doi.org/10.3390/ijerph17186740>
- Lappalainen, S., Hynninen, P., Kankkunen, T., Lahelma, E. & Tolonen, T. (toim.) (2007) *Etnografia metodologiana: Lähtökohdista koulutuksen tutkimus*. Vastapaino, Tampere.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991) *Situated learning. Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.
- Lave, J. & Wenger, E. (1999) Learning and Pedagogy in Communities of Practice. Teoksessa Leach J. & Moon, B. (toim.) *Learners and Pedagogy* 21–33. SAGE Publications, London.
- Lehtonen, H. (1990) *Yhteisö*. Gummerus, Jyväskylä.
- Mattila-Aalto, M. (2012) Oppimista ja syrjäytymisen ehkäisemistä oma-avun yhteisössä. Tapaus leipäjonoyhteisö. *Aikuiskasvatus* 32(1) 6–16. <https://doi.org/10.33336/aik.93965>
- Marttila, A. (2016) Tutkijan positiot etnografisessa tutkimuksessa – Kentän kokemuksen dialoginen rakentuminen. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) *Moniulotteinen etnografia* 362–392. Ethnos ry, Helsinki.
- McClintock, N., Miewald, C. & McCann, E. (2021) Governing Urban Agriculture: Formalization, Resistance and Re-visioning in Two ‘Green’ Cities. *International Journal of Urban and Regional Research* 45(3) 498–518. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12993>
- McDougall, R., Kristiansen, P. & Rader, R. (2018) Small-scale urban agriculture results in high yields but requires judicious management of inputs to achieve sustainability. *Agricultural sciences* 116(1) 129–134. <https://doi.org/10.1073/pnas.1809707115>
- McGlone, P., Dobson, B., Dowler, E. & Nelson, M. (1999) *Food projects and how they work*. YPS & Joseph Rowntree Foundation, New York.
- Mietola, R. (2007) Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin. Teoksessa Lappalainen, S., Lahelma, E., Gordon, T., Hynninen, P., Metso, T., Palmu, T., Tolonen, T., Mietola, R., Kankkunen, T., Hakala, K. & Salo, U-M. (toim.) *Etnografia metodologiana: Lähtökohdista koulutuksen tutkimus* 151–176. Vastapaino, Tampere.

- Milbourne, P. (2021) Growing public spaces in the city: Community gardening and the making of new urban environments of publicness. *Urban Studies* 58(14) 2901–2919. <https://doi.org/10.1177/0042098020972281>
- Murphy, M., Parker, P. & Hermus, M. (2023) Cultivating inclusive public space with urban gardens. *Local Environment* 28(1) 99–116. <https://doi.org/10.1080/13549839.2022.2120461>
- Ostrom, E. (1990) *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective action*. Cambridge University Press, New York.
- Piirinen, E.-L. (2019) *Greetings from the ARC - Creating a Community in Urban Garden*. Tampere University of Applied Sciences. Master's thesis.
- Pikner, T., Willman, K. & Jokinen, A. (2020) Urban Commoning as a Vehicle Between Government Institutions and Informality: Collective Gardening Practices in Tampere and Narva. *International Journal of Urban and Regional Research* 44(4) 711–729. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12877>
- Ponstingel, D. (2022) The governance of community gardens as commons and its role in the socio-ecological outcomes of gardening in Austin, Texas, USA. *Socio-Ecological Practice Research* 4 355–376. <https://doi.org/10.1007/s42532-022-00133-7>
- Puupponen, A., Paloviita, A., Kortemäki, T., & Silvasti, T. (2016) Suomalaisen ruokaturvan ulottuvuudet. Sisällönanalyysi ruokaturvasta julkisissa asiakirjoissa. *Alue ja Ympäristö* 45(1) 39–54. <<https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/60681>>.
- Radywyl, N. & Biggs, C. (2013) Reclaiming the commons for urban transformation. *Journal of Cleaner Production* 50 159–170. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.12.020>
- Rauws, W. & De Roo, G. (2016) Adaptive planning: Generating conditions for urban adaptability. Lessons from Dutch organic development strategies. *Environment and Planning B: Planning and Design* 43(6) 1052–1074. <https://doi.org/10.1177/0265813516658886>
- Rossi, E. (2021) Tutkija vai sosiaalityöntekijä? Autoetnografinen tarkastelu tutkijasosiaalityöntekijän positioista. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 29(1) 37–53. <https://doi.org/10.30668/janus.85027>
- Santaaja, M. (2015) Kiehtova toinen: Hyönteisharrastuksen järki ja tunteet. *Alue ja Ympäristö* 44(2) 3–14. <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64863>
- Tomatis, F., Egerer M. & Correa-Guimaraes, A. (2023) Urban Gardening in a Changing Climate: A Review of Effects, Responses and Adaptation Capacities for Cities. *Agriculture* 13(2) 502. <https://doi.org/10.3390/agriculture13020502>
- Traill, H. (2021) The idea of community and its practice: Tensions, disruptions and hope in Glasgow's urban growing projects. *The Sociological Review* 69(2) 484–499. <https://doi.org/10.1177/0038026120982272>
- van der Jagt, A.P.N., Szaraz, L.R., Delshammar, T., Cvejić, R., Santos, A., Goodness, J. & Buijs, A. (2017) Cultivating nature-based solutions: The governance of communal urban gardens in the European Union. *Environmental Research* 159 264–275. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2017.08.013>
- van der Jagt, A.P.N., Smith, M., Ambrose-Oji, B., Konijnendijk, C.C., Giannico, V., Haase, D., Laforteza, R., Nastran, M., Pintar, M., Železnikar, Š & Cvejić, R. (2019) Co-creating urban green infrastructure connecting people and nature: A guiding framework and approach. *Journal of Environmental Management* 233 757–767. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2018.09.083>
- Wenger, E. (1998) *Communities of Practice. Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge University Press.
- Wesener, A., Fox-Kämper, R., Sondermann, M. & Münderlein, D. (2020) Placemaking in Action: Factors That Support or Obstruct the Development of Urban Community Gardens. *Sustainability* 12(2) 657. <https://doi.org/10.3390/su12020657>
- Willman, K. (2015) Yhteisöllisen kaupunkiviljelyn keholliset merkitykset. *Alue ja Ympäristö* 44(2) 30–44. <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64865>
- Willman, K. (2023) “It's not only our task”—Administrative barriers of urban gardening in Tampere, Finland. *ACME: An International Journal for Critical Geographies* 22(2) 921–946. <<https://acme-journal.org/index.php/acme/article/view/2056>>.
- Young, C., Hofmann, M., Frey, D., Moretti, M. & Bauer, N. (2020) Psychological restoration in urban gardens related to garden type, biodiversity, and garden-related stress. *Landscape and Urban Planning* 198 103777. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103777>
- Zhou, Y., Wei, C. & Zhou, Y. (2023) How Does Urban Farming Benefit Participants? Two Case Studies of the Garden City Initiative in Taipei. *Land* 12(1) 55. <https://doi.org/10.3390/land12010055>

Liite I. Tiedot haastatteluista.

Appendix I. Interview information.

Haastattelu-tunnus	Haastateltava(t)	Haastattelu-tyyppi	Ajankohta	Haastattelun kesto
HAT1	Viljelijä, Hatanpää	Yksilöhaastattelu	07/2014	38 min 51 s
HAT2	Viljelijä, Hatanpää	Yksilöhaastattelu	07/2014	21 min 38 s
HAT3	Viljelijä, Hatanpää	Yksilöhaastattelu	08/2014	41 min 53 s
HAT4	Viljelykumppanit, Hatanpää	Parihaastattelu	08/2014	28 min 30 s
HAT5	Viljelijä, Hatanpää	Yksilöhaastattelu	08/2014	24 min 59 s
HAT6	Viljelykumppanit, Hatanpää	Parihaastattelu	08/2014	31 min 21 s
HAT7	Viljelijä, Hatanpää	Yksilöhaastattelu	08/2014	26 min 31 s
HAT8	Viljelijä, Hatanpää	Yksilöhaastattelu	10/2018	1 h 20 min 51 s
HAT9	Viljelijä, Hatanpää	Yksilöhaastattelu	10/2019	36 min 10 s
HIE1	Viljelijä, Hiedanranta	Yksilöhaastattelu	08/2016	46 min 42 s
HIE2	Viljelykumppanit, Hiedanranta	Parihaastattelu	08/2016	43 min 17 s
HIE3	Viljelijä, Hiedanranta	Yksilöhaastattelu	08/2016	41 min 8 s
HIE4	Viljelijöitä, 3 hlö, Hiedanranta	Ryhmähaastattelu	12/2019	1 h 3 min 16 s
HAIK1	Yhdistysaktiivit (Haist' Kukkanen)	Parihaastattelu	07/2014	1 h 31 min 23 s
HIEK1	Palvelumuotoilija (Hiedanranta)	Yksilöhaastattelu	06/2016	58 min 46 s
HIEK2	Projektipäällikkö (ARC)	Yksilöhaastattelu	10/2019	1 h 28 min 41 s

Artikkeli

Heidi Lehtiniemi^a, Terhi Arola^b & Riikka Paloniemi^b

Luontotieto ja sen käyttö kestävyysmurroksessa – havaintoja vakiintuneilta ja nousevilta toimijoilta Suomessa

Biodiversity Knowledge and Its Use in Sustainability Transformation – Observations from Established and Emerging Actors in Finland

Halting biodiversity loss is an urgent societal challenge. Meeting ambitious biodiversity goals requires significant efforts in conservation and restoration, but also addressing the drivers of biodiversity loss through transforming current systems, practices, and worldviews. Simultaneously, biodiversity knowledge and its use need to be renewed. Previously, biodiversity knowledge has mainly been applied to nature conservation and natural resource related decision-making, while it is increasingly needed across all sectors, transforming the mandate and power relations within conservation sector. The emerging users of biodiversity knowledge differ significantly from the traditional users, hence also the ways nature is valued, measured, and assessed is transforming. This article focuses on Finnish biodiversity knowledge users and producers based on extensive empirical interview and workshop material. We analyze how and why the use of biodiversity knowledge changes with sustainability transformation. This research outlines how roles and responsibilities regarding knowledge production, interpretation and use vary. We categorize the meanings given to biodiversity knowledge, describe knowledge use contexts and their characteristics and explore the features of societally impactful knowledge. This article outlines how biodiversity knowledge becomes politicized and the need for broader discussion regarding the aims of knowledge use, and the inherent subjectivity stemming from knowledge application.

Keywords: biodiversity, biodiversity knowledge, knowledge use, sustainability transformation

^a Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus (Syke) & Bio- ja ympäristötieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto, heidi.lehtiniemi@syke.fi

^b Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus (Syke)

Johdanto

Luontokatoa ei voida pysäyttää ilman sitä aiheuttavien toimintatapojen ja yhteiskunnan rakenteiden ripeää ja kokonaisvaltaista muuttamista eli *kestävyyssmurrosta* (IPBES 2022). Kestävyyssmurros on radikaali, systeemitason murros, joka muokkaa uskomuksia, arvoja, käyttäytymistä ja hallintoa sekä vallanjakoa (Stirling 2015; Fazey ym. 2018; Huttunen & Rekola 2021). Tieto ja tietämysjärjestelmät toimivat usein kestävyyssmurrosta jarruttavina tekijöinä (Fazey ym. 2020). Käytännössä kestävyyssmurros vaatii useiden eri näkökulmien samanaikaista huomiointia, esimerkiksi luonnon monimuotoisuuteen, ilmastomuutokseen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyen (Temper ym. 2018). Tämä tutkimus pyrkii ymmärtämään, miten kestävyyssmurros haastaa muuttamaan luontotiedon käyttöä ja tuotantoa.

Luontotieto on käsitteenä monimutkainen ja monitulkintainen. Tässä artikkelissa luontotiedolla viitataan laajasti luonnon tilan ja luonnon monimuotoisuuden kuvailuun, arviointiin ja tutkimukseen, joka voi kohdentua esimerkiksi lajeihin, lajiryhmiin, luontotyyppeihin, ekosysteemien rakennepiirteisiin, toimintoihin tai näihin kohdistuviin vaikutuksiin ja paineisiin. Luontotieto on pääasiassa luonnontieteellistä tutkimustietoa, jota tuotetaan muun muassa erinäisten seurantojen kautta (ks. Lukki 2023, liite I), mutta jokaisella tiedon tuottajalla ja käyttäjällä on omakohtainen luontosuhteensa, jonka kautta luontotietoa tulkitaan, tietoisesti tai tiedostamattomasti (Halonen 2020). Siksi luontotieto saakin monenlaisia, tapauskohtaisesti toisistaan eroavia merkityksiä.

Tässä artikkelissa tuomme yhteen monipuolisen, empiirisen työpaja- ja haastatteluaineiston suomalaisten luontotiedon tuottajien ja käyttäjien luontotietoon kohdistuvista kokemuksista ympäristöhallinnossa ja laajemmin yhteiskunnassa. Seuraavassa osiossa taustoitamme luontotiedon tuotantoon ja käyttöön kohdistuvia tarpeita ja rajoitteita. Tämän jälkeen käymme läpi artikkelin teoreettiset lähtökohdat. Tulosluvussa analysoimme ensin millaisia merkityksiä eri toimijat luontotiedolle antavat, ja sitten syvennymme luontotiedon käyttötappoihin ja niiden ominaispiirteisiin. Analyysin avulla pohdimme, millaisesta luontotiedosta yhteiskunnallinen vaikuttavuus kumpuaa ja millä tavoin luontotietoa punotaan yhteen muun tiedon kanssa.

Yhteiskunta raamittaa luontotiedon tuotantoa, hallintaa ja käyttöä

Yhteiskunnan tarpeet luontotiedolle ovat moninaistuneet. 2020-luvun ensimmäisinä vuosina poliittinen tahto luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi oli vahva niin kansainvälisesti, Euroopassa kuin Suomessakin. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleisopimus luonnon monimuotoisuudesta ja Euroopan unionin (EU) biodiversiteettistrategia tavoittelevat luontokadon pysäyttämistä vuoteen 2030 mennessä, mikä tullee olemaan myös tulevan Suomen kansallisen luonnon monimuotoisuusstrategian päätavoite (Ympäristöministeriö 2023a; 2023b). Luonnon monimuotoisuuden kasvanutta yhteiskunnallista painoarvoa heijastelee myös suomalaisten lisääntynyt huoli luonnon tilasta (Ranta & Ahtinen 2022). Tuoreen kyselytutkimuksen mukaan metsäluonnon monimuotoisuuden turvaaminen ja hiilinieluna toimiminen on kansalaisille metsäsektorin luomia työpaikkoja tärkeämpää (Mäntymaa ym. 2023). Samanlaista kehitystä voidaan havaita myös yksityisellä sektorilla (White ym. 2023). Esimerkiksi Elinkeinoelämän keskusliiton (2022) kyselyssä valtaosa yrityksistä piti tärkeänä huomioida luonnon monimuotoisuus liiketoiminnassa. Useat elinkeinoalat ja yritykset ovatkin alkaneet laatia luonnon monimuotoisuuden tiekarttoja (Ilmarinen 2022; Energiategollisuus 2023).

Kunnianhimoisten monimuotoisuustavoitteiden saavuttaminen edellyttää paitsi merkittäviä panostuksia luonnon monimuotoisuuden suojeluun ja ennallistamiseen myös luontokadon ajureihin puuttumista eli nykyisten järjestelmien, toimintatapojen ja maailmankuvien muuttamista (Pörtner ym. 2021). Luontokadon pysäyttäminen vaatii merkittäviä

muutoksia perinteisesti vapaachtoisuuteen ja valtion rooliin nojaavassa luonnonsuojelun mandaatissa (Pihlainen ym. 2024) ja aiheuttaa muutospainetta tavoissa, joilla luontoa ja sen tilaa käsitteellistetään, arvotetaan, mitataan ja arvioidaan (Saastamoinen ym. 2022; Lakka ym. 2023). Koska jo lähtökohtaisesti on mahdotonta tuottaa tietoa kaikista luonnon tuottamista arvoista tai siinä tapahtuvista vaikutusketjuista, tiedon tuotantoon sisältyy aina valinta tarkastelutavasta – tieto politisoituu (Stirling 2015; Fazey ym. 2018; Lukkarinen & Rytteri 2018).

Luontotavoitteiden seuraamiseen tarvittavan luontotiedon tuotantoa pyritään tukemaan kansainvälisesti perustamalla alueellisia ja kansallisia koordinaatiokeskuksia (CBD 2022; suomeksi Ympäristöministeriö 2023c), EU:ssa metsädatan monitoroinnin sääntelyllä (Euroopan komissio 2023) ja kansallisesti esimerkiksi Ympäristön tilan seurannan strategian avulla (Ympäristöministeriö 2022). Kesäkuussa 2023 voimaan tullut uusi luonnonsuojelulaki (9/2023) edistää selkeämpää vastuunjakoa luontotiedon tuottamisen ja hallinnoinnin suhteen. Yksi keskeisistä uudistuksista liittyy kokonaan uuteen luonnonsuojelun tiedonhallintaa käsittelevään lukuun (13 luku), jossa määritetään tietojärjestelmiin liittyviä velvollisuuksia. Tietojärjestelmiä ylläpitäviksi toimijoiksi nimetään ympäristöministeriö, ELY-keskukset, Metsähallitus, Suomen ympäristökeskus ja Luonnontieteellinen keskusmuseo, ja lisäksi kunnilla ja maakunnilla on tiedon tallennusvelvollisuus. Laissa määritetään nyt luonnonsuojelun valtion viranomaiset (ympäristöministeriö, ELY-keskukset, Metsähallitus, Rajavartiolaitos ja Tulli) ja asiantuntijaviranomaiset (Suomen ympäristökeskus, Luonnontieteellinen keskusmuseo) (2 luku). Kaikilla luontotiedon tuotannon keskeisillä toimijoilla ei ole lakisäateistä roolia, sillä esimerkiksi luontoharrastajat ja yliopistot tuottavat luontotietoa. Luontotiedon tuotantoa kehitetään jatkuvasti etenkin yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa myös uusien menetelmien, kuten kaukokartoituksen, mallinnuksen ja ekosysteemitilinpidon avulla. Lisäksi laaja joukko luontotiedon tuottajia ja käyttäjiä valmisteli ehdotuksen luontotiedon kansalliseksi kehittämissohjelmaksi (Lukki 2023).

Luontotietoon ja sen kehittämiseen kohdistuu monenlaisia odotuksia ja tarpeita, mutta toisaalta myös merkittäviä rajoitteita. Rahoituksen tai käytettävissä olevan ajan riittämättömyys, heikko vuorovaikutus tutkijoiden ja päättäjien välillä, poliittisen paineen puute tai tiedon monimutkaisuus ovat usein esteenä luontotiedon hyödyntämiselle (Rose ym. 2018). Toisaalta yksi suomalaisen luontotiedon erikoispiirteistä on vapaachtoisten luontoharrastajien rooli esimerkiksi lajistoseurannoissa. Suomessakin luonnon ja sen tilan tietopohja on edelleen paikoin puutteellinen (Ympäristöministeriö 2022), mutta samanaikaisesti luontotietoa käytetään yhä monipuolisemmissä tilanteissa. Luontotiedon käyttäjät ovat kasvava ja moninaistuva joukko, jolla on erilaisia tarpeita ja vaatimuksia luontotiedolle, mikä näkyy esimerkiksi paineena sisällyttää luonnon monimuotoisuus osaksi kansantalouden tilinpitoa (esim. Leinonen ym. 2024). Pyrittäessä vähentämään tai hyvittämään toiminnan luontovaikutuksia ei vaikutuksia mitata fyysisesti luonnossa, vaan operoidaan arviointien ja laskelmien avulla (esim. Pokkinen ym. 2024). Vaikutusketjut ovat aiempaa pidempiä eikä luonto ole käsinkosketeltavissa toisin kuin perinteisiä luonnonsuojelupäätöksiä tehtäessä. Esimerkiksi ekologisen kompensaaion toteuttaminen vaatii luontotietoa heikennys- ja hyvitysalueista sekä arvioita hyvitysalueen luonnontilan kehittymisestä tulevien vuosikymmenten aikana (Marshal ym. 2020; Kujala ym. 2024).

Tämän artikkelin aineistonkeruu ja työstäminen on tehty osana Suomen ekosysteemi-observatorio FEO-hanketta (Finnish Ecosystem Observatory, feosuomi.fi). FEO oli ympäristöministeriön rahoittama ja Suomen ympäristökeskuksen (Syke) toteuttama hanke, jossa koottiin yhteen hajallaan olevia luonnon tilan seurantaa tukevia toimintoja sekä kehitettiin suomalaisten tutkimus- ja seurantainfrastruktuurien puutteellisia osia. Hankkeessa tehtiin laajaa yhteistyötä luontotiedon tuottajien ja hallinnoijien kanssa. FEO-hanke päättyi keväällä 2024, ja työtä jatketaan kansallisesti laajemmalla yhteistyöllä (Lukki 2023).

Mitä luontotieto on?

Luonnon monimuotoisuutta jäsennetään perinteisesti kolmelle tasolle: lajin sisäiseen, lajien väliseen ja ekosysteemien monimuotoisuuteen. Tieteellisen ymmärryksen karttuessa rinnalle on noussut eliöyhteisöjen ominaispiirteiden, ekosysteemin rakennepiirteiden ja ekosysteemien toimintojen monimuotoisuus. Luonnon monimuotoisuuden ekologista arvoa voidaan tutkia, arvioida ja mitata monin eri tavoin. Esimerkiksi lajistoseurannat, uhanalaisuusarvioinnit ja indikaattorit ovat Suomessa tyypillisiä (Vihervaara ym. 2024). Paikallisen ja kansallisen tarkastelun lisäksi tarvitaan myös alueellista ja maailmanlaajuisuista vertailua, jota pyritään tekemään muun muassa globaalien luonnon monimuotoisuusmuut-
tujen (engl. *essential biodiversity variables*) kautta (Jetz ym. 2019).

Luonnon monimuotoisuuden ekologisen arvon lisäksi luontoa ja sen tilaa on pyritty mittaamaan esimerkiksi ekosysteempipalveluina, jotka pyrkivät laajentamaan käsiteltäviä arvoja ja prosesseja (Pascual ym. 2021). Ympäristötilinpito, kuten esimerkiksi ekosysteemi-tilinpidon kehikko, mittaa luonnon taloudellista arvoa suorien tuotantohyötyjen lisäksi myös sääntely- ja virkistysarvojen pohjalta (YK 2021). Luonnon ekologisen tilan tai ekosysteemien tuottamien palveluiden suoran taloudellisen arvon mittaaminen ei kuitenkaan tavoita kaikkia luonnon arvoja tai tapoja, joilla ihmiset arvostavat luontoa ja kokevat sen merkityksellisenä (Pascual ym. 2021). Arvoja voidaan tyypitellä esimerkiksi välineellisiin arvoihin, itseisarvoihin ja merkityksellisyyden kokemukseen liittyviin arvoihin (IPBES 2022; Paulomäki ym. 2023). Yksilöt arvottavat luontoa usein kaikkien näiden kolmen kautta (Arias-Arévalo ym. 2017), mutta tieteen ja päätöksenteon tarkastelu on usein rajatumpaa.

Yhteiskunnan tietotarpeisiin vastaavalle tieteelliselle luontotiedolle onkin tyypillistä teknisyteen ja kvantifiointiin pyrkimisen lisäksi se, että luonto ymmärretään ihmisestä ja yhteiskunnasta erillisenä resurssien tai palveluiden tarjoajana eli välineellisten arvojen kautta (Turnhout ym. 2014). Tämä akateeminen, länsimainen ajattelutapa on kuitenkin vain yksi tapa ymmärtää ihmisen suhdetta muuhun luontoon sekä määritellä ja mitata sen arvoa. Esimerkiksi monien alkuperäiskansojen luontosuhde korostaa ihmisten olevan osa luontoa, ja luontoa arvioidaan merkityksellisyyden kokemusten kautta (IPBES 2022). Globaalilla tasolla noin 80 prosenttia luonnon monimuotoisuudesta löytyy alkuperäiskansojen alueilta, vaikka ne kattavat vain viidenneksen maa-alasta (Sobrevila 2008). Sen sijaan länsimainen lähestymistapa, joka on perustunut intensiiviseen maankäyttöön ja arvokkaimpien kohteiden rajaamiseen suojelualueiksi, ei ole onnistunut turvaamaan luonnon monimuotoisuutta (Santangeli ym. 2023). Onkin perusteltua väittää, että luonnon monimuotoisuuden turvaaminen vaatii onnistuakseen moninaisempaa ymmärrystä luonnosta ja sen arvosta (Borie & Hulme 2015; Ogar ym. 2020; Cooke ym. 2021; Pascual ym. 2021; IPBES 2022).

Luonnon tilaa seurataan pitkien aikasarjojen avulla, minkä vuoksi tiedontuotanto rakentuu pitkälti olemassa olevan tiedon pohjalle eikä tarkastelutavan vaihtaminen ole ongelmatonta. Valittu tarkastelutapa ohjaa kuitenkin myös luontotiedon käyttöä ja luonnolle tunnustettuja arvoja (IPBES 2022; suomeksi Paulomäki ym. 2023). Näin valittu tarkastelutapa rajaa myös vaihtoehtoja toiminnalle (Fazey ym. 2020). Siksi onkin tärkeää syventyä erilaisiin luontotiedon tulkinnan, tuotannon ja käytön tapoihin. Nykyisellään luontotiedon tuotantoa ohjaavat esimerkiksi lakisäätteiset velvoitteet ja olemassa olevat, vakiintuneet seurannat, mutta myös yhteiskunnalliset tietotarpeet, kuten politiikkatoimien vaikut-
tavuuden arviointi.

Politiikkaprosesseilla ja niistä nousevilla tietotarpeilla onko merkittävästi valtaa siinä, millaisen luontotiedon tuotantoon panostetaan (Amara ym. 2004; van den Hove 2007). Historiallisesti luonnon monimuotoisuuden vähäinen painoarvo poliittisessa päätöksenteossa on heijastunut ympäristöhallinnon ja tutkimuksen riittämättömiin resursseihin (Rose ym. 2018). Samaan aikaan politiikan lyhytjänteisyys ja haluttomuus tarttua luontokadon kaltaisiin epävarmoihin, monimutkaisiin ja pitkäjänteistä työtä vaativiin kokonaisuuksiin on

yksi keskeisimmistä haasteista luontotiedon käytölle poliittisessa päätöksenteossa (Rose ym. 2019; Cooke ym. 2021; Juhola ym. 2024). Luontotiedon tuotantoon ja käyttöön liittyvät haasteet ovat siis yhteenkietoutuneita ja institutionalisoituneita. Luontotiedon käytössä luonnonsuojelupäätösten yhteydessä on korostunut tutkijoiden, muiden asiantuntijoiden ja luonnonsuojelua toteuttavien henkilöiden vuorovaikutus, joka on tyypillisesti moniulotteista, tapauskohtaista ja henkilöitynyttä (Sutherland ym. 2004; Juhola ym. 2024). Samanlainen tiivis, henkilöitynyt vuorovaikutus vaikeutuu luontotiedon käyttäjien, käyttötapojen ja ratkottavien haasteiden moninaisuudessa. Toisaalta rajanveto tiedon tuottajiin ja käyttäjiin on parhaimmillaankin keinotekoinen, ja käytännön tasolla samat toimijat voivat olla tiedon tuottajia, tulkitsojia ja käyttäjiä – joskus jopa kaikkia kolmea saman prosessin aikana.

Luontotiedon käyttö ja yhteiskunnallinen muutos

Jotta luontoa ja sen arvoa voidaan ymmärtää monisyisemmin, tulee ensin hahmotella sen nykyisellään saamia merkityksiä. Tiedon rooli käyttäytymisen ja toiminnan ohjaajana on kaikkea paitsi suoraviivainen (Arponen 2013; Ollinaho 2016), ja siksi tarkastelemme tietämisen ja päätöksenteon yhteyttä laajasti. Tässä artikkelissa tietäminen ymmärretään systeemisenä järjestelmänä (engl. *knowledge system*), jossa tietäminen nähdään yksilön tai ihmisjoukon jakamana tapana jäsentää maailmaa (Fazey ym. 2020; Apetrei ym. 2021). Suhteellisuus ja kontekstisidonnaisuus nähdään tiedon keskeisinä ominaisuuksina, sillä sosio-kulttuuriset tekijät ovat osa tietämysjärjestelmää. Ymmärtämällä tietäminen systeemisenä järjestelmänä, yksilön tai ihmisjoukon tapana jäsentää maailmaa, voimme tarkastella luontotietoa osana laajempaa kontekstia. Esimerkiksi tutkijoiden roolissa on kestävyysmuroksen myötä korostumassa aktiivinen yhteiskunnallinen toimijuus pelkän tiedontuotannon sijaan (Lyytimäki & Pihkala 2021; Maas ym. 2022).

Suomen kielessä tiedolla voidaan tarkoittaa montaa, toisiinsa kytkeytyvää asiaa. Tämän vuoksi onkin tarpeen jaotella tiedon saamia merkityksiä ja ominaisuuksia, jotka edelleen vaikuttavat siihen, miten luontotietoa käytetään. Sovellamme tässä artikkelissa Cooperin (2017) kehikkoa, joka mahdollistaa luontotiedon luokittelun neljään toisiinsa linkittyneeseen askeleeseen, ja edelleen tarkemman tarkastelun siitä, millaisten ilmiöiden tarkasteluun luontotiedolla eri konteksteissa viitataan. Luontotiedon tuotannon ensimmäinen askel on *datan* tuottaminen, mikä tapahtuu usein seurantojen kautta. Dataa analysoimalla voidaan tunnistaa vuorovaikutussuhteita eli *informaatiota*, esimerkiksi muutoksia lajien runsaudessa tai levinneisyydessä. Indikaattorit ovat esimerkki informaatiota edustavasta luontotiedosta. Kun aineistoja kertyy riittävästi, on mahdollista havaita vuorovaikutusmekanismeja ja keskinäisriippuvuuksia, johon viitataan *tietämyksenä*. Esimerkiksi ilmastonmuutoksen vaikutukset lajien ja niiden levinneisyyteen ymmärretään tietämyksenä. Erilaiset arvioinnit, esimerkiksi luontotyypin uhanalaisuusarviointi tai ympäristövaikutusten arviointi, tuottavat tietämystä. Tietämys voi jalostua eteenpäin tunnistamaan säännönmukaisuuksia ja toimintaperiaatteita, eli *viisautta*. Viisaudella tarkoitetaan kykyä varautua moniin samanaikaisiin toimintaympäristön muutoksiin, kuten luontokatoon, ilmastonmuutokseen ja sosiaaliseen eriarvoistumiseen. Esimerkiksi tiedepaneelit tekevät toimintasuosituksia, jotka voidaan ymmärtää viisaudeksi.

Lisäksi on tarpeen tyypitellä tapoja, joilla näitä luontotiedon eri lajeja käytetään. Tutkimustiedon käyttöä voidaan jäsentää kolmeen tiedon käytön tapaan (Amara ym. 2004; Walsh ym. 2019). Tiedon verrattain suoraviivaista soveltamista ratkaistavaan ongelmaan kutsutaan *välilineelliseksi* tiedon käytöksi. Välilineelliset tiedonkäyttäjät ovat usein alan asiantuntijoita, ja tiedon käyttö on rutinoitunutta ja sillä on rakenteellinen ja institutionaalinen tuki. Luontotiedon käyttö virkatyössä on usein välilineellistä. Päätöksentekoprosessit ovat kuitenkin monimutkaisempia, ja siksi tutkittua tietoa joudutaan usein soveltamaan epäsuoremmin (Weiss 1979; Lemaître ym. 2018; Rose ym. 2019). Tällöin puhutaan tiedon

käsitteellisestä käytöstä. Tutkimusasetelmat eivät välttämättä tarjoa konkreettisia ratkaisuja tai suosituksia päätöksenteolle (Juhola ym. 2024), ja päätöksentekoprosessissa tutkittu tieto on vain yksi tiedon muoto mielipiteiden, kokemuksen ja muun tiedon rinnalla (Dicks ym. 2014; Walsh ym. 2019), jolloin on riski tiedon politisoitumiselle. Tiedontuotannon ennakoitiin on kuitenkin vaikeaa myös siksi, että päätöksentekijät eivät useinkaan käytä tutkittua tietoa tarpeeksi aikaisessa vaiheessa tunnistaakseen nousevia ongelmia, vaan lähinnä reaktiivisesti ongelmien ollessa jo akuutteja (Sutherland ym. 2011). Tietoa voidaan käyttää myös *symbolisesti* eli omien tarkoitusprien vahvistamiseksi tai edistämiseksi, joskus jopa tietoa väärinkäyttäen. Toisinaan tietoa ei käytetä lainkaan, vaikka soveltuva tietoa olisi saatavilla. Toisaalta tiedon väärinkäyttö tai tutkimustiedon aktiivinen kieltäminen eli *denialismi* (ks. Lees ym. 2020) ovat keskeinen osa tiedon käyttöä.

Luontotiedon käytöllä voidaan ylläpitää, haastaa tai järjestellä uudelleen olemassa olevia rakenteita ja toimintatapoja. Yhteiskunnallista toimintatapojen ja rakenteiden muutosta tarkastelemme hyödyntäen Fazeyn ja kumppanien (2018) muutoksen tyyppittelyä: vähittäinen muutos, siirtymä ja murros (engl. *incremental*, *reform* ja *transformation*). Vähittäinen muutos ei juurikaan muokkaa olemassa olevia rakenteita tai toimintatapoja, vaan siinä pyritään toiminnan tehostamiseen. Siirtymässä pyritään ensin tunnistamaan ja sitten harkiten muuttamaan olemassa olevia toimintatapoja ja rakenteiden osia. Se nojaa usein teknisiin ratkaisuihin ja on vaiheittainen ja hallittu muutos, josta käytetään muussa kirjallisuudessa usein nimeä kestävyys siirtymä (esim. Stirling 2015). Murros on radikaali systeemitason muutos, jossa pyritään luomaan uusia toimintatapoja. Toisin kuin siirtymä, murros ei voi olla täysin hallittu. Murroksesta käytetään tässä artikkelissa termiä kestävyysmurros.

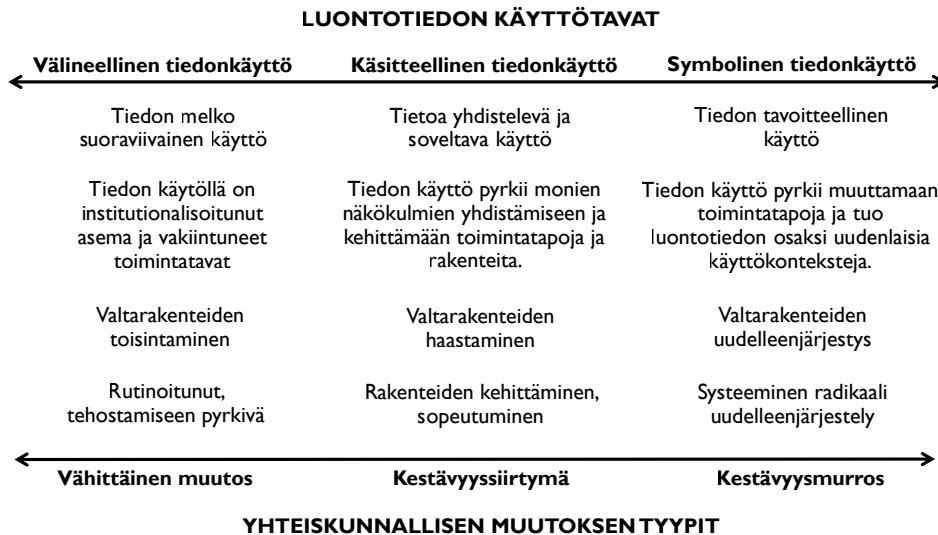
Pyrimme teoreettisen viitekehyksen (kuva 1) avulla hahmottelemaan luontotiedon käytön ja siitä mahdollisesti seuraavan yhteiskunnallisen muutoksen yhteyttä. Luontotiedon käyttöä tarkastelemme välineellisen, käsitteellisen ja symbolisen tiedonkäytön (Amara ym. 2004) kautta, ja yhteiskunnallista muutosta tyyppittemme vähittäiseen muutokseen, kestävyys siirtymään ja kestävyysmurrokseen (Fazey ym. 2018). Viitekehyksen lähtökohtana on, että tiedonkäytön ja sitä seuraavan yhteiskunnallisen muutoksen yhteys ei ole suoraviivainen tai edes vertikaalinen, vaan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden syntyminen on tapauskohtaista (Kaljonen ym. 2024). Viitekehyksen tarkoitus on jäsentää analyysia niin, että tunnistetaan yhteiskunnallista muutosta edistäviä ja hidastavia tekijöitä niin tiedonkäytön kuin luontotiedon ominaisuuksien suhteen.

Aineisto ja menetelmät

Empiirinen artikkeli perustuu laadulliseen työpaja- ja haastatteluaineistoon. Aineiston monivaiheinen keruuprosessi kesti kokonaisuudessaan noin kolme vuotta. Työpajojen ja haastattelujen suunnittelussa hyödynnettiin olemassa olevaa luontotiedon käyttöä tarkastelevaa tutkimusta, etenkin Rosen ja kumppanien (2018) tunnistamia luontotiedon haasteita ja ratkaisuja, vaikka lisäksi työpajat ja haastattelut sisälsivät myös taustatyössä tapauskohtaisesti keskeiseksi tunnistettuja teemoja. Työpajojen ja haastattelujen tuloksia hyödynnettiin jo hankkeen aikana osana muuta kehitystyötä, ja siksi aineistonkeruu oli iteratiivista ja toteutus poikkesi osin hankehakemuksessa suunnitellusta. Näistä tekijöistä johtuen aineistosta tuli ennakoitua laajempi kokonaisuus, joka tarjosi mahdollisuuden myös teoriaa rakentavalle analyysille.

Aineisto koostuu haastatteluiden äänitallenteista, niiden litteroinneista sekä työpajoista koostetuista kirjallisista muistiinpanoista ja yhteenvedoista. Sisällöltään aineisto keskittyy tiedonvaihtoon, luontotiedon käyttöön sekä tiedon tuottajien ja käyttäjien kehitystoiveisiin. Kokonaisuudessaan mukana on yli 50 henkilön luontotietoon liittyviä näkemyksiä (taulukko 1).

Aineiston ensimmäisessä osassa syvennettiin *ympäristöhallinnossa* työskentelevien virkamiesten ja tutkijoiden kokemuksiin luontotiedon käytöstä, siihen liittyvistä haasteista

Kuva 1. Teoreettinen viitekehys yhdistää luontotiedon käyttötapoja ja yhteiskunnallisen muutoksen tyyppiä. Sovellamme Amaran ym. (2004) tunnistamia välineellisen, käsitteellisen ja symbolisen tiedonkäytön ominaisuuksia linkittämällä ne Fazeyn ym. (2018) tunnistamiin vähittäisen muutoksen, kestävyys siirtymän ja kestävyysmurroksen ominaispiirteisiin. Näin on mahdollista hahmotella luontotiedon käytön ja siitä mahdollisesti seuraavan yhteiskunnallisen muutoksen yhteyttä. On kuitenkin huomattava, että tiedonkäyttö ja sen yhteiskunnallinen vaikuttavuus on tapauskohtaista. Kuva ei siis tule tulkita niin, että prosessi etenisi aina vertikaalisesti tiedon käyttötavasta yhteiskunnallisen muutoksen tyyppiin.

Figure 1. Theoretical framework connecting knowledge use contexts and types of societal change. We apply instrumental, conceptual and symbolic knowledge use (Amaro et al. 2004) by linking them to the attributes of incremental change, sustainability transition and sustainability transformation (Fazey et al. 2018). This allows outlining the interaction between biodiversity knowledge use and its societal impact. However, societal impact of knowledge use is case-specific and since the process is not always vertical from knowledge use to societal change the picture should not be interpreted in that way.

ja luontotiedon roolista yhteiskunnassa. Ympäristöhallinnon työntekijät tunsivat asiantuntijoina läheisesti niin vakiintuneita kuin uusia luonnon- ja ympäristönsuojeluun liittyviä prosesseja. He ymmärsivät pidemmän aikavälin trendejä ja tunnistivat mahdollisia muutoksia kentällä ja toimijoissa. Ympäristöhallinto edusti pääasiassa luontotiedon tuottajia, vaikka monet toimivat virkatyössä ja poliittisessa valmistelussa myös luontotiedon käyttäjinä. Aineiston ensimmäinen osa edustaakin luontotiedon perinteisempää käyttöä alan asiantuntijoiden toimesta osana luonnonsuojelua ja politiikan valmistelua.

Aineiston toinen osa puolestaan pureutui erilaisten *luontotiedon käyttäjien* kokemuksiin ja kehitystoiveisiin. Aineistona käytettiin opettajien, ympäristöjärjestöjen, tiedetoimittajien, tiedonvälittäjien ja luonnonvara-alan toimijoiden haastatteluja, joissa selvitettiin, millaista luontotietoa he työssään tarvitsevat. Haastateltavat käyttäjäryhmät valikoituivat hankkeen aikana jo kerätyn aineiston pohjalta ja mukana oli niin luontotiedon käytön konkareita kuin uudempia käyttäjiä. Tiedonvälittäjät tuovat tutkijoita yhteen päättäjien, yksityisen sektorin sekä kansalaisten kanssa, ja heillä on kokemusta sekä luontotiedon perinteisemmistä että uusista käyttötavoista. Aineiston keruussa kiinnitettiin erityishuomiota siihen, että käyttäjät saivat itse määrittää luontotietoon ja sen käyttöön liittyviä haasteita. Pyrimme näin täydentämään kirjallisuudessa jo vakiintuneita huomiota ja tunnistamaan Suomen luontotiedon kentän ominaispiirteitä. Aineiston toinen osa tarkastelee luontotiedon käyttöä laajemmassa kontekstissa osana kestävyysmurrosta.

Taulukko 1. Tutkimuksessa käytetty aineisto.

Table 1. Research material.

	Keräysajankohta	Aineiston tyyppi	Osallistujat	Aihe
Ympäristöhallinto	Syksy 2020	Puoli-strukturoidut haastattelut, á kesto noin 1 h	Tutkijat (8 haastattelua)	Politiikkarelevantit, luontotietoa tuottavat suomalaiset tutkimushankkeet tai verkostot ja näiden luontotietoon kohdistuvat haasteet, tarpeet ja kehitystoiveet
	Syksy 2020	Kaksiosainen työpaja, kesto noin 4 h	Ympäristöhallinnon virkamiehet ja tutkijat (9 osallistujaa)	Luonnonsuojelua toteutavat kansalliset ohjelmat ja näiden luontotietoon kohdistuvat haasteet, tarpeet ja kehitystoiveet
	Kevät 2023	Työpaja, kesto noin 2 h	FEO-hankkeessa työskenteleviä (tutkijoita ja suunnittelijoita, 25 osallistujaa)	Hankkeen aikana tunnistettujen suomalaiseen luontotietoon liittyvien haasteiden ratkaiseminen
Luontotiedon käyttäjät	Kevät 2023	Puoli-strukturoidut haastattelut, á kesto noin 1 h	Luontotiedon käyttäjäryhmät (18 haastattelua) <ul style="list-style-type: none"> • Opettajat (3 kpl) • Ympäristöjärjestöt (4 kpl) • Tiedetoimittajat (2 kpl) • Tiedonvälittäjät (5 kpl) • Luonnonvara-alan toimijat (4 kpl) 	Luontotietoa työssään käyttävien toimijoiden luontotietoon kohdistuvat haasteet, tarpeet ja kehitystoiveet, sekä luontotiedon yhteiskunnallinen merkitys.

Aineiston analyysi

Aineisto analysoitiin kahdessa osassa: ensin erikseen ja tämän jälkeen toisiinsa verraten kokonaiskuvan luomiseksi. Aineiston molemmat osat koodattiin laadullisen aineiston analyysiin tarkoitettussa Nvivo-ohjelmassa teorialähtöisesti luontotiedon käytön tunnettujen haasteiden pohjalta (Rose ym. 2018). Nämä haasteet kumpuavat tiedosta ja sen ominaisuuksista, politiikasta ja politiikkaprosesseista sekä vuorovaikutuksesta etenkin tieteenkijöiden ja päättäjien välillä. Aineisto koodattiin sisällön mukaan luontotietoon, politiikkaan ja vuorovaikutukseen liittyviin huomioihin. Lisäksi aineistosta koodattiin havaintoja koodilla ”muu”, mihin kuuluivat esimerkiksi tiedon käyttämättä jättämiseen tai projektihallintaan liittyvät havainnot. Aineiston toista osaa luokiteltiin lisäksi toimijaryhmittäin vertailun mahdollistamiseksi.

Tulosluvun rakenne mukailee tutkimuskysymyksiä. Ensimmäisenä käydään läpi luontotietoon liittyviä havaintoja, joita on käsitteellisen tulkinnan mahdollistamiseksi jaoteltu Cooperin (2017) mukaan tiedon eri lajeihin. Seuraavana syvennyttään aineistossa tiukasti toisiinsa sidoksissa olleisiin havaintoihin liittyen politiikkaan ja vuorovaikutukseen, joita analysissa tarkastellaan tutkimustiedon käyttötapojen kautta: välineellinen, käsitteellinen ja symbolinen tiedonkäyttö (Amara ym. 2004; Walsh ym. 2019). Koska koodauksia analysoitiin ryppäinä, on tuloslukuun nostettu toistuvia havaintoja ja teemoja, jotka liittyivät esimerkiksi arvoihin, julkisen keskustelun polarisaatioon ja ristiriitoihin tai eriäviin näkemyksiin. Analyysissa ei siis ole mukana yksittäisiä huomioita, vaan tarkoitus oli tunnistaa trendejä ja systeemitason mekanismeja. Lopuksi tuloksia peilataan yhteiskunnallisen muutoksen tyyppeihin (Fazey ym. 2018).

Tulokset

Millaisia merkityksiä eri toimijat antavat luontotiedolle?

Luontotieto sai monia merkityksiä ja tulkintoja toimijasta ja käyttötavasta riippuen. Aineistosta tunnistettiin neljä keskeistä merkitystä luontotiedolle: 1) luontotieto ymmärrettiin lajeja, luontotyyppejä ja niiden tilaa, sekä ekosysteemiprosesseja kuvaavaksi havainto-, kartoitus-, seuranta- tai paikkatiedoksi eli dataksi, 2) luontotieto ymmärrettiin erinäisten ihmistoimien luontovaikutuksia kuvaavana informaationa, 3) luontotiedolla viitattiin tietämykseen poliittisten ja muiden yhteiskunnallisten toimien ekologisesta vaikuttavuudesta ja 4) luontotiedolla viitattiin viisauteen siitä, mihin kestävyysmurroksen toimia tulisi suunnata.

Aineistossa perinteisiä luontotiedon käyttäjiä olivat ympäristöhallinto, luonnonvara-ala sekä tiedetoimittajat. Nämä toimijat määrittivät luontotietoa ensisijaisesti dataksi ja informaatioksi eli luonnontieteellistä näkökulmaa edustavaksi, tyypillisesti seurannoista syntyneeksi havaintoaineistoksi ja sen analyysiksi. Näille käyttäjille ominaista onkin aiheen asiantuntemus, sekä kyky soveltaa ja kontekstoida tutkimustietoa.

Opettajat ja ympäristöjärjestöt ymmärsivät luontotiedon laajasti kaikkien neljän merkityksen kautta. Vaikka myös nämä käyttäjät ovat tyypillisesti aiheen asiantuntijoita, he joutuvat työnsä puolesta yksinkertaistamaan ja tiivistämään tutkimustietoa maallikoille ymmärrettävään muotoon, eivät vain soveltamaan sitä omaan käyttöönsä. Heille onkin tyypillistä, että luontotietoa sovelletaan moninaisemmissa konteksteissa kuin ympäristöhallinnon ja luonnonvara-alan päätöksenteolle on tarpeen.

Tiedonvälittäjät ovat tiede–politiikka-rajapinnan asiantuntijoita eivätkä luontotiedon asiantuntijoita. He antavat luontotiedolle merkityksiä informaatiosta viisauteen, mitä voidaan selittää sillä, että pyrkimys on tuoda luontotieto osaksi muiden alojen asiantuntijoiden toimintaa. Tiedonvälittäjät toimivat usein tutkijoiden ja päättäjien välissä, jolloin tutkijat tuovat luontotiedon asiantuntemuksen mukaan prosessiin. Poliittiset päättäjät kaipaavat tyypillisesti dataa pidemmälle prosessoitua tietoa, mikä selittää tiedonvälittäjien luontotiedolle antamia merkityksiä. Yksityisellä sektorilla tietotarpeet ovat moninaisempia, mutta eivät vielä vakiintuneita, ja siksi niiden määrittely ja edelleen niihin vastaaminen on vaikeaa.

Siirryttäessä datasta kohti viisautta luontoa lähestytään moninaisista näkökulmista ja tiedontuotannosta tulee poikkitieteellistä ja edelleen tieteen rajat ylittävää (engl. *transdisciplinary*). Samaan aikaan tiedon epävarmuus, poliittisuus ja subjektiivisuus kasvavat. Vaikeus muodostaa kokonaiskuvaava luontotiedosta ja oman toiminnan luontovaikutuksista oli läpi aineiston ja kaikkien toimijaryhmien tunnistama merkittävä luontotietoon liitetty ongelma. Lisäksi monet toimijat ilmaisivat huolta siitä, että osakokonaisuuksia tarkastelemalla voi tahattomasti tai tahallisesti ymmärtää kokonaiskuvan väärin. Kaikki toimijat näkivät asiantuntijoiden ja tiedon tulkinnan roolin keskeisenä luontotiedon onnistuneelle käytölle.

Luontotiedon käyttötavat ja niiden ominaispiirteet

Välineellinen tiedonkäyttö

Välineellisen tiedonkäytön ominaispiirteitä olivat vakiintuneet käytännöt ja järjestelmät, ja aineistossa välineellinen tiedonkäyttö koettiin verrattain helpoksi, sujuvaksi ja onnistuneeksi. Tiedon etsimiseen ei usein vaadittu juurikaan resursseja, vaan tiedon käyttäjillä oli omat tai muiden ylläpitämät, vakiintuneet tietojärjestelmät. Tiedon ja asiantuntemuksen henkilöityminen koettiin käytännön työtä helpottavana tekijänä, sillä se vähentää oikean asiantuntijan etsimiseen kuluva aikaa. Esimerkkejä välineellisestä tiedonkäytöstä aineistossa antoivat etenkin luontoalan ammattilaiset ja asiantuntijat, jotka käyttivät työssään pääasiassa dataa ja informaatiota. Luonnonvara-alalla dataa ja paikkatietoa sovellettiin käytännön

metsänhoitotoimia suunniteltaessa rutinoituneesti. Datan soveltaminen käytäntöön koettiin suoraviivaiseksi, ja datan käytön haasteet liittyivät datan ominaisuuksiin, kuten tilalliseen ja ajalliseen laajuuteen tai tarkkuuteen, sekä datan saatavuuteen.

”Missä on vaikkapa lähde tai missä kasvaa joku uhanalainen kasvi tai muu tällainen hyvin tarkka paikkatieto on se oleellinen tieto, et sen pohjaltaan [...] tiedetään toimia. Sillä alueella työkoneet pystyvät sitä väistelee ja voidaan kenties hakkuissa jättää niitä kohteita pystyyn tai sitten voidaan ennallistamista kohdentaa eri tavalla.” (Haastateltava, luonnonvara-alan toimija)

Informaation tuotantoa puolestaan kuvattiin tyypillisesti tarvelähtöiseksi. Sen soveltaminen koettiin helpoksi edellyttäen, että tietotarve oli tunnistettu etukäteen eikä ollut painetta käyttää puolivalmiita tutkimustuloksia. Aineiston mukaan välineellistä tiedonkäyttöä voidaan tukea täyttämällä tietoaukkoja esimerkiksi käynnistämällä puuttuvia seurantoja ja toisaalta ohjaamalla tiedontuotantoa vastaamaan tunnistettuihin yhteiskunnallisiin tietotarpeisiin. Vaikka luontotiedoksi ymmärrettiinkin lähinnä luonnon tilaa ja muutoksia kuvaava data ja informaatio, painotettiin ympäristöhallinnossa myös yhteiskunnallisen vaikuttavuuden seurannan tärkeyttä.

”Pitää muistaa, että puhutaan kahdenlaisesta seurannasta: [politiikka]prosessin indikaattoreiden toteutumisen seurannasta ja ekosysteemeissä tapahtuvien muutosten seurannasta. Mutta ilman että ne kytkeytyvät toisiinsa niin eihän tässä hommassa ole mitään järkeä.” (Työpajan osallistuja, ympäristöhallinto)

Toimijat näkivät riskejä tiedon väärinkäytölle silloin, kun käyttäjä ei ole asiantuntija. Ympäristöhallinnossa korostettiin, että luontotieto on monimutkaista ja kokonaiskuvan saaminen haastavaa etenkin maallikoille. Monimutkaisuus kumpuaa paitsi aiheesta itsestään myös pitkään jatkuneesta resurssivajeesta, jonka vuoksi riittäviä panostuksia monimutkaisen ilmiön systemaattiseen, kokonaiskuvan luovaan seurantaan ei ole pystytty tekemään. Toisaalta tunnistettiin, että luontoa arvotetaan ajoittain edelleen kapeasti, esimerkiksi vain taloudellisesti luonnonvarojen kautta, mikä osaltaan estää kokonaiskuvan syntymistä. Osa luonnonvara-alan toimijoista selitti luontotiedossa olevia ristiriitoja tiedon epävarmuudella tai puutteella. Ympäristöhallinnossa puolestaan epävarmuus ja osin ristiriitaiset kehityskulut nähtiin ilmiölle ominaisena monimutkaisuutena, millä perusteltiin asiantuntemuksen tarvetta tiedon tulkinnassa ja soveltamisessa.

”Lajeja on aika helppo, niitten uhanalaisuutta on aika helppo ymmärtää. Koska useimmiten se liittyy siihen, että se populaatio pienenee tai se on jo tosi tosi pieni. Mutta luontotyypeillä on sellainen tosi tärkeä ero tuohon lajien kriteereihin se että [...] on myös laadullinen uhanalaistuminen. Mikä tarkoittaa sitä, että sitä luontotyyppiä voi olla jäljellä, vaikka kuinka paljon mutta sen laadulliset ominaisuudet on niin paljon heikentyneet että sen katsotaan olevan sen, ikään kuin romahdamisen, ekologisen romahdamisen partaalla siitä syystä että ne sen laadulliset piirteet on vaan niin kadonneet [...] Eli meillä on melkein kaikki kangasmetsätyypit on uhanalaisia Suomessa. Ja se voi tietysti vaikuttaa kansalaisesta aika erikoiselta [...] kun [...] valtaosa pinta-alasta on metsää.” (Haastateltava, ympäristöhallinto)

Välineellisen tiedonkäytön pääasiallisiksi haasteiksi nimettiin hallinnollisia ja käytännöllisiä syitä, ja siksi aineiston mukaan välineellistä tiedonkäyttöä voidaan kehittää hallinnollisten toimien kautta. Systemaattisen, pitkäjänteisen ja laadukkaan luontotiedon tuotannon esteeksi nähtiin poliittisen päätöksenteon mukanaan tuoma lyhytjänteisyys ja epävarmuus ympäristöhallinnossa. Epävarmuus liittyy esimerkiksi rahoitukseen, jota on tyypillisesti tarjolla hanketyöhön, mutta johon pitkäjänteinen seurantatyö istuu huonosti.

Virkahenkilöiden ja päättäjien resurssipuutteet hidastivat myös vapaaehtoista luonnon-suojelu- ja ilmastotyötä.

Käsitteellinen tiedonkäyttö

Aineistossa käsitteellinen tiedonkäyttö koettiin tapauskohtaisesti joko verrattain sujuvaksi tai melko haastavaksi. Esimerkkeinä käsitteellisestä tiedonkäytöstä olivat ympäristön-suojelun tai sektoripolitiikan valmistelu, toimijan oman luonnon monimuotoisuustyön suunnittelu sekä yhteiskunnallinen vaikuttamistyö. Haastavuus liittyi pitkälti tiedon saata-vuuteen, sillä tiedon etsiminen voi vaatia paljon aikaa ja vaivaa, eikä kontekstiin sopivaa tietoa ole aina olemassa.

Kuten välineellisen tiedonkäytön kohdalla, myös käsitteellisen tiedonkäytön korostu-neena haasteena aineistossa oli kokonaiskuvan muodostus. Esimerkiksi kerrottiin sektori-kohtaisten luontovaikutusten hahmottaminen, jolloin kaivannaisteollisuus voi näyttäytyä ratkaisuna ilmastonmuutokseen ja samanaikaisesti toimia luontokadon ajurina. Aineistossa korostettiin, että tiedon käyttäjällä on suuri valta ja vastuu tiedon tulkinnessa. Käyttäjän tulee osata yhdistää eri ilmiöitä, kuten ilmastonmuutosta ja luontokatoa, koskevaa tietoa, mikä ei ollut haastateltavien kokemuksen mukaan aina onnistunut. Kaikki käyttäjäryhmät korostivat, ettei ympäristöongelmien yhteenkietoutuneisuus tai yhteys oman organisaation toimintaan tai kansalaisten arkeen ole selvää.

”Kun ilmastoasiat nousi muutama vuosi sitten kunnolla tapetille, niin se löi läpi ja [...] alettiin laskemaan omia hiilidioksidipäästöjä ja [...] porukka jotenkin hahmotti että [...] sitten kun minä boidan nämä, niin osuuteni ympäristöasioissa on tehty ja itse revin tukkaa päästäni, että luonnon monimuotoisuus katoaa meidän ympäriltämme ja tästä ei puhuta ollenkaan. Sen takia just se, että puhutaan isommasta ja yhdistetään asioita, on älyttömän tärkeää.” (Haastateltava, ympäristöjärjestö)

”Minulle on ollut valtava järkytys se, että miten tämä ilmastonmuutoksenhillintä on tullut maankäyttösektorille. Olen pitkään ollut siellä metsäsektorilla missä biodiversiteetti oli jo 90-luvulla kärkiaihe ja teema, kestävyysteema. Nämä ilmastotalkoot on tarkoittaneet sitä, että pyyhittiin pöytää luonnon monimuotoisuudella.” (Haastateltava, tiedonvälittäjä)

Luontotiedon monimutkaisuus vaikeuttaa myös tiedon soveltamista. Koska luontotietoa käytetään eri tilanteissa, aina ei ole saatavilla juuri kyseiseen tarpeeseen sovitettua tietoa eikä käyttäjällä ole tiedon tulkintaan vaadittavaa asiantuntemusta. Erityisesti luonnonvara-alan toimijat pitivät tiedon soveltamista kontekstiin sopivaksi merkittävänä esteenä luonto-tiedon käytölle. Käytännön tasolla, esimerkiksi metsänhoitotoimenpiteitä suunniteltaessa, huomioon tulee ottaa paikkatietoa myös toimenpiteiden luonto-, vesistö- ja ilmasto-vaikutuksia. Nimenomaan käytännön toimien yhteys laajempiin poliittisiin tavoitteisiin, esimerkiksi hiilineutraalius- tai luontoposiitiivisuustavoitteisiin, koettiin vaikeaksi hahmottaa ja käyttäjät toivoivat ohjeistusta ja luokituksia tiedontulkinnan tueksi. Informaation sovel-taminen vaatii asiantuntemusta ja laajempaa ymmärrystä ilmiöstä, mutta koettiin kuitenkin verrattain helpoksi luonnonvara-alan suunnittelutyötä lukuun ottamatta. Informaation soveltamisessa korostettiin tiedon tuotannon ja käytön kontekstien yhteensopivuutta onnistumisen takeena.

”Ne [indikaattorit] ovat [...] käytännön suunnittelun tasolle liian korkealentoisia, että niitä on bankala käytännössä hyödyntää [...] suunnittelun päätöksenteossa millään tavalla [...] Jos nyt vaikka ottaa jonkun esimerkin, biomötiäisen, ehkä se on väbentynyt tässä viime aikoina, että bankala tehdä semmoisia päätöksiä, että mitenkä sitä nyt sitten huomioisi jossakin alueella.” (Haastateltava, luonnonvara-alan toimija)

”Onko tällöisiä, tiedonkäyttäjäsidosryhmiä huomioitu hyvin, niin sitä ei varmaankaan [...] Ei ole ollut resursseja [...] on tullut paljonkin semmoista, vaikka yrityselämän näkökulmasta, että miten me voitas, nyt [laskea] yrityksen biodiversiteettijalanjälkeä [...] Ei me olla voitu semmoisia sidosryhmiä huomioida, toistaiseksi.” (Haastateltava, ympäristöhallinto)

Kokonaiskuvan muodostukseen ja tiedon soveltamiseen liittyy keskeisesti myös tiedon politisoituminen, joka korostui erityisesti luontotiedon käyttäjien haastatteluissa. Julkisen keskusteluilmapiiirin polarisaatio näkyi etenkin metsiin liittyen luonnonvara-alan toimijoiden haastatteluissa. Yksi haastateltavista syytti tutkijoita lobbaamisesta ja liiallisesta osallistumisesta julkiseen keskusteluun, kun toinen puolestaan toivoi löytävänsä helpommin tutkijan, joka olisi valmis julkisesti arvioimaan tiedon yhteiskunnallista merkitystä ja sen vaatimia toimia. Myös ympäristöjärjestöt nostivat esiin, että luontotieto leimataan julkisessa keskustelussa helposti aatteelliseksi, vaikka kyseessä olisi tieteellinen tieto.

”Ei mikään tieto ole täysin neutraalia, mutta kuitenkin luontotieto siihen pyrkii tosi pitkälti [...] jos miettii sellaista, no poliittista skaalaa tai aatteellista skaalaa, niin meidän nähdään tosi vahvasti siellä toisessa ääripäässä.” (Haastateltava, ympäristöjärjestö)

Tiedonvälittäjät näkivätkin oman roolinsa nimenomaan polarisoituneiden ja kärjistyneiden näkemysten purkamisessa. Tiedonvälittäjät kertoivat työssään tuovansa turvallisemmissa tiloissa yhteen tutkijoita, päättäjiä ja muita toimijoita ja antavansa näin tilaisuuden avoimelle keskustelulle. Monet käyttäjäryhmät korostivat tutkimustiedon olevan avainasemassa polarisaation purkamisessa ja yhteisymmärryksen luomisessa. Tiedonvälittäjien mielestä yhteiskunnan polarisaatiosta ja pitkään vallinneista vastakkainasetteluista talouden ja luonnon välillä voidaan päästä yli ottamalla myös uusia toimijoita mukaan keskusteluun.

”Kun polarisaatiota pyritään purkamaan, niin se, että meillä on kaikilla se sama faktatieto, niin siinä tiedolla voi olla kanssa aika tärkeä rooli, että pystyttäisiin ymmärtämään asioita samalla tavalla.” (Haastateltava, tiedonvälittäjä)

Myös ympäristöhallinnossa luontotiedon keskeiseksi tehtäväksi nousi tietopohjan tarjoaminen päätöksenteolle ja asetettaville tavoitteille. Ympäristöhallinnon tutkijat toivoivat panostuksia tietotarpeiden (esimerkiksi politiikkaprosessin) tunnistamiseen ja ennakointiin. Lisäksi tiedontuotannolta toivottiin entistä kattavampaa luonnonsuojelutoimenpiteiden vaikuttavuuden seurantaa ja arviointia. Erityisen tärkeäksi käsitteelliselle tiedon käytölle yhteiskunnallisessa vaikuttamistyössä aineistossa koettiin ihmistoiminnan luontovaikutuksia selittävä tietämys, jonka avulla voidaan luoda ymmärrystä siitä, minkä pitää muuttua, miten ja miksi. Siksi aineistossa nähtiin, että luontotiedon tulee monipuolistua, sillä tietoa tarvitaan eri konteksteista ja skaalatasoilta, ja toisaalta myös luonnon moninaisten arvojen näkökulmista.

”Olet yritysjohtaja niin sinä voit olla huolisissaan, vaikka luontokadosta, mutta jos et sinä tiedä, että miten sinun pitäisi toimia sinun omassa työssäsi ratkaistaksesi niitä asioita niin sinä et pysty välttämättä tekemään hyviä päätöksiä, vaikka haluaisit.” (Haastateltava, ympäristöjärjestö)

Välineelliseen tiedonkäyttöön verrattuna käsitteellinen tiedonkäyttö vaati enemmän tulkintaa ja oli alttiimpaa politisoitumiselle. Aineistossa nousi esiin toimijoiden välisiä jännitteitä, jotka kumpusivat paitsi moninäkökulmaisuudesta myös tiedon kompleksisuudesta ja subjektiivisuudesta.

Symbolinen tiedonkäyttö

Koska aineistossa ei juurikaan ollut esimerkkejä tiedon väärinkäytöstä, keskityimme symbolisena tiedonkäyttönä tiedon tarkoitushakuiseen käyttöön. Pääasiassa tarkoitushakuisella tiedonkäytöllä pyrittiin luomaan tai pysäyttämään toimintaa, ja monet käyttäjät näkivätkin toiminnan aikaansaamisen luontotiedon tärkeimmäksi tehtäväksi. Aineiston mukaan toimintaa voitiin ohjata herättelemällä ajatuksia ja asettamalla rajoja ilmiön ymmärtämiselle sekä kannustamalla yksilöitä maailmankuvien ja arvojen kriittiseen tarkasteluun.

”Välillä tieto voi olla oikeasti tosi herättelevää, vaikka et pelästyttää tai herättää jonkunlaisen tunnereaktion, milloin sillä voi sitten olla vahvempikin vaikutus, ja sitten taas välillä tieto jää vaan semmoiseksi numero- ja faktatiedoksi, jolloin se on sitten enemmän sitä taustoittavaa materiaalia siellä.” (Haastateltava, tiedonvälittäjä)

Symboliselle tiedonkäytölle oli aineistossa tyypillistä korostaa tiedon käyttöön ja tulkintaan liittyviä tavoitteita, ei niinkään tieteellisen tiedon ominaisuuksia. Toiminnan luomiselle nähtiin keskeiseksi yhteys luontoon. Luontotiedon käyttäjien mielestä luontosuhdetta vahvistetaan luontokokemusten kautta ja he näkivätkin vahvan luontosuhteen avainasemassa luontokadon pysäyttämisessä. Vaikka luontokato on maailmanlaajuinen ilmiö, aineistossa todettiin yksilöllä olevan suurin vaikutusmahdollisuus lähiluontoonsa. Siksi suomalainen luontotieto nähtiin erityisen tärkeänä asian omistajuudelle.

”Jos meillä ei ole emotionaalista tarvetta ja halua ja yhteyttä siihen [luontoon] [...] niin eihän silloin mikään tule muuttumaankaan.” (Haastateltava, opettaja)

”Että hirvittävän vähän itse voi tehdä jollekin tiikereitten salametsästykselle, mutta sille lähimetsän jollekin ötökkäpopulaatiolle voikin tehdä jotain, jos jonkinäköinen subde rakentuu niihin siellä asuviin öttiäisiin.” (Haastateltava, tiedetoimittaja)

Etenkin opettajat, toimittajat ja tiedonvälittäjät näkivätkin oman roolinsa luontotiedon tulkkeina niin, että he voivat herätellä ”toivoa tuhon vastapainoksi” ja luoda kokemusta siitä, että yksilö voi vaikuttaa. Nämä toimijat näkivätkin tunteita herättävän viestinnän polkuna kohti pitkäjänteistä sitoutumista omaehtoiseen toimintaan luonnon monimuotoisuuden puolesta ja siksi keskeisenä toimintaa luovalle luontotiedolle. Samanlaisia huomioita sitoutumisen tärkeydestä nousi esiin myös ympäristöhallinnon puolella.

”Luonnon monimuotoisuutta ei kukaan voi yksin suojella, ja siksi tarvitaan sitoutumista ja pitkäjänteistä työtä, mikä on historiallisesti ollut vaikeaa.” (Työpajan osallistuja, ympäristöhallinto)

Aineistossa oli kuitenkin vahva yksimielisyys sille, että myös symbolisen tiedonkäytön tulee perustua tieteelliseen tietoon ollakseen vaikuttavaa ja toiminnan oikeansuuntaista. Aineistossa oli laajasti jaettu kokemus siitä, että etenkin julkinen keskustelu tarvittavista toimista ei ollut riittävästi perustunut tieteelliseen tietoon. Vaikka toimijat olivatkin yksimielisiä siitä, että luonto on suomalaisille tärkeä, he kokivat luonnon yhteyden arkeen ja työelämään olevan monelle epäselvä ja osin ristiriitainen. Luontotiedon toivottiin jatkossa sisältävän räätälöityä ohjeistusta siitä, miten kansalaisena, työntekijänä tai päättäjänä voi toimia.

”Ja että se lähtökohhta olisi aina se, että [...] perustetaan puhe sille oikealle tiedolle ja sille oikealle luontotiedolle. Varsinkin nyt kun tässä maailman ajassa, kun selkeästikin ympäristöasiat, ympäristökykykset ovat ihan älyttömän suuria, [...] [mikä] näkyy somessa [...] mutta se että,

kuinka paljon siellä sitten oikeasti asiat pohjautuvat siihen oikeaan luontotietoon, niin minä pelkään et se [osuus] on aika vähäinen.” (Haastateltava, ympäristöjärjestö)

”Selkeää viestiä tulee joka suunnasta, että luontoasiat kiinnostavat, ne on hoksattu taloudellisena riskinä, mutta ei ehkä ihan tarkasti tiedetä vielä, että mistä kannattaa lähteä liikkeelle.” (Haastateltava, tiedonvälittäjä)

Symboliseen tiedonkäyttöön liittyvät huomiot aineistossa olivat hyvin erilaisia kuin välineelliseen tai käsitteelliseen tiedonkäyttöön liittyvät näkemykset. Yksi keskeinen ero on se, että symbolisella tiedonkäytöllä pyrittiin lähes poikkeuksetta vaikuttamaan muiden toimintaan. Vaikka tieteellisellä luontotiedolla nähtiin tärkeä rooli kaikissa käyttötavoissa, symbolisen tiedonkäytön kohdalla painotettiin myös arvoja ja tunteita.

Luontotieto kestävyysmurroksen aikakaudella

Aineiston keruu-aikaan 2020-luvun alkuvuosina Suomessa vallitsi poikkeuksellisen voimakas tahto turvata luonnon monimuotoisuutta läpi yhteiskunnan eri sektorien. Lähes kaikki toimijat näkivät toiminnan esteenä epä tietoisuuden siitä, miten toimia. Etenkin ympäristöhallinnossa korostettiin, että aiemmin luonnon monimuotoisuuden hupeneminen on johtunut etenkin poliittisen toiminnan puutteesta. Jatkossa luontotiedon toivottiin tehokkaammin ohjaavan poliittisia päätöksiä sekä yksilöiden ja ryhmien toimintaa, mistä seuraa muutos paineita myös luontotiedon tuotannolle. Vaikka jaettu ymmärrys ongelmista ja niiden syistä nähtiin tärkeänä, aineistossa korostettiin ratkaisukeskeisen ja toivoa luovan tiedon merkitystä toiminnan luoja.

”Kun asioista puhutaan kriisikeskeisesti ja ongelma-keskeisesti ja tavallaan, totta kai me puhutaan dystooppisista tulevaisuuksista, jos me puhutaan jostain kuudennesta sukupolvesta. Mutta se on hirveen passivoivaa, että jotenkin ehkä meidän roolimme myös on siinä, että yritetään osoittaa, että mitä asioille voi tehdä ja asioille voi vielä tehdä ylipäättään ja, että minkälaisiin, minkälaisia hyvät tulevaisuudet vois, esimerkiksi olla. Että, miltä maailma sitten näyttää, kun ilmastonmuutos on selätetty myös.” (Haastateltava, tiedetoimittaja)

Aineistossa oli monia tietoon ja tiedonkäyttöön liittyviä kestävyysmurroksen ominaispiirteitä. Vaikka aineisto edustikin pääasiassa luonnontieteellistä näkökulmaa, tietoa sovellettaessa myös luonnon muut arvot tulivat näkyviin ja vahvan luontosuhteen merkitys korostui. Moni toimija viittasi pyrkimykseen punoa tieteellistä tietoa yhteen muun tiedon kanssa, mutta suoria mainintoja tästä ei aineistosta löytynyt. Etenkin toimintaan keskittyvässä symbolisessa tiedonkäytössä painotettiin muuta kuin tieteellistä tietoa, kuten maailmankuvien tai arvojen kriittistä tarkastelua. Vaikka aineistossa nähtiin keskeiseksi tieteellisen luontotiedon rooli polarisaation ja ristiriitojen purkamisessa, samanaikaisesti toimijoilla oli jaettu huoli siitä, etteivät julkinen keskustelu ja vaikuttamistyö perustu riittävästi tieteelliseen tietoon. Aineistossa oli siis tieteellisen tiedon rooliin ja käyttöön liittyen vaihtelevia tulkintoja ja toimintatapoja.

”Tarvitaan nyt sitä semmoista yksinkertaistamista ja konkreettia jollain tavalla [...] kestävästä kehityksestä [...] on puhuttu 80-luvulta lähtien varmaan ainakin [...] muutostaban olisi pitänyt tapahtua jo jos se olisi ollut riittävää millä tavalla se asia on esitelty.” (Haastateltava, opettaja)

”Kaikissa kunnissa se [luonnon monimuotoisuus] ei ole prioriteetti eikä kaikissa kunnissa ole asiantuntemusta eikä välttämättä edes sellaista omaa henkilöä, jolla olisi mahdollisuus perehtyä asiaan.” (Haastateltava, ympäristöhallinto)

Luontoa ja sen tilaa kuvaavat data ja informaatio luovat pohjaa kaikelle luontotiedon tuotannolle, mutta yhteiskunnallista muutosta tavoiteltaessa laajempia kokonaisuuksia tarkasteleva tietämys ja viisaus korostuivat. Aineistossa yhteiskunnallisen vaikuttamistyön tueksi peräänkuulutettiin ilmiöitä yhdistävää ja moninäkökulmaista tietoa, kuten esimerkiksi luontokadon ja ilmastonmuutoksen yhteisvaikutuksia, synergioita ja ristiriitoja tarkastelevaa tietämystä. Poikkitieteellinen tutkimustieto voi vastata moniin nouseviin tietotarpeisiin, ja esimerkiksi sektorikohtaisten luontovaikutusten tarkastelu oli monien toimijoiden mielestä toivottavaa. Tyypillistä oli myös se, että luontotietoa toivottiin integroitavan osaksi olemassa olevia toimintatapoja, tietämysjärjestelmiä ja rakenteita, mikä peilaa kestävyyssiirtymän ominaispiirteitä.

”Ihan siinä [tuote]kehittelyn alkuvaiheessa, niin siihen on tullut mukaan paljon voimakkaammin kaikki nämä ympäristöön ja luontoon liittyvät kysymykset. Eliikkä et onko ensinnäkin järkevää käyttää puuraaka-ainetta tähän tuotteeseen, että onko se järkevä, hyödyllinen, raaka-aine siihen juuri.” (Haastateltava, luonnonvara-ala)

Toisaalta aineistossa nähtiin tarve myös luonnon moninaisemmalle arvottamiselle, esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden taloudellisen arvottamisen kautta, sillä aineettomat ekosysteemi-palvelut tai luontokadon aiheuttamat taloudelliset riskit olivat monien toimijoiden kohdalla nousseet luonnonvarojen taloudellisen arvon rinnalle luontotietoa käytettäessä. Aineistosta tunnistettiin myös tilanteita, joissa luonnonvarojen hyödyntämisen näkökulma oli edelleen voimakas. Vaikka etenkin symbolisen tiedonkäytön kontekstissa relevantteina nähtiin virkistysarvot ja luonnon itseisarvo, aineistossa ylipäätään hallitsivat luonnon ekologiset arvot ja luonnon sekä luonnonvarojen taloudelliset arvot. Välineelliset ekologiset ja taloudelliset arvot olivat yliedustettuina myös tarjolla olevassa luontotiedossa.

”Mutta hyvin voimakasta tietysti raha, niin kuin sanottu, se ohjaa tätä riivatun yhteiskuntaa ja se on monelle se ainoa merkittävä arvo.” (Haastateltava, opettaja)

Yleisesti välineellisestä tiedonkäytöstä kohti käsitteellistä ja edelleen symbolista tiedonkäyttöä siirryttäessä sovellettavan luontotiedon epävarmuus, subjektiivisuus ja politisoitumisen riski lisääntyivät, mikä edelleen kasvatti riskiä tiedon tahalliseksi tai tahattomalle väärinkäytölle. Haastateltavat painottivatkin tarvetta asiantuntijuudelle ja asiantuntijatuen saatavuudelle erityisesti tiedon tulkinnessa. On kuitenkin huomattava, että vaadittu asiantuntijuus vaihtelee tilanteen mukaan, eikä oikean henkilön tai henkilöiden löytäminen aina ole helppoa.

”Jos puhutaan ekologiasta tai ekologisuudesta, niin puhutaan tosi eri asioista, ja sitten se menee myös ehkä vähän puurot ja vellit sekaisin, kun jos ei tosiaan ole aiheen asiantuntija. Mikä on tosi ymmärrettävää.” (Haastateltava, opettaja)

Välineellinen tiedonkäyttö nojaa tyypillisesti yksittäisiin substanssiasiantuntijoihin. Käsitteellinen tiedonkäyttö puolestaan vaatii poikkitieteellisen asiantuntijajoukon yhteistyötä, laajentaen tarvittavan asiantuntijuuden kirjoa ja osallistuvien asiantuntijoiden määrää. Symbolisessa tiedonkäytössä osallistetaan usein vielä laajempi toimijajoukko, esimerkiksi sidosryhmiä asiantuntijoiden lisäksi. Siksi asiantuntijuus itsessään näyttyy eri tiedon käyttötavoissa erilaisena, ja etenkin käsitteellisen ja symbolisen tiedonkäytön myötä asiantuntijuus uudistuu, kun uudet toimijat ja eri alojen asiantuntijat tulevat mukaan luontotiedon käyttöön. Käytännössä tiedon käyttötavat tukevat toisiaan, sillä ne limittyvät ja seuraavat toisiaan.

Toisaalta tiedon tulkinnan ulkoistaminen siirtää mukanaan myös vastuun tiedon käytön onnistumisesta, eikä haasta tiedon käyttäjää tarkastelemaan toimintatapojaan kriittisesti. Ollakseen kestävyysmurrosta mahdollistavaa, asiantuntijatuen tulisi olla osa tiedon yhteistuotantoprosessia. Tällaista tulkintaa asiantuntijatuella aineistossa annettiin tiedonvälittäjien roolin kautta. Tiedonvälittäjät olivat fasilitoineet poliittisten päättäjien ja tutkijoiden vuorovaikutusta pisimpään, ja esimerkiksi yritysten ja tutkijoiden vuorovaikutus on vasta vakiintumassa. Tiedonvälittäjien työn nähtiin mahdollistavan myös keskustelua kestävyysmurroksen kannalta välttämättömistä arvovalinnoista.

”Sitten kun puhutaan [...] monimuotoisuudesta tai biodiversiteetistä, niin yhtäkkiä ymmärryskyky loppuu aivan täysin. Minun mielestäni tässä on paljon semmoista laiskuutta [ettei] halua edes ymmärtää mistä on kysymys.” (Haastateltava, ympäristöhallinto)

Moninaisemmalla luontotiedon käytöllä kohti kestävyttä

Valtiolla on ollut keskeinen rooli luonnonsuojelussa, mutta 2020-luvun alun aikana luonnon monimuotoisuuden turvaaminen on noussut myös yksityisen sektorin agendalle. Luontotiedon käyttäjät ja käyttötavat ovatkin moninaistuneet, ja tämän myötä luontotiedon saamat merkitykset ovat laajentuneet. Tietoa (esim. Caniglia ym. 2021; Kaljonen ym. 2024) ja tietämistä (esim. Apetrei 2021) voidaan luokitella monella tavalla. Kestävyysmurroksen kannalta keskeisiä ovat ominaisuudet, jotka liittyvät tiedon pluralismiin, arvojen moninaisuuden sekä tiedon yhteistuotantoon (Borie & Hulme 2015; Ogar ym. 2020; Cooke ym. 2021; Pascual ym. 2021). Luontotiedoksi voidaankin ymmärtää niin havaintodataa eliölajeista, arvioita politiikkatoimien ekologisista vaikutuksista, kuin myös viisautta siitä, miten kestävyysmurros saavutetaan.

Vaikka luontotiedon tuotantoa ohjaavat jatkossakin politiikkaprosesseista nousevat tietotarpeet (Amara ym. 2004; van den Hove 2007), ovat ne aiempaa moninaisempia. Käsitteellisen ja symbolisen tiedonkäytön tietotarpeet ovat harvoin yhtä rajattuja kuin välineellisen, ja siksi myös tiedontuotannon tulee olla poikkitieteellistä ja ilmiöitä yhdistävää sekä käsitellä laajasti luonnon monia arvoja (Pascual ym. 2023). Kestävyysmurroksen kannalta vaikuttavinta on tieto, joka herättelee käyttäjää tarkastelemaan omaa luontosuhdettaan, arvojaan ja maailmankuvaansa kriittisesti (Pörtner ym. 2021). Aineistossa esiin tulleet ristiriidat liittyivätkin ensisijaisesti arvoihin ja maailmankuviin (Berglund 2023), jotka ovat keskeinen osa tietämysjärjestelmiä (Apetrei ym. 2021). Tämän takia tarvitaan luonnon monia arvoja kuvaavaa tutkimustietoa (Arias-Arévalo ym. 2017; Pascual ym. 2021). Käytännössä tämä tarkoittaa myös luonnon itseisarvojen ja merkityksellisyyden kokemuksiin liittyvien arvojen näkyväksi tekemistä (IPBES 2022). Tulosten mukaan luontotietoa tuotetaan pääasiassa välineellisistä arvoista käsin, etenkin taloudellisen ja ekologisen näkökulman kautta, kun taas luonnon itseisarvoa ja merkityksellisyyttä tuodaan esiin tiedon tulkinnan ja viestinnän kautta. Onkin tyypillistä, että yksilöt arvottavat luontoa laajasti, mutta tiedontuotannon ja päätöksenteon tarkastelu painottuu välineellisiin arvoihin (Arias-Arévalo ym. 2017).

Luonnon monia arvoja voidaan nivoa mukaan poikkitieteellisten ja osallistavien tiedon yhteistuotantoprosessien avulla (Apetrei ym. 2021, engl. *knowledge production* vs. *knowledge co-production*; Caniglia ym. 2021; Lehtiniemi & Paloniemi 2023; Kaljonen ym. 2024). Osallistaminen ja tiedon yhteistuotanto ovat monimutkaisia ja haastavia prosesseja, jotka eivät aina onnistu toivotulla tavalla (Pereira ym. 2020; Huttunen ym. 2022; Newig ym. 2023). Aineistossa tiedon pluralismi korostui käsitteellisen ja etenkin symbolisen tiedonkäytön vaatiman tiedon soveltamisen ja tulkinnan yhteydessä, sillä tiedeyhteisön rajat ylittävät tiedon yhteistuotantoprosessit ovat keskeisiä myös punottaessa tiedon eri lajeja yhteen (Tengö ym. 2017). Murroksen luomiseksi luontotietoa tulee tulkita paikka- ja

kontekstisidonnaisesti (Pascual ym. 2021), eli esimerkiksi yhdistämällä luonnontiedettä ja paikallistuntemusta. Aineistossa etenkin tietämys ja viisaus punoivat yhteen tiedon eri lajeja ja vaativat sekä poikkitieteellisempää näkökulmaa että tiedon tulkintaa ja monien näkökulmien huomiointia, eli muidenkin kuin tutkijoiden panosta. Monien toimijoiden jakama kokemus siitä, ettei julkinen keskustelu tarvittavista toimista ole perustunut riittävästi tieteelliseen tietoon viestii siitä, että tiedon pluralismi ja luonnon monien arvojen huomiointi on Suomessa vasta alkutekijöissään.

Luonnon monien arvojen huomiointi, tiedon eri lajien yhteen nivominen sekä osallistavat prosessit ovat kaikki yksinäänkin erittäin haastavia ja monimutkaisia prosesseja (Tengö ym. 2017; Newig ym. 2023; Pascual ym. 2023). Ei olekaan yllättävää, että aineistossa luontotieto koettiin ylipäätään haastavaksi ja luontotiedosta käytävä keskustelu epäselväksi. Epäselvyyden ja monimutkaisuuden hallitsemiseksi tulisi tunnistaa tiedon käyttötapa ja sen ominaispiirteiden mukanaan tuomat edut ja haasteet (kuva 2). On huomioitava, että pelkästään tarvittavan luontotiedon tuotannolla ei voida taata, että luontotietoa käytetään tai että sen käytössä onnistutaan.

LUONTOTIEDON KÄYTTÖTAVAT

YHTEISKUNNALLISEN MUUTOKSEN TYYPIT

Kuva 2. Suomalaisen luontotiedon ominaisuudet, tiedon käyttötavat ja yhteiskunnallisen muutoksen tyypit teoreettiseen viitekehykseen ryhmiteltynä. Havainnot pohjaavat laadulliseen työpaja- ja haastattelulaineistoon, jossa on mukana yli 50 suomalaisen luontotiedon tuottajan ja käyttäjän kokemuksia. Sovellamme Amaran ym. (2004) tunnistamia välineellisen, käsitteellisen ja symbolisen tiedonkäytön ominaisuuksia linkittämällä ne Fazeyn ym. (2018) tunnistamiin vähittäisen muutoksen, kestävyys siirtymän ja kestävyysmurroksen ominaispiirteisiin. Näin on mahdollista hahmotella luontotiedon käytön ja siitä mahdollisesti seuraavan yhteiskunnallisen muutoksen yhteyttä. On kuitenkin huomattava, että tiedonkäyttö ja sen yhteiskunnallinen vaikuttavuus on tapauskohtaista. Kuvaa ei siis tule tulkita niin, että prosessi etenisi aina vertikaalisesti tiedon käyttötavasta yhteiskunnallisen muutoksen tyyppiin.

Figure 2. The characteristics of Finnish biodiversity knowledge grouped into the theoretical framework connecting knowledge use contexts and types of societal change. These observations are based on a qualitative workshop and interview data containing over 50 Finnish biodiversity knowledge producers' and users' experiences. We apply instrumental, conceptual and symbolic knowledge use (Amara et al. 2004) by linking them to the characteristics of incremental change, sustainability transition and sustainability transformation (Fazey et al. 2018). This allows outlining the interaction between biodiversity knowledge use and its societal impact. However, societal impact of knowledge use is case-specific and since the process is not always vertical from knowledge use to societal change the picture should not be interpreted in that way.

Välineelliselle tiedonkäytölle ominaista ovat rutinoituminen, vakiintuneet toimintatavat ja roolitus, sekä selkeät tietotarpeet ja tiedonkäytön rakenteellinen tuki (Sutherland ym. 2011; Walsh ym. 2019). Välineellinen tiedonkäyttö on usein tarkastelultaan rajattua, esimerkiksi sektori- tai ilmiökohtaista, ja tiedon käyttäjät asiantuntijoita, kuten virkahenkilöitä. Luontoa arvotetaan tyypillisesti vain ekologisten arvojen kautta, ja käytettävä tieto on pitkälti luonnontieteellistä dataa ja informaatiota. Usein esimerkiksi lakisääteinen luontotiedon käyttö on välineellistä, ja pyrkii toimintojen ylläpitoon tai tehostamiseen (Stirling 2015). Siksi välineellinen tiedonkäyttö johtaa usein vähittäiseen muutokseen. Toisaalta välineellisen tiedonkäytön institutionaalisen aseman takia se voi esimerkiksi lakimuutosten seurauksena muokata rakenteita ja toimintatapoja voimakkaasti.

Käsitteellisen tiedonkäytön ominaispiirre on pyrkimys moninäkökulmaisuteen – niin käsiteltävien ilmiöiden kuin myös lähestymistapojen suhteen, vaikkakin sekä aineistossa että kirjallisuudessa on tunnistettu taipumus priorisoida teknistä tietoa ja välinearvoja (Arias-Arévalo ym. 2017). Siksi käsitteellinen tiedonkäyttö jättää oikeudenmukaisuuteen ja sosiaalisiin arvoihin liittyvien näkökulmien käsittelyn vähemmälle, vaikka niiden käsittely on kestävyysmurroksen edellyttämän valtarakenteiden uudelleenjärjestelyn perusta (Fazey ym. 2018; Pereira ym. 2020). Sosiaalisten vaikutusten ja valtarakenteiden puutteellinen käsittely voi johtaa tiedon politisoitumiseen ja mielipiteiden polarisaatioon, mistä aineistossa olikin monia kokemuksia. Käsitteellinen tiedonkäyttö johtaa usein kestävyyssiirtymään, jossa valikoitua luontotietoa tuodaan osaksi uusia toimintatapoja (Stirling 2015). Käsitteellinen tiedonkäyttö ei siis kyseenalaista tai tarkastele nykyisten järjestelmien toimintalogiikkaa – esimerkiksi kapitalismia – kokonaisuutena, vaan keskittyy usein sektorikohtaiseen tarkasteluun. Toisaalta käsitteellinen tiedonkäyttö voi myös merkittävästi muokata toimintatapoja ja edistää kestävyysmurrosta tai pelkistyä vähittäiseksi muutokseksi. Tiedonkäyttöön osallistuu luontotiedon asiantuntijoiden lisäksi tapauskohtaisesti esimerkiksi kyseisen sektorin asiantuntijoita, mutta ei laajasti kansalaisia tai muita sidosryhmiä.

Symbolinen tiedonkäyttö pyrkii luomaan muutosta tarkastelemalla ja uudelleenjärjestelmällä nykyisiä rakenteita ja toimintatapoja, ja siksi symbolinen tiedonkäyttö onkin avainasemassa kestävyysmurroksessa (Fazey ym. 2020). Symbolinen tiedonkäyttö on kuitenkin monella tavalla haastavaa. Etenkin luontotiedon käyttäjät kokivat luontotiedon ylipäättään vaikeaksi, eikä luontotiedosta keskusteltaessa ole aina selvää, mistä luontotiedon merkityksestä keskustelua käydään. Toisaalta symbolisessa tiedonkäytössä korostuvat arvot ja arvovalinnat, jolloin tulkinnan subjektiivisuus korostuu, mikä voi edelleen lisätä tiedon ja tulkinnan politisoitumista sekä yhteiskunnan polarisaatiota. Lisäksi subjektiivisuuden kokemus haastaa myös tieteellisen tiedon yhteiskunnallista asemaa. Tutkimuksessa korostui huoli siitä, ettei keskustelu tarvittavista toimista pohjaa riittävästi tieteelliseen tietoon, mikä osaltaan kertoo symbolisen tiedonkäytön ja tiedon yhteen punomisen käytännön tason ongelmista. Symbolisen tiedonkäytön keskeinen riski polarisaation lisäksi on tiedon väärinkäyttö. Näistä vaikeuksista huolimatta symbolinen tiedonkäyttö voi parhaimmillaan johtaa valtarakenteiden uudelleen järjestelyyn ja jaettujen tietämysjärjestelmien muutoksiin.

Monitulkintaisuus ja epäselvyys leimaavat myös kestävyysmurroksen luontotietoon liittyviä rooleja ja vastuunjakoja. Yksi keskeinen riski on, että kestävyysmurros ja paine muuttaa toimintatapoja kohdistuvat yksilöihin yhteiskunnan rakenteiden sijaan, mikä on historiallisesti hidastanut ympäristöpolitiikan kykyä muuttaa yhteiskuntaa (Shove 2010). Siksi onkin tärkeää, että jatkossa luontotiedon käytön tukemisella keskitytään varmistamaan laajojen toimijajoukkojen ja jaettujen tietämysjärjestelmien muutos. Tämä tarkoittaa myös asiantuntijuuden uudistumista ja moninaistumista. Tutkimuskirjallisuudessa (Walsh ym. 2019; Juhola ym. 2024) korostettu tiedon ja asiantuntemuksen henkilöityminen näkyi aineistossa, mutta sitä ei nähty ongelmana vaan päinvastoin käytännön työtä helpottavana tekijänä. Politisoituneeseen julkiseen keskusteluun osallistuminen kuitenkin kuormittaa kohtuuttomasti yksittäisiä tutkijoita, ja siksi on tarpeen keskustella yhteisön ja organisaation roolista tiedon tulkkinä.

Tutkijoiden roolin muutoksesta onkin puhuttu viime vuosina yhä enemmän (Ollinaho 2016; Lyytimäki & Pihkala 2021; Maas ym. 2022), mutta näemme tarpeelliseksi tarkastella myös tiedon käyttäjien rooleja ja vastuuta tiedonkäytön onnistumisessa. Koska kestävyysmurros edellyttää tiedon eri lajien yhteen punontaa, eivät tutkijat yksin pysty vastaamaan aineistossakin moneen kertaan esitettyyn toiveeseen eri käyttötilanteisiin sovitetusta tiedosta, joka kertoo miten toimia kestävyysmurroksen aikaan saamiseksi. Tällaisen viisauden tuottaminen vaatii paitsi sosiaalisten tekijöiden ja vallanjakoon liittyvien näkökulmien käsittelyä (Pereira 2020) myös tiedon tulkintaa (Pascual ym. 2021; Kaljonen ym. 2024). Siksi myös tiedon käyttäjien tulee osallistua tiedon soveltamiseen ja kantaa vastuuta tiedon käytön onnistumisesta.

Kestävyysmurroksen edellyttämä rakenteiden uudelleenjärjestely on tarpeen siis myös tieteen ja politiikan rajapinnalla. Muutospaineen alla ovat tiedon tuottajien ja käyttäjien roolit tiedon tulkitsijoina, sekä tiedon tuotantoa ohjaavat tietotarpeet ja luontotiedon resursointi. Esimerkiksi tutkijoita voidaan perinteisesti ajatella tiedon tuottajina, mutta heidän tarjotessaan asiantuntijatukea ja tiedon tulkintaa tai osallistuessaan yhteiskunnalliseen keskusteluun voidaan heidät nähdä tiedon käyttäjinä. Jatkossa tiedonkäyttöä tulisi lähestyä prosessina hyödyntäen kestävyystieteen (Apetrei ym. 2021), tiedon yhteistuo-
tannon (Caniglia ym. 2021) ja pluralismin (Tengö ym. 2017) sekä transitiotutkimuksen (Stirling 2015) oppeja. Osallistavien prosessien soveltamisessa onkin merkittäviä tutkimus-
aukkoja luontotiedon tuotannon ja käytön osalta. Jatkotutkimus osallistavien menetelmien luovastakin soveltamisesta (ks. Lehtiniemi & Paloniemi 2023) on tarpeen.

Kiitokset

Haluamme kiittää ympäristöministeriötä FEO-hankkeen rahoituksesta, kaikkia työpajoihin ja haastatteluihin osallistuneita asiantuntijoita, sekä kahta nimetöntä arvioijaa ja lehden päätoimittajia rakentavasta palautteesta. Lisäksi haluamme kiittää aineiston keruuseen osallistunutta Liisa Varumoa ja tekstiluonnosta kommentoineita Suvi Huttusta ja Viola Hakkarasta.

Kirjoittajien kontribuutiot

Lehtiniemi: Tutkimuksen ideointi ja suunnittelu, aineiston keruu, analyysi, tekstin kirjoitus.
Arola: Aineiston keruu, analyysi. Paloniemi: Tutkimuksen ideointi ja suunnittelu, tekstin muokkaaminen.

Lähteet

- Amara, N., Ouimet, M. & Landry, R. (2004) New Evidence on Instrumental, Conceptual, and Symbolic Utilization of University Research in Government Agencies. *Science Communication* 26(1) 75–106. <https://doi.org/10.1177/1075547004267491>
- Apetrei, C. I., Caniglia, G., von Wehrden, H. & Lang, D. J. (2021) Just another buzzword? A systematic literature review of knowledge-related concepts in sustainability science. *Global Environmental Change* 68 102222. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102222>
- Arias-Arévalo, P., Martín-López, B. & Gómez-Baggethun, E. (2017) Exploring intrinsic, instrumental, and relational values for sustainable management of social-ecological systems. *Ecology and Society* 22(4) 43. <https://doi.org/10.5751/ES-09812-220443>
- Arponen, V. P. J. (2013) The Human Collective Causing of Environmental Problems and Theory of Collective Action: A Critique of Cognitivism. *International Journal of Applied Philosophy* 27(1) 47–65. <https://doi.org/10.5840/ijap20132713>
- Berglund, E. (2023) Metsätalous ja tietotalous kaupungistuvassa Suomessa: Kohti juurevampaa tarinointia pluriversaalien käsitteen avulla. *Alue ja Ympäristö* 51(2) 135–144. <https://doi.org/10.30663/ay.121969>
- Borie, M. & Hulme, M. (2015) Framing global biodiversity: IPBES between mother earth and ecosystem services. *Environmental Science & Policy* 54 487–496. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2015.05.009>

- Caniglia, G., Luederitz, C., von Wirth, T., Fazey, I., Martín-López, B., Hondrila, K., König, A., von Wehrden, H., Schöpke, N. A., Laubichler, M. D. & Lang, D. J. (2021) A pluralistic and integrated approach to action-oriented knowledge for sustainability. *Nature Sustainability* 4(2) 93–100. <https://doi.org/10.1038/s41893-020-00616-z>
- CBD (2022) Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework. 18.12.2022. Montreal, Canada. <<https://www.cbd.int/doc/c/e6d3/cd1d/daf663719a03902a9b116c34/cop-15-l-25-en.pdf>>.
- Cooke, S. J., Soroye, P., Brooks, J. L., Clarke, J., Jeanson, A. L., Berberi, A., ... & Bennett, J. R. (2021) Ten considerations for conservation policy makers for the post-COVID-19 transition. *Environmental Reviews* 29(2) 111–118. <https://doi.org/10.1139/er-2021-0014>
- Cooper, P. (2017) Data, information, knowledge and wisdom. *Clinical Anaesthesia / Ophthalmic Anaesthesia* 18(1) 55–56. <https://doi.org/10.1016/j.mpaic.2016.10.006>
- Dicks, L. V., Walsh, J. C. & Sutherland, W. J. (2014) Organising evidence for environmental management decisions: A ‘4S’ hierarchy. *Trends in Ecology & Evolution* 29(11) 607–613. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2014.09.004>
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2022) EK:n yritysksely: Yli puolet yrityksistä arvioi luontokadon vaikuttavan toimintaympäristöön jo nyt. 7.7.2022. <<https://ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/ekn-yritysksely-yli-puolet-yrityksista-arvioi-luontokadon-vaikuttavan-toimintaymparistoon-jo-nyt/>>. 26.7.2023.
- Energiateollisuus (2023) Energia-alan biodiversiteettikartta. 26.7.2023. <https://energia.fi/energiapolitiikka/biodiversiteettikartta>>.
- Euroopan komissio (2023) EU Forests – new EU Framework for Forest Monitoring and Strategic Plans. 26.7.2023. <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13396-EU-forests-new-EU-Framework-for-Forest-Monitoring-and-Strategic-Plans_en>.
- Fazey, I., Schöpke, N., Caniglia, G., Patterson, J., Hultman, J., van Mierlo, B., ... & Wyborn, C. (2018) Ten essentials for action-oriented and second order energy transitions, transformations and climate change research. *Energy Research & Social Science* 40 54–70. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.11.026>
- Fazey, I., Schöpke, N., Caniglia, G., Hodgson, A., Kendrick, I., Lyon, C., ... Young, H. R. (2020) Transforming knowledge systems for life on Earth: Visions of future systems and how to get there. *Energy Research & Social Science* 70 101724. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101724>
- Halonen, M. (2020) Jälkiteolliset luontoarvot ja materialismit metsätalouden muokkaamassa maisemassa. *Alue ja Ympäristö* 49(2) 44–65. <https://doi.org/10.30663/ay.94540>
- Huttunen, S. & Rekola, A. (2021) Reilu siirtymä, ekologinen solidaarisuus ja kestävyysmurroksen mahdollisuus. *Alue ja Ympäristö* 50(2) 154–164. <https://doi.org/10.30663/ay.109042>
- Huttunen, S., Ojanen, M., Ott, A. & Saarikoski, H. (2022) What about citizens? A literature review of citizen engagement in sustainability transitions research. *Energy Research & Social Science* 91 102714. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102714>
- Ilmarinen (2022) Luontokato vaikuttaa sijoitussalkkuihin. 7.10.2022. <<https://www.ilmarinen.fi/tietoa-ilmarisesta/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/2022/luontopaaoma>>. 26.7.2023.
- IPBES (2022) Summary for Policymakers of the Methodological Assessment Report on the Diverse Values and Valuation of Nature of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Pascual, U., Balvanera, P., Christie, M., Baptiste, B., González-Jiménez, D., Anderson, C. B., ... & Vatn, A. (toim.) IPBES secretariat, Bonn, Saksa. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6522392>
- Jetz, W., McGeoch, M. A., Guralnick, R., Ferrier, S., Beck, J., Costello, M. J., Fernandez, M., Geller, G. N., Keil, P., Merow, C., Meyer, C., Muller-Karger, F. E., Pereira, H. M., Regan, E. C., Schmeller, D. S. & Turak, E. (2019) Essential biodiversity variables for mapping and monitoring species populations. *Nature Ecology & Evolution* 3(4) 539–551. <https://doi.org/10.1038/s41559-019-0826-1>
- Juhola, S., Huotari, E., Kolehmainen, L., Silfverberg, O. & Korhonen-Kurki, K. (2024) Knowledge brokering at the environmental science-policy interface—Examining structure and activity. *Environmental Science & Policy* 153 103672. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2024.103672>
- Kaljonen, M., Jacobi, J., Korhonen-Kurki, K., Lukkarinen, J. P., Ott, A., Peltomaa, J., Schneider, F., Tribaldos, T. & Zachringer, J. G. (2024) Reflexive use of methods: A framework for navigating different types of knowledge and power in transformative research. *Sustainability Science* 19(2) 507–521. <https://doi.org/10.1007/s11625-023-01431-z>
- Kujala, H., Pappila, M., Leskinen, P., Tuomisaari, J., Jalkanen, J., Salokannel, V., Nieminen, E., Moilanen, A., Halme, P., Aulake, M., Pykäläinen, E., Mustajärvi, L., Oinonen, I., Kotilainen, J. & Kotiaho, J. (2024) Ekologinen kompensatio Suomessa: analyysi sääntelyn vahvuuksista, heikkouksista ja kehitysmahdollisuuksista. *Alue ja Ympäristö* 53(1) 112–135. <https://doi.org/10.30663/ay.141917>
- Lakka, H.-K., Bäck, J., El Geneidy, S., Elo, M., Herzon, I., Jokimäki, J., Kulmala, L., Laine, I., Lehikoinen, A., Nieminen, T.M., Oksanen, E., Pappila, M., Paulomäki, H., Peura, M., Puurtinen, M., Silfverberg, O., Sinkkonen, A., Sääksjärvi, I. & Kotiaho, J. S. (2023) Luontotavoitteiden mittareiden ja vertailutilan valinnan merkitys. *Suomen Luontopaneelin julkaisuja* 3/2023. <<https://luontopaneeli.fi/wp-content/uploads/2023/11/suomen-luontopaneelin-julkaisuja-3-2023-luontotavoitteiden-mittarien-ja-vertailutilan>

valinnan-merkitys.pdf>.

- Lees, A. C., Attwood, S., Barlow, J. & Phalan, B. (2020) Biodiversity scientists must fight the creeping rise of extinction denial. *Nature Ecology & Evolution* 4(11) 1440–1443. <https://doi.org/10.1038/s41559-020-01285-z>
- Lehtiniemi, H., Aulake, M., Paloniemi, R. & Huttunen, S. (2023) Pulling biodiversity offsetting in different directions – Stakeholder frames in the preparation of the Finnish nature conservation act. *Biological Conservation* 283 110137. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2023.110137>
- Lehtiniemi, H. & Paloniemi, R. (2023) Transformation happens in the unbelievable: Using participatory modelling to pave realistic paths towards idealistic futures. *GAIA - Ecological Perspectives for Science and Society* 32(2) 283–286. <https://doi.org/10.14512/gaia.32.3.3>
- Leinonen, T., Puroila, S. & Valkeapää, A. (2024) Luontopääoma kartalle ja euroiksi - ekosysteemitilinpito vastuullisen talouspolitiikan työkaluna. *Sitran työpäperi*. ISBN 978-952-347-364-5.
- Lemaître, F., Bridgewater, P., Eggermont, H., Gardner, S., Hueso, K., Niemelä, J., Paloniemi, R., Pereira Martins, I., Thornton, A. & Le Roux, X. (2018) BiodivERsA guide on policy relevance of research and on effective science/ policy interfacing in research proposals (80 s.). BiodivERsA.
- Lukkarinen, J. & Rytteri, T. (2018) Puun poliittiset aineellisuudet: Metsien muuttuvat roolit energiapolitiikassa. *Tiede & Edistys* 43(1) 48–67. <https://doi.org/10.51809/te.105277>
- Lukki (2023) Yhteistyöllä laadukkaampaa luontotietoa – Lukki-ryhmän mietintö ja ehdotus kansallisen luontotiedon kehittämisohjelman 2024–2035 käynnistämiseksi. 18 s. ISBN 978-952-94-8646-5. <https://issuu.com/suomenymparistokeskus/docs/lukkiryhma_valmis_web>.
- Luonnonsuojelulaki 9/2023. Annettu Helsingissä 5.1.2023. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230009>>.
- Lyytimäki, J. & Pihkala, P. (2021) Pitääkö vaieta, saako syyllistää? Tutkijan asemituminen kestävyysviestinnässä. *Alue Ja Ympäristö* 50(2) 186–192. <https://doi.org/10.30663/ay.107704>
- Maas, T. Y., Pauwelussen, A. & Turnhout, E. (2022) Co-producing the science–policy interface: Towards common but differentiated responsibilities. *Humanities and Social Sciences Communications* 9(1) 93. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01108-5>
- Marshall, E., Wintle, B. A., Southwell, D. & Kujala, H. (2020) What are we measuring? A review of metrics used to describe biodiversity in offsets exchanges. *Biological Conservation* 241 108250. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.108250>
- Mäntymaa, E., Artell, J., Forsman, J. T. & Juutinen, A. (2023) Is it more important to increase carbon sequestration, biodiversity, or jobs? A case study of citizens' preferences for forest policy in Finland. *Forest Policy and Economics* 154 103023. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2023.103023>
- Newig, J., Jager, N. W., Challies, E. & Kochskämper, E. (2023) Does stakeholder participation improve environmental governance? Evidence from a meta-analysis of 305 case studies. *Global Environmental Change* 82 102705. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2023.102705>
- Ogar, E., Pecl, G. & Mustonen, T. (2020) Science Must Embrace Traditional and Indigenous Knowledge to Solve Our Biodiversity Crisis. *One Earth* 3(2) 162–165. <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2020.07.006>
- Ollinaho, O. I. (2016) Environmental destruction as (objectively) uneventful and (subjectively) irrelevant. *Environmental Sociology* 2(1) 53–63. <https://doi.org/10.1080/23251042.2015.1114207>
- Pascual, U., Adams, W. M., Díaz, S., Lele, S., Mace, G. M. & Turnhout, E. (2021) Biodiversity and the challenge of pluralism. *Nature Sustainability* 4(7) 567–572. <https://doi.org/10.1038/s41893-021-00694-7>
- Pascual, U., Balvanera, P., Anderson, C. B., Chaplin-Kramer, R., Christie, M., González-Jiménez, D., ... & Zent, E. (2023) Diverse values of nature for sustainability. *Nature* 620(7975) 813–823. <https://doi.org/10.1038/s41586-023-06406-9>
- Paulomäki, H., Aulake, M., Herzon, I., Jokimäki, J., Kallio, K. P., Laine, I., Nieminen, T.M., Oksanen, E., Pappila, M., Silfverberg, O., Sinkkonen, A., Sääksjärvi, I. & Kotiaho, J. S. (2023) Luonnon monet arvot ja niiden määrittäminen – Hallitustenvälisen luontopaneelin (IPBES) raportin mukautus Suomen kansallisiin olosuhteisiin. *Suomen Luontopaneelin julkaisuja* 1/2023. <https://doi.org/10.17011/jyx/SLJ/2023/1>
- Pereira, L., Frantzeskaki, N., Hebinck, A., Charli-Joseph, L., Drimie, S., Dyer, M., Eakin, H., Galafassi, D., Karpouzoglou, T., Marshall, F., Moore, M.-L., Olsson, P., Siqueiros-García, J., Van Zwanenberg, P. & Vervoort, J. (2020) Transformative spaces in the making: Key lessons from nine cases in the Global South. *Sustainability Science* 15 161–178. <https://doi.org/10.1007/s11625-019-00749-x>
- Pihlainen, S., Pohjola, J., Assmuth, A., Hyryninen, M., Kuussaari, M., Pappila, M., Pekkonen, M., Piironen, T., Punttila, P. & Valve, H. (2024) Luonnon monimuotoisuuteen vaikuttavat ohjaukset – Katsaus biodiversiteetin kannalta haitallisiin ja hyödyllisiin tukiin sekä muihin ohjaukseen Suomessa. *Suomen ympäristökeskuksen raportteja* 32/2024. <http://hdl.handle.net/10138/587276>
- Pokkinen, K., Kotiaho, J. S., Nieminen, E., Ollikainen, L., Peura, M., Pykäläinen, E., Savolainen, V., Tuunanen, S., Vainio, V. & El Geneidy, S. (2024) Tampereen kaupungin hiili- ja luontojalanjälki. Jyväskylän yliopisto. *JYU Reports* 34. <https://doi.org/10.17011/jyureports/2024/34>

- Pörtner, H.-O., Scholes, R. J., Agard, J., Archer, E., Arneth, A., Bai, X., ... & Ngo, H. (2021) Scientific outcome of the IPBES-IPCC co-sponsored workshop on biodiversity and climate change (Version 5). <https://doi.org/10.5281/zenodo.5101125>
- Ranta, T. & Ahtinen, S.-M. (2022) Kysely suomalaisten luontosuhteesta. Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus. <<https://ym.fi/documents/1410903/39422803/Luontosuhdebarometri-2022-tulok-set.pdf/204eecf5-f2f7-1ef5-db72-3764b725a3a9/Luontosuhdebarometri-2022-tulok-set.pdf?t=1656585674091>>.
- Rose, D. C., Sutherland, W. J., Amano, T., González-Varo, J. P., Robertson, R. J., Simmons, B. I., Wauchope, H. S., Kovacs, E., Durán, A. P., Vadrot, A. B. M., Wu, W., Dias, M. P., Di Fonzo, M. M. I., Ivory, S., Norris, L., Nunes, M. H., Nyumba, T. O., Steiner, N., Vickery, J. & Mukherjee, N. (2018) The major barriers to evidence-informed conservation policy and possible solutions. *Conservation Letters* 11(5) e12564. <https://doi.org/10.1111/conl.12564>
- Rose, D. C., Amano, T., González-Varo, J. P., Mukherjee, N., Robertson, R. J., Simmons, B. I., Wauchope, H. S. & Sutherland, W. J. (2019) Calling for a new agenda for conservation science to create evidence-informed policy. *Biological Conservation* 238 108222. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.108222>
- Saastamoinen, U., Paloniemi, R., Lehtiniemi, H., Oinonen, I. & Närhi, J. (2022) Ekologinen siirtymä ja valtasuhteiden muutos: Helmi-elinympäristöohjelman vaikutusten arviointi osana biodiversiteettipolitiikan murrosta. *Alue ja Ympäristö* 51(1) 147–163. <https://doi.org/10.30663/ay.113899>
- Santangeli, A., Weigel, B., Antão, L. H., Kaarlejärvi, E., Hällfors, M., Lehtikoinen, A., Lindén, A., Salemaa, M., Tonteri, T., Merilä, P., Vuorio, K., Ovaskainen, O., Vanhatalo, J., Roslin, T. & Saastamoinen, M. (2023) Mixed effects of a national protected area network on terrestrial and freshwater biodiversity. *Nature Communications* 14(1) 5426. <https://doi.org/10.1038/s41467-023-41073-4>
- Shove, E. (2010) Beyond the ABC: Climate Change Policy and Theories of Social Change. *Environment and Planning A: Economy and Space* 42(6) 1273–1285. <https://doi.org/10.1068/a42282>
- Sobrevila, C. (2008) The role of indigenous peoples in biodiversity conservation: the natural but often forgotten partners (English). Washington, D.C.: World Bank Group. <<http://documents.worldbank.org/curated/en/995271468177530126/The-role-of-indigenous-peoples-in-biodiversity-conservation-the-natural-but-often-forgotten-partners>>.
- Stirling, A. (2015) Emancipating transformations: from controlling the ‘transition’ to culturing plural radical progress. Teoksessa Scoones, I., Leach, M. & Newell, P. (toim.) *The politics of green transformations* 54–67 Routledge, London
- Sutherland, W. J., Pullin, A. S., Dolman, P. M. & Knight, T. M. (2004) The need for evidence-based conservation. *Trends in Ecology & Evolution* 19(6) 305–308. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2004.03.018>
- Sutherland, W. J., Goulson, D., Potts, S. G. & Dicks, L. V. (2011) Quantifying the impact and relevance of scientific research. *PloS one* 6(11) p.e27537. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0027537>
- Temper, L., Walter, M., Rodriguez, I., Kothari, A. & Turhan, E. (2018) A perspective on radical transformations to sustainability: Resistances, movements and alternatives. *Sustainability Science* 13(3) 747–764. <https://doi.org/10.1007/s11625-018-0543-8>
- Tengö, M., Hill, R., Malmer, P., Raymond, C. M., Spierenburg, M., Danielsen, F., Elmqvist, T. & Folke, C. (2017) Weaving knowledge systems in IPBES, CBD and beyond—Lessons learned for sustainability. *Open Issue Part II* 26–27 17–25. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2016.12.005>
- Turnhout, E., Neves, K. & de Lijster, E. (2014) ‘Measurementality’ in Biodiversity Governance: Knowledge, Transparency, and the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). *Environment and Planning A: Economy and Space* 46(3) 581–597. <https://doi.org/10.1068/a4629>
- van den Hove, S. (2007) A rationale for science–policy interfaces. *Futures* 39(7) 807–826. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2006.12.004>
- Vihervaara, P., Palmroos, I., Kulberg, P., Anttila, S., Forsius, M., Lehtiniemi, H., ... & Weisshaupt, N. (2024) Suomen ekosysteemiobservatorio – kansallinen toimintamalli luontotiedon tuotantoon, synteisiin ja käyttöön: Suomen ekosysteemiobservatorio -hankkeen loppuraportti. *Suomen ympäristökeskuksen raportteja* 15/2024. <http://hdl.handle.net/10138/574515>
- Walsh, J. C., Dicks, L. V., Raymond, C. M. & Sutherland, W. J. (2019) A typology of barriers and enablers of scientific evidence use in conservation practice. *Journal of Environmental Management* 250 109481. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2019.109481>
- Weiss, C. H. (1979) The Many Meanings of Research Utilization. *Public Administration Review* 39(5) 426. doi:10.2307/3109916
- White, T. B., Mukherjee, N., Petrovan, S. O. & Sutherland, W. J. (2023) Identifying opportunities to deliver effective and efficient outcomes from business-biodiversity action. *Environmental Science & Policy* 140 221–231. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2022.12.003>
- YK (2021) System of Environmental-Economic Accounting—Ecosystem Accounting (SEEA EA). White cover publication, pre-edited text subject to official editing. *United Nations Department of Economic and Social*

- Affairs*. <https://sea.un.org/sites/sea.un.org/files/documents/EA/sea_ea_white_co-ver_final.pdf>.
- Ympäristöministeriö (2021) Luontotiedon hallinta. Alatyöryhmän raportti. *Ympäristöministeriön julkaisuja*. <https://ym.fi/documents/1410903/33891761/RAPORTTI_20220509080527.pdf/8a518c36-a7ec-128f-20d5-9b242e09d86a/RAPORTTI_20220509080527.pdf?t=1663053966693>.
- Ympäristöministeriö (2022) Ympäristön tilan seurannan strategia 2030. *Ympäristöministeriön julkaisuja*. VN/21251/2020 2022:28. <<https://julkaisut.valtionneuvosto.fi/handle/10024/164455>>.
- Ympäristöministeriö (2023a) Montrealin luontokokous COP15. <<https://ym.fi/montrealin-luontokokous-cop15>>. 26.7.2023.
- Ympäristöministeriö (2023b) EU:n biodiversiteettistrategia. <<https://ym.fi/eu-n-biodiversiteettistrategia>>. 26.7.2023.
- Ympäristöministeriö (2023c) Montrealin luontokokous COP15. <<https://ym.fi/montrealin-luontokokous-cop15>>. 22.2.2024.

Katsaus

Santeri Halonen^a, Anna-Mari Simunaniemi^b & Katariina Ala-Rämi^c

Miten maaseudun pienet yritykset näkyvät vihreässä siirtymässä? Katsaus Kainuun alueen strategiseen ohjaukseen

Johdanto

Tässä katsauksessa tarkastelemme, miten maaseutumaiset alueet sekä niillä toimivat pienet yritykset on huomioitu vihreään siirtymään liittyvässä kansallisessa ja alueellisessa poliittisessä ohjauksessa. Katsaus luo kokonaiskuvaa siitä, miten (harvaan asuttujen) maaseutu- maisten alueiden yritys- ja elinkeinotoiminnan roolia vihreässä siirtymässä on tarkasteltu eri aluetasojen kehittämissasiakirjoissa. Erityisesti tarkastelemme, tunnistetaanko valtakunnallisen, alueellisen ja paikallisen tason strategioissa vihreän siirtymän mahdollisuuksia Ylä- ja Itä-Kainuun harvaan asutuilla alueilla ja pienten yritysten mukanaoloa näiden mahdollisuuksien toteuttamisessa.

Vihreällä siirtymällä tarkoitetaan talouden, teknologian ja tuotantotapojen ohjattua muuttamista ensisijaisesti ilmastokestäviksi tai muuten ympäristövaikutuksiltaan pienemmiksi (Häyrynen ym. 2023). Euroopan vihreän kehityksen ohjelman (*European Green Deal*, Euroopan komissio 2019) tavoitteena on tehdä Euroopan Unionista (EU) moderni ja kilpailukykyinen talous, jossa ei vuonna 2050 enää aiheuteta kasvihuonekaasujen nettopäästöjä. EU:n jäsenenä Suomi on mukana rajat ylittävissä ponnisteissa vähentää päästöjä ja siirtyä kestävämpään talouteen. Suomi on asettanut kunnianhimoisia tavoitteita hiilineutraaliudesta vuoteen 2035 mennessä ja valtio aikoo tukea vihreää siirtymää taloudellisesti esimerkiksi tukemalla uusiutuvan energian hankkeita, tarjoamalla verohelpotuksia ympäristöystävällisille teknologioille ja investoimalla vihreään infrastruktuuriin.

Harvaan asuttujen alueiden taloudellisten mahdollisuuksien parantaminen nähdään valtakunnallisesti tärkeänä kysymyksenä niin taloudellisten, alueellisten kuin geopolittisten tekijöiden kannalta. Suomen kansallisen biotalousstrategian päätavoitteena on biotalouden arvonlisän kaksinkertaistaminen 2035 mennessä (Valtioneuvosto 2022). Sen tavoitteena on luoda kestäviin ratkaisuihin perustuvaa taloudellista kasvua ja työpaikkoja tuottamalla

^a Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutti, santeri.halonen@oulu.fi

^b Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutti & Liiketalouden yksikkö, Vaasan ammattikorkeakoulu

^c Diakonia-ammattikorkeakoulu

mahdollisimman korkean arvonlisän tuotteita ja palveluita. Maakunnilla ja muilla yhteistyöalueilla on tärkeä rooli kansallisen biotalousstrategian toimeenpanolle.

Vihreä siirtymä viittaa terminä kestäväan kehitykseen ja ilmastomuutoksen hidastamiseen sekä sen vaikutusten torjumiseen. Ympäristötavoitteiden rinnalla EU:n vihreän kehityksen ohjelmassa näkyvät taloudellinen ja varsinkin sosiaalinen kestävyys (Veugelers ym. 2024). Sosiaalinen kestävyys voidaan määritellä monin eri tavoin, mutta tässä katsauksessa soveltuvin määritelmä liittyy tapaan, jolla ihmiset aktiivisesti omaksuvat tai vastustavat heidän ympäristöönsä tehtäviä muutoksia (Vallance ym. 2011). Voidaan puhua myös ”sosiaalisesta toimiluvasta” (engl. *social license to operate*), jolla yleistetyssä merkityksessä tarkoitetaan yhteisöjen ja sidosryhmien laajaa hyväksyntää metsäteollisuuden, maatalouden ja energiasektorin toimenpiteille tietyllä alueella (Moffat ym. 2016).

Maaseutumaisten alueiden näkökulmasta vihreän siirtymän sosiaalisen hyväksyttävyyden edellytyksenä on, että politiikkatoimet ovat hyväksyttäviä paikallisen ja yhteisöllisesti määritellyn hyvinvoinnin kannalta (Häyrynen ym. 2023). Weckroth ja kumppanit (2023, 2) esittävätkin, että ”*kestävyyssmurrokseen tähtäävien politiikkaohjelmien ja tavoitteiden oikeudenmukaisuuden vahvistamisen tulee olla osa suomalaisen kestävämmurroksen mallia*”. Tätä vasten on tärkeää tarkastella, miten syrjäisempien seutujen intressit ja erityispiirteet huomioidaan kansallisen ja maakunnallisen tason poliittisessa ohjauksessa ja suhteessa kuntatason tarkasteluun.

Alueidenkäytön suunnittelun yleinen ohjaus perustuu maankäyttö- ja rakennuslakiin. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ohjaavat suunnittelua maakunnissa ja kunnissa. Valtakunnallisten tavoitteiden lisäksi alueidenkäytön suunnittelujärjestelmään kuuluvat maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava. Alueidenkäyttöön vaikutetaan myös esimerkiksi erilaisilla seutu- ja kuntastrategioilla, kunnan maapolitiikalla ja rakennusjärjestyksellä. Aluekehittämispäätös sisältää hallituksen määrittelemät aluekehittämisen painopisteet ja tavoitteet. Maakuntaliitot huomioivat aluekehittämispäätöksen omassa strategiatyössä. Aluekehittämispäätös ohjaa eri hallinnonalojen ja maakuntien liittojen aluekehittämistä ja niiden toimenpiteiden yhteensovittamista. Pohjoisen ja itäisen Suomen mahdollisuudet on aluekehittämispäätöksessä huomioitu erityisesti taloudellisen kasvun, alueellisen elinvoiman uusiutumisen, investointien vauhdittamisen, osaamisen kehittämisen sekä työvoiman saatavuuden näkökulmista. (Ympäristöministeriö 2024.) Vihreään siirtymään liittyvät linjaukset ja valinnat eivät ole ainoastaan ylimmän tason poliittisten toimijoiden asia vaan myös maakunnat, kunnat ja yritykset ovat merkittäviä toimijoita. Alueilla on yksilölliset mahdollisuudet osallistua ja sopeutua (hyötyä) muutokseen ja tuloksena on polarisaatiokehitys menestyviin ja taantuviin alueisiin (mm. Hansen & Coenen 2015; Halonen 2023).

Pienet ja keskisuuret yritykset (pk-yritykset) ovat vihreässä siirtymässä yksi tärkeimmistä avainsidosryhmistä (Corazza ym. 2022), joiden roolia voidaan tarkastella sekä mahdollistajan että hyötyjän näkökulmista. Pienten yritysten merkitys korostuu maaseutumaisilla alueilla, joille Suomen Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma (Kattilakoski ym. 2021) ehdottaa suunnannäyttäjän roolia vihreässä siirtymässä (Haukioja ym. 2023). Vihreä siirtymä ei etene yhtäläisesti kaikkialla ja vihreän siirtymän edistäminen kohtaa käytännössä ja asennetasolla erilaisia haasteita (Truffer ym. 2015). Vihreä siirtymä voi avata uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja voittajina voidaan nähdä ne toimialat ja yritykset, jotka pystyvät mukautumaan vihreään siirtymään kustannustehokkaasti ja jopa kehittämään itselleen uutta kasvupotentiaalia vihreän siirtymän myötä (Busk ym. 2023). Pienten yritysten roolia ja merkitystä vihreän siirtymän edistämiseksi on aikaisemmin tarkasteltu kirjallisuudessa (ks. esim. Angelova 2023; Kekkonen ym. 2023). Kuitenkaan sitä, missä määrin ja millaisena pienten yritysten ja laajemmin maaseutumaisten alueiden rooli vihreässä siirtymässä on huomioitu valtion, alueiden ja kuntien strategisessa ohjauksessa ei ole vielä laajamittaisesti tarkasteltu Suomen kontekstissa.

EU-tasolla monikansallisen yhteisen politiikkaohjelman tavoitteet on asetettu melko yleisellä tasolla ja konkretia lisääntyy, mitä lähempänä kansallista ja paikallista tasoa ohjausta tarkastellaan. Monen ulkoisen epävarmuustekijän (esim. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa ja väestön vanhenemisesta johtuva huoltosuhteen muutos) takia Suomen poliittinen johto sekä alueet tekevät valintoja julkisen talouden tasapainottamiseksi, jolloin talousnäkökulmat korostuvat päätöksenteossa. Politiikkaohjelmat eivät ole koskaan arvoneutraaleja vaan ne rakentuvat tiedostetusti tai tiedostamatta vallitseviin yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin (esim. Stirling 2014).

Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Katsauksessa kysymme, miten kansalliset ja alueelliset strategiset ohjelma-asiakirjat kuvaavat maaseudun ja maaseudun yritys- ja elinkeinotoiminnan roolia vihreässä siirtymässä. Tämän pääkysymyksen alakysymyksinä tarkastelemme 1) nähdäänkö maaseudun elinkeinon jakautuminen toimialoittain monimuotoisena vai korostuuko alkutuotanto alueen elinkeinorakenteessa, ja toisaalta 2) millaisena maaseutu näyttäytyy talouskasvun ja innovaatioiden näkökulmasta. Tarkastelun kohdealueena on Kainuun maakunta ja erityisesti Ylä- ja Itä-Kainuu, joka sijaitsee kansallisen kaupunki–maaseutuluokituksen (Helminen ym. 2020) mukaan pääosin harvaan asutulla maaseudulla sekä osittain ydinmaaseudulla. Strategiadokumenteissa korostuu vihreän siirtymän taloudellinen ulottuvuus ja tämän myötä myös tarkastelussamme maaseudun muut arvot jäävät lähes huomiotta.

Ylä- ja Itä-Kainuu tarjoaa ainutlaatuisen tarkastelualueen, sillä se edustaa harvaan asuttua mutta resurssirikasta aluetta sivussa talouden ydinalueista (Kainuun liitto 2021, 8). Kainuussa on runsaasti luonnonvaroja, kuten metsiä ja mineraaleja, sekä maatalouden alkutuotantoa. Alueen talous on perinteisesti nojannut näiden resurssien hyödyntämiseen, esimerkiksi metsätalouteen ja kaivostoimintaan. Vaikka Kainuussa onkin rikkaita luonnonvaroja, alue kärsii taloudellisesta ja sosiaalisesta syrjäisyydestä. Väestön väheneminen, korkea työttömyysaste ja rajalliset palvelut ovat tyypillisiä ongelmia monille resurssiperiferian piirteitä omaaville alueille.

Ylä- ja Itä-Kainuu vastaa monelta osin resurssiperiferian määritelmää alueena, joka sijaitsee jonkin matkan päässä talouden ydinalueista ja jossa vallitseva tuotanto on ensisijaisesti perusteellisuudessa, kuten kaivostoiminnassa, öljyn ja kaasun tuotannossa, kalastuksessa ja metsätaloudessa (Carson ym. 2016, 380). Resurssiperiferiaa leimaa vahva ja yksipuolinen luonnonvarojen käyttö (Hukkanen 2018) ja siksi se on vihreän siirtymän kannalta keskeinen käsite. Aluetta voi kuvata myös hyödyketuotantoalueeksi (engl. *primary commodity supply zone*, Bridge 2001), jolla tuotetaan perushyödykkeitä kuljetettavaksi erilaisten jalostus-, kuljetus- ja jakeluketjujen kautta muualle hyödynnettäväksi (Hukkanen 2018, 27).

Keskitymme erityisesti maaseutumaisten alueiden huomiointiin ja olemme tietoisesti jättäneet kuntakohtaisesta tarkastelusta kaupunkimaiset alueet eli Kajaanin ulkopuolelle. Käytimme Suomen ympäristökeskuksen (2024) määritystä, jonka mukaan tutkimusalueemme kuuluu harvaan asuttuun maaseutuun. Sen mukaan:

”harvaan asuttu maaseutu on paikalliselta elinkeinorakenteeltaan yksipuolista ja väestömäärältään harvaan asuttua aluetta, jonka yleisin maankäyttöluokka on metsä tai suo. Lähtökohtaisesti alueet sijaitsevat kaukana isoista keskuksista. Alueen asutusrakenne on bajanaista, taajamia on harvassa ja niiden välillä saattaa olla laajoja asumattomia alueita. Harvaan asutuksi maaseuduksi luokitellaan ne maaseutualueet, jotka eivät täytä kaupungin läheisen maaseudun tai ydinmaaseudun kriteereitä.”

Ylä- ja Itä-Kainuun alueelle on myös kaavoitettu runsaasti vihreän siirtymän hankkeita (Kainuun liitto 2023). Maailman poliittinen tilanne ja yhteinen raja Venäjän kanssa tekee siitä turvallisuuden ja huoltovarmuuden näkökulmista keskeisen tarkastelukohteen.

Lisäksi alueen kuntien kuntastrategiat tarjoavat näkymän siihen, miten valtakunnallinen strateginen ohjaus vaikuttaa kuntatasolla.

Harvaan asutun maaseudun asuttuna pitämisen haasteista huolimatta Suomen Kylät ry:n, MTK:n ja Maaseudun Tulevaisuuden teettämän kyselytutkimuksen (2023) mukaan maaseudun arvostus on kasvanut muun muassa covid-19 pandemian myötä yhä useamman yksilön arvostuksissa ja mielikuvissa. Kyseisen tutkimuksen mukaan lähes miljoona suomalaista miettii vakavasti maallemuuttoa (Kuntalehti 2023). Harvaan asutun maaseudun verkoston (MMM 2017) strategia korostaa maaseudun erityisolosuhteiden huomioimista politiikkatoimenpiteiden valmistelussa, nostaa luonnonvarojen monipuolisen hyödyntämisen, kumppanuuden ja paikallisen kehittämisen ja osaamisen merkitystä. Tämän katsauksen yhtenä näkökulmana onkin selvittää, onko valituissa strategioissa tiedostettu maaseudun moni-ilmeiset ja ulotteiset mahdollisuudet, vai näyttäytykö harvaan asuttu maaseutu enemmän resurssina kuin monipuolisena elinalueena.

Aineisto ja analyysi

Katsaus pohjautuu eri hallintotasoilta valittujen ohjausstrategioiden laadulliseen sisällön-analyysiin, missä painotus on niissä aiheissa ja teemoissa, joita dokumenteissa nostetaan esiin (mm. Tuomi & Sarajärvi 2009). Valtakunnalliset alueidenkäyttövaihtoehdot ohjaavat suunnittelua maakunnissa ja kunnissa. Myös erilaisilla seutu- ja kuntastrategioilla, kunnan maapolitiikalla ja rakennusjärjestyksellä ohjataan alueiden käyttöä (Ympäristöministeriö 2024). Tavoitteenamme on havainnollistaa, miten eri aluetasojen strategisissa suunnitelmissa huomioidaan vihreän siirtymän merkitys ja sen vaikutus erityisesti maaseutumaisien alueiden pienten yritysten toimintaan. Strategioiden katsotaan heijastavan suunnittelussa mukana olevien toimijoiden ajatuksia, mutta niillä myös vaikutetaan eri alojen toimijoiden ja päättäjien käsitykseen kyseisistä teemoista (Faludi 2001). Tiedostaen poliittisen ohjauksen moniulotteisuuden, katsauksessa on keskitytty strategisten dokumenttien nostamiin vihreän siirtymän ja yrittäjyyden näkökulmiin käytännön kehittämistä ohjaavina asiakirjoina.

Strategiatyötä on hyödynnetty julkishallinnossa jo 1980-luvulta asti (esim. Ferlie & Ongaro 2015; Borström 2020). Strateginen suunnittelu voidaan määritellä suunnitelmalliseksi ja harkituksi lähestymistavaksi luoda perustavanlaatuiset päätökset ja toimenpiteet, jotka muovaavat ja ohjaavat, mitä organisaatio (tai muu toimija) on, mitä se tekee ja miksi (Bryson & George 2024). Kuten Sotarauta (2000) on todennut, keskeistä on ymmärtää strategioiden luonne päätösten, suunnitelmien, toteutuksen ja tulosten välisenä jatkuvana prosessina. Strateginen suunnittelu on väline, jonka avulla tunnistetaan alueen muutos, lisätään strategista tietoisuutta ja suunnataan käytännön toimintaa alueen kehittämisessä (Sotarauta & Lakso 2001) ja näin se on keskeinen väline alueiden kilpailukyyn kehittämisessä (Linnamaa 2004).

Olemme käyttäneet aineistona kolmen aluetason poliittisia strategiadokumentteja. Valtakunnalliselta tasolta aineistossa ovat mukana pääministeri Petteri Orpon hallitus-ohjelma *Vahva ja välittävä Suomi* sekä kansallinen ilmasto- ja energiastrategia *Hiilineutraali Suomi 2035* (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022). Maakuntatasolla aineistomme oli *Kainuu-ohjelman* (Kainuun liitto 2021), joka sisältää maakuntasuunnitelman vuoteen 2040 sekä maakuntaohjelman, lisäksi *Kainuu-ohjelmaa* tukevat toimialastrategiat sivuten vihreää siirtymää: *Kansallisen biotalousstrategian Kainuun alueellinen toimeenpanosuunnitelma 2022–2035* ja *Kainuun älykkään erikoistumisen strategia 2021–2027* (Kainuun liitto 2024). Paikallistasolla aineistomme koostuu Ylä- ja Itä-Kainuun kuntien strategioista, mukaan lukien *Hyrynsalmen* (Hyrynsalmen kunta 2023), *Suomussalmen* (Suomussalmen kunta 2022), *Ristijärven* (Ristijärven kunta 2018), *Paltamon* (Paltamon kunta 2022) ja *Kuhmon* (Kuhmon kaupunki 2021) kuntastrategiat.

Analysivaiheessa olemme tarkastelleet kunkin asiakirjan vihreään siirtymään liittyvät osiot erityisesti pienten yritysten ja harvaan asutun maaseudun näkökulmasta sekä

koostaneet näistä tiivistetyt skenaariokuvaukset kullakin tarkastelutasolla. Skenaario voidaan määrittellä tulevaisuudessa mahdollisesti esiintyvien tapahtumaketjujen kuvauksena eli kehityspolkuna, jossa jonkin asian kehitys esitetään poikkeileikkauksena etenevänä (Malaska & Mannermaa 1985). Skenaarioajattelua hyödynnetään katsauksessa osana vihreän siirtymän tulevaisuuskuvan arviointia ja esitetyt skenaariot ovat kirjoittajien arvioita vihreän siirtymän etenemisestä eri tarkastelutasoilla. Olemme laatineet johtopäätösosiossa esitetyt skenaariot kehityspolkuina, nykyisten strategiadokumenttien pohjalta etenevänä jatkumona.

Vihreän siirtymän poliittinen ohjaus

Tarkastelemme seuraavaksi vihreän siirtymän poliittista ohjausta kolmen aineiston sekä analyysiosiossa esitellyn tason kautta: kansallinen taso, maakuntataso ja paikallinen taso. Kansallinen taso on jaettu erikseen kansalliseen ilmasto- ja energiastrategiaan sekä hallitusohjelmaan.

Kansallinen taso

Hiilineutraali Suomi 2035 – kansallinen ilmasto- ja energiastrategia

Pääministeri Sanna Marinin hallituskauden (2019–2023) aikana laaditussa Kansallisessa ilmasto- ja energiastrategiassa linjattiin toimia, joilla Suomi täyttää EU:n ilmastovelvoitteet ja saavuttaa ilmastolain mukaiset tavoitteet kasvihuonekaasujen vähentämisestä. Kunnianhimoisen ohjelman tavoitteena oli hiilineutraalius vuoteen 2035 mennessä vihreän siirtymän ollessa strategian keskiössä. Ohjelman tavoitteisiin kuuluvat muun muassa yritysten kilpailukyvyyn edistäminen ja niiden auttaminen globaaleiksi johtajiksi puhtaissa tuotteissa ja teknologioissa sekä oikeudenmukainen ja kaikki mukaan ottava siirtyminen. Laajassa asiakirjassa tavoitteet ja toimenpiteet on kuvattu kansallisella tasolla, jolloin vaikutukset yksittäisiin yrityksiin tai tiettyihin alueisiin eivät ole suoraan ilmaistuja. Tarkasteltava asiakirja on edellisen hallituskauden aikainen tuotos, mutta myös nykyinen Petteri Orpon hallitus kirjasi hallitusohjelmassaan ilmastolain tavoitteisiin sitoutumisen. Käytännön toimenpiteiden tasolla Orpon hallituksen ratkaisut voivat poiketa suurestikin aikaisemmista ohjelmista. Kuitenkin kansallisella tasolla on välttämätöntä arvioida myös pidempiä, ylihallituskautisia kehityskulkuja, joten tässä yhteydessä näemme perustelluksi tarkastella sekä Hiilineutraali Suomi 2035 -ohjelmaa että sen jälkeen laadittua Orpon hallitusohjelmaa rinnakkain.

Strategiassa yrityksille suunnatut kannustimet painottuvat teknologian kehittämiseen ja kaupallistamiseen, minkä toivotaan luovan suomalaisille yrityksille vientiä sekä vähentävän maailmanlaajuisesti päästöjä suomalaisten yritysten hiilikädenjäljen avulla. Hiilikädenjälki tarkoittaa positiivisia ympäristövaikutuksia, joita organisaatiot voivat saada aikaan ja joista ne voivat viestiä tarjoamalla sellaisia tuotteita, jotka vähentävät asiakkaidensa hiilijalanjälkeä (Pajula ym. 2021).

Teollisuuden kasvun odotetaan strategiassa tapahtuvan lähinnä viennin kautta. Pk-yritysten osalta mainitaan, että niiden mahdollisuuksia osallistua pitkäaikaisiin sähkönostosopimuksiin halutaan parantaa. Pienteollisuuden ja -energiantuotannon päästövähennyksiä ja sähköistymistä tuetaan myös EU-rahoitusvälineiden kuten aluekehitysrahastojen avulla. Pientuotannon edistäminen antaa kansalaisille mahdollisuuksia tuottaa osa kulutetusta energiasta itse ja myös osallistua energiamarkkinoille. Energiayhteisöjä ja omatuotantoa edistämällä voidaan lisätä uusiutuvan energian hajautettua tuotantoa.

Strategiassa on useiden eri toimialojen vähähiilisyystiekarttoja. Kainuun tyyppisellä alueella puuraaka-aine ja rakentaminen ovat tärkeitä. Puurakentaminen nähdään keinona vähentää rakentamisesta aiheutuvia päästöjä. Teollista puurakentamista edistetään teollisuuden kehittämistoimin samoin kuin yleisesti rakentamisen arvoverkon osaamista.

Metsäsektorin ohjaukseen vaikuttaa myös EU:n yhteinen maatalouspolitiikka (engl. *common agricultural policy*, CAP) ja sen uudistaminen lähivuosina. Yksi toimenpide on edistää bioenergian tuotantoa ja kestävien raaka-ainevirtojen saatavuutta muun muassa hankintaketjuja ja logistiikkaa vahvistamalla.

Maaseutumaisilla alueilla maatalouden alkutuotanto on perinteisesti ollut tärkeä elinkeino. Strategian tulevaisuuskuvasessa perinteisen alkutuotannon työpaikkojen määrä laskee 2030-luvulle saakka. Kuitenkin strategian mukainen ilmastopolitiikka käynnistää talouden rakennemuutoksen, koska teknologian kehittyminen ja kasvutoimenpiteet kohdistuvat suorimmin alkutuotantoon ja jalostukseen. Tällaisessa tapauksessa hyötyjiä ovat sellaiset maakunnat, joissa näiden toimialojen osuus aluetaloudesta on suuri ja joissa uudenlaista teknologiaa pystytään hyödyntämään alkutuotannon kehittämisessä. Maatalouden päästövähennystoimet liittyvät erityisesti turvemaiden päästöjen hillitsemiseen. Kiertotalouden avulla voidaan vähentää päästöjä alkutuotantotoiminnassa, kun neitseellisten luonnonvarojen käyttö ja toisaalta valmistusprosessien energiantarve vähenevät. Yrityksissä tehtävät energiakatselmuksot ovat pakollisia suurille yrityksille, mutta pk-yrityksissäkin niitä voidaan tehdä vapaaehtoisesti ja niitä tuettaisiin energiatuella.

Maaseutumaisiin alueisiin viitataan välillisesti kestävien kulku- ja kuljetusmuotojen kohdalla todeten, että auto on monelle ihmiselle välttämätön liikkumisväline harvaan asutussa maassa. Sähkön jakeluverkoston toimitusvarmuus aiotaan säilyttää hyvällä tasolla myös haja-asutusalueille. Uusiutuvan sähkön saatavuuteen liittyy myös tuulivoimarakentaminen, johon kuntia ja maakuntien liittoja aiotaan ohjata.

Vihreä siirtymä Orpon hallitusohjelmassa

Edellisellä hallituskaudella laadittu ilmastostrategia ei automaattisesti siirry seuraavan hallituksen ohjelmaksi, mutta nykyinen pääministeri Petteri Orpon hallitus on sitoutunut vuonna 2022 uudistetun ilmastolain (423/2022) tavoitteisiin, keskeisimpinä hiilineutraaliustavoite vuoteen 2035 ja kasvihuonepäästöjen asteittainen vähentäminen vuoteen 2050 saakka. Orpon hallitusohjelman Vahva ja välittävä Suomi (Valtioneuvosto 2023, 96) tilannekuvassa Suomella arvioidaan olevan ”*erinomaiset mahdollisuudet hyötyä globaalista puhtaan siirtymän ja uuden teknologian ennustetusta investointiaallosta*”. Puhtaan energian tuotannon lisäämisen arvioidaan vähentävän yritysten kasvun esteitä. Hallitus aikoo edistää kestävää kehitystä osana maankäyttöä, rakentamista, asumista ja liikennettä. Vihreä siirtymä mainitaan suoraan luvuissa, joissa käsitellään edullista, puhdasta ja toimitusvarmaa sähköä, sähkön käyttämistä asukkaiden ja teollisuuden hyväksi Suomessa sekä sisämarkkinoita ja talouskasvua. Vihreän siirtymän rinnakkaistermi ”puhdas siirtymä” mainitaan muun muassa luvituksen sujuvuuden yhteydessä. Vihreään siirtymään liittyvä uusiutuvan energiantuotannon murros lisää sähköntuotantokapasiteettia ja on edellytys teollisuuden investoinneille. Yrityksille halutaan taata vakaat ja ennustettavat toimintaedellytykset vihreän siirtymän ja cleantech-investointien eli puhtaiden teknologioiden edistämiseksi. Vetytalous nähdään keskeisenä välineenä teollisuuden energiamurrokselle ja vihreän siirtymän hyödyntämisessä. Kolmas vihreää siirtymää suoraan käsittelevä kohta liittyy sen edellyttämiin rahoitustarpeisiin, joihin hallitus ei kannata uutta lisärahoitusta, vaan suosii nykyisten EU:n varojen priorisointia ja uudelleen kohdentamista.

Ohjelmassa ei erikseen mainita pieniä yrityksiä osana sähköntuotantokapasiteetin kasvua tai uusiutuvan energian hyödyntäjinä. Pk-yritysten rooliin vihreässä siirtymässä viitataan todeten lyhyesti, että ”*myös pk-yritykset voivat osallistua kiertotalouteen*” (s. 155); yhtenä tarkennuksena on mainittu kiertotalouden hyödyntäminen kalankasvatuksen ravinnepäästöjen vähentämisessä. Laajemmin kiertotalouden ratkaisulla halutaan parantaa omavaraisuutta ja luonnon tilaa, nostaa jalostusastetta ja parantaa luonnonvarojen kestävää käyttöä.

Maaseutuun viitataan hallitusohjelmassa useassa kohdassa, mutta ei suoraan vihreään siirtymään liittyen. Koko Suomi halutaan pitää elinvoimaisena, mutta kasvun nähdään tapahtuvan lähinnä kaupungeissa ja niiden läheisillä kaupunkiseuduilla. Maaseudun suurin merkitys näyttäytyy metsissä ja alkutuotannossa: ”*Terveet, kasvavat metsät luovat työtä, hyvinvointia ja hillitsevät ilmastonmuutosta*” (s. 127). Maatalous ja kotimainen ruoantuotanto saavat hallitusohjelmassa erityistä huomiota. Kotimaisen elintarviketuotannon kestävyys ja kilpailukyky linkittyvät tiiviisti toisiinsa ja hallitus aikoo ryhtyä toimiin paitsi alkutuottajien myös koko elintarvikeketjun tasapainon kehittämiseksi. Maanviljelyllä voidaan vaikuttaa ympäristökuorman vähentämiseen. Puhtaalla suomalaisella ruoalla nähdään olevan myös vientipotentiaalia.

Yhteenvedona toteamme, että hallitusohjelma tuo esille hyvin rajallisesti pienten yritysten mahdollisuuksia osallistua vihreän siirtymän investointeihin tai hyödyntää sitä liiketoiminnassaan. Muutos kuvataan ensisijaisesti suuren teollisuuden ja merkittävien teollisuusinvestointien seurauksena. Maaseudun yritysten rooli on lähinnä alkutuotannossa, erityisesti metsä- ja maataloudessa, mutta varsinaisen jatkojalostuksen ja kasvun uskotaan tapahtuvan kaupunkimaisilla alueilla teollisen mittakaavan tuotantolaitoksissa.

Maakuntataso

Maakuntien lakisääteinen suunnittelutehtävä käsittää maakuntasuunnitelman, maakuntaohjelman ja maakuntakaavan. Kainuussa on yhdistetty näistä samaan asiakirjaan, Kainuuohjelmaan, maakuntasuunnitelma vuoteen 2040 sekä maakuntaohjelma (Kainuun liitto 2024). Maakuntatasolla Kainuuta luonnehditaan Suomen, EU:n ja Venäjän välisellä rajalla olevana, harvaan asuttuna, maaseutumaisena ja runsaiden luonnonvarojen maakuntana. Kainuun aluetalouden uskotaan kasvavan vahvasti ja työttömyyden olevan valtakunnallisesti matala. Aluetalouden kestävä kasvun nähdään edellyttävän lisää korkean jalostusasteen teollista tuotantoa sekä korkeampaa työn tuottavuutta maakuntaan. Kainuuohjelma painottaa maakunnan vahvaa tahtotilaa kehittää vihreän siirtymän mukaisia toimia ja kasvattaa ylimatekunnallista yhteistyötä. Vihreä siirtymä nähdään maakunnallisena vahvuutena aluetalouden, kasvavan vientitoiminnan sekä alueellisen resilienssin (muutosjoustavuuden) kannalta. Kainuu 2040 -tavoitteet maalaavat Kainuusta monipaikkaisuuden ja etätöyden mallimaakuntaa, joka houkuttelee yritysinvestointeja, kehittyviä ja kasvavia yrityksiä sekä toimialojen vetureita ja työpaikkoja älykkään erikoistumisen kautta. Älykäs erikoistuminen on EU:n määrittämä innovaatiopolitiikan väline, jolla tavoitellaan alueiden taloudellista erilaistumista siten, että ne keskittyvät omien vahvuus- ja kasvualojensa sekä näihin aloihin liittyvän yritys- ja innovaatiotoiminnan edistämiseen (esim. Havukainen ym. 2019).

Vihreän ja oikeudenmukaisen siirtymän tavoitteet ovat Kainuuohjelmassa tiivistetysti seuraavat: koulutuksen, tutkimus-, kehitys- ja innovaatio- eli TKI-toiminnan, viestinnän ja yhteistyön nähdään olevan keskeisiä tekijöitä, joilla varmistetaan kainuulaisten yritysten mukanaolo vihreässä siirtymässä. Kainuun yritysten uskotaan tuottavan monipuolisesti ratkaisuja ilmastomuutokseen ja muihin globaaleihin ympäristöongelmiin. Edullisen, uusiutuvan ja puhtaan energian uskotaan houkuttelevan alueelle uusia asukkaita ja yrityksiä. Puutuoteteollisuus ja -rakentaminen sekä muu metsäbiotalous nähdään Kainuun kasvualoina ja niiden odotetaan tuottavan hiiltä varastoivia biotuotteita. Positiivisen ympäristökädenjäljen saavuttamisen edellytys Kainuuohjelman mukaan on, että metsiä ja muita luonnonvaroja jalostetaan omassa maakunnassa positiivisia ympäristövaikutuksia aikaansaaviksi tuotteiksi. Lisäksi maa- ja metsätalouden roolia vahvistetaan luonnon monimuotoisuuden parantajana, perinnebiotooppien ylläpitäjänä, ilmastomuutoksen hillitsijänä sekä kiertotalouden ajurina. Kainuun maatalouden välttämättömänä perustehtävänä nähdään paikallisen ruoan tuotanto ja omavaraisuuden turvaaminen.

Siirtymän myötä Kainuu-ohjelmalla tavoitellaan Kainuun talouden kestävä perustan laajenemista, jonka toteutuessa alueen muutosjoustavuus vahvistuu ja maakunnan rooli kestävä kehityksen ratkaisujen tuottajana kasvaa. Vihreän siirtymän hankkeet nähdään Kainuussa merkittävänä keinona vahvistaa alueen elinkeinoelämää niin työllisyyden kuin yritysten liiketoiminnan kehittämisen kannalta. Maakunnassa on käynnissä myös Kainuun vihreän ja oikeudenmukaisen siirtymän toimeenpanon aktivointihanke, jonka tavoitteena on EU:n Green Dealin tavoitteiden mukaisen toiminnan vauhdittaminen. Kansainvälisen yhteistyön nähdään olevan keskeisessä asemassa TKI-toiminnassa.

TKI-toiminnalla nähdään ohjelmassa olevan keskeinen rooli yritysten pitämässä kilpailukykyisinä; sitä pidetään keinona uusien markkinoiden löytämiseen sekä uusien tuotteiden ja uuden liiketoiminnan kehittämiseen. Ratkaisuksi Kainuun elinvoimaisuuden vahvistamiseen esitetään perinteisten toimialojen, teollisuuden, uuden teknologian ja startup-yritysten välistä symbioosia. Uudistumista tarvitaan erityisesti teknologiateollisuudessa, luonnonvarateollisuudessa, bio- ja kiertotaloudessa, matkailussa sekä sosiaali- ja terveydenhuollossa ja muilla palvelualueilla. Kainuu on myös mukana älykkään erikoistumisen ja teollisuuden modernisaation kansainvälisessä BERRY+-kumppanuudessa, joka liittyy uusiutuvien luonnonvarojen ja niiden ainesosien sekä teollisuuden sivuvirtojen prosessointiin korkeammalla jalostusarvolla.

Kainuu-ohjelma on varsin yritysmyönteinen: yrittäjyys käsitetään laajasti paitsi yrittäjänä toimimisena myös aktiivisena elämänsenteena ja toimintatapana työssä, opiskelussa ja vapaa-aikana. Strategia nostaa yrittäjyyteen kasvatuksen keskeiseksi jo koulussa todeten, että pienillä ja keskisuurilla sekä mikroyrityksillä on Kainuussa keskeinen rooli. Kainuulaisten yritysten vientiä ja yhteistyötä tuetaan sekä isojen toimeksiantojen saamiseksi alueelle että alueen yritysten mukaan pääsyn mahdollistamiseksi Kainuussa ja lähialueilla käynnistyviin suuriin teollisiin, rakennus- ja infrastruktuurihankkeisiin. Innovaatiotoiminta ja riittävä liiketoimintaosaaminen nähdään välttämättömänä kaikilla toimialoilla. Digitalisaation ja data-analytiikan hyödyntämisen sekä automaation ja robotiikan ja muiden uusimman niin sanotun teollisen vallankumouksen teollisuus 4.0-menetelmien (mm. reaaliaikainen data ja koneoppiminen) mahdollisuudet nähdään keskeisinä liiketoiminnan kasvattamiselle kaikilla aloilla.

Kainuu-ohjelmassa esitetyssä yleistavoitteessa Kainuun yksityinen, julkinen ja kolmas sektori onnistuvat digitaalisessa ja vihreässä siirtymässä, mikä tuo uusia yrityksiä ja liiketoimintaa. Visiona on, että Kainuun alueellinen bruttokansantuote kasvaa koko maata nopeammin, vientiä harjoittavien kasvuyritysten määrä lisääntyy sekä viennin volyymin, tuotannon jalostusarvon, työn tuottavuuden, tutkimus- ja kehittämistoiminnan menojen ja yksityisen sektorin työpaikkojen määrä kasvavat vuosina 2022–2025. Näiden avulla Kainuun alueellinen resilienssi vahvistuisi.

Kainuun älykkään erikoistumisen (ÄE) strategian mukaan toimenpiteet kohdennetaan sellaisiin teemoihin ja toimialoihin, joilla erityisesti nähdään olevan kestävä kasvun mahdollisuuksia ja joissa Kainuussa on korkeaa osaamista. Strategiassa korostetaan yhteistyötä julkisen sektorin ja yritysten välillä sekä syntyvien innovaatioiden ja tutkimustuloksien muuttumista kannattavaksi ja kasvavaksi, vientiin suuntautuvaksi yritystoiminnaksi. Vihreä ja digitaalinen siirtymä ovat ÄE-strategian läpileikkaavia teemoja. Tavoittelemalla ”kokoaan suurempaa innovatiivisten ratkaisujen tuottajan” statusta, alueelle toivotaan muodostuvan lisää kriittistä massaa. Yrittäjyyden edistäminen on keskeinen osa ÄE-strategian toteutusta. Määrällistä kasvua tavoitellaan uusien yritysten sekä korkeakoulujen ja yliopistojen spin-off-yritystoiminnan kautta älykkään erikoistumisen toimialoilla.

Green deal -teeman katsotaan olevan keskeinen keino kehittää teollisuutta, lisätä tutkimusta ja innovaatioita sekä yhteistyömahdollisuuksia. Käytännön tavoitteet ovat a) puhtaan, kohtuuhintaisen ja turvallisen energian tuotanto ja käyttö, b) kiertotalouden ja ympäristöllisesti kestävä tuotannon lisääminen teollisuudessa, c) pellolta pöytään: oikeudenmukainen, terveellinen ja ympäristöystävällinen ruokajärjestelmä, d) ilmastonmuutoksen

hillitseminen ja siihen sopeutuminen, e) ekosysteemien ja luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja palauttaminen sekä f) ”pidetään kaikki mukana” eli oikeudenmukainen siirtyminen.

Älykkään erikoistumisen strategiassa Kainuun biotalouden tavoitteena on etenkin tukea tuotannon jalostusarvoa ja työn tuottavuutta nostavaa TKI-toimintaa tutkimus- ja kehittäjäorganisaatioiden sekä rahoittajien yhteistyönä. Kainuun vetovoimaa investointikohdeena kehitetään ja haetaan aktiivisesti investointeja. Tässä keskeisenä keinona on olemassa olevien yritysten kehittäminen yhdessä julkisten organisaatioiden kanssa toimialavetureiksi ja näin toimialavetureiden ympärille houkutellaan rakentumaan liiketoimintaekosysteemejä ja osaamiskeskittymiä.

Myös biotalouden tavoitteet ovat yritysten, koulutus- ja yrityskehittäjäorganisaatioiden sekä rahoittajien ja viranomaisten digitaalisen siirtymän edellyttämän osaamisen vahvistamisessa. Yritysten kokonaisvaltaisen kehittämisen ja henkilöstön koko työuran kestävän osaamisen kehittämisen painottaminen sekä työn tuottavuuden parantaminen nähdään mahdolliseksi toimintatapojen ja korkean jalostusarvon ja osaamisen työpaikkojen kautta. Osaajien kouluttaminen, mutta myös aktiivisen työperäisen maahanmuuton edistäminen ja siten osaavan työvoiman rekrytoiminen Kainuuseen on tärkeä strateginen tavoite.

Paikallistaso: Ylä- ja Itä-Kainuun kuntastrategiat

Kuntastrategia on kunnanvaltuuston hyväksymä strategia, josta kunnan keskeisin päätöksenteko, suunnittelu ja kehittäminen johdetaan (Kuntalaki 410/2015). Kuntastrategian kautta ohjataan kuntakokonaisuuden pitkän aikavälin päätöksentekoa ja tulevaisuuden suuntaa. Tarkasteluun valitut Ylä- ja Itä-Kainuun kunnat edustavat Kainuun harvaan asuttua maaseutua. Valituissa kunnissa on lisäksi vihreän siirtymän kehittämiseen liittyvää virettä ja sekä aloitteita ja toteutettavia hankkeita.

Alueen kuntastrategioissa kestävyys siirtymään (vihreä siirtymä) tähtääviä tavoitteita on kuvattu jonkin verran, mutta vain vähän pienten yritysten osalta. Kuntastrategiat on kirjoitettu tiiviinä ja lyhyinä esityksinä, joten niissä ei mennä yksityiskohtaiseen toimenpiteiden käsittelyyn. Kiteyttäen voidaan todeta, että kestävyysmurros sekä yritysystävällisyys on huomioitu jollain tavalla niissä kaikissa. Kuntastrategioissa vihreän siirtymän tuotanto ja investoinnit keskittyvät pääosiltaan pienen jalostusarvon toimintaan eikä niistä erityisesti nouse esiin pitkälle innovoidut tuotteet. Vihreä siirtymä on ilmiönä läsnä strategioissa, vaikka sitä ei käsitteenä laajasti tekstissä viljelläkään.

Puolanka on 2 380 asukkaan (Tilastokeskus 2022) kunta pohjoisessa Kainuussa. Kuntastrategia on tehty vuosille 2022–2025 (Puolangan kunta 2022). Kunta huomioi vihreän siirtymän strategiatekstissään mainiten bio- ja kiertotalouden sekä maa- ja metsätalouden kunnan vihreänä kultana. Kunta tukee aktiivisesti biokaasulaitoksen toimintaa ja tuulivoimatuotannon sijoittumista alueelle pyrkien näin hyödyntämään uusiutuvia energiamuotoja ja vihreän siirtymän toteutumista. Hyvät ja kattavat tietoliikenneyhdytykset vahvistavat monipaikkaisen työn tekemistä ja alueen houkuttelevuutta. Strategiassa painotetaan myös asukkaiden osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia, mutta ei suoraan vihreän siirtymään liittyen.

Suomussalmi on 7 376 asukkaan (Tilastokeskus 2022) kunta Kainuun pohjoisosassa. Strategia on tehty vuosille 2022–2025 (Suomussalmen kunta 2022) ja kunnan visiossa mainitaan menestyvät yritykset, jotka työllistävät ihmisiä biotaloudesta teknologiateollisuuteen. Ympäristöasiat huomioidaan päätöksenteossa ja luontoa hyödynnetään kestävästi siitä samalla huolehtien. Strategia antaa ymmärtää, että kunnassa tehdään innovaatioita vaativaa korkeamman jalostusarvon tuotantoa. Sitä ei kuitenkaan suoraan yhdistetä vihreän siirtymän investointeihin tai tuotantoon. Vihreää siirtymää strategiassa ei suoraan mainita.

Ristijärvellä on asukkaita 1 174 (Tilastokeskus 2022) ja se sijaitsee pohjoisessa Kainuussa. Ristijärven kuntastrategia (Ristijärven kunta 2018) on tehty vuosille 2018–2030

ja siinä mainitaan kunnan tavoite yrittäjävälisyydestä, joka strategian mukaan tarkoittaa, että kunta luo edellytyksiä yritystoiminnan menestymiselle ja kehittymiselle. Kunnan päätöksenteossa pyritään huomioimaan yritysvaikutukset ja yrittäjien tarpeet. Suoraan vihreä siirtymä -termiä ei strategiassa käytetä.

Kuhmo on itäisen Kainuun kaupunki, jossa on asukkaita 7 755 (Tilastokeskus 2022). Kaupungin visiona on ”täyttä elämää metsän ja kulttuurin valtakunnassa” ja missiona on luoda mahdollisuuksia alueen toimijoille. Kuhmon strategiassa tuodaan esiin kestävä kehitys sekä monipuolinen ja kannattava kansainvälinen elinkeinorakenne. Strategiset tavoitteet on asetettu Agenda2030-tavoitteiden pohjalta, ja kaupunki onkin painottanut puurakentamista sekä vihreän siirtymän mahdollisuuksien hyödyntämistä. Mittareiden tasolla tämä näkyy ”kestävyydynamiikkana” eli pienentyvänä energiankulutuksena sekä puun käyttönä julkisissa rakennuksissa. Lisäksi strategiassa kaupunki mainitsee haluavansa olla yrittäjämönteinen kaupunki ja vihreän siirtymän aloista metsäbiotalous on alueen lippulaiva. Strategiassa elinkeinokärkinä mainitaan biotalous, matkailu ja tuulivoima (Kuhmon kaupunki 2021). Kuhmon strategia laaditaan valtuustokausittain ja nykyinen strategia on voimassa vuoteen 2025.

Hyrnsalmi on pohjoisessa Kainuussa sijaitseva 2 094 asukkaan (Tilastokeskus 2022) kunta. Kunnan kuntastrategia on nimetty Hyrnsalmi 2030 -strategiaksi (Hyrnsalmen kunta 2023). Hyrnsalmi on määritellyt visiokseen välittää aidosti kuntalaisten hyvinvoinnista, palveluista ja asuinympäristöstä. Kunnan vetovoiman visioidaan nousevan rohkeudesta, luottamuksesta ketteryydestä ja ennakkoluulottomasta uudistusaseteesta sekä monipuolisesta yhteistyöstä. Mikroyritykset on strategiassa mainittu omana ryhmänään ja yritysten yleisiä toimintaedellytyksiä ja osaamista pyritään vahvistamaan tukemalla erityisesti elinkeinokärkiä biotaloutta (metsät, maito, marjat, jne.), matkailua ja tuulivoimaa. Vetovoimainen yritys ympäristö yhdistettynä kehittymiseen ja kasvun tukemiseen toimialasta riippumatta pyrkii vahvistamaan alueen yrityskantaa. Uusien yritysten syntyä ja toimintaedellytyksiä tuetaan neuvonnalla ja kehittämishankkeilla. Kunnan elinkeinopolitiikka keskittyy tukemaan kestävä kehityksen mukaisesti vihreää biotaloutta, matkailua, jossa kärkenä nähdään luontomatkailu, sekä tuulivoimaa uutena uusiutuvana energialähteenä muiden uusiutuvien energialähteiden rinnalla.

Johtopäätökset

Tässä katsauksessa olemme kuvanneet, miten eri aluetasojen strategiset ohjelma-asiakirjat käsittelevät maaseudun ja maaseudun yritys- ja elinkeinotoiminnan roolia vihreässä siirtymässä. Erityisen mielenkiinnon kohteena oli, tunnistetaanko valtakunnallisen, alueellisen ja paikallisen tason strategioissa vihreän siirtymän mahdollisuuksia Ylä- ja Itä-Kainuun harvaan asutuilla alueilla ja pienten yritysten mukanaoloa näiden mahdollisuuksien toteuttamisessa. Katsaus tuo uutta tietoa yritysten roolin kuvaamisesta eri tason strategiadokumenteissa sekä eri tasojen välisistä eroista ja yhteneväisyyksistä. Katsauksen uutuusarvo on vihreän siirtymän sekä yritys- ja elinkeinotoiminnan käsittely yhdessä.

Eri aluetason strategioilla on erilainen tehtävä ja ohjausvaikutus, joten on luonnollista, että maakuntatason strategia näkee parhaiten pk-yritysten mahdollisuudet huomioiden maakuntahallinnon roolin aluekehityksen ohjauksessa. Yllättävintä oli mielestämme kuntatason strategioiden ohuus. Kunnat ovat pieniä, joten kenties strateginen ohjaus tapahtuu enemmän käytännön tasolla tukeutuen maakuntaohjelmaan. On toki huomioitava, että maakuntaliiton tekemät strategiset tavoitteet siirtyvät viiveellä kuntatasolle, joten tarvittaisiin seuranta tutkimusta pitemmälle vietyjen johtopäätösten tekoon.

Yhteenvetona eri tasojen ohjauksesta olemme koostaneet taulukkoon 1 tiivistetyt skenaariot kunkin tason asiakirjojen luomista maaseudun pienten yritysten tulevaisuuskuvasta vihreässä siirtymässä.

Taulukko 1. Eri strategiatasojen vihreän siirtymän skenaariot maaseudun pienten yritysten näkökulmasta.
Table 1. Scenarios for the green transition at different strategy levels from the perspective of small rural businesses.

Strategiataso	Vihreä siirtymä pienissä yrityksissä
Kansallinen taso (Orpon hallitusohjelma ja kansallinen ilmasto- ja energiastrategia)	Kansallisen tason skenaariossa vihreä siirtymä lisää yritysten kasvumahdollisuuksia oikeudenmukaisesti. Vihreän siirtymän merkittävät investoinnit ja innovaatiot toteutuvat teollisuuskokoluokan tuotantolaitoksissa kaupunkimaisilla alueilla. Pienet yritykset eivät ole merkittävässä roolissa osana energiaratkaisuja, mutta ne voivat olla mukana kiertotalouden ratkaisuissa ja tekevät vapaaehtoisesti energiakatselmuksia. Maaseutu tuottaa lähinnä alkutuotannon raaka-aineita (metsä, ruoka) teollisuudelle, joka jalostaa ne lisäarvoilaisiksi ja vientiin soveltuviksi tuotteiksi. Koko elintarvikeketjua kehitetään kilpailukyvyyn lisäämiseksi. Maatalouden uudistaminen pienentää ympäristökuormaa. Aluekehitysrahoituksella tuetaan yritysten päästövähennyksiä.
Maakunnallinen taso (Kainuu)	Kainuu profiloituu vihreässä siirtymässä houkuttelevaksi ja erottuvaksi alueeksi uusiutuvien luonnonvarojen sekä teollisuuden sivuvirtojen jalostusarvon nostamiseksi. Maakunnassa on oma kehittämishanke vihreään siirtymään. Kainuulaiset yritykset toimivat vastuullisesti ja hyödyntävät vihreän siirtymän mahdollisuudet. Kainuu kasvattaa painoarvoaan merkittävänä uusiutuvan energian tuottajana ja pysyy valtakunnallisesti merkittävänä hiilinieluna. Elinympäristön hyvä tila ja luonnon monimuotoisuus vahvistuvat Kainuussa. Talouden vihreä ja oikeudenmukainen siirtymä fossiilitaloudesta vähähiiliseen kiertotalouteen toteutuu Kainuussa. Kainuun vahva positiivinen maakuntakuva ja tunnettuus tuo maakuntaan uusia asukkaita, työntekijöitä, opiskelijoita, matkailijoita ja investointeja. Yhteinen aluebrändi sisäistetään ja syntyy ”aidosti yhteinen Kainuu”. Kulttuuri ja luovat alat kukoistavat ja kasvavat. Niiden osaamista ja elinkeinollista vaikutavuutta vahvistetaan omana toimialana sekä osana mainetyötä, matkailua ja tapahtuma-alaa.
Kuntataso	Kuntatason kirjatuissa strategioissa vihreän siirtymän mahdollisuudet nähdään osana kuntien tulevaisuutta (poikkeuksena Ristijärven strategia). Kunnat haluavat panostaa asukkaiden palveluihin ja asumisympäristön viihtyvyyteen, mitä vihreän siirtymän hankkeet osaltaan mahdollistavat. Skenaariona voidaan nähdä, että kunnat kehittävät vihreän siirtymän osaamista ja saavat houkutelua alueelle investointeja ja osaamispääomaa ja vahvistavat asemaansa korkeamman jalostusarvon tuotteiden tuottajana sekä vihreän siirtymän edelläkävijöinä pelkän resurssiperiferian sijaan. Tämä parantaa kuntien taloutta ja tuo alueelle uusia työpaikkoja, elinvoimaa ja asukkaita.

Vaikka vihreän siirtymän tarpeellisuudesta vallitsee kansallisessa politiikassa lähes yksimielisyys eri poliittisten puolueiden välillä ja kaikki EU-jäsenmaat ovat siihen poliittisesti sitoutuneita, eri näkemykset toteutustavoista haastavat täytäntöönpanoa. Vihreässä siirtymässä nähdään vahva potentiaali. Nykyisessä hallitusohjelmassa Suomella arvioidaan olevan erinomaiset mahdollisuudet hyötyä globaalista puhtaan siirtymän painotuksesta niin investointien kuin maaseudun ja saariston elinvoimaisuuden, omavaraisuuden ja huoltovarmuuden kannalta. Pienten yritysten mahdollisuuksia osallistua vihreän siirtymän investointeihin tai hyödyntää sitä liiketoiminnassaan tuodaan hyvin rajallisesti esiin kansallisella tasolla. Lisäksi valtakunnallinen tarkastelu hahmottaa maaseudun lähinnä alkutuotannon raaka-aineita (metsä, ruoka, mineraalit) tuottavana alueena. Teollisuus hyödyntää raaka-aineet ja tuottaa niistä vientiin soveltuvia lisäarvotuotteita.

Kuntatason tulevaisuuskuva näemme vihreän siirtymän osana kuntien tulevaisuutta ja siinä korostuu vihreän siirtymän tuomien taloudellisten mahdollisuuksien hyödyntäminen erityisesti väylänä kehittää ja ylläpitää palveluita sekä asumisympäristöjen viihtyvyyttä.

Myöskään kuntastrategioissa ei ole kirjattu erityistä roolia yrityksille vihreän siirtymän toteuttamisessa.

Maakunnallisen tason strategiat poikkesivat kansallisen ja kunnallisen tason strategioista nostaan yritykset tärkeään rooliin alueen vihreän siirtymän toteutuksessa ja Kainuun alueen korkean jalostusasteen tuotteiden valmistajina. Voidaankin kiteyttää, että maakuntatason tarkastelussa Kainuussa nähdään huomattavasti enemmän potentiaalia kuin kunta- ja valtakunnallisen tason tarkasteluissa. On tosin huomattava, että maakuntastrategia ei erottele maakunnan kaupunkikeskusta muusta, ympäröivästä harvaan asutusta maaseudusta vaan katsoo alueen tulevaisuuden mahdollisuuksia kokonaisuutena.

Valittujen strategisten ohjausasiakirjojen pohjalta tulkintamme on, että tämän hetken valtakunnallinen poliittinen ohjaus näkee maaseudun ensisijaisesti resurssiperiferiana, jolla on vahvat luontoarvot ja taloudellista merkitystä alkutuotannon kautta. Maaseudun väestön uskotaan edelleen vähenevän ja vanhenevan. Tulevaisuuden maaseudulla asuisi jonkin verran etätöitä tekeviä monipaikka-asukkaita ja digitaalisuutta hyödyntäviä maaseutuyrittäjiä, mutta koulutuspaikkoja ohjataan kaupunkialueille. Hieman karrikoiden tämän kehityskulun toteutuessa maaseudulla asuisi jatkossa lähinnä vanhuksia, alkutuotantoa tekeviä maaseutuyrittäjiä ja jonkin verran tietoisesti asuinpaikkansa valinneita tietotyöläisiä. Kaupunkien asukkaiden näkökulmasta maaseutu olisi lähinnä virkistävään luontomatkailuun soveltuva kohde sekä teollisuudelle lisäarvoiliseksi tuotteiksi jatkojalostettavien raaka-aineen ja uusiutuvan energian tuotantoalue.

Kainuun talous on ollut pitkälti riippuvainen muutamista avainsektoreista, kuten metsä- ja kaivosteollisuudesta. Tämä voi johtaa haavoittuvuuteen markkinoiden muutoksissa ja ulkoisissa taloudellisissa olosuhteissa. Kainuun alueen on tasapainoteltava taloudellisen hyödyn ja ympäristönsuojelun välillä, erityisesti kun otetaan huomioon metsätalouden ja kaivostoiminnan ympäristövaikutukset. Luonnonvarojen yksipuolinen hyödyntäminen yritysten liiketoiminnassa on merkki siitä, että luonnonvaroja tuottavat alueet ovat yksipuolistumassa resurssiperiferioiksi (Hukkanen 2018). Vaikka resurssiperiferian asema tuo haasteita, se tarjoaa myös mahdollisuuksia. Kainuun luonnonvarojen innovatiivinen ja kestävä käyttö voi luoda uusia taloudellisia mahdollisuuksia esimerkiksi matkailuun, uusiutuvan energian tuotantoon ja biotalouteen.

Kainuussa biotalouden ja sen tuotannon sivuvirtojen ja eloperäisten jätteiden jalostamiseen perustuvan biokiertotalouden kehittäminen on keskeinen osa talouden ja yhteiskunnan vihreää siirtymää fossiilitaloudesta vähähiiliseen kiertotalouteen. Kainuussa biotaloudella voidaan vastata kansalliseen ja kansainväliseen kysyntään mutta harjoittaa myös paikallista tuotantoa paikallisiin tarpeisiin.

Mahdollisuuksien toteuttaminen käytännössä vaatii yritysten ja alueiden aktiivisuutta ja päämäärätietoista toimintaa, mutta myös kansallisessa ohjauksessa kauempana kasvukeskuksista olevien alueiden potentiaali tulisi nähdä relevanttina. Houkuttelemalla investointeja Kainuu voi nousta resurssiperiferiasta korkean jalostusasteen alueeksi ja hyödyntää vihreän siirtymän mukanaan tuomia mahdollisuuksia. Keskeistä tässä on eri sidosryhmien välinen yhteistyö ja osaamisen kehittäminen vihreän siirtymän vaatimilla osa-alueilla.

Vaikka kansallisella tasolla poliittisen ohjauksen huomio on laajasti vihreässä siirtymässä ja Kainuun maakuntatasolla vihreään siirtymään suhtaudutaan jopa yltiöoptimistisesti innovaatioiden ja kasvun vauhdittajana, sen sanoittaminen Ylä- ja Itä-Kainuun alueen kuntastrategioissa on vähäistä. Kuntakohtaisessa tarkastelussa huomataan, että valtakunnallisen ja maakunnallisen strategisen ohjauksen päälinjat, vihreä siirtymä ja uusiutuvan energian käyttö, on huomioitu myös kuntastrategioissa, mutta koska ne on esitetty tiiviisti, ei ole mahdollista tehdä pitkälle vietyjä analyysejä siitä, miten syvällisesti strateginen ohjaus on niihin jalkautunut.

Kuntastrategioissa alueen kunnat kuvailevat itseään enemmän alkutuotantoalueina kuin innovaatiokeskittyminä. Toisaalta esimerkiksi biotaloudessa voidaan nähdä kuntakohtaista innovaatio- ja kehitystoimintaa. Ainakin Suomussalmen ja Kuhmon strategioissa on

nähtävissä laajempaa hajontaa elinkeinorakenteessa. Asukkaiden osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia pidetään tärkeinä, mutta ne eivät suoraan yhdisty vihreän siirtymän hankkeista hyötymiseen tai niihin osallistumiseen.

Eri aluetasojen strategioiden linjaukset mahdollistavat pienten yritysten toiminnan yhtäältä vihreän siirtymän edesauttajina ja mahdollistajina ja toisaalta hyötyjinä, vaikka strategiat eivät nosta pieniä yrityksiä esiin. Mahdollistajina yritykset ovat edistämässä vihreää siirtymää oman toimintansa, kuten vastuullisten energiavalintojen, raaka-ainehankintojen ja energian tehokkaamman hyödyntämisen kautta. Lisäksi pienet yritykset voivat olla alihankintaketjuissa rakentamassa vihreän siirtymän investointeja ja näin saada siitä liiketoiminnallista hyötyä ja myyntiä. Hyötyjinä yritykset pääsevät osaksi investointeja ja tehokkaampaa energianfraa.

Ne alueet ja yritykset, jotka eivät halua tai pysty siirtymään kehityksessä eteenpäin, voivat tipahtaa kilpailusta. Esimerkiksi biotalouden eturintamassa kehittyvät uudet alat ja yritykset ovat todennäköisemmin voittajapuolella verrattuina vanhoihin, fossiiliperäisessä energiantuotannossa pitäytyviin yrityksiin, toimialoihin ja alueisiin (Halonen 2023). Eri aluetasojen poliittisessa ohjauksessa vahvimmin tämä ajatusmalli näkyy maakuntatasolla, jossa luodaan vahvan myönteinen näkymä Kainuun alueen houkuttelevuudesta ja vihreän siirtymän tuomista kasvumahdollisuuksista nimenomaan uudistuvan yritystoiminnan avulla. Valtakunnallisella tasolla huomio on enemmän suuremman mittakaavan teollisuudessa, kasvukeskuksissa ja suoraa vientiä tekevissä yrityksissä, joista nykytilassa vain marginaalinen osa on mikroyrityksiä. Toisaalta tarkimmalla aluetasolla eli kuntien strategioissa korostuvat Ylä- ja Itä-Kainuun perinteiset toimialat ja niiden jatkuvuus pikemmin kuin uudistuminen ja innovaatiot.

On syytä mainita, että tarkasteltavana olleet kuntastrategiat on laadittu ennen Orpon hallitusohjelman julkistamista ja onkin mielenkiintoista nähdä, miten kuntakohtaiset strategiat muotoutuvat vihreän siirtymän tavoitteiden osalta seuraavilla strategiakerroksilla. Voidaan kysyä myös, missä määrin kansallisen tason vihreään siirtymään liittyvät tavoitteet siirtyvät kuntastrategian tasolle. Vihreän siirtymän tavoitteet voivat myös olla läsnä kunnan suunnittelussa ja toiminnassa, mutta eivät näy strategioissa. Lähimmäs yksittäisen yrityksen, yrittäjän ja kuntalaisen tasoa päästään kuntastrategioissa, joissa huomioidaan esimerkiksi palvelutarjonta ja asumisympäristön viihtyvyys.

Yksi aineiston pohjalta noussut havaintomme on, että vihreän siirtymän strategiat huomioivat hyvin ekologisen ja taloudellisen kestävyuden osa-alueet, mutta sosiaalisen kestävyuden huomiointi on jäänyt vähemmälle. Sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyy myös vihreän siirtymän sosiaalinen hyväksyttävyys (Häyrynen ym. 2023). Voidaankin kysyä, miten vihreä siirtymä todellisuudessa huomio kaikki kestävä kehityksen osa-alueet. Kuntien strategioissa on mainittu ”yrittäjävälisyys” ja kuitenkin nykyisellään suuri osa esimerkiksi tuulivoimarakentamisen työllistävästä vaikutuksesta menee ulkomaisille yrityksille, kun tarvittavaa osaamista ei löydy Suomesta. Osaamistason kasvaessa on kuitenkin mahdollista käyttää paikallisia yrityksiä enenevässä määrin vihreän siirtymän hankkeissa. Vihreän siirtymän hankkeiden sosiaalinen hyväksyttävyys esimerkiksi tuulivoiman osalta kilpistyy kuntien asukkaiden mahdolliseen vastustukseen. Kokemus tuulivoiman ja vihreän siirtymän hankkeiden tuottamista hyödyistä pitää olla suurempi kuin koetut haitat, jotta sosiaalinen hyväksyttävyys voi toteutua. On myös tärkeää huomioida maaseudun moninaisuus. Vaihtoehtoisina kuvina katsauksessa keskustellusta maaseudusta voidaan nähdä esimerkiksi Hyrynsalmen Mustarinda-seura tai Kuhmon kamarimusiiikki-festivaalit sekä monet muut vihreän siirtymän ja talouskasvun tavoitteista erillään olevat toiminnot.

Poliittinen ohjaus ei koskaan ole pysähtyneessä tilassa ja valitut asiakirjat antavat tilanekuvan kulloisenkin asiakirjan valmisteluhetkestä. Maaliskuussa 2024 pääministeri Orpo asetti pohjoisen ja itäisen Suomen ohjelmien valmistelutyöryhmät ja neuvottelukunnat. Ohjelmien tavoitteena on edistää pohjoisen ja itäisen Suomen mahdollisuuksien

täysimääräistä hyödyntämistä taloudellisen kasvun, alueellisen elinvoiman, investointien vauhdittamisen, osaamisen kehittämisen ja työvoiman saatavuuden näkökulmista. Ohjelmatyön taustalla on vallitsevan ulkopoliittisen epävarmuuden ajassa vahvistunut näkemys, että itäisen Suomen elinvoimaisuuden vahvistaminen on keskeistä EU:n Venäjän vastaiseen ulkorajaan liittyvissä kysymyksissä. Maaseutumaisten alueiden elinvoiman ja yrittäjyyden tulevaisuuskuvista kiinnostuneiden tutkijoiden onkin tarpeen tarkastella säännöllisesti poliittisen ohjauksen painopisteiden muutoksia sekä käydä havaintojen pohjalta avointa keskustelua yhdessä aluekehittämisen toimijoiden kanssa.

Lähteet

- Angelova, M. (2023) Factors for boosting the green transition of the European micro, small and medium-sized enterprises. *Economic Studies Journal* 2 59–77.
- Brorström, S. (2020) The strategy process as a result of learning, questioning, and performing in a city organization. *International public management journal* 23(5) 611–630. <https://doi.org/10.1080/10967494.2019.1606127>
- Bryson, J. & George, B. (2024) *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement*. 6. painos. Wiley.
- Busk, H., Holappa, V., Lähteenmäki-Smith, K., Sinerma, J., Valonen, M. & Valtakari, M. (2023) Vihreän siirtymän vaikutukset työmarkkinoille ja ammattirakenteeseen. *Valtioneuvoston selvityksiä*. 2023:1.
- Carson, D. B., Carson, D. A., Porter, R., Ahlin, C. Y. & Sköld, P. (2016) Decline, Adaptation or Transformation: New Perspectives on Demographic Change in Resource Peripheries in Australia and Sweden. *Comparative Population Studies* 41(3–4) 1–1c. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2016-11en>
- Corazza, L., Cisi, M. & Falavigna, G. (2022) The enabling role of formalized corporate networks to drive small and medium-sized enterprises toward sustainability. *Business Strategy and the Environment* 31(1) 545–558. <https://doi.org/10.1002/bse.2909>
- Euroopan komissio (2019) The European Green Deal. COM(2019) 640. <eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640>. 2.12.2024.
- Faludi, A. (2001) The application of the European spatial development perspective: evidence from the north-west metropolitan area. *European Planning Studies* 9(5) 663–675.
- Ferlie, E. & Ongaro, E. (2015) *Strategic Management in Public Services Organizations: Concepts, Schools and Contemporary Issues*. Routledge, Abingdon, UK.
- Goodier, J. (2014) *A Dictionary of Human Geography. Reference Reviews* 28(3) 53–54. <https://doi.org/10.1108/RR-11-2013-0289>
- Halonen, M. (2023) Optimointi, polarisaatio, periferisointi: Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien vaihtoehtoiset kehityspolut alueellisen oikeudenmukaisuuden kehyksessä. *Alue ja Ympäristö* 52(2) 47–66. <https://doi.org/10.30663/ay.130476>
- Hansen, T. & Coenen, L. (2015) The geography of sustainability transitions: Review, synthesis and reflections on an emergent research field. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 17 92–109. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2014.11.001>
- Haukioja, T., Pohjola, T. & Grönman, J. (2023) Miten digitaaliset kaksoset voivat tukea vihreää siirtymää? Teoksessa K. Purhonen (toim.) *Maaseudun yritykset tietotaloudessa – mahdollisuuksia ja kehittämiskobteita* 23–31. XAMK Tutkii 26. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Mikkeli.
- Havukainen, I., Jokelainen, K., Paldanius, L. & Sivonen, P. (toim.) (2019) Pohjois-Suomen elinkeinot murroksessa - älykkään erikoistumisen strategia 2019–2023. <https://issuu.com/ip-suomi.elmo/docs/elmo-strategia_suomi_issuu>. 2.12.2024.
- Helminen, V., Nurmio, K. & Vesänen, S. (2020) Kaupunki–maaseutu-alueuokitus 2018. *Suomen ympäristökeskuksen raportteja* 21/2020. <<https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettu-ymparisto/kaupunkiseudut-ja-kaupungistuminen/kaupunki-maaseutualueuokitus>>. 24.4.2024.
- Häyrynen, S., Mustonen, A. & Salmivuori, E. (2023) Syrjäseudut siirtymässä: kestävyysmurroksen ja sen oikeudenmukaisuuden moninaiset tulkinnat periferiastategioissa. *Alue ja Ympäristö* 52(2) 99–120. <https://doi.org/10.30663/ay.130499>
- Hukkanen, J. (2018) *Resurssiperiferian muotoutuminen Suomessa*. Pro gradu -tutkielma, maantiede, Oulun yliopisto.
- Hyrnsalmen kunta (2023) Kuntastrategia 2030. <<https://www.hyrynsalmi.fi/images/Kuntastrategia.pdf>>.
- Kainuun liitto (2021) Kainuu-ohjelma. A:15. <<https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2022/11/Kainuu-ohjelma-web-final.pdf>>. 10.1.2024.
- Kainuun liitto (2023) Kainuun tuulivoimamaakuntakaava 2030. <https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2020/08/Vahvistettu_Kainuun_tuulivoimamaakuntakaava_kaavakartta.pdf>. 2.12.2024.

- Kainuun liitto (2024) Kainuu-ohjelmaa tukevat toimialastrategiat. <<https://kainuunliitto.fi/elinkeinot-ja-aluekehitys/kainuu-ohjelmaan-liittyvat-toimialastrategia>>. 25.9.2024.
- Kattilakoski, M., Husberg, A., Kuhmonen, H.-M., Rutanen, J., Vihinen, H., Töyli P., Lukkari, T., Osmonen, E., Väre, T. & Åström, C. (2021) Ajassa uudistuva maaseutu: Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021–2027. *Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja* 2021: 12. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-382-4>
- Kekkonen, A., Pesor, R. & Täks, M. (2023) Stepping towards the green transition: challenges and opportunities of Estonian companies. *Sustainability* 15 41–72. <https://doi.org/10.3390/su15054172>
- Kuhmon kaupunki (2021) Kuhmon kaupungin strategia. <https://www.kuhmo.fi/wp-content/uploads/2022/08/Kuhmon-kaupungin-strategia_.pdf>. 2.12.2024.
- Kuntalaki (410/2015) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410#Pidp447170128>>. 21.10.2024.
- Kuntalehti (2023) Lähes miljoona suomalaista miettii vakavasti maallemuuttoa. <<https://kuntalehti.fi/uutiset/ymparisto/lahes-miljoona-suomalaista-miettii-vakavasti-maallemuuttoa/>>. 2.12.2024.
- Kuntaliitto (2024) Kuntastrategia. <<https://www.kuntaliitto.fi/kuntajohtaminen-ja-digitalisaatio/kuntajohtaminen/kuntastrategia>>. 2.12.2024.
- Lapin liitto (2024) Itä- ja Pohjois-Suomen yhteinen älykkään erikoistumisen strategia. Julkaisusarja A69/2023. <<https://www.lapinliitto.fi/wp-content/uploads/2023/12/IP-Suomi-A%CC%88ES-taitto-210x210mm-verkkojulkaisu.pdf>>. 2.12.2024.
- Linnamaa, R. (2004) *Verkostojen toimivuus ja alueen kilpailukyky*. Väitöskirja, Aluetiede, Kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto.
- Malaska, P. & Mannermaa, M. (1985) *Tulevaisuuden tutkimus Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Moffat, K., Lacey, J., Zhang, A. & Leipold, S. (2016) The social license to operate: A critical review. *Forestry* 89 477–488. <https://doi.org/10.1093/forestry/cpv044>
- Morales, D. & Dahlström, M. (2023) Smart specialization and participatory processes in green path renewal. Analysis of the forest-based bioeconomy in sparsely populated regions in the Nordics. *European Planning Studies* 31(8) 1734–1753. <https://doi.org/10.1080/09654313.2022.2106120>
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (2004) Harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä. <<https://mmm.fi/harva>>. 2.12.2024.
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (2017) Harvaan asuttu maaseutu – mahdollisuuksia täynnä Harvaan asuttu maaseudun kehittämisstrategia 2017–2020. *Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja* 4/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-453-948-7>
- Pajula, T., Vatanen, S., Behm, K., Grönman, K., Lakanen, L., Kasurinen, H. & Soukka, R. (2021) Carbon handprint guide: V. 2.0 Applicable for environmental handprint. VTT Technical Research Centre of Finland. <https://publications.vtt.fi/julkaisut/muut/2021/Carbon_handprint_guide_2021.pdf>. 2.12.2024.
- Puolangan kunta (2022) Puolangan Kuntastrategian 2022–2025 tiivistelmä. <<https://puolanka.fi/wp-content/uploads/Kuntastrategia-2022-2025.pdf>>. 2.12.2024.
- Ristijärven kunta (2018) Ristijärven kuntastrategia 2018–2030. <<https://www.ristijarvi.fi/media/kristan-kuvia-paivittaja/kuntastrategia.pdf>>. 2.12.2024.
- Sotarauta, M. (2000) Kaupunkiseudun ydinkompetenssin kehittäminen. Teoksessa Kostiainen, J. & Sotarauta, M. (toim.) *Kaupungit innovatiivisina toimintaympäristöinä* 127–154. Tekniikan akateemisten liitto, Helsinki.
- Sotarauta, M. & Lakso, T. (2001) Strateginen suunnittelu Kainuun kehittämistoiminnassa. Teoksessa Sotarauta, M. & N. Mustikkamäki (toim.) *Alueiden kilpailukykyyn kahdeksan elementtiä* 21–44. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Stirling, A. (2014) Transforming power: social science and the politics of energy choices. *Energy Research & Social Science* 1 83–95. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2014.02.001>
- Suomen ympäristökeskus (2024) Kaupunki–maaseutuluokitus. <<https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettuymparisto/kaupunkiseudut-ja-kaupungistuminen/kaupunki-maaseutuluokitus#harvaan-asuttu-maaseutu>>. 2.12.2024.
- Suomussalmen kunta (2022) Suomussalmi nyt ja huomenna. Strategia 2022–2025. <<https://suomussalmi.fi/media/halpa/pdf-ym-tekstit/strategia-2022-25.PDF>>. 2.12.2024.
- Tilastokeskus (2022) StatFin / Väestörakenne / 11ra -- Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2022. <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px/>. 4.4.2024.
- Truffer, B., Murphy, J. T. & Raven, R. (2015) The geography of sustainability transitions: Contours of an emerging theme. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 17 63–72. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2015.07.004>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2022) Hiilineutraali Suomi 2035 – kansallinen ilmasto- ja energiastrategia. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Energia* 2022:53. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-811-0>
- Valtioneuvosto (2022) Suomen biotalousstrategia. Kestävästi kohti korkeampaa arvonlisää 1.4.2022. *Valtioneuvoston julkaisuja* 2022:53. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-563-4>
- Valtioneuvosto (2023) Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023.

- Valtioneuvoston julkaisuja* 2023:58. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>
- Ympäristöministeriö (2024) Alueidenkäytön suunnittelu. <<https://ym.fi/alueidenkayton-suunnittelu>>. 16.4.2024.
- Vallance, S., Perkins, H. & Dixon, J. (2011) What is social sustainability? A clarification of concepts. *Geoforum* 41 342–348. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2011.01.002>
- Veugelers, R., Tagliapietra, S. & Trasi, C. (2024) Green industrial policy in Europe: Past, present and prospects. *Journal of Industry, Competition and Trade* 24(1) 1–22. <https://doi.org/10.1007/s10842-024-00418-5>
- Weckroth, M., Sorvali, J., Lonkila, A. & Lyytimäki, J. (2023) Oikeudenmukainen kestävyysmurros luonnonvarojen hallinnassa. *Alue ja Ympäristö* 52(2) 1–4. <https://doi.org/10.30663/ay.141858>

Katsaus

Taija Kaarlenkaski^a

”Näin maitoa tehdään.” Monilajisuus ja eläinten hyvinvointikysymykset sosiaalisen median keskusteluissa maidontuotannosta

Johdanto

Maidontuotantoa on pitkään pidetty suomalaisen maatalouden kulmakivenä ja merkittävimpänä tuotantosuuntana. Vielä nykyisinkin maidontuotanto kattaa lähes neljäsosan Suomen maataloustuotannon arvosta. Maidontuotanto on vaikuttanut monin tavoin paitsi maaseutuympäristön fyysisiin piirteisiin, myös mielikuviiin maaseudusta. Maaseutuun liittyviin kulttuurisiin käsityksiin kuuluvat keskeisesti esimerkiksi nurmea ja viljaa kasvavat pellot, navetat ja laiduntavat lehmät, vaikka maitotilat ovat vähentyneet viime vuosikymmeninä erittäin nopeasti. (Esim. Ruokatieto 2022; Orasmaa 2023, 54–56; Tilastokeskus 2023; Kaarlenkaski 2025 [tulossa]).

Maidontuotannon merkittävä asema sai alkunsa jo 1800-luvun lopulla, kun maataloutta alettiin modernisoida vaikeiden nälkävuosien jälkeen. Sälle ja katovuosille alttiin viljanviljelyn sijasta alettiin valtion tuella panostaa lypsykarjatalouteen. Samoihin aikoihin viljan maailmanmarkkinahinta laski, mutta voille oli kysyntää muun muassa Pietarissa. (Simonen 1949, 87–90, 193–194; Rasila 2004, 497–499.) Maidolla on ollut vahva asema myös suomalaisessa ravitsemuspolitiikassa. Maidon terveyshyödyistä on tiedotettu jo 1920-luvulta lähtien, ja maidolla on ollut merkittävä rooli kansallisissa ravitsemussuosituksissa. Myös EU:n ja Suomen maatalouspolitiikka, EU:n koulumaitotuki ja neuvoloiden terveystiedotus ovat ylläpitäneet käsitystä maidon kuulumisesta terveelliseen ruokavalioon. Suomen suurimman meijeriyhtiön Valion mainonta on ollut vaikutusvaltaista, ja vuosina 1958–2020 meijereiden pääasiassa rahoittama kansanterveysjärjestö Maito ja terveys ry tiedotti maidon terveyshyödyistä muun muassa esitteiden ja erilaisten kampanjoiden avulla. Runsas maidonkulutus nähdäänkin keskeisenä osana suomalaista ruokakulttuuria. (Vinnari ym. 2019; Kaarlenkaski 2024; Kaarlenkaski 2025 [tulossa].)

Tällä hetkellä maidontuotantoon, kuten ruuantuotantoon yleensäkin, kohdistuu kuitenkin lukuisia haasteita. Monet maitotilat ovat taloudellisissa vaikeuksissa tuottajahintojen laskiessa ja tuotantokulujen kasvaessa, eläinperäisen ruuan tuotantoon ja tuotantoeläinten kohteluun kohdistuu kasvavaa kritiikkiä, ja lisäksi useat maanviljelijät kokevat

^a Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto, taija.kaarlenkaski@uef.fi

tulevansa syyllistetyiksi julkisessa keskustelussa ilmastopäästöjen tuottajina. (Kaarlenkaski & Latva 2022; Puupponen ym. 2022, 108–109; Lyytimäki 2023, 92–93; Orasmaa 2023, 42–43, 111–115). Kuluneen sadan vuoden aikana teollistuminen ja kaupungistuminen ovat etäännyttäneet suurimman osan väestöstä tuotantoeläimistä ja eläintuotannon käytännöistä. Eläintuotantoa koskevassa keskustelussa kuluttajien etääntymistä ruuan alkuperästä on pidetty vaarallisena, sillä sen on nähty heikentävän kotimaisen ruuantuotannon arvostusta. (Ks. Linné & Pedersen 2016, 121–124; Millasnoore 2021, 46; Kaarlenkaski & Latva 2022; Linné 2024, 232–233).

Myös maataloustuottajat ovat huolestuneita siitä, ettei kuluttajilla ole realistista käsitystä nykyisistä ruuantuotannon olosuhteista. Saadakseen oman äänensä ja näkemyksensä kuuluviin esimerkiksi maitotilalliset ovat perustaneet sosiaalisen median tilejä, joilla he kertovat työstään ja arkipäivästään omista lähtökohdistaan. Katsauksessani tarkastelen tätä ilmiötä taustoittaen sitä aiemman tutkimuskirjallisuuden avulla ja kartoittaen suomalaista maitotilallisten sosiaalisen median kenttää. Katsauksen tarkoituksena on luoda pohjaa laajemmalle tutkimukselle siitä, miten maidontuotantoa Suomessa nykyisin käsitellään julkisuudessa, erityisesti sosiaalisessa mediassa. Pohjana on epäsystemaattinen ja valikoiva kirjallisuuskatsaus, jossa olen perehtynyt kansainväliseen eläintuotantokeskustelua sosiaalisessa mediassa käsittelevään tutkimukseen erityisesti ihmisten ja eläinten suhteiden kannalta. (Ks. Lyytimäki 2023, 90.) Kotimaista tutkimusta aiheesta ei ole vielä tehty. Lähestyn aihetta monilajisen tutkimuksen näkökulmasta, jossa otetaan huomioon ihmisen erottamattomuus muista elämänmuodoista, ja pyritään tarkastelemaan muunlaisia olentoja sosiaalisina toimijoina pelkkien objektien tai materiaalien hyödykkeiden sijasta (ks. Bastian ym. 2017; Hamilton & Taylor 2017).

Saadakseni alustavaa kuvaa ilmiöstä Suomessa olen etsinyt ja käynyt läpi maitotilojen sosiaalisen median tilejä YouTubeissa, Facebookissa ja Instagramissa.¹ Hakusanoina olen käyttänyt maatilaa, karjatilaa ja maitotilaa sekä käynyt läpi löytyneiden tilien seuraajia ja seurannut aihetunnisteiden linkkejä. Koska haku toimii eri sosiaalisen median palveluissa hieman eri tavoin, täysin kattavaa kuvaa sivujen määrästä on vaikea saada, mutta varovaisestikin voi arvioida, että suomalaisilla maitotiloilla on omia sosiaalisen median sivuja kymmenittäin.

Keskustelu maidontuotannosta kytkeytyy teolliseen eläintuotantoon kohdistettuun kritiikkiin. Arvostelua on aiheuttanut paitsi elänteollisuuden ympäristö- ja ilmasto-kuormitus, myös suurten eläinmäärien aiheuttamat tautiriskit sekä eläinten pito-olosuhteet. (Esim. Silbergeld 2016; Lymbery & Oakeshott 2018; Kaarlenkaski & Latva 2022.) 1900-luvun aikana eläinten asemasta ja kohtelusta onkin tullut poliittinen kysymys, kun esiin ovat nousseet esimerkiksi koe-eläinten, tarhattujen turkiseläinten ja muiden tuotantoeläinten olosuhteet. 1990-luvulta alkaen keskustelu eläinten oikeuksista on alkanut valtavirtaistua. Eläimistä on alettu keskustella uudella tavalla osana poliittista päätöksentekoa. (Ratamäki & Tynkkynen 2006; Ollila 2023, 26–29.) Yleiseen tietoisuuteen nousemisestaan huolimatta keskustelu eläinten oikeuksista ja tuotantoeläinten kohtelusta herättää edelleen voimakasta vastakkainasettelua. Esimerkiksi eläintuottajien käsitykset eläinten oikeuksista ja eläinsuojelusta poikkeavat selvästi eläinoikeusajattelijoiden ja -järjestöjen näkemyksistä. Eläintuottajat helposti myös asemoivat eläinoikeuksista puhuvat alan realiteetteja tuntemattomiksi ja maaseudun arjesta vieraantuneiksi. (Ollila 2023, 66–72; Orasmaa 2023, 130–134.) Eläinten kohteluun liittyvät eri sidosryhmien ristiriitaiset näkemykset tulivat näkyviin muun muassa vuoden 2024 alussa voimaan tulleen eläinten hyvinvointilain säätöprosessissa, joka kesti yli kymmenen vuotta (Koivulehto 2023).

Julkisessa keskustelussa eläintuotannosta vastatusten voivat asettua esimerkiksi kotimainen ja ulkomainen maatalous, maatalouden edut ja ympäristökysymykset sekä

¹ Suosiostaan huolimatta jätin TikTokin tarkastelun ulkopuolelle siihen liitettyjen tietoturvariskien takia (ks. esim. Mäntysalo 2024). X:ssä (ent. Twitter) maitotilojen sivuja taas on vain muutamia.

erilaiset eettiset näkemykset. Ruokavalio voidaan nähdä merkittävänä osana identiteettiä, minkä takia ruokavalintoihin liittyvät kysymykset herättävät tunteita ja jakolinjoja ihmisten välille. Jakaantuminen ”meihin” ja ”heihin”, esimerkiksi eläinperäisiä ruoka-aineita kuluttaviin ja kasvisproteiineja suosiviin, korostuu sosiaalisessa mediassa, jossa keskustelut kärjistyvät helposti. (Jallinoja 2020a; Jallinoja 2020b; Kuhmonen ym. 2022, 107.) Maitotuotteiden kohdalla kiihkeää keskustelua käytiin Suomessa esimerkiksi vuonna 2020, kun ruotsalainen kaurajuomavalmistaja Oatly lanseerasi lehmänmaidon asemaa kyseenalaistavan Maitomyytit-kampanjan (Jallinoja 2020b; Lanne 2022; Lukkarinen 2022). Yhtenä teemana esiin nousivat nautojen terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät kysymykset (Lukkarinen 2022, 38–39). Tutkimukset ovatkin osoittaneet, että nykyaikainen teollinen maidontuotanto altistaa lemmiä monenlaisille ongelmille, kuten utaretulehduksille, hedelmällisyysvaikeuksille ja näistä johtuvalle varhaiselle teurastamiselle (Lonkila 2022, 46–50). Eläinoikeusjärjestöt ovat kiinnittäneet lisäksi huomiota esimerkiksi emojen ja vasikoiden varhaiseen erottamiseen toisistaan, vasikoiden nupouttamiseen ja lehmien elämiseen kytkettyinä parsinavetoissa (Animalia n.d.). Kritiikki on saanut ruokatalot lisäämään vastuullisuusviestintäänsä, jossa korostetaan tuottajan tekemää työtä ja kotimaisen maatalouden merkitystä (Kaljonen & Lonkila 2013; Mustajoki 2022, 360).

On siis selvää, että maidontuotantoon kytkeytyy monia ristiriitaisia intressejä ja viiteryhmiä, joiden näkemyksiä on hankalaa, ellei jopa mahdotonta sovittaa yhteen (ks. Orasmaa 2023, 138). Poliittisessa teoriassa tällaista erilaisia arvoja ja maailmankuvia julkituva debattia on pidetty demokratian keskeisenä piirteenä (Mouffe 2005, 98–105). Tämän katsauksen tarkoituksena on tarkastella maidontuotantoon liittyvää sosiaalisen median keskustelua pääasiassa tuottajien näkökulmasta. Eläintuotantoon kriittisesti suhtautuvien argumenttien laajempi käsittely ei ole mahdollista tämän tekstin puitteissa, ja aihe ansaitsee oman analyysinsä. Aluksi taustoitetaan aihepiiriä käsittelemällä maaseutuun ja tarkemmin maidontuotantoon liittyviä haasteita, kuten ruuantuotannon murrosta ja monilajisuutta. Tämän jälkeen esittelen eläintuottajien sosiaalisen median tileistä tehtyä aiempaa tutkimusta, ja luon alustavan katsauksen alan kotimaiseen kenttään. Lopuksi pohdin, miten suomalaiset maidontuottajat kuvaavat työtään ja suhdettaan nautoihin sekä tuon esille jatkotutkimuskohteita.

Monilajinen maatalous ja sen haasteet

Ruuantuotantoon kohdistuu tällä hetkellä monenlaisia kestävyysongelmia fossiilitalouden aiheuttamasta ilmastonmuutoksesta maailmanpoliittisiin kriiseihin. Vaatimukset ruuantuotannon muutoksia kohtaan ovat niin merkittäviä, että on alettu puhua ruokamurroksesta, jonka tulisi olla reilu kaikkia siihen osallistuvia tahoja kohtaan. Koska ruuan alkutuotanto tapahtuu suurimmaksi osaksi maaseudulla, murroksella on ja tulee olemaan merkittäviä vaikutuksia maaseutuun ja maatalouteen. (Kortetmäki ym. 2022; Kuhmonen ym. 2022, 128–133.) Suomalainen elintarviketuotanto perustuu hyvin vahvasti tuotantoeläimistä saataviin tuotteisiin, erityisesti maitoon ja lihaan. Tutkimusten mukaan ravitsemuksellisesti terveellisempi ja ympäristön kannalta kestävämpi ruuantuotanto edellyttäisi eläinperäisten tuotteiden merkittävää vähentämistä ruokavaliossa. (Kaljonen ym. 2022, 28, 35.) Pelkillä ruokavaliomuutoksilla ja eläintuotannon vähentämisellä ei arvioiden mukaan ole kuitenkaan mahdollista toteuttaa maataloudessa tarvittavia päästövähennyksiä, vaan suuri merkitys on myös maankäytöllä, erityisesti turvepeltojen suurella osuudella Suomessa. Turvepeltoja on runsaasti juuri Suomen maidontuotantoalueilla. Maankäyttö ja eläintuotanto kytkeytyvät myös yhteen: yli 70 prosenttia Suomen maatalousmaasta tuottaa tällä hetkellä rehua ravinnoksi kasvatettaville eläimille. (Niemi ym. 2022, 55–58; Puupponen ym. 2022, 105, 109.) Koska käytännössä kaikki maitotilalliset kasvattavat ainakin osan nautojen rehusta omilla pelloillaan, he ovat samalla myös viljelijöitä.

Maataloustuotanto onkin väistämättä monilajista. Maanviljelyä on luonnehdittu ihmisen ja luonnonelementtien yhteistuotannoksi (*co-production*), jossa toimitaan jatkuvasti elävien entiteettien kanssa ja pyritään muokkaamaan niistä ja niiden avulla ruokaa, juomaa ja muita maataloustuotteita. Näihin entiteetteihin kuuluvat esimerkiksi maaperä, vesi, kasvit ja eläimet, mutta laajemmin myös luonnonolosuhteet ja sääilmiöt, kuten aurin-gonpaiste, vesisade ja vuodenaikojen vaihtelut sekä maatilaa ympäröivä ”villi” luonto. Elävään luontoon kuuluu aina tietty arvaamattomuus, ja ihmisen on täytynyt sopeuttaa toimintaansa kulloisiinkin olosuhteisiin. Paitsi luonnonresursseja, maatalous edellyttää sosiaalisia resursseja, muun muassa työvoimaa, tietoa, verkostoja, teknologioita ja pääomaa. Maataloudessa luonnolliset ja sosiaaliset elementit ovat jatkuvasti toisiinsa kietoutuneita ja muovaavat ja uudelleenmuovaavat toisiaan. (van der Ploeg 2023, 2–5).²

Eläintuotantotiloilla tuotantoeläimet ovat välttämätön osa elinkeinoa ja sen sosiaalisia verkostoja. On kuitenkin tärkeää muistaa, että ihmisten ja muiden eläinten valtasuhteet ovat useimmiten epäsymmetrisiä ja pyrkivät tuottamaan hyötyä ihmisille. Ravinnonlähteen lisäksi eläimiä voidaan hyödyntää esimerkiksi lannoitteiden tuottamisessa kasvien kasvatusta varten. Maatiloja ympäröivissä ekosysteemeissä vaikuttaa monia muitakin kuin domestikoituja eläimiä, joista osa edesauttaa tuotantoa, osa pyritään pitämään tiloilta poissa, osa taas on varsin huomaamattomia. Kuitenkin maatilat ovat vain yksi maaseudun monilajisista ympäristöistä: lajienvälistä vuorovaikutusta tapahtuu muun muassa metsissä, piholla, puutarhoissa ja kodeissa. (Herman 2016; Kallio 2023; Wadham ym. 2024, 6.) Maidontuotannossa naudat ovat koko elinkeinon edellytys, ja lisäksi nautojen ruokintaan käytettävän rehun tuottaminen on vahvasti sääolosuhteiden ja luonnonilmiöiden määrittämää. Myös jatkuvasti lisääntyvän teknologian kanssa on tultava toimeen. Mukana on siis monia ei-inhimillisiä toimijoita, joiden ominaisuuksia ja toimintaa on jatkuvasti otettava huomioon. (Ks. esim. Holloway & Bear 2017; Kaarlenkaski 2023; Hansen 2024.)

Sosiaalinen media eläintuotannosta käytävän keskustelun alustana

Sosiaalinen media mahdollistaa käyttäjälähtöisen monisuuntaisen viestinnän sekä rajatuille yleisöille että suuremmille massoille, ja erityisesti 2010-luvulta lähtien sosiaalisen median sovelluksista on tullut merkittäviä viestintävälineitä paitsi arkisissa ihmissuhteissa, myös kuluttajaviestinnässä (Carr & Hayes 2015, 50–52; Dürnberger 2019b, 152; Garner 2022). Viime aikoina maanviljelijätkin ovat aktivoituneet sosiaalisessa mediassa. Taustalla voi osin olla alan järjestöjen ja kaupallisten toimijoiden paine tuottajia kohtaan: monissa maissa on toivottu enemmän kanssakäymistä kuluttajien kanssa ja työn tekemistä julkiseksi. Toisaalta viljelijät itsekin haluavat tehdä työtään näkyvämmäksi. (Burgess ym. 2015, 68; Dürnberger 2019b, 152; Rodak 2019, 286; Riley & Robertson 2021, 100; Linné 2024, 232–233.) Maanviljelijöiden sosiaalisen median käyttöä ja maatalouden esittämistä sosiaalisessa mediassa on tutkittu jonkin verran, muttei vielä kovin laajasti. Kansainvälisessä tutkimuksessa on tarkasteltu esimerkiksi eläintuottajien osakseen saamaa kritiikkiä, maidontuottajien mediakampanjan aihetunnisteen ”kaappaamista” eläinaktivistien tarkoituksiin, maanviljelijöiden työn reaaliaikaista esittämistä, eläintuotannon sosiaalisessa mediassa aiheuttaminen kohujen rakennetta ja argumentointia, pienen maitotilan markkinoinnissaan tuottamaa autenttisuuspuhetta sekä tuotantoeläinten aseman kuvaamista. Eri sosiaalisista medioista tutkimuksen kohteena ovat olleet muun muassa Facebook, Twitter (nykyisin X), YouTube ja Instagram. Myös bloggeja ja podcasteja on tarkasteltu. (Esim. Dürnberger 2019b; Rodak

² Monilajisuuden suuntaviivat koskevat myös erilaisia vegaanisen maatalouden kehittäjiä, sillä kasvien ja erilaisten mikrobien kanssa toimiminen on välttämätöntä, vaikka tuotannossa ei hyödynnettäisi domestikoituja eläimiä. Pölyttäjähöynteisiä tarvitaan monien kasvilajien viljelyssä, ja on pohdittu myös märehöynteiden käyttämistä nurmialueiden ylläpitäjänä ilman niiden teurastamista ravinnoksi. Vegaanisessa maataloudessa ajatus toimimisesta harmoniassa luonnon kanssa voi olla korostunut. (Mann 2020; Seymour & Utter 2021, 1147–1151.)

2019; Riley & Robertson 2021; Stevens ym. 2021; Garner 2022; Linné 2024.) Luon seuraavassa lyhyen katsauksen siihen, millaisia tarkoituksia maanviljelijöiden ja eläintuottajien sosiaalisen median toiminnalle on tutkimuksissa havaittu, ja miten muunlaisia eläimiä on niissä käsitelty.

Saksassa toteutetussa sosiaalista mediaa käyttäville eläintuottajille suunnatussa kyselytutkimuksessa tuottajat halusivat tavoittaa sosiaalisessa mediassa kuluttajia tai potentiaalisia asiakkaita, mutta myös laajempaa yleisöä ja yhteiskuntaa ylipäänsä. Tavoitteena saattoi olla myös verkostoituminen paikallisen yhteisön tai kollegojen kanssa. (Dürnberger 2019b, 154–155.) Sosiaalista mediaa voidaan käyttää myös ammatilliseen tiedonhankkimiseen. Kanadalaisessa tutkimuksessa perinteisemmät tiedonlähteet, kuten eläinlääkärit, neuvonta- ja tuottajajärjestöt, toiset tuottajat ja ammattilehdet olivat kuitenkin maidontuottajille tärkeämpiä. (Roche ym. 2020.) Monissa tutkimuksissa havaittu keskeinen päämäärä on kertoa ja näyttää erityisesti eläintuotantoa huonosti tunteville, millaista tuottajan työ on ja millaisissa olosuhteissa eläimet elävät. Tuottajien mukaan eläinperäistä ruokaa syövien kuluttajien on syytä olla perillä siitä, mistä ja miten ruoka tulee heidän pöytänsä. Viljelijät voivat myös pyrkiä dialogiin eläintuotantoon kriittisesti suhtautuvien kanssa. Sosiaalisen median avulla erilaisista työhön liittyvistä tapahtumista ja tilanteista voi raportoida ikään kuin reaaliajassa. Tämä mahdollistaa monipuolisemman kuvan välittämisen maataloudesta ja maaseudusta kuin perinteisemmät tiedonvälityksen muodot, kuten kirjallisuus tai televisio. (Dürnberger 2019b, 155–156; Roche ym. 2020, 12137; Riley & Robertson 2021, 109; Linné 2024, 233–234.) Toisaalta maidontuottajien sosiaalisen median tilit on voitu nähdä ruokayhtiöiden tuottaman epärealistisen mainoskuvaston jatkeena (Linné 2016; 2024).

Saksalaisessa kyselytutkimuksessa viljelijöiden havaittiin kokevan, että he ovat menettäneet julkisessa keskustelussa asemansa maatalouden ja eläintuotannon asiantuntijoina. Heidän mukaansa muiden sidosryhmien edustajat, kansalaisjärjestöt ja poliittiset puolueet hallitsevat aiheesta käytävää keskustelua. Erityisen vahingolliseksi he kokivat eläinsuojelu- ja eläinoikeusjärjestöjen sekä vihreän puolueen viestinnän. Sosiaalisen median avulla eläintuottajat pyrkivät saamaan omaa ääntään kuuluville. (Dürnberger 2019b, 156–157.) Vastakkainasettelu eläintuottajien ja eläinoikeusaktivistien välillä on havaittu muuallakin, esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja Alankomaissa (Rodak 2019; Stevens ym. 2021). Sosiaalisessa mediassa eläintuottajat ovatkin alttiita kritiikille elinkeinoaan ja toimintatapojaan kohtaan. Esimerkiksi Facebookissa saaduissa kommentteissa kritiikin kohteena on useimmiten eläintuotanto yleensä, mutta myös siihen liittyvät tietyt käytännöt, kuten vasikoiden erottaminen emoistaan pian poikimisen jälkeen. Osa kritiikistä on annettu rakentavassa hengessä, mutta eläintuottajat saavat osakseen myös asiattomia ja henkilöön meneviä kommentteja sekä suoranaista vihapuhetta. (Dürnberger 2019a; 2019b, 158–160, 163.)

Eläintuotannon kommentointi ja ”kohut” sosiaalisessa mediassa rakentuvat usein eläinten hyvinvointikysymysten ympärille (Burgess ym. 2015, 66; Dürnberger 2019a, 125; Wonneberger ym. 2020; Stevens ym. 2021). Tuotantoeläinten hyvinvointi on alkanut kiinnostaa kuluttajia viime vuosina enenevässä määrin. Vuoden 2016 Eurobarometri-kyselyssä yhdeksän kymmenestä suomalaisesta toivoi tuotantoeläimiä suojeltavan paremmin lain avulla (Kivelä 2017). 2010-luvun alussa toteutetussa kyselytutkimuksessa suomalaiset arvioivat, että lypsylehmien hyvinvointi on korkeammalla tasolla kuin lampaiden, lihanautojen, sikojen, munijakanojen, kalkkunoiden ja broilerin. Maidontuotannossa eläinmäärät tilaa kohti ovatkin huomattavasti pienempiä kuin sianlihan, kananmunien ja broilerin tuotannossa, ja osa lehmistä pääsee edelleen laiduntamaan. (Kupsala ym. 2011, 26.) Myös saksalaisissa tutkimuksissa kuluttajat ovat arvioineet lypsykarjan hyvinvoinnin paremmaksi kuin sikojen ja siipikarjan (Dürnberger 2019b, 152).

Käsityksien tuotantoeläinten hyvinvoinnista voi nähdä heijastuvan myös eläintuottajien sosiaalisen median käyttöön. Saksalaisessa kyselytutkimuksessa 60 prosenttia Facebook-sivuja pitävistä eläintuotantotiloista oli nautatiloja. Vastajista lähes 75 prosenttia oli sitä mieltä, että omalla maatilalla eläinten hyvinvointi oli keskimääräistä korkeammalla tasolla. Tutkimuksessa todettiin, että tuottajat, jotka hakevat suoraa kontaktia kuluttajien kanssa sosiaalisessa mediassa, ovat usein myös erityisen kiinnostuneita eläinten hyvinvoinnista. (Dürnberger 2019a, 124–125.) Kun tuottaja kokee eläinten hyvinvoinnin olevan omalla tilallaan hyvällä tasolla, hän voi arvioida, että oma eläintenpito on myös kuluttajien silmissä hyväksyttävää, ja tämä voi kannustaa sosiaalisen median käyttöön maatilasta kertomiseen.

Kuitenkin vastakkainasettelu eläintuotannosta tietämättömien ”kaupunkilaisten” ja viljelijöiden välillä sekä voimakkaat erimielisyydet eläinten hyvinvointikysymyksistä ja eläinten oikeuksista ovat tulleet esille monissa maataloutta ja eläintuotantoa sosiaalisen median näkökulmista tarkastelevissa tutkimuksissa (esim. Burgess ym. 2015, 68; Dürnberger 2019b; Rodak 2019). Esimerkiksi brittiläisessä meijeriteollisuuden alun perin organisoimassa Februdairy-kampanjassa eläinaktivistit ottivat aihetunnisteen omaan käyttöönsä ja esittivät naudat hyväksikäytön ja kaltoinkohtelun kohteina. Tuottajat taas pitivät eläinten käyttöä ruuantuotannossa oikeutettuna ja korostivat hyvinvointistandardien noudattamista. Kaltoinkohtelutilanteita pidettiin poikkeuksina ja aktivistien esittämää ”väärää tietoa” pyrittiin oikaisemaan. (Rodak 2019, 289–291.) Christian Dürnberger onkin esittänyt, että eläintuottajien käsitys dialogista eläintuotantoon kriittisesti suhtautuvien kanssa voi olla kapea. Tavallisesti tuottajat haluavat vastata esitettyihin kriittisiin kysymyksiin selittämällä asiaa tarkemmin. Tuottajat kokevat dialogin onnistuneeksi, kun kysyjä on ymmärtänyt tuottajan selityksen. Kuten Dürnberger huomauttaa, tällainen näkemys tuottajasta asiantuntijana ja kuluttajasta tietämättömänä ”amatööriä” ei välttämättä johda tasa-arvoiseen ja avoimeen keskusteluun alan eettisistä kysymyksistä. (Dürnberger 2019b, 162.)

Tähänastisessa maataloutteen ja eläintuotantoon kytkeytyvässä sosiaalisen median tutkimuksessa on tarkasteltu varsin vähän itse sosiaalisen median sisältöjä laadullisesti. Eläinten hyvinvointia on käsitelty tutkimuksissa enimmäkseen kiistelyn kohteena, ja nautoja itsessään, niiden kokemusten esittämistä ja maidontuotannon monilajista luonnetta on käsitelty lähinnä Linnén (2016; 2024) ja Rileyn ja Robertsonin (2021) tutkimuksissa. Nämä tutkijat ovat havainneet, että päivityksissä eläimiä käytetään usein herättämään tunteita, ja että myös naudoilla esitetään olevan tunteita – jotka ovat usein hyvin ihmismäisiä. Lehmiä siis inhimillistetään ja tällä pyritään saamaan aikaan tyypillisesti huvittuneita reaktioita ja hyvää mieltä. Samaan aikaan kun lehmiä nostetaan esille yksilöinä, joilla on erityisiä ominaisuuksia ja luonteenpiirteitä, niihin voidaan suhtautua välineellisesti. (Linné 2016, 725–726; Riley & Robertson 2021, 107; Linné 2024, 235–240.) Linné (2024, 241) onkin huomauttanut, että vaikka antropomorfointi periaatteessa hämärtää ihmisen ja eläimen rajaa, käytännössä nautoja ja niille kuviteltuja ihmismäisiä tunteita käytetään oikeuttamaan niiden käyttöä ruuantuotannossa, ottamatta huomioon niiden tunteita ja pyrkimyksiä eläiminä.

Suomalainen maidontuotanto sosiaalisessa mediassa

Suomessa ruuantuotannossa käytettävien eläinten elinolosuhteet sekä hyvinvointi ovat nousseet laajan julkisen keskustelun kohteiksi erityisesti vuodesta 2007 alkaen, jolloin eläinaktivistit toivat julkisuuteen tuottajilta salaa kuvattuja videoita eläintiloilta. Tämän jälkeen uusia videoita on julkaistu melko säännöllisesti, ja keskustelu on kulkenut varsin samanlaisia uria: eläinten olosuhteita ja terveysongelmia on kauhisteltu, mutta toisaalta erityisesti tuottajat ja heidän etujärjestönsä ovat kyseenalaistaneet videoiden todenmukaisuutta ja niiden esittämien tilanteiden yleisyyttä suomalaisessa eläintuotannossa. Yhtenä tuottajien omana vastareaktiona perustettiin vuonna 2014 Facebook-ryhmä *Avoim kuvapäiväkirja maaseudun tuottajilta*, jonka tavoitteena on esittää nimenomaan hyvinvointia tuotantoeläimiä ja niiden elinoloja. Ryhmässä toivotaan ystävällistä ja rakentavaa keskustelua:

provosoiminen ja nälviminen johtaa kommentin poistamiseen. (Facebook n.d.a.; Teittinen 2014; Mustajoki 2022, 349–361.) Sivun ylläpitäjät pyrkivät siis esittämään eläintuotantoa mahdollisimman positiivisessa valossa, mutta ovat samalla varautuneet kärjekkääseen ja jopa asiattomaan keskusteluun.

Avoim kuvapäiväkiriä maaseudun tuottajilta -Facebook-ryhmässä suurin osa kuvista esittää nautoja, minkä voi katsoa heijastelevan yleisiä käsityksiä eri tuotantoeläinten hyvinvoinnin tasosta ja siitä, miltä eläintuotannon aloilta on mahdollista julkaista kuluttajia miellyttävää sisältöä (ks. Mustajoki 2022, 361). Maatilojen sosiaalisen median sivustoihin tekemäni yleiskatsauksen perusteella nauta- ja lammastilat ovat selvästi yleisimpiä esiteltyjä eläintuotannon muotoja. Kuluttajatutkimuksessa näiden eläinten hyvinvointi arvioitiin porojen jälkeen parhaaksi (Kupsala ym. 2011, 26), joten tuotantoeläinten näkyvyys sosiaalisessa mediassa noudattelee yleisiä käsityksiä tuotantoeläinten hyvinvoinnista. Maidontuottajia on myös kannustettu tuottamaan sisältöä sosiaaliseen mediaan. Esimerkiksi Maitoyrittäjät ry on yhteistyössä ProAgrian, Maito ja Terveys ry:n, Maitohygienialiitto ry:n, MTK Maitovaltuuskunnan, Jalostusmeijerien Liitto ry:n, Suomen Meijeriyhdistyksen ja ruokaviestintään erikoistuneen Kuule Oy:n kanssa laatinut vuonna 2019 *Maitoyrittäjän someviestinnän työkalupakin* (Maitoyrittäjät 2019). Myös Valio esittelee internet-sivuillaan tuottajensa sosiaalisen median päivityksiä (Valio n.d.).

Maitoyrittäjän someviestinnän työkalupakin alkusanoissa Maitoyrittäjät ry:n toiminnanjohtaja esittää oppaan tavoitteeksi ”pysäyttää yhdessä kuluttajan ja maaseudun erkaneminen liian kauas toisistaan kertomalla entistä enemmän, paremmin sekä avoimemmin kuluttajalle nykyaikaisesta maitoyrittäjästä ja -yrittämisestä” (Maitoyrittäjät 2019, 2). Oppaassa käsitellään käytännönläheisesti monia sosiaalisen median käytön osa-alueita, kuten eri alustoja, kohderyhmän pohdintaa sekä hyvän päivityksen, kuvan ja videon ominaisuuksia. Omia vinkkejään antavat sosiaalisen median käytössä kokeneet maitotilayrittäjät. Ohjeita läpäiseviä teemoja ovat aitous, rehellisyys ja tiedon jakaminen, ja kohderyhmänä korostuvat kaupunkilaiset kuluttajat. Aitouden painottamisesta huolimatta esimerkiksi valokuvattaessa neuvotaan ottamaan huomioon siisti ympäristö ja kuvan rajaus, jottei kuvan sisältö ”pelästyttäisi” kuluttajia. (Mt.) Myös amerikkalaisen pienen maitotilan Facebook-markkinointia tutkinut Benjamin Garner (2022) havaitsi, että autenttisuus ja aitous olivat keskeisiä argumentteja, joihin vedottiin: nostettiin esille esimerkiksi sukupolvien mittaista kytkeytymistä maahan ja maatalaan, tilanpidon hankaluuksia ja intohimoista suhtautumista omaan työhön.

Oppaassa korostettiin myös, että päivityksiin kannattaa ottaa mukaan eläimiä ja ihmisiä ennemmin kuin koneita, ja että päivityksissä toimii tarinallinen ote. Esimerkkinä mainittiin jonkin tietyn lehmän tarinan pitäminen esillä. (Maitoyrittäjät 2019.) Useilla sosiaalisen median alustoilla toimivaa *Maalaisjärki*-kanavaa ylläpitävä Anna Länsisalmi on opinnäytetyössään päätenyt hyvin samanlaisiin tuloksiin. Länsisalmi perusti Facebook- ja Instagram-sivut Keisalan maitotilalle osana tradenomin opinnäytetyötään vuonna 2018 tavoitteenaan parantaa tilan tunnettuutta ja kannattavuutta. Myöhemmin sisällöt laajenivat YouTubeen ja vuonna 2020 *Maalaisjärki* sai vuoden YouTube-opetuskanavan palkinnon. (Länsisalmi 2018; Viilo 2020.) Länsisalmen tekemän kyselyn mukaan kuluttajia kiinnostaa eniten maatilan arki ja sen erilaiset tapahtumat, kuten lehmän poikiminen, mutta myös söpöt eläinkuvat. Hänen mukaansa kuluttajat kaipaavat rehellistä ja jopa opetuksellista sisältöä, sillä ensikäden tietoa maitotilojen arjesta on vaikeaa saada. Omissa päivityksissään Länsisalmi pyrkii henkilökohtaisuuteen, tarinallisuuteen ja seuraajien aktivoimiseen. (Länsisalmi 2018, 34–39.) Resepti on osoittautunut toimivaksi, sillä *Maalaisjärki*-kanavalla on nykyisin YouTubeessa 44 000 tilaajaa, Instagramissa 16 500 seuraajaa ja Facebookissa 13 000 seuraajaa (YouTube n.d.; Instagram n.d.; Facebook n.d.b).

Maalaisjärki-kanava näyttää olevan tilaajien ja seuraajien määrillä mitattuna omassa luokassaan suomalaisten maitotilallisten sosiaalisen median tilien joukossa. Tavallisemmin seuraajamäärät liikkuvat joissakin sadoissa tai korkeintaan muutamissa tuhansissa. Sivujen tyypillinen sisältö noudattelee paljolti *Maitoyrittäjän someviestinnän työkalupakin* ja

Länsisalmen ohjenuoria: kuvastoa hallitsevat naudat, niin lehmät kuin suloiset vasikatkin, ja päivityksissä kerrotaan arkisesta työstä ja siihen liittyvistä sattumuksista. Nautoja kuvaillaan yksilöinä, tavallisesti nimeltä mainiten ja eläinten yksilöllistä hoitoa korostaen. Lehmii voidaan nimittää myös työkavereiksi ja siten häivyttää niiden alisteista asemaa ihmisiin nähden (ks. Kaarlenkaski 2012, 238–239, 317–318; Ollila 2023, 67–68). Sivut on selvästi suunnattu kaupunkilaisille kuluttajille, sillä työtapoja ja käytäntöjä selitetään usein hyvinkin perusteellisesti. Esimerkiksi erään *Maalaisjärki*-YouTube-kanavalla julkaistun videon otsikko on ”Näin maitoa tehdään” (YouTube 2022). Vaikeitakaan aiheita ei kaihdeta: monet kertovat esimerkiksi sairaiden eläimien hoidosta ja siitä, kun lehmä joudutaan laittamaan teurasautoon. Kritiikkiä herättäviä käytäntöjä, kuten vasikoiden erottamista emoistaan melko pian syntymän jälkeen, selitetään monilla tileillä ja pyritään näin tekemään ymmärrettävämmiksi ja hyväksyttävämmiksi kuluttajille.

Lopuksi

Ruuantuotannosta ja eläinten hyvinvoinnista käydään paljon keskustelua sosiaalisessa mediassa (Wonneberger ym. 2020, 1698). Tässä suppeahkossa katsauksessa kävi ilmi, että kansainvälisessä tutkimuksessa tunnistetut merkittävät erot eläinoikeusjärjestöjen esiin nostamien epäkohtien ja eläintuottajien näkemysten välillä ovat näkyvissä myös suomalaisessa sosiaalisessa mediassa. Tämän kirjoituksen puitteissa ei ollut mahdollista tarkastella päivityksiin tulleita kommentteja, mutta jo päivitykset itsessään osoittavat, että maidontuottajat reagoivat eläintuotannosta käytyyn julkiseen keskusteluun ja pyrkivät tekemään työtään kuluttajille tutummaksi ja ymmärrettävämmäksi. Tilanne heijastelee maaseudun ja kaupungin oletettua vastakkainasettelua ja maanviljelijöiden erityisesti median taholta kokemaa syyllistämistä (Puupponen ym. 2022, 108–109; Orasmaa 2023, 42–43, 111–115; Lyytimäki 2023, 92, 95). Niin ruokatalot, tuottajajärjestöt kuin tuottajat itsekin kokevat kuluttajien etäännyksen eläintuotannosta ja maaseudusta ongelmaksi, joten yhä useammalla maitotilalla tuottajan toimeentuloon kuuluu paitsi työn monilajisuus, myös tuon työn näyttäminen kuluttajille sosiaalisessa mediassa.

Koska tähänastinen tutkimus aiheesta on keskittynyt paljolti sosiaalisen median keskusteluissa muodostuviin konflikteihin ja niiden rakenteisiin, on tarvetta lisätutkimukselle, jossa käsitellään eläintuotannon monilajisuutta, eli tuotantoeläinten sekä ihmisten ja eläinten suhteiden esittämistä sisällölliseltä kannalta. Jatkotutkimuksessa voisi tarkastella esimerkiksi, millaisilla keinoilla ja argumenteilla maidontuotantoa puolustetaan ja oikeutetaan, millaisilla taas kritisoidaan, ja millaisena nautojen elämää kuvataan eläinoikeusjärjestöjen ja maidontuottajien materiaaleissa.

Politiikanteoreetikko Chantal Mouffen (2005, 101–103) mukaan demokraattisessa keskustelussa olisi ihanteellista, jos erimieliset osapuolet eivät suhtautuisi toisiinsa tuhoavina vastustajina, vaan vastapuolena, jolla on myös oikeus esittää oma kantansa. Voi kuitenkin kysyä, toteutuuko tällainen ihanne nykyisessä kärjistyneessä mediakeskustelussa: räväköitä ja vastakkainasettelua korostavia lausuntoja voivat antaa niin maataloustuottajat ja heidän etujärjestönsä kuin eläinten aseman parantamiseen pyrkivät tahot (ks. Orasmaa 2023, 144–150). Ruantuotannon murros sekä sen vaikutukset maatalouteen, maaseutuun ja tuotantoeläimiin ovat akuutteja kysymyksiä, joiden ratkaisemisessa erilaisten näkökantojen analysointi ja suhteuttaminen taustalla vaikuttaviin maailmankuviin ja moraalisiin käsityksiin on tärkeää. Näin voitaisiin päästä rakentavampaan keskusteluun ja kohti oikeudenmukaisempaa ruokamurrosta (mt., 190–202).

Kiitokset

Tutkimus on tehty Suomen Akatemian rahoittamassa hankkeessa Maidontuotannon ja -kulutuksen merkitysten muutokset Suomessa 1950-luvulta nykypäivään (päättönumero 347838).

Lähteet

- Animalia (n.d.) Maidontuotanto rasittaa lehmää. <<https://animalia.fi/elainten-oikeudet/elaintuotanto/lypsylehmat>>. 16.8.2024.
- Bastian, M., Jones, O., Moore, N. & Roe, E. (2017) Introduction. More-than-human Participatory Research. Contexts, Challenges, Possibilities. Teoksessa Bastian, M., Jones, O., Moore, N. & Roe, E. (toim.) *Participatory Research in More-than-human Worlds* 1–15. Routledge, Lontoo.
- Burgess, J., Galloway, A. & Sauter, T. (2015) Hashtag as Hybrid Forum: The Case of #agchatoz. Teoksessa Rambukkana, N. (toim.) *Hashtag Publics. The Power and Politics of Discursive Networks* 61–76. Peter Lang, New York.
- Carr, C. & Hayes, R. (2015) Social Media: Defining, Developing, and Divining. *Atlantic Journal of Communication* 23(1) 46–65. <https://doi.org/10.1080/15456870.2015.972282>
- Dürnberger, C. (2019a) Farmers on Facebook: Where Livestock Farmers and Animal Rights Activists Meet, an Online Survey. Teoksessa Vinnari, E. & Vinnari, M. (toim.) *Sustainable Governance and Management of Food Systems. Ethical Perspectives* 123–128. Wageningen Academic Publishers, Wageningen.
- Dürnberger, C. (2019b) “You should be slaughtered!” Experiences of Criticism/Hate Speech, Motives and Strategies among German-speaking Livestock Farmers Using Social Media. *International Journal of Livestock Production* 10(5) 151–165. <https://doi.org/10.5897/IJLP2018.056>
- Facebook (n.d.a) Avoin kuvapäiväkirja maaseudun tuottajilta. <<https://www.facebook.com/groups/70121197989920/about>>. 17.4.2024.
- Facebook (n.d.b) Maalaisjärki. <<https://www.facebook.com/Keisalanntila>>. 23.4.2024.
- Garner, B. (2022) Using Social Media to Establish Authenticity: An Analysis of a Small Dairy Farm’s Use of Facebook. *Journal of Promotion Management* 28(6) 826–842. <https://doi.org/10.1080/10496491.2021.2015514>.
- Hamilton, L. & Taylor, N. (2017) *Ethnography after Humanism: Power, Politics and Method in Multi-Species Research*. Palgrave MacMillan, Lontoo.
- Hansen, P. (2024) *Hokkaido Dairy Farm. Cosmopolitics of Otherness and Security on the Frontiers of Japan*. SUNY Press, Albany.
- Herman, A. (2016) ‘More-than-human’ Resilience(s)? Enhancing Community in Finnish Forest Farms. *Geoforum* 69 34–43. <http://dx.doi.org/10.1016/j.geoforum.2015.12.005>
- Holloway, L. & Bear, C. (2017) Bovine and Human Becomings in Histories of Dairy Technologies: Robotic Milking Systems and Remaking Animal and Human Subjectivity. *BJHS Themes* 2 215–34. <https://doi.org/10.1017/bjt.2017.2>
- Instagram (n.d.) Maalaisjärki. <<https://www.instagram.com/maalaisjarki>>. 23.4.2024.
- Jallinoja, P. (2020a) Poliittinen kuluttaja ruokaostoksilla. *Politiikasta* 7.4.2020. <<https://politiikasta.fi/poliittinen-kuluttaja-ruokaostoksilla>>. 27.3.2024.
- Jallinoja, P. (2020b) Maitosotien jatkosota. *Politiikasta* 27.11.2020. <<https://politiikasta.fi/maitosotien-jatkosota>>. 27.3.2024.
- Kaarlenkaski, T. (2012) *Kertomuksia lehmästä. Tutkimus ihmisen ja kotieläimen kulttuurisen suhteen rakentumisesta*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Kaarlenkaski, T. (2023) Cows and Humans as Technology Users: Multispecies Agency and Gender in Automated Milking Systems in Finland. *Technology and Culture* 64(4) 1093–1119. <https://doi.org/10.1353/tech.2023.a910996>
- Kaarlenkaski, T. (2024) Exploring the Roots of High Milk Consumption in Finland. Teoksessa Syrjämaa, T., Jalava, M., Kaarlenkaski, T., Nikkilä, E., Latva, O. & Räsänen, T. (toim.) *Animal Industries. Nordic Perspectives on the Exploitation of Animals Since 1860* 45–61. DeGruyter, Berliini.
- Kaarlenkaski, T. (2025) [tulossa] Maito tulee maalta – Maaseutumaisemat Maito ja terveys ry:n ja Valion markkinoinnissa 1960-luvulta tähän päivään. Teoksessa Vehkalahti, K., Julkunen, L., Pöysä, V. & Ristaniemi, H. (toim.) *Monikerroksinen maaseutu: arki, muistot ja mielikuvat*. Gaudeamus, Helsinki.
- Kaarlenkaski, T. & Latva, O. (2022) Johdanto. Teoksessa Kaarlenkaski, T. & Latva, O. (toim.) *Tunteva tuote. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?* 7–24. Vastapaino, Tampere.
- Kaljonen, M. & Lonkila, A. (2013) Tuttu ja turvallinen kotimainen – huomioita lihatalojen vastuullisuusviestinnästä. *Maaseudun uusi aika* 21(2–3) 91–99.

- Kaljonen, M., Niemi, J., Paalanen, L., Salminen, J., Toivonen, M., Heikkinen, M., Härkänen, T., Rinne, P., Sares-Jäske, L., Savolainen, H., Siimes, K., Tapanainen, H., Valsta, L. & Virkkunen H. (2022) Suomalaisen ruokajärjestelmän vahvuudet ja ongelmat. Teoksessa Kaljonen, M., Karttunen, K. & Kortetmäki, T. (toim.) *Reilu ruokamurros. Polkja kestävään ja oikeudenmukaiseen ruokajärjestelmään* 27–44. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Kallio, G. (2023) Eläimellinen toimeentulo. <<https://galinakallio.fi/2023/12/19/elaimellinen-toimeentulo>>. 15.3.2024.
- Kivelä, M. (2017) Muuttuneet asenteet. Teoksessa Kivelä, M., Lahtinen, V. & Uotila, L. (toim.) *Unsi eläinlaki* 21–26. Into, Helsinki.
- Koivulehto, M. (2023) *Hyvimoivia esineitä vai tasa-arvoisia tuntevia yksilöitä? Eläinten hyvinvointilain valmistelun jännitteet ja episteeminen ballinta tuotantoeläinten yhteiskunnallisen aseman näkökulmasta*. Pro gradu, Poliittikan ja viestinnän maisteriohjelma, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202305292189>
- Kortetmäki, T., Kaljonen, M., Niemi, J., Huttunen, S. (2022) Oikeudenmukainen ruokamurros. Teoksessa Kaljonen M., Karttunen K. & Kortetmäki T. (toim.) *Reilu ruokamurros. Polkja kestävään ja oikeudenmukaiseen ruokajärjestelmään* 15–25. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Kuhmonen, T., Kuhmonen, I. & Näyhä, A. (2022) Maaseudun paikka tulevaisuuden kestävässä yhteiskunnassa. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, TUTU eJulkaisuja 6/2022. Turun yliopisto, Turku. <<https://www.utupub.fi/handle/10024/154347>>
- Kupsala, S., Jokinen, P., Vinnari, M. & Pohjolainen, P. (2011) Suomalaisten näkemykset tuotantoeläinten hyvinvoinnista. *Maaseudun unsi aika* 19(3) 20–35.
- Lanne, J. (2022) *Retoriset keinot Oatlyn Maitomyytin-kampanjassa*. Pro gradu, Viestinnän monialainen maisteriohjelma, Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022032825710>
- Linné, T. (2016) Cows on Facebook and Instagram: Interspecies Intimacy in the Social Media Spaces of the Swedish Dairy Industry. *Television & New Media* 17(8) 719–733. <https://doi.org/10.1177/1527476416653811>
- Linné, T. (2024) Swedish Agriculture and Farmed Animals in Social Media. Teoksessa Syrjämaa T., Jalava M., Kaarlenkaski T., Nikkilä E., Latva O. & Räsänen T. (toim.) *Animal Industries. Nordic Perspectives to the Exploitation of Animals since 1860* 229–242. DeGruyter, Berlin.
- Linné, T. & Pedersen, H. (2016) With Care for Cows and a Love for Milk: Affect and Performance in Swedish Dairy Industry Marketing Strategies. Teoksessa Potts, A. (toim.) *Meat culture* 109–128. Brill, Leiden.
- Lonkila, A. (2022) *Making Invisible Cows? Genomic Knowledge and More-than-human Agency in Finnish Dairy Breeding*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 278. University of Eastern Finland. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4606-5>
- Lukkarinen, V. (2022) *Kasvijummat horjuttamassa suomalaisten maitouskoa. Diskurssianalyysi Maitomyytin-kampanjasta*. Pro gradu, Kasvatustieteiden maisteriohjelma, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202203251522>
- Lymbery, P. & Oakshott, I. (2018) *Farmageddon. Halvan lihan todellinen hinta* [Farmageddon. The true cost of cheap meat]. Käännös Koskinen, J. Into, Helsinki.
- Lyytimäki, J. (2023) Suomen maaseutuisuudet mediassa: ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulma. *Alue ja ympäristö* 52(2) 89–98.
- Länsisalmi, A. (2018) Keisalan tilan ja maidontuotannon tunnettuuden kasvattaminen. Opinnäytetyö, Liiketalous, Laurea-ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201805229600>
- Maitoyrittäjät (2019) Maitoyrittäjän someviestinnän työkalupakki. <https://www.maitoyrittajat.fi/wp-content/uploads/2020/02/Maitoyritt%C3%A4j%C3%A4n-someviestinn%C3%A4n-ty%C3%B6kalupakki_VALMIS.pdf>. 23.4.2024.
- Mann, S. (2020) Could We Stop Killing? – Exploring a Post-Lethal Vegan or Vegetarian Agriculture. *World* 1(2) 124–134. <https://doi.org/10.3390/world1020010>
- Millasnoore, L. (2021) *Rakkautesta suomalaisen maitoon. Suomalaisuus ja Valion televisiomainonta 2010-luvulla*. Pro gradu, Mediatutkimus, Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021120158089>
- Mouffe, C. (2005) *The Democratic Paradox*. Verso, Lontoo.
- Mustajoki, P. (2022) Kuvitelu, kuvattu ja todellinen tuotantoeläin. Teoksessa Kaarlenkaski, T. & Latva, O. (toim.) *Tunteva tuote. Kuinka eläimistä tuli osa teollista tuotantoa?* 349–370. Vastapaino, Tampere.
- Mäntysalo, J. (2024) Supo varoittaa: Tiktok-käyttäjien tiedot voivat päätyä Kiinan turvallisuusviranomaisille. YLE 9.1.2024. <<https://yle.fi/a/74-20068400>>. 24.4.2024.
- Niemi, J., Huan-Niemi, E., Lehtonen, H., Saarinen, M., Salminen, J., Valsta, L., & Wejberg, H. (2022) Maataloustuotannon sopeutumismahdollisuudet eri murrospoluilla. Teoksessa Kaljonen M., Karttunen K. & Kortetmäki T. (toim.) *Reilu ruokamurros. Polkja kestävään ja oikeudenmukaiseen ruokajärjestelmään* 47–58. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Ollila, T. (2023) *Poliittiset eläimet*. Vastapaino, Tampere.
- Orasmaa, T. (2023) *Maaseudun tulevaisuus*. Vastapaino, Tampere.
- van der Ploeg, J. (2023) *The Sociology of Farming. Concepts and Methods*. Routledge, London.

- Puupponen, A., Lonkila, A., Savikurki, A., Karttunen, K., Huttunen, S. & Ott, A. (2022) Finnish Dairy Farmers' Perceptions of Justice in the Transition to Carbon-Neutral Farming. *Journal of Rural Studies* 90 104–112. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.01.014>
- Rasila, V. (2004) Overview of the History of Finnish Agriculture – from Prehistory to the 21st Century. Teoksessa Markkola, P. (toim.) *Suomen maatalouden historia III. Suurten muutosten aika. Jälle rakennuskaudesta EU-Suomeen* 490–507. SKS, Helsinki.
- Ratamäki, O. & Tynkkynen, S. (2006) Eläinpolitiikka – mitä se voi olla? *Alue ja Ympäristö* 35(1) 14–24.
- Riley, M. & Robertson, B. (2021) #farming365 – Exploring Farmers' Social Media Use and the (Re)presentation of Farming Lives. *Journal of Rural Studies* 87 99–111. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.08.028>
- Roche, S. M., Renaud, D. L., Genore, R., Bauman, C. A., Croyle, S., Barkema, H. W., Dubuc, J., Keefe, G. P. & Kelton, D. F. (2020) Communication Preferences and Social Media Engagement among Canadian Dairy Producers. *Journal of Dairy Science* 103(12) 12128–12139. <https://doi.org/10.3168/jds.2020-19039>
- Rodak, O. (2019) Hashtag Hijacking and Crowdsourcing Transparency: Social Media Affordances and the Governance of Farm Animal Protection. *Agriculture and Human Values* 37(2) 281–294. <https://doi.org/10.1007/s10460-019-09984-5>
- Ruokatieto (2022) Maito. <<https://ruokatieto.fi/ruokatietoa/suomalaiset-ruokaketjut/maito>>. 12.3.2024.
- Seymour, M. & Utter, A. (2021) Veganic Farming in the United States: Farmer Perceptions, Motivations, and Experiences. *Agriculture and Human Values* 38(4) 1139–1159. <https://doi.org/10.1007/s10460-021-10225-x>
- Silbergeld, E. (2016) *Chickenizing Farms & Food. How Industrial Meat Production Endangers Workers, Animals and Consumers*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Simonen, S. (1949) *Lypsykarjatalousvaltainen tuotantojärjestelmä Suomessa. Maataloutta ja maatalouspolitiikkaa vuosisadan vaihteen molemmin puolin*. WSOY, Helsinki.
- Stevens, T., Aarts, N. & Dewulf, A. (2021) Using Emotions to Frame Issues and Identities in Conflict: Farmer Movements on Social Media. *Negotiation and Conflict Management Research* 14(2) 75–93. <https://doi.org/10.1111/ncmr.12177>
- Teittinen T. (2014) Onnelliset lampaat menivät someen – Tuottajien kuvapäiväkirkkaan tulvii kuvia 3.4.2014. <<https://yle.fi/a/3-7165310>>. 16.4.2024.
- Tilastokeskus (2023) Maatalouden taloustilit (EAA) / 12d7 – Maatalouden tulot, menot ja tuotanto, vuosittain, 2010–2023. <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/Pxweb/fi/StatFin/StatFin__eaa/statfin_eaa_pxt_12d7.px>. 12.3.2024.
- Valio (n.d.) #valiomaitoa. <<https://www.valio.fi/valiomaitoa>>. 23.4.2024.
- Viilo, T. (2020) Lehmarakkaus leviää! Maalaisjärki-kanava pokkasi Youtube-gaalassa Vuoden opetuskanava -palkinnon: yli 16 800 seuraajaa elää mukana maitotilan arjen iloissa ja suruissa. *Maaseudun Tulevaisuus* 31.8.2020. <<https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/maatalous/7bd0a715-35f6-5890-a35a-46c883a22964>>. 23.4.2024.
- Vinnari, M., Santaoja, M. & Jokinen, P. (2019) Institutional Work in Maintaining and Disrupting the Finnish Milk Regime. Teoksessa Vinnari, E. & Vinnari, M. (toim.) *Sustainable Governance and Management of Food Systems. Ethical Perspectives* 295–300. Wageningen Academic Publishers, Wageningen.
- Wadham, H., Schuurman, N. & Dashper, K. (2024) Editors' Introduction to the Special Issue "Privilege, Vulnerability and Care: Interspecies Dynamics in Rural Landscapes". *Sociologia Ruralis* 64(2) 171–179. <https://doi.org/10.1111/soru.12477>
- Wonneberger, A., Hellsten, I. & Jacobs, S. (2020) Hashtag Activism and the Configuration of Counterpublics: Dutch Animal Welfare Debates on Twitter. *Information, Communication & Society* 24(12) 1694–1711. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2020.1720770>
- YouTube (n.d.) Maalaisjärki. <<https://www.youtube.com/@Maalaisjarki>> 23.4.2024.
- YouTube (2022) Näin maitoa tehdään. Maalaisjärki-kanava. <<https://www.youtube.com/watch?v=VkJ7EJQg6nTA>>. 24.4.2024.

Epifyytti

Galina Kallio^a

Maatalouden kestävyys siirtymä: Minkälaisena hiiliviljely näyttäytyy monimuotoisille viljelijöille?¹

Eri alojen tutkijat ovat peräänkuuluttaneet maatalouden kestävyys siirtymää jo vuosikymmenien ajan. Perusteena ovat olleet pääasiassa ympäristön tilaan liittyvät huolet. Ekologisesti kestävä maatalouden periaatteita ja käytäntöjä on edistetty muiden muassa biodynaamisen, luonnonmukaisten ja agroekologisten viljelyperinteiden keinoin jo sadan vuoden ajan. Tosin alkuperäiskansat ympäri maailman ovat kehittäneet ja soveltaneet ekologistia viljelyn periaatteita jo vuosituhansien ajan (Miller & Nair 2006). Monet nykymuotoisista länsimaisen tieteen piirissä kehitetyistä viljelyperiaatteista, kuten agroekologia, permakulttuuri ja uudistava viljely ammentavatkin alkuperäiskansojen paikkaan sidotuista tietopohjista, vaikka näitä yhteyksiä ei usein avata (Salmon 2012; Pascoe 2014).

Erilaiset ekologisen viljelyn suuntaukset ovat seuranneet toisiaan². Biodynaamisen viljelyn liike sai alkunsa 1920-luvulla Rudolf Steinerin vuonna 1924 pitämästä maatalouskurssista (Steiner 1958; Paull 2011). Agroekologinen tutkimus alkoi tiedeyhteisön keskuudessa seuraavan vuosikymmenen, eli 1930-luvun aikana (Wezel ym. 2009) ja luomuliike syntyi 1940-luvulla, jolloin alettiin edistää orgaanisia eli luonnonmukaisia viljelymenetelmiä (Kuepper 2010). Luomuliikehdintää kiihdytti Rachel Carsonin 1962 julkaisema kirja *Hiljainen kevät*, joka kuvasi ympäristölle tuhoisaksi osoittautuneiden kemikaalien käytön seurauksia. Maatalouden (ekologisella) kestävyys siirtymällä on kuitenkin ollut vain vähän menestystä verrattuna edelleen jatkuvaan tuotantopanosiintensiiviseen ja synteettisiin lannoitteisiin ja torjunta-aineisiin pohjaavaan maatalouteen.

Viime vuosikymmenen aikana on alettu puhua maatalousmaisemien uudistamisesta, ennallistamisesta ja uudelleenvillinnyttämisestä (Lorimer ym. 2015; Shiva 2022). Näiden kehityssuuntien vanavedessä on alettu erityisesti edistää hiiliviljelyä³, joka on otettu yhdeksi maatalouden kestävyys siirtymän keskeiseksi välineeksi (Toensmeier 2016; IPES-Food 2022; MMM 2022).

^a Ruralia-instituutti, Helsingin yliopisto galina.kallio@helsinki.fi

1 Tämä kirjoitus pohjaa 10.4.2024 ACCC-ilmastokonferenssissa pitämään puheeseen (3rd ACCC Impact Week 2024, Climate change and green transition as global challenges for science and society, Nature based solutions & Climate Change, 10.4.2024). Alkuperäinen englannin kielellä esitetty puhe valokuvineen on julkaistu Galina Kallion tutkimusblogissa (Kallio 2024d).

2 Tässä tekstissä viitataan erityisesti koloniaaliseen ”moderniin” maatalouskulttuuriin ja ekologiin siirtymäpyrkimyksiin tämän kontekstin sisällä.

3 Hiiliviljelyn määrittelmä, ks. Hiiliopas (Heinonsalo 2020).

Aion kuitenkin jo tässä vaiheessa paljastaa sen, että argumentoin systeemisen näkökulman puolesta. Hiiliviljelyyn keskittyminen ei edistä tällaista näkökulmaa. Jos maatalouden kestävyys siirtymää edistetään painottamalla ensisijaisesti *hiiltä* – hiilensidontaa ja hiiliviljelyn tuomista hiilimarkkinoiden piiriin – huomiotta jäävät rappeuttavan maatalouden perimmäiset syyt. ”Hiilifokus” on myös omiaan sivuuttamaan sen, miksi viljelijät harjoittavat uudistavaa viljelyä (Kallio 2023; Kallio & LaFleur 2023).

Systeemisestä näkökulmasta katsottuna väitän, että hiiliviljely on lääketettä, jolla hoidetaan nykymuotoisen, tehotuotantoon pohjaavan maatalouden oireita sen sijaan, että puututtaisiin sen juurisyihin.

Olen pyrkinyt tutkimuksessani kokonaisvaltaiseen jäsenyykseen maatalouden kestävyys siirtymästä: tällöin ekologista, taloudellista ja sosiaalista kestävyttä ei tarkastella erikseen, vaan yhdessä (Miller 2019). Tällaiset lähestymistavat maatalouteen eivät ole uusia. Niitä on käsitelty esimerkiksi agroekologiaa, ruokasuvereniteettia ja uudistavaa ruokajärjestelmää käsittelevässä kirjallisuudessa (Dahlberg 1994; Wittman 2011; Shiva 2022; ks. myös Kallio & Houtbeckers, tulossa).

En ole ainoa, joka katsoo, että maataloudessa ei voida saavuttaa oikeudenmukaista kestävästä siirtymästä muuttamalla pelkästään viljelymenetelmiä, kuten hiileen keskittyvät tekno-tieteelliset lähestymistavat antavat ymmärtää (Shiva 1993; IPES-Food 2022; Kallio & LaFleur 2023). Maatalouskäytäntöjen muuttaminen ylhäältä päin markkinoiden ja politiikan keinoin ei vaikuta ainoastaan maaperään ja tuotantoon, vaan vaikuttaa myös viljelijöiden toimeentuloon ja työn luonteeseen.

Tutkimustani on ohjannut kiinnostus ymmärtää paremmin viljelijöiden työn luonnetta ja toimeentulon mahdollisuuksia ja mahdottomuuksia: miten maanviljelijät tasapainoilevat maan, kasvien ja eläinten tarpeiden ja kasvutalouden vaatimusten välillä?

Olen viimeisten viiden vuoden ajan tehnyt etnografista tutkimusta⁴ monimuotoisilla, uudistavaan viljelyyn suuntautuneilla mautiloilla. Tärkein tutkimusmenetelmäni on ollut osallistuva havainnointi. Etnografinen lähestymistapa soveltuu hyvin viljelijöiden toimeentulon tutkimiseen, sillä se ohjaa etsiytymään mautilojen arkeen ja viljelijöiden elettyjen kokemusten äärelle.

Olen tehnyt tutkimusta luomutiloilla ja biodynaamisilla tiloilla, agroekologisilla ja ”hiilitietoisilla” tiloilla, permakulttuurisilla tiloilla sekä tiloilla, jotka integroivat laidun-eläimiä osaksi tilakokonaisuutta ja soveltavat kokonaisvaltaisen tilanhoidon periaatteita. Tärkeimmät tutkimusvälineeni ovat olleet kynä, vihko ja kännykkä, jolla olen nauhoittanut lukuisia tiloilla käytyjä keskusteluja ja haastatteluja sekä ottanut valokuvia ja videoita.

Olen osallistunut maatilatöihin eri vuodenaikoina. Olen valmistellut peltoaloja ja kasvipenkkejä, kylvänyt siemeniä ja istuttanut taimia, kitkenyt rikkaruohoja ja auttanut sadonkorjuussa. Olen tehnyt siemenlisäystä, ruokkinut eläimiä ja siivonnut navettoja. Olen levittänyt kompostia ja valmistanut lounasta mautilan työntekijöille. Olen ollut mukana jalostusprosesseissa ja kaupakunnostuksessa, pakannut ja jakanut satokasseja, kuljettanut ruokaa ravintoloihin sekä auttanut torimyyneissä. Olen kaatanut ja pilkkonut puita.

Olen osallistunut eläinten tappamiseen ja teurastamiseen.

Osana kenttätöitäni olen todistanut avioeroja ja uusien suhteiden alkua. Olen todistanut läheisten sukulaisten kuolemaa ja uusien perheenjäsenten syntymää.

Lukuina ilmaistuna tutkimusaineistoni koostuu työskentelystä ja vierailuista 33 mautilalla kuudessa eri maassa, 177 mautiloilla vietetystä päivästä, 1239 tunnista osallistuvaa havainnointia, yli 70 tunnista nauhoitettuja haastatteluja ja keskusteluja sekä sadoista valokuvista ja videoista.

Kenttätöissä opin, että toimeentulon muodot uudistavaan maatalouteen suuntautuneilla mautiloilla ovat todella moninaisia. Toisin sanoen uudistava maatalous on paljon

⁴ Etnografista tutkimusotettani ovat inspiroineet muiden muassa Anna Tsingin, Sarah Pinkin, Tim Ingoldin ja John Van Maanenin kirjoitukset.

monimuotoisempaa kuin mihin tällä käsitteellä valtavirrassa viitataan (ks. esim. IPES-Food 2022). Itse asiassa on mahdotonta puhua uudistavista tai ylipäätään viljelijöistä yhtenäisenä ryhmänä. Viljelijöiden ja viljelykäytäntöjen moninaisuus on pikemminkin sääntö kuin poikkeus.

Tämä moninaisuus näkyy hyvin tarinoissa, joita viljelijät ovat jakaneet kanssani ja joita olen dokumentoinut tutkimukseni aikana (Kallio 2022; 2023; 2024a; Kallio & LaFleur 2023). Näitä ovat tarinat pyrkimyksistä työskennellä luonnon hyväksi ja merkityksellisyiden etsimisestä. Tarinat muutoksesta ja jatkuvuudesta, voimaantumisesta ja loppuun palamisesta. Tarinat sukupolvenvaihdoista ja kaupunkilaisista, jotka etsiytyvät maanviljelyn äärelle. Tarinat vapauden tunteesta ja uhrauksista, toivottomuudesta ja toivosta.

Maatalouden ei-niin-toivoa-herättävä tarina kerrotaan yleensä laskevan käyrän kautta. Kun Suomessa oli 1990-luvun alussa noin 160 000 maatilaa, niin viime vuonna tiloja oli Luonnonvarakeskuksen tilastojen mukaan hieman yli 42 000. Maatilojen ja maataloudessa työskentelevien henkilöiden määrä on vähentynyt jatkuvasti ja samalla viljelijöiden keski-ikä on kasvanut. Nykyään maatalousyrittäjän keski-ikä on 54 vuotta, ja kolmannes viljelijöistä on yli 60-vuotiaita (Luke 2024).

Maatilojen vähentymisen rinnalla jäljelle jääneiden maatilojen koko on kasvanut. Tämä tarkoittaa sitä, että yhä harvempi ihminen huolehtii yhä suuremmista maa-aloista ja eläinmääristä sekä kantaa suurempia velkataakkoja ja riskejä. Tilastotiedot ovat samankaltaisia myös muissa Euroopan maissa, kuten opin tavatessani agroekologisen viljelyn parissa työskenteleviä ihmisiä Ranskasta, Espanjasta ja Saksasta. Tällaisia tilastoja tarkasteltaessa maatalouden tulevaisuus ei näytä valoisalta.

Tilastojen tallentama tilannekuva on kuitenkin rajallinen. Näkymättömiä tilastoissa ovat he, jotka haluavat ryhtyä maanviljelijöiksi, he, jotka tekevät vapaaehtoistyötä maatiloilla saadakseen käytännön kokemusta aloittaakseen oman viljelytoiminnan, ja he, jotka ovat vastikään perustaneet pientilan (Kallio 2024c). Tämä uusi viljelijäsukupolvi vaikuttaa minusta erityisen mielenkiintoiselta.

Olen itse työskennellyt maanviljelijöiden kanssa, jotka ovat hiljattain tehneet sukupolvenvaihdoksen, ottaneet haltuunsa perheensä maatilan ja alkaneet aktiivisesti uudistaa maatalousmaisemaa⁵ ja soveltaa hiiliviljelyn menetelmiä. Olen myös työskennellyt maanviljelijöiden ja puutarhureiden kanssa, jotka viljelevät vuokraamaa, joilla viljely ei ole kulkenut suvussa tai jotka ovat tehneet uranvaihdoksen. Kaikkia näitä viljelijöitä yhdistää yksi tekijä. He kaikki tekevät todeksi toisenlaista, vahvasti kestävää ruokataloutta⁶ eivätkä keskity pelkästään maanviljelykäytäntöjensä muokkaamiseen.

Nämä viljelijät luovat lyhyitä arvoketjuja ja suoria suhteita loppuasiakkaisiin; he vähentävät aktiivisesti riippuvuutta fossiilista polttoaineista ja muista maatilojen ulkopuolisista resursseista; he jakavat anteliaasti tietämystään ja opettavat ekologista maataloutta seuraaville sukupolville. Tämä on se konteksti, joka kehystää omaa ymmärrystäni hiilen roolista uudistavuuteen pyrkivien maanviljelijöiden elämässä.

Seuraavaksi haluan nostaa tutkimushavaintojeni pohjalta esiin kaksi pääkohtaa koskien hiiliviljelyn edistämistä ja hiilimarkkinoiden kehittämistä, ja samalla pohdin mitä sanottavaa viljelijöillä on näistä.

Ensimmäinen on se, että *hiilen kiertokulku on aina läsnä kasvien kasvuprosesseissa* ja näin ollen myös maanviljelyssä riippumatta siitä, ovatko viljelijät tietoisia siitä vai eivät. Hiilen vapautumisen ja sitoutumisen prosessien ymmärtäminen auttaa kuitenkin viljelijöitä

5 Käytän käsitettä maisema sen materiaalisessa merkityksessä; käsitän maiseman monilajisten suhteiden materialisaationa eli konkreettisenä ilmentymänä (Kallio 2022; Kallio & LaFleur 2023).

6 Viittaan tässä yhteydessä vahvasti kestäväällä sellaiseen kestävyuden viitekehykseen, jossa ihmisten tarpeet sovitetaan ekologisiin reunaehtoihin osana muiden lajien ja muun elämänverkon tarpeita (ks. esim. Houtbeckers & Kallio 2022; Kallio 2022). Käytän käsitettä ruokatalous (vrt. ruokajärjestelmä, Lähde ym. 2023) tuodakseni esiin ruokajärjestelmien kytkeytymisen talousjärjestelmiin.

tekemään työnsä paremmin. Itse asiassa tutkimusaineistossani kaikki viljelijät soveltavat tietoisesti useita menetelmiä, joiden on todettu edistävän hiilen sitoutumista maaperään.

Tällaisia menetelmiä ovat esimerkiksi kate- ja sekaviljely, hyvin suunniteltu viljelykierto, laiduneläinten integroiminen osaksi viljelykiertoa, ympärivuotisen kasvipeitteen maksimointi ja paljaan maaperän peittäminen, orgaanisten lannoitteiden ja kompostien käyttö, monissa tapauksissa maanmuokkauksen vähentäminen ja muokkaussyvyyksien tietoinen suunnittelu, ja joissain tapauksissa ruokametsän tai peltometsäviljelyn käytäntöjen soveltaminen. Yksikään aineistoni viljelijöistä ei käytä epäorgaanisia (synteettisiä, kemiallisesti tuotettuja) lannoitteita ja torjunta-aineita.

Viljelijöille tällaisten menetelmien soveltamisesta on useita etuja, jotka liittyvät maatalousmaiseman kokonaisvaltaiseen parantamiseen. Näissä maisemissa hiilensidonta on uudistavien viljelytoimien *sivutuote*, ei niiden ensisijainen tavoite. Eräs viljelijä esitti kysymyksen:

”Herää kysymys, onko tässä [hiiliviljelyn kompensaatiossa] oikeastaan mitään järkeä? Jos ajatellaan maankäyttöä valtakunnallisessa mittakaavassa, on olemassa kustannustehokkaampiakin tapoja vähentää päästöjä ja edistää hiilensidontaa. Jos ajatellaan maatilakokonaisuuden mittakaavassa, hiilensidontan pitäisi olla järkevän ja kokonaisvaltaisen viljelyjärjestelmän sivutuote. Tässä järjestelmässä pohdittaisiin, mitä viljellään, miten viljellään, missä viljellään ja kenelle viljellään. Äärimmäinen esimerkki hiiliviljelykompensaatiossa voisi olla hiiliviljelyn menetelmien soveltaminen toiminnassa, jossa kasvatetaan turkiseläimille rehua.”

Toinen viljelijä pohti, että on keskeisempää kiinnittää huomiota maaperän elävyyteen ja kuntoon sekä muihin hyötyihin — kuten parempaan vesihuoltoon ja säänkestävyyteen — kuin ylikorostaa hiilivarastoja.

Kolmas viljelijä ilmaisi huolensa siitä, että hänen havaintojensa mukaan luonnon monimuotoisuuden edistäminen ja hiilensidontan optimointi saattavat käytännössä olla ristiriidassa keskenään. Hänen mukaansa hiiliviljelyn ei pitäisi olla tärkeämpi tavoite kuin maatalaosysteemin monimuotoisuuden lisääminen.

Koska hiilen mittaaminen edellyttää vakioituja ja valvottuja olosuhteita, pyrkimys lisätä tilojen monimuotoisuutta on lähtökohtaisesti vakioitujen olosuhteiden vastaista. Maatalouden käytännöissä nämä tavoitteet osoittautuvat ristiriitaisiksi. Neljäs viljelijä esitti lisäkysymyksiä hiilen mittaamiseen liittyvistä epävarmuustekijöistä:

”Olemme tekemisissä elävien ekosysteemien kanssa. Jokainen toimija on yhteydessä muihin systeemin toimijoihin ja [siksi] ekosysteemit ovat niin monimutkaisia. On niin monia muuttujia, joita ei voida sisällyttää laskelmiin. Jopa yhden pellon sisällä voi olla huomattavia eroja peltolohkojen maaperässä, veden läpäisyssä, mikroilmastossa ja niin edelleen — ja nämä kaikki vaikuttavat kasvien kasvuun.”

Kiinnostavasti, kolme neljästä mainitsemastani maanviljelijästä ovat myös tutkijoita.⁷

Toinen pääkohtani koskien hiiliviljelyn edistämistä on se, että *hiili on maailmanlaajuinen hyödyke ja poliittinen väline*, ja siksi on tärkeää tunnistaa, miten hiiliviljelystä tuotettu tieto edistää tai asettuu vastakkain markkinaperustaisiin ja poliittisiin intresseihin nähden.

Olen tehnyt haastatteluita sekä Suomessa että Australiassa ministeriöiden virkahenkilöiden, hiiliviljelyä edistävien organisaatioiden edustajien sekä hiilenkiertoa ja hiilensidontaa tarkastelevien tutkijoiden kanssa. Näiden asiantuntijahaastatteluiden perusteella olen tehnyt seuraavia havaintoja⁸.

⁷ Tätä puhetta varten pyysin näkemyksiä kenttätöyömateriaalin lisäksi viljelijöiltä, jotka ovat myös uudistavan maatalouden tutkijoita.

⁸ Australian asiantuntijahaastatteluiden alustavista havainnoista voi lukea tarkemmin tutkimusblogistani (Kallio 2024b).

Hiilikompensaatiot eli hiilensidonnasta maksetut hyvitykset⁹ soveltuvat parhaiten suurille maanomistajille ja erityisesti eläintuotantoon ja nurmen kasvattamiseen keskittyville viljelijöille. Kun hiiliviljelykompensaatiojärjestelmä on perustettu ja toiminnassa, kuten esimerkiksi Australiassa, on hiiliviljelyn hyvitys niin monimutkaista ja byrokraattista, että viljelijät eivät pysty hakemaan hyvityksiä itse vaan tarvitsevat kolmannen osapuolen, joka tekee tämän työn heidän puolestaan.

Nämä välikädet ovat liiketoimintaorganisaatioita, jotka tuottavat voittonsa osana hiiliviljelyn hyvittämissjärjestelmiä. Tällainen järjestelmä sulkee monimuotoista viljelystä harjoittavat pienet ja keskisuuret viljelijät pois hiilimarkkinoilta, sillä heidän tuotantovolyyminsä ja tuotantomallinsa eivät pysty kattamaan järjestelmästä aiheutuvia kustannuksia.

Toinen ongelma jo toiminnassa olevan hiiliviljelyn kompensaatiojärjestelmässä on se, että se on suunniteltu palkitsemaan lisäisyydestä. Tällöin he, jotka soveltavat hiiliviljelymenetelmiä suhteellisen rappeutuneeseen, hiilivarastoiltaan alhaiseen maaperään ovat paremmassa asemassa hyvityksien saamisen suhteen kuin he, jotka ovat jo onnistuneet kasvattamaan peltojen hiilivarastoja. Toisin sanoen järjestelmää ei ole suunniteltu palkitsemaan niitä, jotka ovat jo niin sanotulla ”oikealla tiellä”.

Mielenkiintoista kyllä, useimmat viljelijät ovat kertoneet, etteivät he edes ole kiinnostuneita hakeutumaan hiilikompensaation piiriin. Ajatus oman hyvän työn myymisestä yrityksille, jotta ne voisivat jatkaa *business-as-usual*-toimintaa, ei ole viljelijöille houkutteleva. Viljelijöiden näkökulmasta suuryritysten tarpeita kompensoida päästöjään ei tulisi ottaa maataloustukipolitiikan tai lainsäädännön perustaksi.

Itse asiassa viljelijöillä, joiden kanssa olen keskustellut ja joiden tiloilla olen työskennellyt, on näistä asioista varsin paljon sanottavaa. Ohessa muutamia ajatuksia, jotka tulevat suoraan viljelijöiltä:

- Maataloustuen tulisi suuntautua pienempiin tuotantoyksiköihin suurten sijaan, sillä pienet yksiköt luovat enemmän ja laadukkaampia työpaikkoja, mahdollistavat parempaa maanhoitoa ja edellyttävät pienempiä lainoja ja riskejä.
- On tuettava erikseen niitä viljelijöitä, jotka siirtyvät kohti kestävämpää maataloutta, ja niitä, jotka ovat soveltaneet uudistavia viljelymenetelmiä jo pitkään tai aloittaneet maanviljelyn jo lähtökohtaisesti uudistavien periaatteiden mukaisesti
- Byrokraatia ei saa tulla esteeksi tuen saamiselle. On vältettävä tilannetta, jossa konsulttiyrityksistä tulee välikäsiä, koska tällöin merkittävä osa tuesta valuu konsulttiyrityksille eikä viljelijöille.
- Tutkijoiden on varottava keskittymästä pelkästään hiilensidonnann tutkimiseen. Hiilen sitoutuminen on viime kädessä biologista monimuotoisuutta ja maaperän elävöittämistä tukevien toimenpiteiden sivutuote.
- Kompensaatio-oikeuksien myymisestä suuryrityksille ei saa tehdä viljelijälle pakollista tai maataloustukien saamisen edellytystä.
- Viljelijöiden tulisi voida ansaita hiilikredittiejä niin, että he voisivat käyttää niitä omassa arvoketjuissaan.

Lopuksi haluan todeta: Jos tarkastellaan asiaa systeemisestä näkökulmasta, hiiliviljely tai mikä tahansa muu viljelyn muoto on ymmärrettävä osana nykyistä (ruoka)talousjärjestelmää. Elintarviketeollisuus ja maatalouspolitiikka ovat ajaneet maanviljelijät hyvin ahtaalle, tilanteeseen, jossa maanviljelijöiden autonomia on hyvin rajallista. Useimmat viljelijät ovat

⁹ Hiilensidonnasta viljelijöille maksettavat hyvitykset edellyttävät (hiili)viljelyn kytkemistä osaksi kansainvälisiä hiilimarkkinoita. Hyvityksien edellytyksenä ovat hiilensidonnann todentamisyjärjestelmät, joiden legitimitetin eteen tällä hetkellä työskennellään muiden muassa rahoittamalla ja tuottamalla todentamista edesauttavaa tutkimusta. Aiheesta lisää Untame-podcastissa (Untame 2023) ja BIOS-podcastissa (BIOS 2021).

riippuvaisia yhtäältä tuotantopanoesteollisuudesta ja toisaalta jalostus- ja vähittäismyyntiä hallitsevista yrityksistä.

On siis aiheellista kysyä: Kenen etua ajetaan edistämällä sellaista maatalouden kestävyys-siirtymää, joka keskittyy ensisijaisesti hiileen? Kenen toiveena on edistää hiilimarkkinoita? Onko vaarana viljelijöiden äänen sivuuttaminen?

Ehkä meidän kaikkien – niin tutkijoiden, poliitikkojen, yritysten kuin kansalaisyhteis-kunnan – tulisi kiinnittää huomiota myös muihin kuin hiiliviljelyä koskeviin tutkimusky-symyksiin. Miksi ihmiset haluavat työskennellä maanviljelijöinä? Miksi ja miten uudet vil-jelijäsukupolvet haluavat aktiivisesti uudistaa maatalousmaisemia? Minkälaiset toimeen-tulon muodot ovat uudistavuuteen pyrkivien ja uusien viljelijöiden mielestä mielekkäitä ja merkityksellisiä?

Lähteet

- BIOS (2021) Hiilen hinnoittelu. <https://bios.fi/metsapodcast/#_4jakso>. 17.9.2024.
- Dahlberg, K.A. (1994) A transition from agriculture to regenerative food systems. *Futures* 26(2) 170–179. [https://doi.org/10.1016/0016-3287\(94\)90106-6](https://doi.org/10.1016/0016-3287(94)90106-6)
- Heinonsalo, J. (2020) Hiiliopas. Katsaus maaperän hiileen ja hiiliviljelyn perusteisiin. *Baltic Sea Action Group -julkaisuja*. Paino-Kaarina, Kaarina.
- Houtbeckers, E. & Kallio, G. (2022) Kohti vahvaa kestävyttä ja heikkoa tietämistä: Monilajista toimeen tulemista pohjolassa. *Elonkeuhä* 3/2022.
- IPES-Food (2022) Smoke and Mirrors: Examining competing framings of food system sustainability: agroecology, regenerative agriculture, and nature-based solutions. <<https://ipes-food.org/report/smoke-mirrors>>. 17.9.2024.
- Kallio, G. (2022) Viljelyn estetiikka uudistavan maa/talouden maisemissa. Teoksessa Mikkonen, J., Lehtinen, S., Kortekallio, K. & Korpelainen, N.-H. (toim.) *Ympäristömuutos ja estetiikka* 92–133. Suomen Estetiikan seura. <https://doi.org/10.31885/9789526996103>
- Kallio, G. (2023) Hope beyond Hope: Farming One's Way into a Better Today. *Ethnologia Fennica* 50(2) 5–29. <https://doi.org/10.23991/ef.v50i2.125134>
- Kallio, G. (2024a) Australia, luku 7: Elantona viljely. <<https://galinakallio.fi/2023/11/14/australi-luku-7-elantona-viljely>>. 15.4.2024.
- Kallio, G. (2024b) Australia, luku 12: Hiilestä kiinni? <<https://galinakallio.fi/2024/03/22/australia-luku-12-hiilesta-kiinni>>. 15.4.2024.
- Kallio, G. (2024c) Häviävätkö pienet maatilat? <<https://galinakallio.fi/2024/09/05/haviavatko-pienet-maatilat>>. 16.9.2024.
- Kallio, G. (2024d) Sustainability transformation in agriculture — What do Farmers have to say about Carbon Farming? <<https://galinakallio.fi/2024/04/10/sustainability-transformation-in-agriculture/>>. 15.5.2024.
- Kallio, G. & Houtbeckers, E. (tulossa) Exploring Small-scale Farming as Ecological Livelihoods: Agricultural Sustainability Transformation in Minority Worlds. Teoksessa Ramcilovic-Suominen, S. (toim.) *Just Sociocological Transformations*. Routledge.
- Kallio, G. & LaFleur, W. (2023) Ways of (un) knowing landscapes: Tracing more-than-human relations in regenerative agriculture. *Journal of Rural Studies* 101. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2023.103059>
- Kuepper, G. (2010) *A brief overview of the history and philosophy of organic agriculture*. Kerr Center for Sustainable Agriculture, Poteau, Oklahoma. <<https://kerrcenter.com/wp-content/uploads/2014/08/organic-philosophy-report.pdf>>. 17.9.2024.
- Lähde, V., Vadén, T., Toivanen, T., Järvensivu, P. & Eronen, J. T. (2023) The crises inherent in the success of the global food system. *Ecology and Society* 28(4). <https://doi.org/10.5751/ES-14624-280416>
- Lorimer, J., Sandom, C., Jepson, P., Doughty, C., Barua, M. & Kirby, K.J. (2015) Rewilding: science, practice, and politics. *Annual Review of Environment and Resources* 40 39–62. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-102014-021406>
- Luke (2024) Viljelijöiden keski-ikä oikeudellisen muodon mukaan. Tilastotietokanta.
- Miller, E. (2019) *Reimagining livelihoods: Life beyond economy, society, and environment*. University of Minnesota Press.
- Miller, P. & Nair, R. (2006) Indigenous agroforestry systems in Amazonia: from prehistory to today. *Agroforestry systems* 66 151–164. <https://doi.org/10.1007/s10457-005-6074-1>
- MMM (2022) Hallitus päätti edistää hiilimarkkinoiden syntymistä markkinapilottien avulla. Maa- ja metsätalousministeriö. <<https://mmm.fi/-/hallitus-paatti-edistaa-hiilimarkkinoiden-syntymista-markkina-pilottien-avulla>>. 4.11.2023.

- Pascoe, B. (2014) *Dark emu black seeds: agriculture or accident?* Magabala books.
- Paull, J. (2011) Biodynamic agriculture: The journey from Koberwitz to the world, 1924-1938. *Journal of Organic Systems* 6(1). <<https://orprints.org/id/eprint/18836>>. 18.9.2024.
- Salmon, E. (2012) *Eating the landscape: American Indian stories of food, identity, and resilience*. University of Arizona Press.
- Shiva, V. (1993) The seed and the earth: The colonization of regeneration. *Canadian Woman Studies/les cahiers de la femme*. <<https://cws.journals.yorku.ca/index.php/cws/article/view/10404>>. 28.9.2024.
- Shiva, V. (2022) *Agroecology and Regenerative Agriculture. Sustainable Solutions for Hunger, Poverty, and Climate Change*. Synergetic Press, Santa Fe, New Mexico.
- Steiner, R. (1958) *Agriculture*. Rudolf Steiner House, London. <https://www.agriculturecourse.net/Download/Agriculture_A_Course_of_Lectures_Held_at_Koberwitz_Silesia_1958-Rudolf_Steiner.pdf>. 15.5.2024.
- Toensmeier, E. (2016) *The carbon farming solution: A global toolkit of perennial crops and regenerative agriculture practices for climate change mitigation and food security*. Chelsea Green Publishing.
- Untame (2023) Ketä kiinnostaa hiili? <<https://untame.fi/podcast2/>>. 17.9.2024.
- Wezel, A., Bellon, S., Doré, T., Francis, C., Vallo, D. & David, C. (2009) Agroecology as a science, a movement and a practice. A review. *Agronomy for sustainable development* 29 503–515. <https://doi.org/10.1051/agro/2009004>
- Wittman, H. (2011) Food sovereignty: a new rights framework for food and nature? *Environment and Society* 2(1) 87–105. <https://doi.org/10.3167/ares.2011.020106>

Lektio

Timo Haapasalo^a

Kestävyyden käytännöt uhanalaisten lohikalojen virkistyskalastuksessa

Väitöstilaisuuden Lectio Praecursoria Itä-Suomen yliopisto, Joensuu 13.9.2024

Luonnonvarojen kestävä hyödyntämisen haasteisiin vastaaminen lienee nykyisin ajankohtaisempaa kuin koskaan aiemmin. Uutisvirtamme on kyllästetty otsikoilla, jotka kertovat hupenevista resursseista niin Suomessa kuin ulkomailla. On kyse sitten metsistä, puhtaasta juomavedestä tai kalakannoista, puhe kestävä hyödyntämisen periaatteista, mutta myös tähän liittyvän päätöksenteon epävarmuuksista läpäisee yhteiskunnallisen keskustelun. Esimerkiksi kesällä 2024 Ylen otsikoihin nousi sekä Atlantin että Itämeren kudulle nousevien lohien vähyys. Kalastuksen harrastajia ja euroja olisi ollut tarjolla, mutta pyydettyjä kaloja ei. Tämän seurauksena Norjassa suljettiin kymmeniä lohijokia kalastukselta, minkä lisäksi sulkuja toteutettiin myös Ruotsissa. Kuten olemme kuulleet, myös Suomen kuuluisimmalla lohijoella, Tenolla, alkuperäisten lohikantojen kohtalo on yhä avoimena.

Kiintoisaa kyllä, samaan aikaan monien luonnonvarojen vähenemisen kanssa näemme myös sen, kuinka erilaisten luontoharrasteiden – kuten kalastuksen – suosio on pysynyt ennallaan, tai jopa kasvanut. Esimerkiksi koronapandemian aikaan ja välittömästi sen jälkeen suomalaiset suuntasivat sankoin joukoin luontoon, niin metsiin kuin vesille. Onkin selvää, että haluamme viettää aikaamme luonnossa sen antimista nauttien, mutta rohkenen väittää, että emme kuitenkaan aina tiedä, kuinka tämä olisi mielekkäintä – tai kestäväntä – tehdä. Tämä on aihealue, johon väitöskirjani pureutuu, ja jonka sisällöistä käymme väitöstilaisuudessa kriittistäkin keskustelua.

Ympäristöpolitiikan väitöskirjassani, *Kestävyyden käytännöt uhanalaisten lohikalojen virkistyskalastuksessa*, keskityn Suomen sisävesien lohikalakantoihin niiden ekologisesti kestävä hyödyntämisen näkökulmasta. Tutkimukseni keskittyy erityisesti vaeltavien taimenkantojen asemaan, jota olen tarkastellut niin asiakirja- ja lainsäädäntöaineistojen kuin maantieteellisesti eri alueilla tehtyjen kalastajakyselyiden tulosten kautta. Työssäni kysyn, kuinka virkistyskalastusta voidaan yhteensovittaa uhanalaisten lohikalakantojen suojelun kanssa nykyistä tehokkaammin. Tätä samanaikaisen hyödyntämisen ja suojelun välistä problematiikkaa käsittelem lyhyesti tässä lektiössä.

^a Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto, timo.haapasalo@uef.fi

Sisävesien vaeltavaa järvitaimenta voidaan perustellusti pitää hyvin ristiriitaisena lajina. Taimen on reittivesien ikoninen laji, jonka pyytäminen vapavälinein on ollut jo muinoin mahdollisesti hyvinkin haastavaa, joskin myös palkitsevaa. Taimen on yhä kalastuksen harrastajien halutuimpia saaliskaloja, jonka merkitys korostuu erityisesti virtavesillä kalastettaessa. Suosiostaan huolimatta – tai kenties siitä johtuen – taimenkannat ovat kuitenkin olleet häviävänä osapuolena ihmistoiminnan pyörteissä. Virtavesien laajamittainen patoaminen ja uittoperkaukset yhdessä metsien ja soiden vuosikymmeniä jatkuneiden ojitusten kanssa ovat tuhonneet huomattavat määrät lohikaloille tärkeitä elin- ja lisääntymisympäristöjä. Samaan aikaan järvialtailla harrastettu vapaa-ajan kalastus, josta tutkitusti vahingollisinta on ollut verkkokalastus, on kohdentunut vuosikymmenten ajan liian pieniin taimeniin. Keskenkasvuina pyydetty kalat eivät ole saaneet mahdollisuutta palata järvisyönnökseltä kutuvaellukselle omaan synnyinjokeensa tai -puroonsa.

Vastaavasti jokialueiden erityislupakohteissa harjoitettu kalastus on ollut saaliin osalta usein kalastajakohtaisesti kiintiöityä, minkä lisäksi ainakin osassa kohteita pyyntiä on harjoitettu tutkimustietoon nähden mielekkäiden alamittojen nojalla. Rohkenen kuitenkin argumentoida, että edes monien erityislupakohteiden säätelyssä ja kalastajien ohjauksessa ei ole kovin pitkäjänteisesti huomioitu kalastusvälineiden ja -olosuhteiden aiheuttamia vaurioita ja lisärasitusta, sekä erilaisten kalankäsittelytapojen aikaansaamaa kuormitusta, jotka yhdessä vaikuttavat kalojen kuolleisuuteen. Niin kauan kuin kalastaja ei voi itse ennalta määrätä sitä, tarttuuko vieheeseen tai perhoon ravinnoksi kelpaava saaliskala tai täysin rauhoitettu yksilö, vapautettavien kalojen hyvinvointiin ja kuolleisuuteen vaikuttavia kysymyksiä ei voida väheksyä – päinvastoin. Tässä asiassa on kuitenkin nähtävissä muutos parempaan, kun esimerkiksi pyyntiveden lämpötilan seuranta vaikuttaa yleistyvän. Kalastajia ohjataan joissain kohteissa siihen, kuinka vapautettavia kaloja tulisi käsitellä märin käsin, ylimääräistä vedestä ilmaan nostamista välttämällä. Lisäksi osassa kohteita on kielletty muun muassa väkäsellisten koukkujen käyttäminen. Tämä on myönteistä, joskin valitettavan hidasta kehitystä.

Elinympäristöjen menettämisestä ja puutteellisesti säädellystä kalastuksesta seurannutta luontaisen lisääntymisen vähäisyyttä on kompensoitu ensisijaisesti istuttamalla laitosviljeltyjä kaloja. Istutukset ovat paikoin toimineet, erityisesti aiempina vuosikymmeninä, kun istutuksissa käytetyt kalakannat eivät olleet yhtä pahoin laitostuneita ja geneettisesti rappeutuneita kuin nykyisin. Ei ole kuitenkaan perusteetonta todeta, etteikö paikallisista hyödyistä riippumatta istutuksilla ole aiheutettu myös populaatiogeneettistä vahinkoa, kun eri alkuperää olevia kaloja on sekoitettu keskenään. Näin on myös hämärretty käsitystä luontaisen lisääntymisen tosiasiallisesta laajuudesta. Lopputuloksena on ollut katastrofin siemenen sisältävä illuusio, jossa harvalukuista kalaa on uskottu voitavan pyytää liki estoitta ja minimisäätelyn nojalla ilman, että lajin säilyminen tosiasiallisesti vaarantuisi. Asiyhteys huomioiden onkin ironista puhua onnistumisesta, mutta tosiasia on itsessään riidaton: olemme onnistuneet hävittämään tuhansia vuosia vesissämme eläneitä, geneettisesti omaleimaisia kalakantoja yhden vuosisadan kuluessa. Tässä asiassa olemme olleet kiistattoman tehokkaita.

Polttava kysymys onkin siinä, nyt kun ongelmakokonaisuus on tunnistettu, kuinka voimme edetä kohti nykyistä kestävämpää kalavarojen hallintaa? Tämä on kysymys, johon väitöstutkimukseni antaa vastauksia. Tutkiessani kalastuslain tavoitteenasettelua sen sisältämien diskurssien osalta oli ilmeistä, että tapa, jolla laki merkityksellistää kalakantoja sekä suhtautuu kalastuksen säätelyyn, on muuttunut (Haapasalo 2020). Edellinen kalastuslaki perustui lopulta varsin ihmiskeskeiseen käsitykseen, jossa keskeistä oli kalakantojen maksimaalinen tuotto ja niiden tehokas hyödyntäminen. Toki on syytä muistaa, että laki on pääsääntöisesti oman yhteiskunnallisen aikansa kuva, tuoden esiin niitä arvoja ja käsityksiä, jotka kulloinkin ovat yhteiskunnassa vallalla.

Nykyinen kalastuslaki sen sijaan asemoi kalakannat ja siten myös kalastuksen ekosysteemiseen väitekehukseen, jonka keskiöön nousevat luontaisen elinkierron turvaaminen,

parhaan käytettävissä olevan tiedon käyttö, sekä kestävä – ei suinkaan maksimaalinen – hyödyntäminen. Kalastuslain valmisteluaineistoissa todettiin myös selvästi, kuinka kalakan-
tojen hoitoperiaatteiden tulisi vastaisuudessa perustua aiempaa vahvemmin kalastuksen
säätelyyn, ei yksinomaan kalojen istuttamiseen. Toteutuessaan nämä kirjaukset muuttaisi-
vatkin kalakantojen hoitoa konkreettisesti. Kuten totesin myöhemmässä tutkimuksessani,
istutusten väistyessä tehokkaamman säätelyn tieltä kalakannat muuttuvat entistä luontai-
semmiksi ja aidommiksi (Haapasalo 2023). Ihmisen osuuden vähentyessä kalojen elinkier-
rossa – erityisesti sen alussa – kalakantojen luontaisuus kiistatta syvenee.

Lieksanjoen Ruunaan koskireitillä (Haapasalo 2021), sekä Kuusamossa sijaitsevilla
Oulanka-, Kitka- ja Kuusinkijoella toteuttamieni tapaustutkimusten (Haapasalo 2024)
tulokset kertoivat niin paikallisen säätelyn toimivuudesta kuin erilaisista tavoista, joilla
kalastuksen harrastajat suhtautuvat kalakantoihin ja paikalliseen kalastuksen säätelyyn.
Tutkimustulokseni vahvistivat jo aiemmin Suomessa tehtyä havaintoa: kalastuksen harras-
tajista löytyy valmiutta nykytasoa tiukempaan kalastuksen säätelyyn, joka huomioi moni-
puolisemmin tutkimusperustaisia suosituksia sekä saaliskalojen hyvinvointikysymyksiä.
Käytännön tasolla kyse on esimerkiksi siirtymisestä kaloille entistä vähemmän vaurioita
aiheuttaviin kalastusvälineisiin ja -menetelmiin sekä pyyntiolosuhteisiin, jolloin kylmiin
vesiin tottuneita lohikaloja ei pyydetä korkeaksi kohonneen veden lämpötilan aikaan.
Samoin kalastajakohtaisia saaliskiintiöitä, riittävän suuria alamittoja sekä mahdollisuutta
ylämittojen asettamiseen pidettiin arvokkaina tekijöinä erityisesti uhanalaisten kalojen
kohdalla. Pragmaattiset, kalojen tilannetta tosiasiallisesti parantavat ratkaisut ovatkin usein
yksinkertaisia ja kustannustehokkaita, mutta niiden jalkauttaminen kalastusoikeuksien
omistajien keskuuteen vaikuttaa olevan yllättävän haastavaa.

Keskeiseksi solmukohdaksi vaikuttaa muodostuvan toistaiseksi ratkaisematon prob-
lematiikka, jossa samanaikaisesti punnitaan kalastusoikeuksien omistajien oikeutta
kalastuksen järjestämiseen suhteessa häviämiskaarassa olevien lohikalapopulaatioiden elin-
ja selviytymisoikeuksiin. Tässä kalastusoikeuksien omistajien, kalastajien, viranomaisten
ja kalakantojen välisessä ongelmakehässä käydään kamppailua niin vastuun jakautumi-
sesta kuin keskeisten käsitteiden määrittelystä sekä siitä, mitä käsitteiden soveltaminen
käytännössä tarkoittaa. Yksin puhe kalakantojen uhanalaisuudesta on epämääräistä. Vaikka
ymmärrämme mitä uhanalaisuus käytännössä tarkoittaa, emme kuitenkaan ole selvillä
siitä, mihin toimenpiteisiin sen tulisi käytännössä johtaa. Voidaankin todeta, että yhteis-
kunnallinen matka, jonka erilaiset strategiat ja ohjelmat kulkevat uhanalaisten kalakantojen
hoidosta valtakunnallisesti vastaavan Maa- ja metsätalousministeriön, viranomaisten, kala-
talousalueiden, osakaskuntien sekä yksittäisten kalastuksen harrastajien välillä vaikuttaa
ajoittain suhteettoman pitkältä.

Olemme kyllästäneet yhteiskunnallisen päätöksenteon ylevillä tavoitteilla päätösten
näyttöperustaisuudesta ja luotettavaan tietoon pohjautumisesta. Rohkenen kuitenkin esittää
ääneen kysymyksen siitä, olemmeko jo tulleet osin sokeiksi sille, mitä nämä periaatteet
käytännössä tarkoittavat? Kenties haastamme vallitsevaa asetelmaa liian vähän, emmekä
horjuta vakiintuneita toimintamalleja riittävästi esimerkiksi päätösten takana sijaitsevan
tietoperustan osalta. Työssäni argumentoin sen puolesta, että kestävyuden käytäntöihin
pääseminen edellyttää järjestelmätason reagoitua olemassa oleviin ja hyvin tunnistettuihin
ongelmiin, jotta tietoperustaisten ja kestävien ratkaisujen tekeminen ei jää vain yksittäisten
kalastajien tai kalastuskohteiden vastuulle. Hyödyntämällä päätöksenteon eri portaissa
tutkittua tietoa, josta vallitsee hyvä konsensus, pystymme kuromaamme kalastuksen säätelyn
kestävyyshajetta umpeen sekä vastaamaan tehokkaasti käsillä oleviin, varsin akuutteihin
kestävyyshaasteisiin. Tähän pääseminen edellyttää kuitenkin keskeisten toimijoiden ja
toimintojen kriittistä läpivalaisua, mutta myös rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua siitä,
mihin tosiasiaa pyrimme erilaisilla säätelyratkaisuilla. Vähäinen kysymys ei ole sekään,
ketkä tosiasiallisesti ovat kalakantojen nykyisessä hallintamallissa voittajia ja häviäjiä.

Lopuksi, mikäli suomalaisen luonnonvarahallinnan yleisesti jaettuna tavoitteena 2020-luvulla on lajien uhanalaisuuden vähentäminen ja elinvoimaisuuden kohentaminen, edellyttää se määrätietoisia ja oikein kohdennettuja toimia. Lohikalakantojen kohdalla tämä tarkoittaa luontaisen lisääntymisen vahvistamista kalastuksen säätelyn ja elinympäristöjen kunnostamisen keinoin. Muussa tapauksessa etenemme kohti lohdutonta kehityskulkua. Nykyinen tilanne ei jätä tilaa keinotekoisille illuusioille, perusteettomalle idealismille, tai todennettujen ongelmien ylenkatsomiselle. Onneksemme tilanne ei ole kuitenkaan toivoton, sillä ainakin osa mahdollisen ratkaisun avaimista on ulottuvissamme.

Lähteet

- Haapasalo, T. (2024) Kestävyysvajeesta tietoperustaisuuteen: kalastuksen säätely kestävyysmurroksen instrumenttina. *Alue ja Ympäristö* 53(1) 70–91. <https://doi.org/10.30663/ay.130471>
- Haapasalo, T. (2023) Aitoutta koukuttamassa: Taimenkantojen alkuperän merkityksestä virkistyskalastajien kalastuskokemuksille. *TRACE ∴ Journal for Human-Animal Studies* 9 148–173. <https://doi.org/10.23984/fjhas.119606>
- Haapasalo, T. (2021) Kestävyyttä kohden? Kalastuksen säätelyn tietoperustaisuus ja hyväksyttävyyt Lieksanjoen Ruunaan koskilla. *Maaseutututkimus* 29(2) 32–62. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.109150>
- Haapasalo, T. (2020) Antroposentrismistä ekosysteemiseen ajatteluun? Diskurssianalyttinen tutkimus kalastuslainsäädännön tavoitteiden muutoksesta. *Alue ja Ympäristö* 49(1) 87–104. <https://doi.org/10.30663/ay.82460>

Väitöskirjan tiedot

- Haapasalo, T. (2024) *Kestävyiden käytännöt uhanalaisten lohikalajien virkistyskalastuksessa (Practices of sustainability in recreational fishing for endangered salmonids)*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 332. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5268-4>

Lektio

Satu Lähteenoja^a

Advancing sustainability transformations – Co-design for sustainable development policies

Väitöstilaisuuden Lectio Praecursoria Aalto-yliopisto, Espoo 14.6.2024

I have been privileged to work towards a more sustainable society in different roles for more than 15 years. It is a long enough time to also observe societal changes. In 2010, when I started to work at the think tank Demos Helsinki, we were running a project called Peloton. In that project, we organised an idea competition for entrepreneur-minded frontrunners in climate topics to co-create visions and develop concepts on products and services that support low-carbon lifestyles. The results were visualised and communicated as "future advertisements". One of the results was an advertisement for a vegan burger called "Freshburger". "Becoming true soon", was stated in the advertisement. In 2010, it was hard to imagine that in 14 years it would be normal to order a vegan burger from basically anywhere.

The freshburger becoming real from utopia is an example of systemic change that is currently ongoing in our food systems. The phrase "transformation towards sustainability" refers to fundamental changes in our socio-technical-ecological systems. As you know, numerous global problems – such as the climate crisis, biodiversity loss and widening social inequality – require a reorientation of our societies and economies. Rapid policy and governance action is needed, and at the same time there is a need to look further ahead. However, the current political debate is often dominated by short-term economic interests. When looking only to the near future, it can be difficult to see the future price tag for not investing now to more sustainable futures.

Sustainable development

The burger example shows the importance of visioning more sustainable alternatives. Different people and organisations may have very different views and visions on what sustainable futures would look like. Therefore, there have been attempts to create a common vision of sustainable futures. One attempt of a common, global vision, are

^a Demos Helsinki, Aalto University, satu.lahteenoja@aalto.fi

the Sustainable development goals (SDGs) by the United Nations. With 17 goals and 169 concrete targets, the agenda calls for transforming the world. The SDGs are a result of political negotiations and they have been criticised a lot, for example, being "Stupid Development Goals". However, I see them quite transformative if only they would be implemented, as actually not a single country is on the way to meeting all the goals by 2030.

Link to design

Nowadays it is widely acknowledged that design can play a crucial role in sustainability transformations. The role of design in sustainability has traditionally been in products and technologies, and it has expanded from there to designing systems and services. This research looks into the third level of this figure, designing policies, which means high-level problem solving and sense making in order to create solutions that tackle the complex environmental and social challenges. This is something that no one can do alone, which is why I talk about co-design – design done together with diverse groups of people.

The co-design method that I studied and further developed in this research is called Transition Arena. It is originally from the Netherlands and it has been developed further in Finland. It is a facilitated workshop process designed to address complex systemic transition topics and to co-design transition pathways that enhance desired development. It consists of a series of workshops in which the identification of challenges, vision building, and the construction of change pathways take place within diverse stakeholder groups. Stakeholders are typically carefully selected experts and frontrunners, coming from different backgrounds. In the seven transition arenas that I facilitated during the last years, the amount of participants in one arena varied from 10 to 60. Originally, the time frame for the pathway work was long, from 40 to 80 years, and it has been further developed towards a mid-range time-scale, meaning 10 to 15 years. This time frame better ensures the policy relevance that is often missing from the long-term visions.

Transition arena processes can be led by research projects, or by, for example, ministries or cities. The focus has often been in informing ongoing policy processes on how to advance sustainability transitions in certain topics. The methods have been criticised for several issues. One critique has been that transition arenas are often separate from official policy processes. This means that their impacts on policy making can be limited, relying on individual, committed participants. I also found it frustrating when organising and facilitating these arenas and similar co-creation processes: people come to the workshops, get new ideas, get empowered, and then what? They go back to their work and the rush of everyday life and the good ideas are often forgotten. Valuable results and outcomes are produced and published from these processes, but are they being read afterwards? If the process is part of a project, the project ends and there is a risk that soon no one remembers what was done. For me, thinking on how to do this better was one important motivation and starting point for this research.

Research of the thesis

This research is situated in the nexus between three research areas: sustainability transformations, design and transition management. Co-design for transitions, or transition co-design, is an emerging area bringing together these scholarships. More empirical studies are needed on what transition co-design actually means and what it can offer for sustainability transformations especially in the governance and policy contexts. My dissertation consists of five articles that are linked to these research areas and contributes to this research gap by empirically studying sustainable development policies and the possibilities of co-design in advancing them. My main research question is the following:

What can transition co-design offer in governance and policy processes related to sustainability transformations?

The data of my research was collected in four case studies discovering the topic from different angles. I collected the data between 2018 and 2022. All of the cases are from Finland and all of them were conducted together with at least one ministry. ”The first, PATH2030 – Developmental evaluation of the Finnish sustainable development policies and transformation pathways” was commissioned by the Prime Minister’s Office and led by me. It was the first comprehensive sustainable development policy evaluation and one of the first to globally evaluate the implementation of the 2030 Agenda. The second, ”KESTO – Leadership and implementation of sustainability – Action research on the localisation of the SDGs in Finnish municipalities”, studied the sustainable development leadership models at the local level. There, I was part of the project team. The third, ”Citizen Energy transition arena”, addressed the increasing renewable energy production in the housing companies. I was one of the facilitators of the arena. From this case, I have two articles included in the dissertation. Last, I lead a transition arena process in 2021 as part of a national 2030 Agenda roadmap creation process. The roadmap served as a basis for the new national sustainable development strategy, published in 2022. My research is based on qualitative methods, including document analysis, co-design workshops and interviews conducted after these projects.

Policy edition of the transition arena

As one of the main results, I designed a so-called ”policy edition” of the transition arena method. It means that I have further developed the mid-range transition arena process, enabling a closer integration of the tools for official policy processes. Having them as part of the official processes reduces the risk that the impact remains limited. The idea is that a transition arena is organised in an early, so-called agenda-setting phase of a policy process. In order to succeed with that, I developed and tested the method further within several strategic transition arena processes.

The policy edition of the transition arena slightly differs from the original transition arenas, bringing it closer to the formal policy arenas. First, the time-span in these arenas is mid-term, looking at 10–15 years ahead. The same 15 years as in the burger example. Second, the participant selection process can be different in the policy edition. While in the original transition arenas the participants are carefully hand-picked experts and front-runners, the policy edition includes participants that are already part of a certain policy process.

This means that also the role of participants can be different. In the original transition arena methodology, it is highlighted that the participants should participate as individuals and not represent their background organisations. This cannot be fully applied in the policy edition if the participants have been elected to represent a certain group or a party, and this needs to be considered in the process design. While the original transition arenas aim for free co-creation and regular policy arenas often focus on detailed short-term negotiation, the policy edition has elements of both, including also negotiations.

My results describe the main advantages of utilising transition arenas in advancing sustainable development policies. First, the participants of the arenas reported increased understanding of systemic change. Arenas offer a space for thinking further than typical political cycles of four to six years, and the pathway work made visible both the linkages between different steps and actions and the fact that (often) the current actions are not enough to reach the goals. Transition arenas can also bring in new topics to political discussion, and they can work as a space in which to discuss broader topics than those that is possible to discuss in the everyday work of policy and governance. The second main advantage of the use of transition arenas, according to the findings of my dissertation,

is that the arenas can expand the agency of different actors in sustainability transformations. The description of the needed actors in each pathway step led to increased understanding of the roles and agencies of different stakeholders, and most importantly, it led to increased understanding of one's own role in transformations.

To sum up, my dissertation provides contributions to all three fields of research it is located in. For sustainability transformation studies, I provide new knowledge on the transformative potential of the SDG implementation both at a national and local level. The findings manifest the value of small, continuous wins, as they seem to pave the way for more transformative reforms. For design studies, I provide empirically supported knowledge on what transition co-design may consist of. The findings indicate that successfully designing transitions entails consistently blending existing forms of design work. Co-designing for transitions requires hybrid expertise that covers different design levels, and it requires understanding the transformation needs in the content that is being co-designed. Therefore, in transition co-design processes, a multidisciplinary team composition is a practical necessity. For transition management studies, I further developed the transition arena methodology and introduced a policy edition of it. The policy edition of the transition arena could and should be used in governance and policy processes related to sustainability transformations, as it enables mid-term pathway creation, increase the understanding of systemic change and expand the agency of different actors in sustainability transformations.

I want to conclude by highlighting that, obviously, co-design alone will not solve the environmental and social crisis we are living in. To accelerate sustainability transformations, we need binding regulation, strong financial instruments, and massive investments from both public and private sectors. However, in democratic societies, the expectations for rapid transformations have not materialised, and hence, strategies combining both incremental and more transformative changes are needed. Thus, I see significant value in transition co-design as a way to induce peaceful transformations.

While there is a need for more empirical studies on the topic, this research recommends utilising transition co-design methods in the agenda setting phase of complex sustainability-related policy processes.

Thesis information

Lähteenoja, S. (2024). *Advancing sustainability transformations – Co-design for sustainable development policies*. Aalto University publication series DOCTORAL THESES 121/2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-64-1865-0>

Lektio

Maija Toivanen^a

Geodiversiteetin rooli luonnon monimuotoisuuden tutkimuksessa

Väitöstilaisuuden Lectio Praecursoria Oulun yliopisto 20.9.2024

Minulla on tänään kunnia esitellä väitöstutkimustani, jossa tarkastelen geodiversiteettiä eli elottoman luonnon monimuotoisuutta. Geodiversiteetillä tarkoitetaan ympäristön geologisten piirteiden (eli kallioperän ja maaperän) monimuotoisuutta, geomorfologisten piirteiden (eli pinnanmuotojen ja erilaisten prosessien) monimuotoisuutta, sekä hydrologisten piirteiden monimuotoisuutta (Gray 2004/2013).

Viime vuosina geodiversiteetti on alkanut saada yhä enemmän jalansijaa tieteellisessä keskustelussa. Geodiversiteetti tunnetaan kuitenkin huonommin ja huomioidaan harvemmin luonnon monimuotoisuudesta tai ympäristöstä puhuttaessa, siinä missä biodiversiteetistä, luontokadosta ja ilmastonmuutoksesta on tullut yleisesti tunnettuja ja tieteenalojen rajat ylittäviä käsitteitä (kuva 1). Yhtenä väitöskirjani tavoitteena onkin kuroa umpeen tätä käsitteiden tunnettuuden välistä kuilua ja edistää geodiversiteetistä käytävää tieteellistä keskustelua.

Kohti geodiversiteetin käsitteen parempaa tunnettuutta ja tunnustusta

Termi ”geodiversiteetti” saattaa tuntua uudelta, mutta se esiteltiin ensimmäisen kerran jo 1990-luvun taitteessa (Gray 2021). Rio de Janeirossa solmittiin vuonna 1992 kansainvälinen biodiversiteettisopimus, minkä seurauksena luonnon biologiseen monimuotoisuuteen alettiin kiinnittää yhä enemmän huomiota. Geotieteiden edustajat tuolloin kuitenkin huomauttivat, että myös geologinen monimuotoisuus on merkittävä osa luonnon monimuotoisuutta ja biodiversiteetin tavoin haavoittuvainen ihmistoiminnalle.

Vaikka tutkijat ovat käyneet keskustelua geodiversiteetistä jo yli 30 vuoden ajan, yleiseen keskusteluun käsite ei ole vakiintunut. Siitä kertoo muun muassa se, että kun Googleen tekee haun ”geodiversiteetti”, se kysyy itsevarmasti, että tarkoitatko sittenkin ”biodiversiteetti”.

Vuonna 2021 Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unesco julisti kansainvälisen geodiversiteettipäivän, jota juhliitaan 6. lokakuuta. Oman merkkipäivän

^a Maantieteen tutkimusyksikkö, Oulun yliopisto, maija.toivanen@oulu.fi

Kuva 1. Ilmasto, biodiversiteetti ja geodiversiteetti ovat kaikki osa luonnon monimuotoisuutta. Ne myös linkittyvät läheisesti toisiinsa. Englanninkielinen versio kuvasta on julkaistu Tukiainen ym. (2023) artikkelissa (CC BY 4.0).

Figure 1. Climate, biodiversity, and geodiversity are all part of natural diversity. They are also closely interconnected. An English version of the figure has been published in the article by Tukiainen et al. (2023) (CC BY 4.0).

saaminen korostaa geodiversiteetin käsitteen kasvavaa tunnustusta. Tämä lisääntyvä näkyvyys merkitsee muutosta myös siinä, miten ymmärrämme ja arvostamme luontoa.

Näistä edistysaskelista huolimatta geodiversiteetissä on vielä paljon selvittävää, esimerkiksi sen tarkemmassa määritelmässä, mittaamisessa ja yhteydessä biologiseen monimuotoisuuteen eli biodiversiteettiin (Tukiainen ym. 2023). Esimerkiksi: ovatko biodiversiteetiltään rikkaat paikat tai alueet myös geodiversiteetiltään runsaita? Entä miten voimme mitata geodiversiteettiä ja verrata sitä biodiversiteettiin?

Tutkimuksessani pyrin korjaamaan näitä puutteita kehittämällä eteenpäin sitä käsitteellistä ja menetelmällistä tutkimuskehystä, jonka avulla voimme tutkia geodiversiteettiä systemaattisemmin. Käyttämällä ekologisista tutkimusperinteistä inspiroituneita kvantitatiivisia maantieteellisiä tutkimusmenetelmiä tutkin geodiversiteetin ja biologisen monimuotoisuuden välistä suhdetta Suomessa ja Euroopassa.

Geodiversiteetin ja biodiversiteetin välinen yhteys

Väitöskirjani perustuu kolmeen erilliseen tutkimusjulkaisuun sekä niistä kirjoitettuun yhteenvetoon. Nämä kolme osajulkaisua on julkaistu eri tiedelehtien geodiversiteettiä käsittelevissä erikoisnumeroissa.

Ensimmäisessä tutkimuksessa teen kirjallisuuskatsauksen siihen, mitä tiedämme tähän asti geodiversiteetin ja biodiversiteetin välisestä suhteesta ja millaisin menetelmin sitä on tutkittu (Tukiainen ym. 2023). Toisessa tutkimuksessa otan näitä menetelmiä käyttöön ja teen empiirisen tarkastelun geodiversiteetin ja biodiversiteetin välisestä suhteesta (Toivanen ym. 2019). Tarkastelun kohteena on Suomen järvien ja jokien valuma-alueiden geodiversiteetin yhteys niiden vesikasvien monimuotoisuuteen. Kolmannessa tutkimuksessa koostan koko Euroopan laajuisen geodiversiteettiaineiston, jotta myös muut tutkijat voivat tulevaisuudessa tutkia geodiversiteetin ja biodiversiteetin välistä yhteyttä mahdollisimman vertailukelpoisista lähtökohdista (Toivanen ym. 2024).

Yksi väitöskirjani tärkeimmistä tieteellisistä havainnoista on näyttö geodiversiteetin ja biologisen monimuotoisuuden välisestä positiivisesta yhteydestä. Havainnot ovat myös linjassa aiempien empiiristen tutkimuksien kanssa, jotka ovat tarkastelleet näiden kahden välistä yhteyttä eri eliöryhmillä ja eri alueilla ympäri maailman.

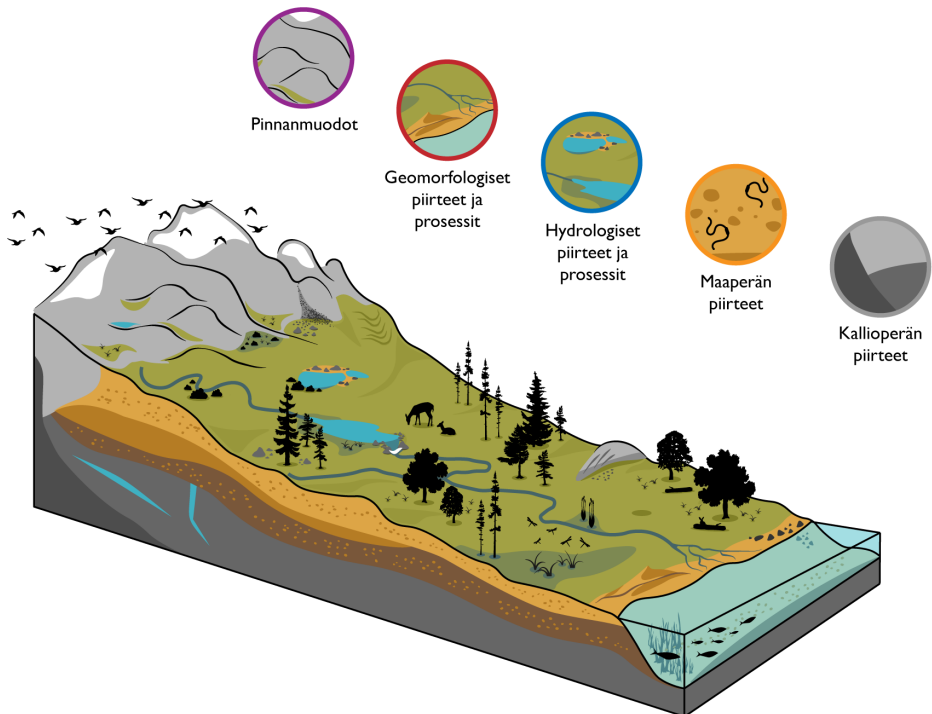
Havaintoni myös tukevat teoreettista olettamusta siitä, että geodiversiteetti mahdollistaa suuremman biologisen monimuotoisuuden. Teorian mukaan siis geodiversiteetti

muodostaa perustan luonnon biologiselle monimuotoisuudelle, sillä eri lajit ovat riippuvaisia niitä ympäröivästä elottomasta luonnosta.

Tästä käytetään usein myös taiteellista vertauskuvaa, jossa geodiversiteetti nähdään luonnon näyttämönä ja eri lajit siinä esiintyvinä näyttelijöinä (kuva 2; Beir ym. 2015 ja saman erikoisnumeron muut artikkelit). Mitä monimuotoisempi näyttämö on, sitä suuremmalle määrälle lajeja sieltä on mahdollista löytää sopivia asuin- ja turvapaikkoja. Ilmaston muuttuessa ja elinympäristöjen pirstoutuessa turvapaikkojen säilyttämisellä on erityisen tärkeä rooli.

Havainnot myös puoltavat geodiversiteetin systemaattisempaa sisällyttämistä esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden suojelun toimenpiteisiin. Väitöskirjan toisessa tutkimuksessa havaitsin positiivisen yhteyden valuma-alueiden geodiversiteetin ja järvien ja jokien vesikasvien runsauden välillä. Geodiversiteetiltään monimuotoisempien valuma-alueiden vesistöt olivat lajistoltaan runsaampia. Tutkin ilmiötä yhteensä 300 järvessä ja joessa Suomessa. Havainto kannustaa esimerkiksi siihen, että suojelutoimenpiteitä suunniteltaessa tulisi huomioida suuria, alueellisia kokonaisuuksia, kuten kokonaisia valuma-alueita vesistöjen suojelussa, sen lisäksi että toimenpiteitä tehdään myös paikallisella tasolla.

Yksi tutkimukseni keskeisimmistä kontribuutioista on myös siinä esitelty tapa mitata geodiversiteettiä. Koska luontoa voi tutkia eri mittakaavoissa mikroskooppisista globaaleihin ilmiöihin, päätin keskittyä tutkimuksessani yhteen mittakaavaan:

Kuva 2. Geodiversiteetti luonnon näyttämönä. Geodiversiteetti koostuu kallioperän, maaperän, hydrologisten ja geomorfologisten (ml. topografisten) piirteiden ja prosessien monimuotoisuudesta. Eri lajit ovat riippuvaisia niitä ympäröivästä elottomasta luonnosta. Englanninkielinen versio kuvasta on julkaistu Tukiainen ym. (2023) artikkelissa (CC BY 4.0).

Figure 2. Geodiversity as nature's stage. Geodiversity consists of the diversity of bedrock, soil, hydrological, and geomorphological (including topographical) features and processes. Different species depend on the surrounding abiotic nature. An English version of the figure has been published in the article by Tukiainen et al. (2023) (CC BY 4.0).

maisematasoon. Mittaamista voi tehdä myös määrällisesti tai laadullisesti (Zwolinski ym. 2018). Väitöskirjassani keskityin määrälliseen tarkasteluun.

Yksi tieteellinen tapa tutkia maiseman monimuotoisuutta on jakaa se tasakokoisiin ruutuihin. Tämä systemaattinen mittaamenetelmä mahdollistaa standardoidun ja toistettavissa olevan tutkimuksen, ja mahdollistaa vertailevat analyysit eri alueilla, ekosysteemeissä ja myös eri alueellisissa mittakaavoissa. Tutkimuskohteena voi olla geodiversiteetin tarkastelu valuma-alueella tai vaikka koko maan geodiversiteetti. Jos meillä on tietoa sekä biodiversiteetistä että geodiversiteetistä samalta alueelta, pystymme tarkastelemaan myös niiden välistä yhteyttä.

Lainamalla menetelmiä biodiversiteetin mittaamisesta, kuten lajirunsauden mittaria, voimme kehittää monipuolisia ja vertailukelpoisia lähestymistapoja biodiversiteetin ja geodiversiteetin tutkimukseen. Esimerkiksi lajirunsauden mittari kääntyy geodiversiteetin yhteydessä georunsaudeksi (ks. myös Hjort ym. 2022 esimerkkinä paikallisen tason tutkimuksesta). Sovelsinkin tätä georunsauden mittaria omista tutkimuksissani.

Väitöskirjan kolmannessa osajulkaisussa esittelen myös Euroopan laajuiset vapaasti saatavilla olevat geodiversiteetti- ja georunsausaineistot. Ne antavat muillekin tutkijoille mahdollisuuden tehdä erilaisia tutkimuksia niin geodiversiteetistä kuin geodiversiteetin ja biodiversiteetin välisestä yhteydestä ympäri Eurooppaa.

Yhtenevät ja samankaltaiset mittaamenetelmät edistävät luonnon monimuotoisuuden kokonaisvaltaisempaa ymmärtämistä ja auttavat näkemään monimuotoisuuden elollisen ja elottoman puolen tasavertaisina kokonaisuuksina.

Yhteys luonnonsuojeluun ja päätöksentekoon

Väitöstutkimuksessani tuotettua tietoa voidaan soveltaa myös luonnonsuojelussa ja päätöksenteossa. Geodiversiteetin sisällyttäminen luonnonsuojelun suunnitteluun ja poliittiseen päätöksentekoon voi tehdä suojelustrategioista kattavampia ja tehokkaampia. Se myös mahdollistaa kokonaisvaltaisemman lähestymistavan suojeluun.

Käytännössä geodiversiteetin sisällyttäminen suojeluun ja päätöksentekoon voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sen eri osa-alueita muistetaan arvioida systemaattisesti eri yhteyksissä. Esimerkiksi: miten toimenpiteet ja päätökset vaikuttavat kallioperään ja maaperään tai luonnonjärjestelmiä ylläpitäviin geomorfologisiin ja hydrologisiin prosesseihin?

Erilaiset alueelliset suojelutavoitteet, kuten Euroopan unionin 30 prosentin pinta-alan suojelu vuoteen 2030 mennessä, vaativat suurten kokonaisuuksien huomioon ottamista. Geodiversiteetti tarjoaa tähän varteenotettavan lähestymistavan. Geodiversiteetti luonnon näyttämönä voi auttaa hahmottamaan tällaisia suuria, alueellisia kokonaisuuksia.

Tutkimukseni ylipäättensä kannustaa ottamaan laajemman näkökulman luonnon monimuotoisuuteen. Geodiversiteetti jätetään usein huomiotta tai se pelkistyy luonnonvaroiksi arkisissa keskusteluissa ja poliittisessa päätöksenteossa. Tämä kapea-alainen näkemys ei kuitenkaan anna arvoa geodiversiteetin moninaisille merkityksille ja rooleille ekosysteemien ja geosysteemien eri toiminnoissa ja monimuotoisuuden ylläpitämisessä.

Pitäisikö luonnon monimuotoisuuden käsite määritellä uudelleen?

Vaikka olen puhunut paljon geodiversiteetin ja biodiversiteetin välisestä yhteydestä, geodiversiteetillä on arvoa myös itsessään. Sillä on monenlaisia merkityksiä geologisen kulttuuriperinnön säilyttämisestä kestäväen kehityksen tavoitteiden saavuttamiseen (Gray 2021). Geopuistot ympäri maailmaa ovat yksi esimerkki geodiversiteetin arvojen esille tuomisesta. Ehkä olet joskus vierailut jossakin geopuistossa, kenties Rokualla tai Saimaalla?

Emme kuitenkaan puhu geodiversiteetistä ja sen moninaisista merkityksistä yhtä usein kuin biodiversiteetistä tai lajeista. Jos emme puhu jostakin ilmiöstä, tai meillä ei ole sille edes sanaa, se on helpompi jättää huomioimatta tai unohtaa.

Eräs keskeinen ongelma suomen kielessä tällä hetkellä onkin, että ”luonnon monimuotoisuutta” käytetään sujuvasti synonyyminä ”biodiversiteetille”. Osuvampi ilmaisu on kuitenkin ”elonkirjo”, sillä luonnon monimuotoisuuden käyttäminen synonyyminä biodiversiteetille jättää kokonaan huomiotta elottoman luonnon monimuotoisuuden.

Yhteenvetona voin todeta, että tutkimukseni haastaa perinteiset käsitykset luonnon monimuotoisuudesta, jotka painottavat ensisijaisesti elollisia tekijöitä. Tuomalla esiin geodiversiteetin merkityksen ja sen yhteyden biodiversiteettiin toivon lisääväni geodiversiteetin tunnettuutta ja arvostusta. Geodiversiteetin tunnustaminen ja tunnistaminen mahdollistaa sen huomioimisen ajatuksissamme, keskusteluissamme, tutkimuksessamme sekä päätöksenteossamme.

Lähteet

- Beier, P., Hunter, M.L. & Anderson, M. (2015) Introduction. *Conservation Biology* 29(3) 613–617. <https://doi.org/10.1111/cobi.12511>
- Gray, M. (2004/2013) *Geodiversity: Valuing and conserving abiotic nature*. 2. painos. Wiley-Blackwell.
- Gray, M. (2021) Geodiversity: A significant, multi-faceted and evolving geoscientific paradigm rather than a redundant term. *Proceedings of the Geologists' Association* 132(5) 605–619. <https://doi.org/10.1016/j.pgeola.2021.09.001>
- Hjort, J., Tukiainen, H., Salminen, H., Kemppinen, J., Kiihlunen, P., Snåre, H., Alahuhta, J. & Maliniemi, T. (2022) A methodological guide to observe local-scale geodiversity for biodiversity research and management. *Journal of Applied Ecology* 59 1756–1768. <https://doi.org/10.1111/1365-2664.14183>
- Toivanen, M., Hjort, J., Heino, J., Tukiainen, H., Aroviita, J. & Alahuhta, J. (2019) Is catchment geodiversity a useful surrogate of aquatic plant species richness? *Journal of Biogeography* 46 1711–1722. <https://doi.org/10.1111/jbi.13648>
- Toivanen, M., Maliniemi, T., Hjort, J., Salminen, H., Ala-Hulkko, T., Kemppinen, J., Karjalainen, O., Poturska, A., Kiihlunen, P., Snåre, H., Leppiniemi, O., Makopoulou, E., Alahuhta, J. & Tukiainen, H. (2024) Geodiversity data for Europe. *Philosophical Transactions of the Royal Society A* 20230173. <https://dx.doi.org/10.1098/rsta.2023.0173>
- Tukiainen, H., Toivanen, M. & Maliniemi, T. (2023) Geodiversity and biodiversity. *Geological Society, London, Special Publications* 530 31–47. <https://doi.org/10.1144/SP530-2022-107>
- Zwoliński, Z., Najwer, A. & Giardino, M. (2018) Methods for assessing geodiversity. Teoksessa Reynar, E. & Brilha, J. (toim.) *Geheritage: Assessment, Protection, and Management* 27–52. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809531-7.00002-2>

Väitöskirjan tiedot

- Toivanen, M. (2024) *Quantitative geodiversity assessment in biodiversity investigations*. Nordia Geographical Publications 53(2) 1–70. <https://doi.org/10.30671/nordia.147478>

Väitösikkuna

Per Mickwitz^a

Opponent's statement on the PhD dissertation and the defense of Satu Läheenoja

The dissertation of Satu Läheenoja deals with sustainable development. Sustainable Development has been a hot topic in politics as well as in research, ever since the Brundtland Commission in 1987 defined sustainable development as *”development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs”* (WCED 1987, 43). After the Brundtland report was published a major United Nations (UN) Summit on Environment and Development was held in Rio de Janeiro, Brazil, in 1992. This conference resulted in Agenda 21, the Rio Declaration, but also in the signing of three major international environmental agreements: the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), the Convention on Biological Diversity; and the Declaration on the Principles of Forest Management. At that time hopes were high.

In the following years implementation started at the national and at the local level. In Finland the National Commission on Sustainable Development was formed in 1993 and many municipalities started to work on local sustainable development. During this period there was also a growing research interest in Sustainable Development. An important theme was policy integration, and a lot of research was based on planning theory, which is quite interesting when the 1990s was a time when planning in general was getting out of fashion.

Rather soon there were backlashes as well. On the political level, for example George H. W. Bush lost the election for a second term as president of the United States and it has been argued that one major reason was his participation in the Rio conference and his signing of the United Nations Framework Convention on Climate Change (Yergin 2011). But also, locally and nationally the focus on sustainable development diminished. But the sustainability challenges were not solved, on the contrary many features got worse.

Some politicians and public servants argued that the increasingly difficult sustainability crisis was just due to lack of implementation. For example, in 2011 Hannu Kyröläinen, adviser on sustainable development to the Finnish President Tarja Halonen, stated that *”the concept of sustainable development, as it was adopted 20 years ago and has evolved since then in global summits, is still basically valid, and does not need to be reinvented. The problem lies in the failure to implement sustainable development”* (Mickwitz 2012, 75).

^a International Institute for Industrial Environmental Economics (IIIEE), Lund University, per.mickwitz@rektor.lu.se

Among researchers, there were several attempts to reframe the challenge of sustainable development. The two efforts which are particularly relevant as a background for the thesis of Satu Lähteenoja will be briefly described next.

A group of prominent researchers in 2009 published an article in *Nature* with the title "A safe operating space for humanity" (Rockström et al. 2009), which introduced the framework of "planetary boundaries". This framework has later been complemented with the social dimensions in an environmentally safe and socially just space in which humanity can thrive, referred to as the doughnut economics model (Raworth 2012). These researchers started by reframing the aim of sustainable development and then started to examine how the safe space could be reached. Concepts such as resilience and sustainability transformation were emphasized by these scholars.

In parallel another group of researchers, largely social scientist from many different fields but with a common interest in innovation studies and technological change, also worked on reframing sustainable development. These researchers argued that emissions, loss of biodiversity and inequality are caused by the systems of production and consumption. They further stressed that systems of production and consumption have changed historically. Thus, it would be possible to learn how to enhance sustainable development, by examining these past processes of system change. This became the focus of a new research field (e.g. van den Bergh et al. 2011) where sustainable development is increasingly understood in terms of "transitions" to more sustainable socio-technical systems (Smith et al. 2010).

After the adoption of Agenda 2030 by the United Nations there is a bigger focus on sustainable development than ever before among policymakers at all levels, but especially in the private sector. Research on and for sustainability is also thriving. Unfortunately, the world is no closer to a sustainable development than when the Brundtland report was published, and we are not on a track to reach any of the sustainable development goals. More research on advancing sustainability transitions is thus very much needed and this is why the PhD dissertation of Satu Lähteenoja is important.

The theoretical framework of Satu Lähteenoja's dissertation is based on elements from three areas: design studies, transition management, and sustainability transitions/transformation building on both the traditions discussed previously. The framework is original and through her research Satu Lähteenoja contributes to all these three streams of literature.

The empirical method is a multiple qualitative case study based on four different empirical cases: an assessment of Sustainable Development in Finnish Municipalities (article 1); an evaluation of the national sustainable development policy in Finland (article 2); a Citizen Energy Transition Arena for housing companies in urban areas (articles 3 and 4), and the National Agenda 2030 Transition Arena (article 5).

Multiple sources of empirical materials have been collected for each case. The materials have been carefully studied to reach empirical conclusions, but also to make methodological and conceptual contributions, and in addition to assist in policy development. Satu Lähteenoja has also made well justified decisions related to the ethical aspects of her research and these are well documented.

The PhD dissertation consists of five published articles and an introduction, which is 109 pages long. All five articles have been peer-reviewed and are published in journals highly regarded within the academic community. The five published articles make major contribution to the research on sustainability transitions. Articles 3 and 4 make exceptional methodological contributions, while the empirical case of the article 5 is unique in the world: nowhere else has researchers been able to work as closely with the development of a governmental policy strategy as in this case. The role of Satu Lähteenoja in the research reported in the articles is substantial. The contribution of the articles to the PhD dissertation of Satu Lähteenoja is thus clearly surpassing the expectations for a PhD dissertation

and can be considered exceptional as a contribution of a PhD dissertation. The introduction of the PhD thesis combines the articles into a whole and through the introduction the contribution is clearly bigger than the sum of the five articles.

The vision of Lund University is to ”work to understand, explain and improve our world and the human condition.” My assessment is that the PhD dissertation of Satu Lähteenoja has done all three things: it has helped us understand, it has provided explanations, and the results can be used to improve our world and the human condition.

Based on reading the PhD dissertation of Satu Lähteenoja and based on the oral examination during the defense, I propose to the Doctoral Programme Committee of the Aalto University School of Arts, Design and Architecture that the dissertation be accepted with distinction.

Espoo 14.6.2024

Per Mickwitz

Professor, Lund University

Thesis: Lähteenoja, S. (2024) *Advancing sustainability transformations – Co-design for sustainable development policies*. Aalto University publication series DOCTORAL THESES 121/2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-64-1865-0>

References

- Mickwitz, P. (2012) The Road to Rio120: An Opportunity Missed(?). *Forum for Development Studies* 39(1): 75–81. <http://dx.doi.org/10.1080/08039410.2012.647886>
- Raworth, K. (2012) A safe and just space for humanity: Can we live within the doughnut? Oxfam Discussion Paper. <https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/dp-a-safe-and-just-space-for-humanity-130212-en_5.pdf>.
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin, F. S., Lambin, E. F., Lenton, T. M., Scheffer, M., Folke, C., Schellnhuber, H. J., Nykvist, B., de Wit, C. A., Hughes, T., van der Leeuw, S., Rodhe, H., Sörlin, S., Snyder, P. K., Costanza, R., Svedin, U., ... Foley, J. A. (2009) A safe operating space for humanity. *Nature* 461 472–475. <https://doi.org/10.1038/461472a>
- Smith, A., Voß, J. P. & Grin, J. (2010) Innovation studies and sustainability transitions: The allure of the multi-level perspective and its challenges. *Research Policy* 39(4) 435–448.
- Yergin, D. (2011) *The Quest: Energy, Security and the Remaking of the Modern World*. Penguin Press, New York.
- van den Bergh, J.C.J.M., Truffer, B. & Kallis, G. (2011) Environmental innovation and societal transitions: introduction and overview. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 1 1–23. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2011.04.010>
- WCED (World Commission on Environment and Development) (1987) *Our Common Future*. Oxford University Press, Oxford.

Väitösikkuna

Sonja Kivinen^a

Uutta tutkimusta geodiversiteetin merkityksestä luonnon monimuotoisuudelle

Filosofian maisteri Maija Toivasen väitöskirjassa tarkastellaan teoreettisia ja menetelmällisiä lähtökohtia maisematason geodiversiteetin tutkimukseen, erityisesti biodiversiteetin tutkimuksen yhteydessä. Väitöskirjassa on kehitetty menetelmiä geodiversiteetin määrälliseen arviointiin. Työ liittyy maantieteen ja erityisesti luonnonmaantieteen alaan. Väitöskirja koostuu yhteenveto-osiosta ja kolmesta artikkelista, jotka on julkaistu tieteellisissä sarjoissa.

Erilaisten ympäristönmuutosten maailmassa, jossa elämme, tarvitsemme yhä parempaa ja yksityiskohtaisempaa ymmärrystä erilaisten ilmiöiden ja vuorovaikutusten monimutkaisesta luonteesta. Maantiede tieteenalana tarjoaa monipuolisia lähestymistapoja elottomaan ja elolliseen luontoon liittyvien kysymysten tarkasteluun. Luonnonmaantieteellinen holistinen näkökulma painottaa kokonaisuuden ymmärtämistä erillisten osatekijöiden sijaan, mikä mahdollistaa luonnon järjestelmien syvällisen ja laaja-alaisen tarkastelun. Toivasen väitöskirja tuo esiin elottoman luonnon monimuotoisuuden tutkimuksen merkityksen, joka on jäänyt elollisen luonnon tutkimuksen varjoon. Geodiversiteetin tutkimus on vielä varsin nuorta verrattuna biodiversiteetin tutkimukseen. Siten geodiversiteettiin liittyvät määritelmät, käsitteet ja mittaamisen menetelmät eivät ole vielä vakiintuneet, mikä tarjoaakin erityisen kiinnostavan, mutta myös haasteellisen lähtökohdan tutkimukselle.

Tiedon määrä kasvaa valtavaa vauhtia nykymaailmassa. Siksi tarvitsemme kattavia yhteenvetoja siitä, mikä tämänhetkinen ymmärrys jostakin teemasta on ja mistä aihepiireistä puuttuu tietoa, johon tutkimuksen pitäisi keskittyä. Erityisesti vähemmän tutkittujen aihepiirien kohdalla tarvitaan myös lisää tutkimusmenetelmiä, työkaluja tai lähestymistapoja tietyn kysymyksen tai ongelman tarkasteluun. Toivasen väitöskirjan ensimmäisessä osatutkimuksessa tarkastellaan nykyistä tietämystä ja tiedossa olevia aukkoja geodiversiteetti–biodiversiteetti-tutkimuksessa, ja etsitään vastauksia siihen, miten empiria tukee teoriaa geodiversiteetin ja biodiversiteetin suhteesta. Väitöskirjassa todetaan, että tarvitsemme enemmän vertailukelpoisia empiirisiä tutkimuksia geodiversiteetin ja biodiversiteetin suhteesta eri maantieteellisiltä alueilta, ekosysteemeistä, taksoneista ja erilaisilla alueellisilla ja ajallisilla mittakaavatasoilla. Esimerkiksi maaekosysteemejä on tutkittu intensiivisemmin geodiversiteetin ja biodiversiteetin välisessä tutkimuksessa kuin makean veden ekosysteemejä tai meriekosysteemejä.

^a Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto, sonja.kivinen@uef.fi

Geoinformatiikalla on keskeinen rooli luonnonmaantieteen tutkimuksessa. Geoinformatiikan menetelmien avulla voidaan nykyään tuottaa laajoja ja yksityiskohtaisia aineistoja maapallon pinnan kohteista, prosesseista ja muutoksista. Kasvanut laskentateho ja kehittyneet ohjelmistot mahdollistavat yhä monimutkaisempien muuttujien laskemisen nopeasti suurista aineistoista. Empiirisissä geodiversiteetin ja biodiversiteetin väliseen suhteeseen keskittyvissä tutkimuksissa käytetään pääasiassa kvantitatiivisia arviointimenetelmiä, kuten runsausmuuttujia tai erilaisia indeksejä. Toivasen tutkimuksissa on hyödynnetty laajaa joukkoa erilaisia geodiversiteetin tutkimukseen ja muun ympäristön kuvaamiseen käytettäviä paikkatietoaineistoja ja lajiaineistoja.

Väitöskirjan toisessa osatutkimuksessa tarkastellaan valuma-alueen geodiversiteetin ja vesikasvien lajirikkuuden välistä suhdetta. Tämä tutkimus tarjoaa arvokasta uutta tietoa vähemmän tutkituista makean veden ekosysteemeistä. Tulokset myös tukevat käsitystä siitä, että geodiversiteetti voi toimia biodiversiteetin perustana ja vaikuttaa myös ekosysteemirajojen yli. Kolmannessa osatutkimuksessa esitellään ensimmäinen Euroopan laajuinen geodiversiteettiaineisto. Toivasen aineistosta tekemät tarkastelut tukevat teoriaa siitä, että geodiversiteetti mahdollistaa rikkaamman biologisen monimuotoisuuden. Aineisto on avoimesti saatavilla ja se tarjoaa pohjan vertailukelpoisille geodiversiteettiin liittyville tuleville empiirisille tutkimuksille.

Kokonaisuudessaan Toivasen väitöskirjan tieteellinen arvo on merkittävä monella tavalla. Väitöskirjassa tunnistetut tietoaukot, empiiriset tulokset sekä Euroopan laajuinen avoin geodiversiteettiaineisto vievät alan tutkimusta huomattavasti eteenpäin. Tulokset tarjoavat arvokasta tietoa systemaattisten tutkimuskehysten luomiseksi ja geodiversiteetin arviointimenetelmien jatkokehitykseen. Tämä edistää laajamittaisempaa geodiversiteetin tutkimusta eri tieteenalilla ja mahdollistaa vertailevien analyysien tekemisen eri alueilla ja ekosysteemeissä. Tieteelliset tulokset avaavat myös uusia mahdollisuuksia käytännön sovelluksille ja voivat edistää esimerkiksi tehokkaampien luonnon monimuotoisuuden suojelustrategioiden laatimista.

Toivasen väitöskirja muodostaa eheän kokonaisuuden tutkimusongelmien ja eri aihepiirien käsittelyn kannalta. Toivasella on merkittävä kontribuutio kaikissa artikkeleissa. Teksti on miellyttävää luettavaa ja osoittaa Toivasen erinomaisen akateemisen kirjoitustaidon. Kuvat ja kartat ovat visuaalisesti korkeatasoisesti toteutettuja. Väitöstilaisuudessa (20.9.2024) keskustelimme geodiversiteetin roolista osana luonnon monimuotoisuutta, geodiversiteettiin liittyvistä käsitteistä ja teoriasta sekä empiirisestä geodiversiteetti–biodiversiteetti-tutkimuksesta. Toivanen puolusti ansiokkaasti väitöskirjaansa. Hän osoitti syvällisen perehtyneisyytensä tutkimuksen aihepiiriin ja kykynsä käsitellä työtä osana laajempaa tieteellistä keskustelua. Esitin Oulun yliopiston tutkijakoululle FM Maija Toivasen väitöskirjan hyväksymistä.

Väitöskirja: Toivanen, M. (2024) *Quantitative geodiversity assessment in biodiversity investigations*. Nordia Geographical Publications 53(2) 1–70. <https://doi.org/10.30671/nordia.147478>

Kirja-arvio

Noora-Helena Korpelainen^a

Kohtuullisuus on paradoksaalinen metamorfoosi

Pasi Heikkurinen

Degrowth – An Experience of Being Finite, Mayfly, 2024. (143 s.)

Vain minimalistinen kohtuutalous tarjoaa perustan ihmisten toimintaedellytykset takaavaan ja toteutettavissa olevaan yhteiskunnalliseen muutokseen. Talouskasvun hidastuminen ei riitä. Talouden ja talouksien materiaalisenenergeettisen läpivirtauksen on heikennyttävä – tai oikeammin: se tulee heikkenemään. Mutta siihen voi myös sopeutua, mikä tarkoittaisi muutosta paitsi lukuisissa käytännöissä myös muutosta olemisen tavassa: metamorfoosia.

Näin etenee Pasi Heikkurisen (2024) erityisesti Martin Heideggerin (1889–1976) ajattelusta sekä käytäntöteoriasta, ekologisesta taloustieteestä ja teknologian filosofiasta ammentava filosofinen poraus kohtuutalouteen (engl. *degrowth*). Sen keskeinen, ajattelussa sorvautuva ja erityisesti kohtuusliikkeen toimijoille osoitettu ratkaisukeskeinen viesti on: Keskity olemiseen! Kasvutaloukriittisyyden valtavirtaistuessa sekä tieteellisen tutkimuksen että kansalaistoiminnan piirissä (ks. esim. Ruuska ym. 2023) Heikkurinen etsii teoksessaan vastausta kysymykseen: Mikä lopulta on kohtuusliikkeessä erityisesti voimallista? Samalla Heikkurinen hahmottelee suuntaviivoja sille, minkälaisista periaatteista voisi jatkossa nousta kohtuutalouden merkitys. Vaikka konteksti on eri, Heikkurinen löytää tuon merkityksen Antti Salmisen (2015) fossiilikapitalismin tarkasteluun kytkeytyneen analyysin suuntaisesti kokemuksesta, kokemiseen antautumisesta ja kokemisen paremmin ymmärtämisestä, mikä molemmille kirjoittajille tarkoittaa ensinnäkin rajojen olemassaolon tunnustamista ja toisekseen kokeellisuutta monenlaisten rajojen suhteen.

Ytimessä rajallisuus

Mitään järjestyttävän uutta *Degrowth* tuskin tarjoilee Heideggerinsa tunteville, joille teos avautuneekin vaivattomammin sen rakentuessa vaativan erityissanaston varaan (esim. saks. *Ge-stell, Gelassenheit*). Kokonaisuutena teos on myös vahvasti Heikkurisen aiempaan julkaistuun materiaaliin perustuva. Tuttuutta voi kuitenkin pitää teoksen vahvuutena käsiteltäessä lukijankin suoraan haastavaa ja globaalit mittasuhteet saavaa talousjärjestelmämuutosta. Teoksen kokonaisuudesta muotoutuu silti omalaatuinen väite kohtuutaloudesta kokemuksena. Näin Heikkurinen tuo kohtuutalouskeskustelun yksilön tasolle: kohtuutalous on kokemus rajallisena olentona olemisesta. Vähimmillään tällaisen kohtuullistamista normalisoivan väitteen tulisi herättää pohtimaan kokemuksen totuutta.

^a Helsingin yliopisto, noora.korpelainen@helsinki.fi

Heikkurinen itse jäsentää teoksensa kokemuksellisesta logiikasta ammentavat seitsemän lukua kolmen kantavan teeman alle: teknologiaan, muutokseen ja luontoon (s. 8). Omassa lukukokemuksessani teos jakautui ehkä vielä ymmärrettävämmiin kahteen toisiaan rakentavaan osaan. Yhtäältä ja ensin Heikkurinen käsittelee teknokapitalistisen tuotanto-perustaisuuden kritiikkiä ja sen pohjalta kohtuutalouden tai kohtuullistamisen ymmärtämistä ainoana mahdollisena vaihtoehtona. Toisekseen ja edeltävää keskustelua selittävästi hän pohtii kysymystä ihmisen ja luonnon suhteesta ja tarjoaa siten luonnon käsitteen jäsenyyksen kautta näkemyksen kokemuksen luonteesta.

Muutoksen tekemisestä muutoksen kokemiseen

Heikkurisen virkistävä kestävyyspöhinäkritiikki esittää, ettei kohtuutalouslyhteiskunta tarvitse uusia teknologisia innovaatioita (s. 44). *Degrowth* ei kuitenkaan sorru vahvaa ekologista kestävyyttä puoltaessaan yksinkertaiseen moralistiseen teknologianvastaiseen argumenttiin. Pikemminkin Heikkurinen peräänkuuluttaa muutoksen tekemisen intoilun sijaan muutoksen kokemista. Taustalla on muun muassa Heideggerin, Friedrich Nietzschen (1844–1900) ja Nicholas Georgescu-Roegenin (1906–1994) ajattelusta kumpuava käsitys transformaation paradoksista, jonka mukaan inhimillinen ”tahto muuttaa” (engl. *will-to-transform*) maailmaa (usein paremmaksi) kuitenkin vaikuttaa negatiivisesti ekosfääriin tilaan voimistamalla yhteiskuntien aineenvaihduntaa. Juuri tuon muutostahdon ohjaamana toimimista Heikkurinen pitää kestävämmien yhteiskuntien ja elämäntapojen juurisyytä, minkä vuoksi kaikenlaiset kestävyysmuutokset ja -muutokset kuten myös talouskasvun hidastuminen tulisi Heikkurisen mukaan ymmärtää päämäärän sijaan seurauksiksi. Päämääränä tulisi olla koettu muutos, metamorfoosi ”muuttajista” (engl. *transformers*) ”silleenjättäjiin” (engl. *releasers*), jotka heideggerilaisittain tahtovat enemmän ei-tahtomista ja haluavat vähemmän maailman muuttamista (s. 69). Heikkurinen tulee näin esittäneeksi kestävyysliikkeelle ihmishanteen, jossa ainakin omiin korviini kaikuu Heideggerin lisäksi myös Daniel Quinnin romaanin *Ishmael* (1992) erottelu ottajiin ja jättäjiin.

Onko sitten mahdollista ymmärtää Heikkurisen peräänkuuluttama ja Heideggerilta lainaama *silleen jättämisen* (saks. *Gelassenheit*) harjoittaminen – eli refleктоiva ja meditatiivinen, olemisen totuudelle avoin toiminta – jollain tavalla teknologiseksi? Heikkurisen teoksen osalta näin voisi ajatella siinä mielessä, miten hän kiinnittää Theodor Schatzkin käytäntöteoreettisen näkökulman pohjalta huomiota teknologian intensiivisyyden asteisiin (s. 26–29). Mikäli *silleen jättäminen* on lopulta ymmärrettävissä tekniikkana, sen tulisi olla teoksen argumentin kannalta suotuisaa, toisin sanoen talouksien materiaalisenenergeettisen läpivirtauksen kannalta erityisen vähän kuormittavaa. Kysymyksenä sopii kuitenkin hyvin Heikkurisen teoksessa toistuvaan huomioon, kuinka teknokapitalistinen yhteiskunta korruptoi ohjaamalla ajattelemaan laskelmoiden. Samaa kysymystä Heikkurinen pohtii itsekin nojaamalla Georgescu-Roegenin ajatukseen kehon ulkopuolisten työkalujen voimistavasta roolista luonnonvarojen kuluttamisessa. Näin kestävyysmurroksen kanavoimisen tärkeimmäksi väyläksi osoittautuu jokaisen yksittäisen kehon paikallisuudesta (endosomaattisuudesta ja lokaalisuudesta) ammentava toiminta, jota Heikkurisen mukaan tukee kyky ymmärtää teknologia välineellisyytensä lisäksi käytäntönä (engl. *practice*): teknologian luonne on ihmisen tapa olla siten, että kaikki oleva tulee huomion kohteeksi nimenomaan hyödynnettävänä (engl. *Enframing*, saks. *Ge-stell*).

Olipa *silleen jättäminen* tekniikka tai ei, se on kuitenkin heikosti hyödynnettävissä, sillä siihen kytkeytyvä yksilöiden ja yhteisöjen metamorfoosi on myös Heikkurisen mukaan erityisen vähän ihmisen omassa vallassa, jos lainkaan. Heikkurinen ajatteleeekin, että

1 On syytä huomata, ettei Heikkurisen näkemystä voi tulkita jonkinlaiseksi hällä väliä -asenteen tai kaikenlaisesta toiminnasta pidättäytymisen puolustukseksi. Heidegger lainasi käsitteensä *Gelassenheit* Mestari Eckhartilta (n. 1260–1328). Suomeksi sitä käsitellään erityisesti teoksessa *Silleen jättäminen* (2002).

metamorfoosi juuri tietynlaisena, ei-tahtomiseen perustuvana muutoksena mahdollistaa ihmiskeskeisyyden ravistelemisen. Voimme vain antautua odottamiseen ja valmistella itseämme muutokseen perhosentoukan tavoin. Tällä näkemyksellä Heikkurinen asettuu myös mahdollisia fasismisyytöksiä vastaan, sillä nimenomaan totalitaariset yhteiskunnat perustuvat teknologian hyödyntämiseen (s. 46). Kohtuusliikkeen toivo sen sijaan on yhteisössä, silleenjättäjissä (s. 72–73) ja yksittäisissä tilannesidonnoisissa toimissa (Schatzki). Väitettä olisi kenties voinut teoksessa tukea vahvemmin James J. Gibsonin affordanssi-teorialla, koska kerran *Degrowth* jo hyödyntää näkökulmaa muun muassa Vincent Blokin (2017) tahdon ilmiötä käsittelevän analyysin avulla. Yksilöiden ja yhteisöjen uudenlainen toimenkuva kehkeytyy, kun yhteisö ja ympäristö tarjoavat siihen mahdollisuuden. Sen konkretisoitumiseen tarvitaan kuitenkin havaitsemista, missä lienee myös se ajatuksellinen ovi, jonka kautta voisi avautua tarkasteltavaksi myös teoksessa käsittelemättömäksi jäävä väite kohtuullistamisesta jollain toisella tavalla esteettisenä (engl. ”another aesthetic”, s. 9, 113).

Luontosuhde prosessina

Degrowth tarjoaa – joskin oman rajallisuutensa tunnustaen – kättä pidempää ontologisen rekisterin ymmärtämiseen. Jo pelkästään olevan (onttinen rekisteri) ja olemisen (ontologinen rekisteri) käsitteellisen toisistaan erottamisen osalta teoksella tuntuikin olevan annettavaa kestävyyttä sivuaviin keskusteluihin, joissa ontologiaan viitataan oman kokemuksen mukaan usein ylimalkaan ja annettuna. Kohtuusliikkeen kannalta teoksen tärkeintä antia ovat sen loppupuolelle sijoitetut ja kohtuullistamisen helpottamiseksi esitetyt kehotukset, joilla Heikkurinen myös kuvaa käsitystään kohtuutaloudesta. Sisällysluetteloon (s. vii) yhteen koostettuna niissä on runollinen tuntu:

46. Pysy todellisena
47. Ymmärrä metabolismia
48. Hylkää liiallinen kaikenkattavuus
49. Koe rajoja
50. Ryhdy kosmiseksi.²

Teeseillään Heikkurinen tuntuu muodonkin tasolla alleviivaavan sitä, että kohtuullistaminen tapahtuu tässä ja nyt, mutta ei laskelmoivan, hyötyyn kytkeytyneen ajattelun kautta, vaan jotenkin toisin, kenties sellaisen olemisen tavan kautta, jonka tapaamme usein liittämään taiteellisuuteen. Samalla hän kutsuu pohtimaan kohtuutalouden määritelmää ja kohtuusliikkeen omaa rajallisuutta eri tasoilla. Miten esimerkiksi kohtuullistamiseen vaikuttaisi kohtuutalouden lähestyminen kosmologisesta näkökulmasta planetaarisen sijaan?

Luontosuhdetta pohtiessaan Heikkurinen tuntuikin ottavan selkeimmin etäisyyttä Heideggerin ajatteluun ihmisestä teknologian korruptoimana. Ainakin hän selvästi ajattelee, että oman aikamme ihmiselle teknologian sanelema tapa olla on vaihtoehto. Ekosfäärin kriisin selitykseksi tarjottu luonnosta vieraantuminen (engl. *estrangement*) ei päde universaalisti ja edellyttää yritystä ymmärtää, mitä luonnolla tarkoitamme. Näin Heikkurinen vastaa sekä naturalistiseen että kulturalistiseen kritiikkiin koskien luonnosta vieraantumista ja muotoilee ajatuksen niin, että jotkut ihmiset ja ihmisyhteisöt ovat paitsi olleet ja ovat vieraantuneita myös ovat entisestään vieraantumassa ei niinkään luonnosta sinänsä, jonka osia he auttamatta ovat, vaan pikemminkin luonnon ytimeä. Alfred North Whiteheadin (1861–1947) prosessuaalisesta luontokäsityksestä inspiroituneena Heikkurinen määrittelee myös luonnon ytimen (engl. *core*) prosessiksi, dynaamiseksi tasapainon ylläpitämisen prosessiksi. Näin muodoin myöskään luontosuhde ei ole määriteltävissä vain yhdestä

² Englanniksi: ”46. Stay real 47. Understand metabolism 48. Reject over-inclusivity 49. Experience limits 50. Get cosmic” (suom. Korpelainen).

muuttumattomasta pisteestä (Luonto on menetetty! / Tulevaisuuden luonto on toisenlainen!), vaan tulisi ymmärtää jatkuvan muutoksen pohjalta. Avain tuohon luontosuhteeseen on Heikkurisen mukaan nykyhetkessä ja ”tässä luonnossa”, joka avautuu havainnosamme. Näin kohtuullistaminen, eli kasvuun nojaamattomuus (engl. *degrowth*), tarjoutuu prosessina, jossa luonnon dynaamista tasapainotilaa lähestytään aktiivisen tasapainoteltelun avulla. Heikkurisen mukaan se tarkoittaa nykytilanteessa väistämättä materiaalis-energeettisen läpivirtauksen heikentämistä. Sen täytyy myös tarkoittaa syventyvää eettistä keskustelua yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskuntien kesken.

Emmehän kasva aina

Degrowth – An Experience of Being Finite on antoisampi lukukokemus kuin mitä teoksen sisällysluettelo lyhyine ja lukuisine, lastun kaltaisine alaotsikoineen antaa ensi silmäyksellä ymmärtää. Keskustelun edetessä sykäyksittäin mahtuu joukkoon myös jonkin verran toistoa, josta kuitenkin piirtyy lukukokemuksessa hermeneuttinen kehä, mihin lukijaa kutsutaan teoksessa ystävällisesti myös tiivistelmillä. Kirjan lukujen väleihin sijoitetut, kuvataiteilija Jani Anders Purhosen herkäät piirroskuvat tarjoavat kaivattuja hengähdystaukoja ja toimivat kokonaisuudessa hyvin paikkana reflektoida luettua. Silti välillä teosta lukiessa on tunne, että laajoja kokonaisuuksia yhteen tuodessa (termodynamiikka, fundamentaaliontologia, systeemiteoria, taloustiede...) isojen käsitteiden ja teemojen yli harpotaan turhan nopeasti. Itse kaipaisin Heikkurisen argumenttiin liittyen esimerkiksi edelleen syventyvää *tekhne*-käsitteen tarkastelua. Joka tapauksessa *Degrowth* on miellyttävästä aiheen kuljetuksesta huolimatta haastavaa luettavaa ennen kaikkea siksi, että se ehdottaa lukijan oman kohtuullistamisprosessin vauhdittamista. Heikkurinen osoittaa teoksensa kohtuusliikkeen sisäisen ymmärryksen rakentamiseen ja niille, jotka vannovat teknologisen kehityksen nimiin. Mutta avaa *Degrowth* myös antoisan ja tarpeellisen yleissivistävän väylän kaltaisilleni kohtuutalousnoviiseille. Tämän(kin) teoksen suomennos tarvitaan mitä pikimmin.

Kiitokset

Kiitän estetiikan dosentti ja Heidegger-asiantuntija Harri Mäckliniä inspiroivasta Töölönlahti-keskustelusta.

Lähteet

- Blok, V. (2017) Contesting the Will: Phenomenological Reflections on Four Structural Moments in the Concept of Willing. *Journal of the British Society for Phenomenology* 49(1) 18–35. <https://doi.org/10.1080/00071773.2017.1387684>
- Heidegger, M. (2002) *Silleen jättäminen*. Käännös Kupiainen, R. 23° 45, niin & näin -lehden filosofinen julkaisusarja, Tampere.
- Heikkurinen, P. (2024) *Degrowth – An Experience of Being Finite*. Mayfly.
- Quinn, D. (1998/1992) *Ishmael*. Käännös Kapari, J. Tammi.
- Ruuska, T., Bhatia, R., Heikkurinen, P., Nagatsu, M., Orta, C. L., Snellman, O., Säynäjoki, S. & Virtanen, P. K. (2023) Talouskasvusta luopuminen tapahtuu joka tapauksessa – halusimme tai emme. Blogikirjoitus 21.11.2023. Kohtuusliike.fi. <<https://kohtuusliike.fi/talouskasvusta-luopuminen-tapahtuu-joka-tapauksessa-halusimme-tai-emme>>. 24.6.2024.
- Salminen, A. (2015) *Kokeellisuudesta. Historiallisesta avantgardesta jälkifossiiliseen elämään*. Poesia.

Kirjoita Alue ja Ympäristö -lehteen

Alue ja Ympäristön vuoden 2025 ensimmäinen numero julkaistaan kesäkuussa. Tähän numeroon voi lähettää käsikirjoituksia, jotka käsittelevät laajasti alue- ja ympäristötutkimusta. Määräaika vertaisarvioituille käsikirjoituksille (artikkelit ja katsaukset) on tammikuun loppu ja muille kirjoituksille huhtikuun loppu. Useat arviointikierrokset voivat kuitenkin viivästyttää julkaisua. Kaikki tekstit julkaistaan ennakkoon verkossa Tulevat artikkelit -osiossa toimitusprosessin valmistuttua, eli julkaisuajankohta ei ole riippuvainen toimitetun numeron julkaisuajankohdasta.

Käsikirjoitukset lähetetään toimitukseen lehden Journal.fi-alustan kautta. Ennen lähettämistä tutustu huolellisesti lehden kirjoittajaohjeisiin: <https://aluejaymparisto.journal.fi/about/beforeSubmission>.

Alue ja Ympäristö -lehden toinen numero julkaistaan joulukuussa 2025. Numeron teemana on ”Pohjoinen H₂O antroposeenin aikakaudella.” Numerossa voidaan julkaista myös muuta, teemaan liittymätöntä sisältöä. Kaikki tekstit toimitetaan Journal.fi-alustan kautta.

Teemanumero: Pohjoinen H₂O antroposeenin aikakaudella

Vesi, H₂O, on elämän edellytys. Se määrittää kaikkea ympäristössämme, niin yhteiskunnan kuin laajemman ekosysteemin tasolla. Muuttaessamme ympäristöä myös H₂O ja siihen kytkeytyvät suhteet ovat muutoksessa. Pohjoisilla alueilla sen eri olomuodot – vesi, lumi, jää – muokkaavat ympäristöä ja ihmisten tapaa olla: ne ovat tärkeä osa kulttuuria ja arkea. Meri, joet ja järvet ovat läsnä niin arjessa kuin politiikan tasolla, joten vedellä on merkittävä rooli yhteiskunnallisena voimana. Vesi hallittavana tai toisaalta suojeltavana kohteena on vahvasti läsnä myös yhteiskunnallisessa keskustelussa, samoin kuin tutkimuksessa esimerkiksi oikeudellisesta, humanistisesta tai yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Ilmastonmuutoksen ja luontokadon edetessä nopeasti ympäristökriisin aikana veden poliittisuudesta ja sen eri tasoista täytyy keskustella laaja-alaisesti.

Tämä Alue ja Ympäristö -lehden teemanumero keskittyy H₂O:n rooliin yhteiskunnassa – ei vain kemiallisena kaavana, vaan veteen poliittisena toimijana, hallinnan kohteena, kulttuurisena tekijänä, yllirajaisena luonnonvoimana, konfliktien ja yhteistyön areenana ja suojelun kohteena. Pohjoisilla alueilla H₂O:n rooli voi olla mitä moninaisempi, aina jäätiköiden sulamisesta jokien patoamiseen ja merien kalakannoista lumitöiden organisoinniseen. Toivotamme teemanumeroon tervetulleiksi niin perinteiset akateemiset artikkelit ja katsaukset (5000–7000 sanaa), kirja-arviot ja puheenvuorot (esim. lektiot) kuin luovat teokset, kuten runot, valokuvakollaasit ja esseet aiheesta.

Teemanumeron alkuperäinen kirjoituskutsu löytyy Alue ja Ympäristö -lehden nettisivujen Ilmoitukset-osioista. Ehdotuksia teemanumeroon vastaanotettiin 31.8.2024 asti. Vertaisarvioitavat tutkimusartikkelit ja katsaukset tulee toimittaa Journal.fi-alustan kautta 31.3.2025 mennessä. Muita tekstejä ja teoksia voi toimittaa 1.6.2025 asti. Teemanumeron toimittavat Sohvi Kangasluoma, Sanna Kopra ja Monica Tennberg Lapin yliopiston Arktisesta keskukselta.

 Kirjoittajat tässä numerossa

Katariina Ala-Rämi	<i>Diakonia-ammattikorkeakoulu</i>
Terhi Arola	<i>Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus (Syke)</i>
Ismo Björn	<i>Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Timo Haapasalo	<i>Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Santeri Halonen	<i>Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutti</i>
Pasi Heikkurinen	<i>Kauppakorkeakoulu, LUT-yliopisto</i>
Eeva Houtbeckers	<i>Humanistinen osasto, Itä-Suomen yliopisto</i>
Taija Kaarlenkaski	<i>Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Galina Kallio	<i>Ruralia-instituutti, Helsingin yliopisto</i>
Veera Kangaspunta	<i>Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta, Tampereen yliopisto</i>
Sonja Kivinen	<i>Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Noora-Helena Korpelainen	<i>Helsingin yliopisto</i>
Heidi Lehtiniemi	<i>Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus (Syke) & Bio- ja ympäristötieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto</i>
Satu Lähteenoja	<i>Demos Helsinki, Aalto University</i>
Per Mickwitz	<i>International Institute for Industrial Environmental Economics (IIIEE), Lund University</i>
Riikka Paloniemi	<i>Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus (Syke)</i>
Pirjo Pöllänen	<i>Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Manu Rantanen	<i>Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti</i>
Jenny Rinkinen	<i>Yhteiskuntatieteet, LUT-yliopisto</i>
Toni Ruuska	<i>Taloustieteen osasto, Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto</i>
Pieta Savinotko	<i>Humanistinen osasto, Itä-Suomen yliopisto</i>
Anna-Mari Simunaniemi	<i>Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutti & Vaasan Ammattikorkeakoulu</i>
Maija Toivanen	<i>Maantieteen tutkimusyksikkö, Oulun yliopisto</i>
Krista Willman	<i>Johtamisen ja talouden tiedekunta, Tampereen yliopisto</i>
Roosa Wingström	<i>Alue- ja ympäristötutkimuksen seuran puheenjohtaja</i>

Alue- ja ympäristötutkimuksen seura (AYS) on perustettu Suunnittelumaantieteen yhdistyksen nimellä vuonna 1970. Uusi nimi otettiin käyttöön vuoden 1993 alusta. Seuran tarkoituksena on yhteiskunta- ja kulttuuriteoreettisen sekä yhteiskunnallisesti kantaaottavan alue- ja ympäristötutkimuksen edistäminen. Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen seura (YHYS) on perustettu 1994. Seuran tarkoitus on edistää alan tutkimusta ja koulutusta sekä tutkimuksen ja yhteiskunnallisen päätöksenteon välistä vuoropuhelua. Alue ja Ympäristö -lehti ilmestyy kaksi kertaa vuodessa ja lehdessä ilmestyvät artikkelit julkaistaan verkossa [<https://aluejaymparisto.journal.fi>] avoimesti, Creative Commons Attribution 4.0 -lisenssiä noudattaen [<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>]

JULKAISIJAT

Alue- ja ympäristötutkimuksen seura ry
www.ays.fi

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen seura ry
www.yhys.net

TOIMITUS

Minna Santaoja, päätoimittaja
Lapin yliopisto

Ossi Ollinaho, päätoimittaja
Helsingin yliopisto

Iina Sankala, toimitussihteeri (toimitussihteeri@ays.fi)
Tampereen yliopisto

TAITTO

Maija Toivanen
Oulun yliopisto

TOIMITUSNEUVOSTO

Eeva Berglund (Aalto yliopisto), Salla Jokela (Tampereen yliopisto), Helka Kalliomäki (Vaasan yliopisto), Veera Kinnunen (Lapin yliopisto), Juha Kotilainen (Itä-Suomen yliopisto), Hannu Linkola (Turun yliopisto)

TILAUKSET JA OSOITTEENMUUTOKSET

AYS (sihteeri@ays.fi)

LEHDEN TILAUSMAKSU

Vuosikerta jäsenille 20 euroa vuodessa,
yhteisötilaajille 30 euroa vuodessa,
irtonumero 15 euroa

AYS-JÄSENMAKSU

20 euroa, opiskelijat ja työttömät 0 euroa
ays.fi/jasenyys

YHYS-JÄSENMAKSU

25 euroa, opiskelijat ja työttömät 12 euroa,
kannatusjäsenyys 50 euroa
yhys.net/jasenyys

LEHTIMYYNTI

Alue ja Ympäristö -lehteä myy Tiedekirja Helsingissä

OHJEET KIRJOITTAJILLE

aluejaymparisto.journal.fi/about/submissions

ALUE JA YMPÄRISTÖ -LEHTI

2/2024

53. vuosikerta

Alue ja Ympäristö on tärkein monitieteisen suomalaisen alue- ja ympäristötutkimuksen foorumi. Lehti sai 2022 Vuoden tiedelehti -palkinnon. Lehdessä julkaistaan korkeatasoisia vertaisarvioituja artikkeleita ja katsauksia sekä muita kirjoituksia muun muassa aluetieteen, ihmismaantieteen ja yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen aloilta. Lehti ilmestyy kahdesti vuodessa.

Alue ja Ympäristö on ilmestynyt säännöllisesti vuodesta 1971 alkaen, ensimmäiset 20 vuotta Aluesuunnittelu-nimisenä ja vuodesta 1991 lähtien nykyisellä nimellään. Alue ja Ympäristö on suomenkielinen, mutta julkaisee myös muun kielisiä suomalaiseseen tieteelliseen keskusteluun kiinnittyviä tekstejä harkinnanvaraisesti.

 VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

JULKAISIJAT:

AY

ALUE- JA YMPÄRISTÖ-
TUTKIMUKSEN SEURA RY.
WWW.AYS.FI

yhys

YHTEISKUNTATIETEELLISEN
YMPÄRISTÖTUTKIMUKSEN
SEURA RY.
WWW.YHYS.NET